ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 26 (2022), nr. 2 (97)

DOMENII DE CERCETARE:

- ***Ştiinţe politice***
- ***Sociologie***
- ***Mass-media și științe ale comunicării***

CHIȘINĂU - 2022

Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 015

Moldoscopie

ISSN 1812-2566

Fondatori: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere"
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov"
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profiluri: Științe politice; Sociologie; Media și comunicare

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 14 din 28 februarie 2020, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte **Andrei CHICIUC**

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 26 (2022), nr. 2 (97)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 şi reînregistrată în 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere*", *Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov" din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACŢIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE

Periodical scientific-practical publication

Year 26 (2022), No. 2 (97)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997

Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

MOLDOSCOPIE

Publication périodique scientifique et pratique

Année 26 (2022), Nº 2 (97)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

MOLDOSCOPIE
Научно-практическое периодическое издание

Год 26 (2022), № 2 (97)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:
- *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- *Молдавский Государственный Университет*
- *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.
Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

CUPRINS

SUMMARY

TABLE DE MATIÈRES / ОГЛАВЛЕНИЕ

CZU 327(478):061.1EU
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).01

INSTITUȚIONALIZAREA CALITĂȚII DE MEMBRU AL UNIUNII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

Ludmila OLEINIC
Doctor of Political Science, Associate Professor, The American University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *oleynyckliuda2@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-5884-9563

Moldova este o democrație parlamentară care s-a angajat recent într-o ambițioasa agendă de reforme, în ciuda unei serii de crize exogene. Caracterul parlamentar al democrației a fost confirmat de recentele alegeri competitive la nivel parlamentar și prezidențial. Cadrul legal și constituțional al țării corespunde standardelor europene și internaționale. În ceea ce privește criteriile politice, Republica Moldova are o bază solidă pentru realizarea stabilității instituțiilor care garantează democrația, statul de drept, drepturile omului și respectarea și protecția drepturilor minorităților etnice. Referitor la criteriile economice, Republica Moldova a urmărit politici macroeconomice rezonabile, a consolidat semnificativ stabilitatea sectorului financiar și a îmbunătățit mediul de afaceri. În ceea ce privește capacitatea de a-și îndeplini obligațiile de aderare, Moldova lucrează din 2016 la implementarea Acordului de Asociere UE-Republica Moldova, inclusiv a Zonei de liber schimb aprofundat și cuprinzător (AA/DFCTA), captând deja o parte semnificativă a acquis-ului UE, preluând treptat procesul de aliniere în multe sectoare. În ansamblu, Moldova este un stat european angajat să respecte și să promoveze valorile pe care se întemeiază Uniunea Europeană.

Cuvinte-cheie: *integrare europeană, aderare, reforme, modernizare, democrație, stat de drept, standarde europene.*

INSTITUTIONALIZATION OF EUROPEAN UNION MEMBERSHIP OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Moldova is a parliamentary democracy that has recently embarked on a strong reform agenda despite a series of exogenous crises. The parliamentary nature of the democracy has been confirmed by recent competitive elections at parliamentary and presidential level. The country's legal and constitutional framework largely corresponds to European and international standards. As regards the political criteria, Moldova has a solid foundation in place to reach the stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities. As regards the economic criteria, Moldova has pursued reasonably sound macroeconomic policies, significantly strengthened financial sector stability, and improved the business environment. Speaking about capacity to fulfil the obligations of membership, Moldova has worked since 2016 on the implementation of the EU-Moldova Association Agreement, including a Deep and Comprehensive Free Trade Area (AA/DFCTA). These agreements already capture significant amount of the

EU acquis and Moldova has gradually taken up the alignment process across many sectors and has a satisfactory track record of implementation. Overall, Moldova is a European State committed to respecting and promoting the values on which the European Union is founded.
Keywords: *European integration, membership, reforms, modernization, democracy, rule of law state, European standards.*

INSTITUTIONNALISATION DE L'ADHÉSION DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA À L'UNION EUROPÉENNE

La République de Moldova est une démocratie parlementaire qui s'est récemment engagée dans un programme de réformes ambitieux, malgré une série de crises exogènes. Le caractère parlementaire de la démocratie a été confirmé par les récentes élections concurrentielles aux niveaux parlementaire et présidentiel. Le cadre juridique et constitutionnel du pays correspond aux normes européennes et internationales. En termes de critères politiques, la Moldova dispose d'une base solide pour parvenir à la stabilité des institutions qui garantissent la démocratie, l'état de droit, les droits de l'Homme et le respect et la protection des droits des minorités ethniques. En ce qui concerne les critères économiques, la Moldova a poursuivi des politiques macroéconomiques raisonnables, a considérablement renforcé la stabilité du secteur financier et amélioré l'environnement des affaires. En ce qui concerne la capacité de remplir ses obligations d'adhésion, la Moldova travaille depuis 2016 à la mise en њuvre de l'Accord d'association UE-Moldova, y compris la Zone de libre-échange approfondie et complète (AA/DFCTA), capturant déjà une partie importante de l'acquis de l'UE, prenant progressivement en charge le processus d'alignement dans de nombreux secteurs. Dans l'ensemble, la Moldova est un état européen engagé à respecter et à promouvoir les valeurs sur lesquelles l'Union Européenne est fondée.
Mots-clés: *intégration européenne, adhésion, réformes, modernisation, démocratie, état de droit, normes européennes.*

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ЧЛЕНСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Молдова является парламентской демократией, которая встала на путь решительных реформ, несмотря на ряд внешних кризисов. Парламентский характер демократии был подтвержден недавними парламентскими и президентскими выборами. Правовые и конституционные рамки страны соответствуют европейским и международным стандартам. Что касается политических критериев, Республика Молдова располагает прочной основой для обеспечения стабильности деятельности институтов, гарантирующих демократию, верховенство права, права человека, уважение и защиту этнических меньшинств. Говоря об экономических критериях, Республика Молдова проводила разумную макроэкономическую политику, существенно укрепила стабильность финансового сектора и улучшила деловую среду. Относительно выполнения обязательств по присоединению, с 2016 года Молдова работает над реализацией Соглашения об ассоциации ЕС-Республика Молдова, включая создание Зоны глубокой и всеобъемлющей свободной торговли (AA/DFCTA), уже охватывая значительную часть нормативно-правовой базы ЕС, и постепенно взяла на себя реализацию процесса согласования во многих секторах. В целом Молдова является европейским государством, приверженным уважению и поощрению ценностей, на которых основан Европейский Союз.
Ключевые слова: *Европейская интеграция, членство, реформы, модернизация, демократия, правовое государство, европейские стандарты.*

Introduction

The Republic of Moldova has taken a decisive step towards reforms, with a clear mandate from its citizens. Following the 2020 presidential and 2021 parliamentary elections, there is a clear alignment of the presidential, executive and legislative powers on

a pro-reform, anti-corruption European path for the first time since independence.

The Russian war against Ukraine that started on February 24, 2022 have serious effects on Moldova. In a real spirit of solidarity and upholding European values, Moldova is actively supporting those fleeing Ukraine, hosting the highest number of refugees per capita. Despite this challenge, the Moldovan government is strongly committed to delivering on its clear reform goals – notably as regards judicial reform, public administration reform and the modernisation of the economy – to benefit the people of Moldova. Recent Eurobarometer survey results show increased support for EU integration and that the EU is the most trusted foreign organisation. In its turn, European Union strives to assist the Republic of Moldova as candidate state to EU in meeting the necessary standards on democracy, human rights and the rule of law, through a range of mechanisms of Republic of Moldova's progress in these areas.

Application for European Union membership

It is worth to be mentioned that on 3 March 2022, the Republic of Moldova presented its application for membership of the European Union. The application was tabled in the context of Russia's war in Ukraine on February 24, 2022. On 7 March, the Council of the European Union invited the Commission to submit its Opinion on the application. EU Heads of State and Government endorsed this decision at the informal leaders' meeting in Versailles. Moldova received questionnaires on 11 April 2022 (on the political and economic criteria) and on 19 April (on the EU acquis chapters) and provided its replies on 22 April and on 12 May, respectively.

In this Opinion, the Commission assesses Moldova's application on the basis of its capacity to meet the criteria set by the European Council in Copenhagen in 1993, as well as in Madrid in 1995, notably regarding the country's administrative capacity. The Opinion also takes into account Moldova's efforts in implementing its obligations under the Association Agreement (AA) including a Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA).

On 17 June 2022, the European Commission issued its opinion on Moldova's application for membership of the European Union (European Commission). And on 23 June 2022, the European Council granted candidate status to Moldova. It invited to report to the Council on the fulfilment of the conditions specified in the Commission's opinion on the membership application. Next the Council will decide on further steps once all these conditions are fully met [1, p. 2].

Relations between the European Union and the Republic of Moldova

EU-Moldova relations date back to the independence of Moldova in August 1991. In November 1994 a Partnership and Cooperation Agreement was signed which entered into force in July 1998. Political and economic cooperation was enhanced with the beginning of negotiations on an Association Agreement in 2010. The Association Agreement, including a Deep and Comprehensive Free Trade Area, was signed in June 2014 and fully entered into force on 1 July 2016. This agreement is the key bilateral legal instrument serving as the basis for deepening political ties, stronger economic linkages, promotion of common values and enhanced cooperation in areas of mutual interest. The EU acknowledged the European aspirations and European choice of Moldova, including its commitment to building a deep and sustainable democracy and a market economy. Based on the AA/DCFTA, Moldova has carried out a number of challenging reforms and successfully aligned its legislation with the EU in many areas. The EU-Moldova Civil Society Platform (CSP) is one of

the bodies set up under the Association Agreement. It enables civil society organisations on both sides to monitor the implementation process and prepare recommendations to the relevant authorities. The subsequent Association Agendas agreed between the EU and Moldova establish clear priorities in order to implement the Association Agreement and its DCFTA. Adoption of the Association Agenda (2021-27), which focuses on democracy, human rights and good governance; freedom, security and justice; and economic, trade and sectoral cooperation, is imminent. The EU remains fully committed to support a comprehensive, peaceful and sustainable settlement of the Transnistrian conflict, based on the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Moldova in its internationally recognised borders, with a special status for Transnistria.

The EU's commitment to supporting Moldova is long-standing and has delivered results. The EU provides significant financial assistance, which over the years 2014-2021 amounted to 512 million Euro in grants under the European Neighbourhood Instrument, and 160 million Euro under the Macro-Financial Assistance programme in the form of loans and grants to support socio-economic development. The EU provides its support through policy development and comprehensive reforms, with strong involvement from Member States in a Team Europe spirit. Among the key programmes are support for pre-vetting of judges and prosecutors, support to increase Moldova's energy security, and a team of High Level Advisers to the Moldovan government in areas of particular importance. 7 million Euro from the European Peace Facility have been allocated in 2021- to strengthen the capacities of the military medical service and engineering battalion. Since the energy crisis in autumn 2021, threatening security of supply and tripling energy prices, and the beginning of Russia's war of aggression against Ukraine, the EU has stepped up its support for Moldova's overall economic, social and financial resilience, with emergency macro-financial assistance worth 150 million Euro and 60 million Euro in budget support in response to the energy crisis. The EU provided humanitarian assistance to help Moldova to face the flow of refugees from Ukraine. The Economic and Investment Plan for the Eastern Partnership seeks to unlock 3.4 billion Euro in public and private investments for economic development of the country, including tailored flagship investments. The EU and other financial institutions work hand in hand to assist Moldova. Since 2014, the European Investment Bank and the European Bank for Reconstruction and Development have allocated 425 million Euro and 777 million Euro respectively in loans. The EU is also working in close cooperation with the World Bank and the International Monetary Fund, which have been key partners supporting Moldovan reform efforts since 2014. Citizens of Moldova benefit from visa-free travel to the Schengen area since April 2014. A Readmission Agreement entered into force in January 2018. Moldova is a contracting Party to the Energy Community Treaty and the Agreement on the Common Aviation Area, and a member of the Central European Free Trade Agreement, all of which assist in approximating Moldovan legislation to EU acquis [2, P.2]. Moldova is a member of the United Nations, the Council of Europe, and the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). Since 2014, Moldova has progressively extended its participation in EU programmes. It currently takes part in Horizon Europe, and organisations and individuals from Moldova can also benefit from certain actions of the Erasmus+ and European Solidarity Corps Programmes. There are regular Ministerial level dialogues between Moldova and the EU on Trade, Energy and Security. Moldova participates in several Interreg programmes and is a member of the EU macro-regional Strategy for the Danube region. Moldova has concluded working

arrangements, cooperation agreements or memoranda of understanding with a number of EU agencies such as the European Border and Coast Guard Agency (Frontex); the European Union Aviation Safety Agency (EASA); the European Union Agency for Railways (ERA), the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (EUROJUST); the European Fisheries Control Agency (EFCA), the European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA), the European Environment Agency (EEA), the European Food Safety Authority (EFSA), the European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC), the European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL), the European Training Foundation (ETF), the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), the European Union Intellectual Property Office (EUIPO), the European Police Office (Europol), and the European Maritime Safety Agency (EMSA). Moldova is a participant in the Eastern Partnership (EaP). The EaP is based on the principle of inclusivity and differentiation. Russia's war in Ukraine has shown that multilateral cooperation and cohesion is now more important than ever, as is strengthening the resilience of the region. A focus on bilateral relations will also be important going forward, to allow Moldova to implement key reforms including in the field of governance, justice and rule of law.

Political criteria for membership

The assessment is based on the Copenhagen criteria relating to the stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities. As established by its Constitution, Moldova is a parliamentary democracy: legislative powers are exercised by the parliament and executive powers by the government. The President of the Republic has a mostly representative function but holds formal responsibility for foreign policy and provides civilian oversight of the armed forces. Executive power is exercised by the Government, consisting of a Prime Minister and 15 ministers. The Constitution guarantees the fundamental principles of a democratic state, including the rule of law, free elections and the protection of human rights. The Constitution enshrines the principle of primacy of international law over domestic law. The Constitutional Court was recomposed in 2019. The Supreme Court is the highest court of general jurisdiction, while the Constitutional Court exercises constitutional jurisdiction. The Parliament is the sole body of legislative power adopting legislation, including amendments to the Constitution, and exercises democratic control and oversight over the executive. The Parliament's oversight function and control over the government and its scrutiny of legislative development (including monitoring the implementation of legislation) are limited by the capacity of parliamentary institutions. More must be done to ensure the transparency of funding of political parties. The Constitution gives citizens the ability to choose their government in free and fair periodic elections held by secret ballot and based on universal and equal suffrage. While the latest rounds of parliamentary elections in July 2021 were, according to the Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), well administered and competitive and fundamental freedoms were largely respected, several further recommendations by ODIHR remain to be addressed in areas such as effective campaign finance oversight, political bias of news outlets and the impartiality of the Central Election Committee.

The use of urgent procedures to pass legislation, including in areas relevant to the EU acquis, has fallen considerably over the past four years. Comprehensive impact assessments of proposed legislation are needed. The Constitution guarantees freedom of assembly and association and a 2020 law on noncommercial organisations simplifies

registration and eliminates registration fees and restrictions on membership [2, p. 3]. A Strategy and Action Plan for Civil Society Development are in place. Civil society organizations have the capacity to be important partners in the country's development. Setting up a systematic public consultation procedure would enable them to make a more meaningful contribution to the reform process.

Moldova's strategic framework for public administration reform (PAR) is based on the 2016-2020 PAR strategy (extended to 2022). The legal framework and the civil service system are mostly in line with European public administration principles and European standards and practices. The PAR strategy aims to guarantee quality, stability, neutrality and continuity of public administration and to ensure transparent merit-based recruitment, promotion and dismissal procedures. A new PAR strategy is in development. Further efforts are needed to ensure adequate administrative capacity to develop, implement and enforce legislation. On service delivery, the government's Action Plan for 2021-2022 contains key objectives, result/outcome indicators and priority actions in the field of good governance and digital transformation policy, dedicated to modernizing public administrative services, increasing the quality and accessibility of public services provided to citizens and businesses, and extending and improving electronic services provided to citizens and entrepreneurs. A more citizen oriented administration is a key government priority and a common strategic vision for digitization and e-Government has been developed. The Government remains committed to the implementation of the Public Finance Management (PFM) Strategy (2013-2020), which has been extended to the end of 2022. The authorities have made some progress on PFM reforms. The Government is working to make further improvements in a number of areas, including transparency, public investment planning and execution, accounting standards, internal control and audit, governance of state-owned enterprises, public procurement and e-procurement, and involving civil society in the budgetary processes. The preparation and implementation of a new PFM strategy is expected following the next Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) assessment. With respect to multi-level governance, the decentralisation process has been evolving since 2012. The revised roadmap for local and regional democracy is expected to give new impetus to this process. Against this background, territorial reform needs to empower local authorities with sustainable finances that deliver services to citizens. The government supports reform of managerial accountability and a systematic delegation of responsibilities. Civil society organisations continue to call for increased transparency in decision-making in parliament and other public authorities.

Since the 2014 banking fraud Moldova has undertaken a major overhaul of both its justice and anticorruption systems. In recent years, Moldova has strengthened the rule of law, including police reform and steps towards reforming the judiciary. More needs to be done to address the influence of vested interests in both the political and commercial spheres.

From 2009, Moldova has undergone a series of judicial reforms aimed at strengthening the independence, efficiency, and effectiveness of the judiciary. Justice reforms are a priority for the current government. Moldova has recently adopted a comprehensive Strategy for Ensuring the Independence and Integrity of the Justice Sector 2022-2025 and a corresponding Action Plan. The constitutional and legal framework for the judiciary is largely in line with European standards. Law enforcement and judicial structures have been consolidated. The Superior Council of Magistracy and the Superior Council of Prosecutors are responsible

for the self-government of the judiciary. The constitutional and legislative framework in principle guarantee the independence of the judiciary and its impartiality. In practice, the integrity, independence and accountability of the judiciary need to be significantly improved. Constitutional amendments regarding the functioning of the judiciary entered into force in April 2022. The amendments significantly improve the legal framework concerning the independence, accountability, and efficiency of the judiciary and judicial administration, in accordance with recommendations from the Council of Europe [3, p. 1]. In particular, the amendments bring the composition of the Superior Council of Magistracy in line with European standards by excluding ex-officio membership and revising the appointment process of Superior Council of Magistracy lay members. This strengthens the role of the President in the appointment of judges, regulating the functional immunity of judges at the constitutional level, and changing the appointment procedure of judges of the Supreme Court of Justice to reduce the risk of politicisation. The full functional independence of the Prosecution Service needs to be strengthened, as well as the efficiency of the General Prosecutors Office. Decisions affecting management and leadership of the Moldovan Prosecution Service are at times politically motivated, such as the removal, temporary replacement and arrest of the Anti-corruption Prosecutor in 2021.

Combating and preventing corruption is high on the reform agenda of the Moldovan government. Moldova has increased the annual budget of its anti-corruption institutions including the National Integrity Authority, the Criminal Asset Recovery Agency and the Financial Investigation Unit. Corruption remains a serious concern that requires continued attention as it imposes significant costs on the state budget, businesses and the population, discourages domestic and foreign investment and undermines the rule of law. The main policy document for preventing corruption and increasing integrity is the National Integrity and Anti-Corruption Strategy for 2017-2023. The Strategy includes actions regarding recovery of criminal assets, protecting whistle-blowers, strengthening ethics and integrity in the public, private and non-governmental sectors, ensuring transparency of public institutions and of political party financing and media. Moldova is a party to all key international anti-corruption conventions, including the Council of Europe's Group of States against Corruption (GRECO) and the United Nations Convention against Corruption (UNCAC). A comprehensive legal framework on both preventing and combatting corruption, largely complying with European and international standards, is in place and partly implemented. All forms of corruption are criminalised, including illicit enrichment, and the laws regulate conflict of interests and protect whistle-blowers.

Specialised anti-corruption institutions have been established and are operating – the National Anticorruption Centre (NAC), with the Criminal Asset Recovery Agency (CARA) as an autonomous subdivision, the Anti-corruption Prosecutor Office (APO) and the National Integrity Agency (NIA). These institutions have comprehensive mandates in line with international standards and increasingly operate independently, with interagency coordination and required resources partly in place. Further efforts are needed to clarify the mandates of these institutions and strengthen the effectiveness of the National Anticorruption Centre and the National Integrity Agency. Progress is needed to bring corruption cases to court and prosecute them effectively. There has been little progress in investigating the 2014 banking fraud and bringing those responsible to justice. Efforts against bank fraud should be strengthened by updating the criminal asset recovery strategy and setting up a new asset recovery mechanism.

Moldova has signed and ratified the United Nations Convention against Transnational Organised Crime, as well as its protocols on Trafficking in Persons and on Smuggling of Migrants. The Criminal Procedure Code outlines investigative and criminal pursuit activities. Moldova concluded a working arrangement with the European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL), an operational and strategic agreement with the European Union's law enforcement Agency (Europol) and a Memorandum of Understanding with the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). Moldova participates in the European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT). The country is a member of Interpol. Anti-money laundering legislation partially reflects the Financial Action Task Force (FATF) standards and relevant international legislation. Moldova is located at an important crossroads for smuggling of persons and illegal goods(including drugs and arms) to the EU. Moldova is a source, transit and destination for trafficking in human beings, in particular for sexual exploitation and forced labour, although there have been few convictions of perpetrators. The General Police Inspectorate tackles organized crime, however conviction rates for organized crime are not available. The Inspectorate has one central and two regional departments (National Investigation Inspectorates) responsible for the entire spectrum. In many cases, further significant efforts to investigate wider organized crime networks are needed.

Moldova has ratified the main international human rights instruments, including the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention), the European Charter for Regional or Minority Languages, the European Convention on the Exercise of Children's Rights, and the European Convention on Human Rights. The country has ratified the UN Convention on the Rights of the Child and two of the Optional Protocols.

The legal and institutional framework regulating fundamental rights is in place and laws generally follow European and international standards. The capacity of the institutions in charge of protection and enforcement of human rights and the implementation of existing strategies and action plans remains limited and impedes the effective enforcement of human rights [3, p. 4]. In particular, the National Council to prevent discrimination and ensure equality is seriously understaffed. Moldova adopted a new Human Rights and Democracy Strategy for 2021-2024. Key priorities are gender equality/women's rights, respect for human rights in the criminal justice system, guaranteeing the integrity of electoral processes, and supporting independent media, access to information, and the fight against disinformation. The National Prevention Mechanism consists of seven members, including the Ombudsperson, the Ombudsperson for children and five persons proposed by civil society. The Ombudsperson institution – the People's Advocate – is designated as the National Human Rights Institution and accredited with "A" status by Global Alliance of National Human Rights Institutions as largely complying with the Paris Principles. Its financial and functional independence should be strengthened and its role in the context of Moldova's Council for the Prevention of Torture clarified.

Regarding the key fundamental rights issues, the country has 18 judgements of the European Court of Human Rights under enhanced supervision procedure pending their enforcement. These include ill-treatment by state agents, illegal deprivation of liberty, violations of the right to a fair trial, authorities' failure to provide protection from domestic violence and discrimination on grounds of sexual orientation. More needs to be done concerning the right to fair trial and the adequate investigation and prosecutions

of acts of ill treatment. People deprived of their liberty do not enjoy all the fundamental legal safeguards from the outset of their detention. The inadequate investigation of alleged cases of ill-treatment leads to a sentiment of impunity. Conditions in places of detention and pre-trial detention remain below international standards, notably due to overcrowding of prison facilities, lack of effective medical service or use of lengthy solitary confinement as a disciplinary measure. The legislation on access to information and freedom of expression is largely in line with international standards, but more needs to be done to ensure the full implementation of the law. Media can generally report freely. To guarantee media pluralism, the concentration of media ownership and non-transparent media financing need to be tackled. Further efforts are also needed to ensure access to information of public interest, safeguard the independence of journalists and quality of media content, along with addressing the increasing cases of verbal assault, intimidation and harassment of journalists. The equality principle is enshrined in the Constitution. The Equality Council does not have an adequate mandate within existing equality legislation. In April 2022, the parliament adopted amendments to the Criminal Code and the Contravention Code to enhance the state's response to hate crimes. Long-pending legislation on hate crime has been recently adopted leading to a widening of the scope of protected grounds and thus to the strengthening of the legal framework to prosecute and punish bias-motivated crimes. More needs to be done to tackle hate speech and discrimination based on sexual orientation and gender identity, as well as gender-based violence. Regarding equality of women in the labour market, the legal framework no longer prohibits access to certain professions but women continue to face de facto obstacles and age-based discrimination. Moldova's gender pay-gap persists with women overall earning 14.1% less than men on average in 2019 (the same as the EU average), and 39.6% of parliamentarians elected in 2021 are women (above the EU average). The law prohibits employment discrimination based on sexual orientation, but societal discrimination continues. The process of de-institutionalisation of children has much advanced over recent years. More needs to be done regarding infant mortality, child labour, including links to trafficking and sexual exploitation, and the particular situation of Roma children and children left behind by their parents [3, p. 5].

Economic criteria for membership

Speaking about functioning market economy, can be mentioned that Moldova is a small open economy with a Gross Domestic Product (GDP) per capita in terms of purchasing power parity (PPP) of around 30% of the EU average in 2020, up from 25% in 2013. Overall, Moldova demonstrates a satisfactory track record in carrying out broadly sound macroeconomic policies. However, the lack of political will and frequent changes of government have sometimes made reform implementation uneven and delayed the transformation into a competitive market economy. During the last decade, Moldova has been able to sustain economic growth at about 4.5% per year on average and weather several economic crises, including the pandemic.

Prior to the global inflationary pressures fuelled by Russia's war against neighboring Ukraine, the National Bank of Moldova had been generally successful in keeping inflation within the target range set at 5% (+/- 1.5 percentage points), while the exchange rate regime of managed floating, supported a stable national currency. As a result of rapidly growing energy and food prices, surging inflation, at 22% by the end of 2022, stands among the key challenges to Moldova's macroeconomic stability going forward, in addition to the cost of housing and the high inflow of war refugees. On the external

side, imbalances have been relatively large, with the current account deficit at 7.3% of GDP on average during the past ten years, owing largely to a substantial trade deficit. The latter has been driven by strong domestic demand bolstered by large remittances, unfavourable terms of trade and a relatively weak export base. However, thanks to substantial support from international partners, Moldova was able to considerably build up its foreign exchange buffers. Moldova is also traditionally heavily dependent on the inflow of remittances, with the current war against Ukraine impacting negatively on revenues from Russia and the Commonwealth of Independent States (CIS) region. The current government has inherited a legacy of corruption, vested interests and weak institutions responsible for rule of law, which hampers investment and productivity growth and continues to undermine the business climate[3, p. 8]. The government has therefore launched a reform of its justice system and is taking significant steps to tackle corruption, while ongoing regulatory reforms aim to reduce red-tape. Moldova's State-Owned Enterprises (SOEs) sector remains large, comprising of about 900 companies, and still requiring government support. State influence remains important in key sectors of the economy, including in telecom, energy and transport. Overall, SOEs own assets worth about 26% of GDP and employ around 6% of the active labour force. The sector continues to suffer from a lack of adequate corporate governance practices, inefficiency and poor oversight. This further undermines private sector investment and economy-wide competitiveness and poses fiscal risks. Further reforms, especially, concerning better corporate governance, reorganization, privatization and liquidation of non-viable companies are needed and among the government priorities. At present, the banking sector seems well capitalised, with all banks meeting the capital adequacy ratio, and a substantial fall in the share of non-performing loans in recent years. Thanks to successful banking sector reforms, access to finance, in particular for small and medium sized enterprises (SMEs), has improved recently. However, financial intermediation remains low, with the share of loans extended to the private sector at 20% of GDP on average between 2017 and 2021. In addition, overall progress on the recovery of the stolen assets and legal proceedings as regards the 2014 bank fraud have been slow and nontransparent. The labour market features significant structural weaknesses, as reflected by the very low employment rate of around 49% in 2020. This is partly due to the substantial share of informal employment, in particular in the agricultural sector and construction. There is also a mismatch between skills and job requirements. Although unemployment among university graduates remains, on average, lower than for those with only a secondary education degree, some graduates continue to struggle with finding jobs matching their qualifications. Employment services and labour market programmes are hampered by limited funding, while the creation of good quality jobs is held back by insufficient private and foreign investment in higher value-added sectors.

Regarding the ability to cope with the competitive pressure and market forces of the EU, Moldova suffers from low skills level and match due to the low quality of education and a significant emigration of qualified workers. Although investment in education, has been relatively high at 5.7% of GDP during 2019-2022, Moldova scores below the OECD average according to the PISA results, ranking 51st out of 78 countries. Yet, it is still relatively better than other countries in the region, and with progress noted over the years. Vocational training has improved, with a new form of dual education being currently implemented to bridge the gap between education institutions and the private sector. Moldova's physical infrastructure remains relatively underdeveloped, despite important support from international partners and significant

investment by the government, albeit from a low starting point [4, p. 3]. Gross fixed capital formation accelerated in recent years and amounted to around 25% of GDP in 2020. The energy sector suffers from key structural weaknesses, uncovered following the gas crisis that began in October 2021. Moldova is fully dependent on the supply of gas from Russia and has no storage capacity on its territory, making it extremely vulnerable vis-à-vis the supplier. The electricity market suffers from similar issues, with little diversification of energy resources and underdeveloped infrastructure. Unbundling the energy utilities is therefore among the key priorities in the future, and Moldova is working closely with the EU to that effect . The Moldovan economy is not very diversified and remains heavily reliant on the agricultural sector, which makes it less productive and particularly vulnerable to climate conditions. Agriculture accounts for about 12% of Moldova's official GDP (according to 2021 data) and the informal subsistence agriculture represents another estimated 11% of GDP [5, p. 2]. The manufacturing sector remains relatively weak, with its share of GDP decreasing from 15.4% in 2016 to 12.4% in 2021. However, the IT sector has seen a noticeable expansion, especially since the pandemic, albeit starting from a low level and this is reflected in its growing contribution to GDP growth. Moldova's alignment with the EU electronic communication legal framework is limited. Moldova's economy is closely integrated with that of the EU. Economic links between the two have been further strengthened since the entry into force of the DCFTA. The EU is Moldova's biggest trading partner, accounting for a share of about 66% of its total exports, well above its regional peers, and around 45% of its total imports in 2021. Food and agricultural products and other commodities make up for almost half of Moldova's exports, pointing to its feeble export structure and need to move up the global value chains. Moldova is a WTO member since 2001, with a largely open trade policy.

The obligations of membership

The ability of Moldova to assume the obligations of membership has been evaluated based on the following indicators:

- The commitments in the Association Agreement including the Deep and Comprehensive Free Trade Area (AA/DCFTA) and their implementation;
- The level of adoption, implementation and enforcement of the acquis outside the AA/DCFTA.

The EU-Moldova Association Agreement, including the Deep and Comprehensive Free Trade Area (AA/DCFTA) belongs to a new generation of ambitious association agreements the EU has concluded with its partner countries. The Agreement captures a substantial part of the EU acquis with a detailed timetable of implementation varying from 3 to 7 years and brings the country closer to the European Union in terms of regulatory alignment. Since the provisional entry into force of the AA/DCFTA in 2014, EU Member States are closely involved in its implementation through the Association Council and the Association Committee. Common Positions are adopted for the Association Council and a detailed Annotated Agenda is agreed for the Association Committee . Strategic guidance is provided by the Association Council meetings at the highest political level. Furthermore, the EUMoldova Parliamentary Association Committee involves the European Parliament and the Moldovan Parliament in the implementation of the agreement. The discussions are informed by the input provided by the civil society through the EU – Moldova Civil Society Platform and duly taken into account. The institutional setup includes Association Committee and Association Committee in Trade Configuration, dedicated Sub-Committees and Cluster Sub-Committees covering almost all chapters of the EU

acquis that allows for ongoing and thorough analysis of the progress in the relationship [6, p. 7]. The EU and Moldova have worked closely together to identify key policy areas, set targets for reform and legislative progress, and benchmark achievements in those areas. The regularly updated Association Agendas set out the short and medium term policy objectives of EU-Moldova cooperation. Moldova's implementation of the EU acquis is documented in the EU's 'Association Implementation Reports's issued regularly since 2017. A full examination of all EU acquis chapters will be carried out at a later stage. Following the adoption of the revised enlargement methodology and for the purpose of the EU's Enlargement policy, the EU acquis is structured around six thematic clusters. The EU acquis in these clusters is substantially covered by the AA/DFCTA and Moldova has gradually approximated with it. Moldova has a satisfactory track record of implementation, though progress is uneven and delays in meeting the ambitious times lines in the AA/DCFTA have been frequent. Pending the full examination of all chapters, the below analysis provides examples of chapters in the clusters where Moldova has achieved particularly good results and highlights areas where there has been limited approximation to the EU acquis. The Fundamentals cluster includes the chapters of the acquis on Judiciary and fundamental rights, Justice, freedom and security, Public procurement, Statistics, and Financial control.

The Internal market cluster includes the chapters of the acquis on Free movement of goods, Free movement for workers, Right of establishment and freedom to provide services, Free movement of capital, Company law, Intellectual property law, Competition policy, Financial services, and Consumer and health protection. Moldova has achieved particularly good results in the free movement of goods where it has made substantial efforts to align with EU standards, to remove technical barriers to trade. There are other areas in the cluster where approximation to the EU acquis is still limited, for example, the area on Competition Policy. The AA/DCFTA sets ambitious goals in the domain of State aid and competition. Moldova's competition and State aid legislation is largely based on the EU acquis on antitrust and mergers. There is a need to further strengthen effective mechanisms of market monitoring, surveillance and enforcement. The Competitiveness and inclusive growth cluster includes the chapters of the acquis on Information society and media, Taxation, Economic and monetary policy, Social policy and employment, Enterprise and industrial policy, Science and research, Education and culture, and Customs union. Moldova has achieved particularly good results in the area of customs, with new legislation to counter smuggling and import tax evasion, and to increase customs investigations and agreed with the EU a Mutual Recognition of Authorised Economic Operators programmes. The new Customs Code that will enter into force in 2023 is aligned with the Union Customs Code, with a few exceptions. Moldova's association to Horizon Europe is a successful instrument for integration with the EU's practices in the field of research and innovation [6, p. 11]. There are other areas in the cluster where approximation to the EU acquis is still limited, for example in social policy and employment. The Green agenda and sustainable connectivity cluster includes the chapters of the acquis on Transport policy, Energy, Trans-European networks, and Environment and climate change. Moldova achieved particularly good results in the area of TEN-T networks. The TENT network was extended to Moldova in 2019 with the identification of 17 priority projects with an investment of 917 million Euro. Over 62% of the priority kilometres in rail and road connections have been completed or are underway. The Common Aviation Area

Agreement signed in 2013 integrates the Moldovan and EU aviation markets, while providing for progressive alignment with the relevant EU acquis. Although some preparatory work has been done, significant efforts are needed, coupled with political and financial support, to align Moldovan legislation with the EU acquis in the field of Environment and climate action. Meaningful reforms will be needed in view of European Green Deal targets. There are other areas where approximation with the EU acquis is still limited such as Energy. Moldova's membership of the Energy Community supports the adoption of the reforms needed in the energy market, with unbundling, and certification of electricity and gas transmission system operators the main priorities. The Strategic high level dialogue with Moldova on energy, launched in 2021, has helped to accelerate the transformation of Moldova's energy network and secure short-term security of supply by diversifying energy sources in line with the REPowerEU Plan. The dialogue provides a platform to enhance the implementation of the EU acquis towards green transition and climate-neutrality. It also enables coverage of more recent EU acquis not included in the Association Agreement as well as governance and financial aspects needed for their implementation.

The cluster Resources, agriculture and cohesion includes the chapters of the acquis on Agriculture and rural development, Food safety, veterinary and phytosanitary policy, Fisheries, Regional policy and coordination of structural instruments, and Financial and budgetary provisions. Moldova achieved particularly good results in the area of Agriculture and rural development where it has implemented a substantial part of the EU acquis in the areas of quality policy, organic farming, marketing standards, products, fruits and vegetables, marketing standards for animal products. The country has started to implement some key mechanisms for regional policy. The approximation to the acquis in the area of Food safety, veterinary and phytosanitary policy is limited.

The cluster External relations includes External relations and Foreign, security and defence policy. As regards the EU Common Foreign and Security Policy positions, the alignment rate with relevant High Representative statements on behalf of the EU and Council Decisions was 62% in 2021 (2020: 68%; 2019: 80%; 2018: 72%, 2017: 69%). A high level political and security dialogue with Moldova was launched in March 2022 to complement the regular exchanges under the Association Council and further promote gradual convergence on foreign and security matters [7, p. 3]. Moldova contributes to Common Security and Defence Policy missions, with one military staff representative seconded to the EU Military Training Mission in Mali since September 2020. There is scope to further enhance cooperation in the area of Common Security and Defence Policy and to increase Moldova's convergence with Common Foreign and Security Policy including on all EU positions .

Conclusions

Moldova is a parliamentary democracy that has recently embarked on a strong reform agenda despite a series of exogenous crises. The parliamentary nature of the democracy has been confirmed by recent competitive elections at parliamentary and presidential level. The country's legal and constitutional framework largely corresponds to European and international standards. The framework for a modern public administration is established including policy development and coordination mechanisms and the government has made progress on Public Financial Management. Adequate institutional and public administrative capacity needs to be ensured for policy development, enforcement of legislation and policy implementation.

After the 2014 banking fraud, Moldova has undertaken a major overhaul of its justice and anticorruption systems. On justice reform, the country took decisive steps including constitutional reforms to improve the functioning of the judiciary, which still requires improvements on its transparency, integrity and accountability. Similarly, on the fight against corruption which remains a serious concern, specialised anti-corruption institutions are in place with further efforts needed to bring corruption cases to courts and to prosecute them efficiently. The framework for fundamental rights and freedom of expression generally follows European and international standards. Moldova has made important progress in freedom of the media, despite its media concentration and opaque financing. Further efforts are needed to ensure access to information of public interest and safeguard the independence of journalists.

Overall, as regards the political criteria, Moldova has a solid foundation in place to reach the stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities. As regards the economic criteria, Moldova has pursued reasonably sound macroeconomic policies, significantly strengthened financial sector stability, and improved the business environment. Moldova needs to address inefficiencies to attract more foreign private investment and enhance public and private investments in strategic infrastructure, education and innovation. Key areas for improving the functioning of its market economy include reducing corruption and pursuing justice reforms, the enforcement of property rights, further development of a more dynamic business environment as well as better corporate reform of the governance of state-owned enterprises sector with a view to reducing its size. Similarly, improvements are needed in energy security to reduce the energy intensity of the economy and society. Furthermore the country's capacity to cope with the competitive pressure in the EU will depend on a more robust and diversified job market and the reduction of the labour force drain, improving Moldova's growth potential and external competitiveness.

As regards the capacity to fulfil the obligations of membership, Moldova has worked since 2016 on the implementation of the EU-Moldova Association Agreement, including a Deep and Comprehensive Free Trade Area (AA/DFCTA). These agreements already capture significant amount of the EU acquis and Moldova has gradually taken up the alignment process across many segments and has a satisfactory track record of implementation, while in some sectors the process is more advanced than in others. Overall, Moldova has established a solid basis for further alignment. Moldova is a European State committed to respecting and promoting the values on which the European Union is founded. The Commission therefore recommended to the Council that Moldova should be given the perspective to become a member of the European Union.

The Commission recommends that Moldova be granted candidate status, on the understanding that the following steps are taken:

- complete essential steps of the recently launched comprehensive justice system reform across all institutions in the justice and prosecution chains, to ensure their independence, integrity, efficiency, accountability and transparency, including through efficient use of asset verification and effective democratic oversight; in particular, fill all the remaining vacancies of the Supreme Council Magistracy and in its specialised bodies;

- across all these areas, address shortcomings identified by OSCE/ODIHR and the Council of Europe/the Venice Commission;

- deliver on the commitment to fight corruption at all levels by taking decisive steps towards proactive and efficient investigations, and a credible track

record of prosecutions and convictions; substantially increase the take up of the recommendations of the National Anticorruption Centre;

- implement the commitment to "de-oligarchisation" by eliminating the excessive influence of vested interests in economic, political, and public life;

- strengthen the fight against organized crime, based on detailed threat assessments, increased cooperation with regional, EU and international partners and better coordination of law enforcement agencies; in particular, put in place a legislative package on asset recovery and a comprehensive framework for the fight against financial crime and money laundering, ensuring that anti-money laundering legislation is in compliance with the standards of the Financial Action Task Force (FATF);

- increase the capacity to deliver on reforms and provide quality public services including through stepping up implementation of public administration reform; assess and update the public administration reform strategy;

- complete the reform of Public Financial Management including improving public procurement at all levels of government;

- enhance the involvement of civil society in decision-making processes at all levels.

- strengthen the protection of human rights, particularly of vulnerable groups, and sustain its commitments to enhance gender equality and fight violence against women;

It is expected that the Commission will monitor Moldova's progress in fulfilling these steps and report on them, together with a detailed assessment of the country, by the end of 2022.

Bibliographical references

1.https://mfa.gov.md/en/content/moldova-eu-relations P.1-4. Seen on September 21, 2022.

2.https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue P.1-5. Seen on September 9, 2022.

3.https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/moldova/ P.1-9.Seen on August 10, 2022.

4. https://www.coe.int/en/web/portal P. 1-7. Seen on August 19, 2022.

5.https://maia.gov.md/ro/content/asisten%C8%9B%C4%83-extern%C4%83-1 P. 1-2. Seen on August 30, 2022.

6. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3801 P. 1-12.Seen on September 25, 2022.

7.https://mfa.gov.md/en/content/new-data-protection-law-line-european-standards-provides-transparent-rules-benefitting P. 1-3. Seen on August 10, 2022.

8. Six months and twenty three lessons. What the world has learned from Russia's war in Ukraine. P. 11-17. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/six-months-twenty-three-lessons-what-the-world-has-learned-from-russias-war-in-ukraine/ Seen on September 27, 2022.

9. BURAS, P. EU survive and thrive. P. 41-55. https://ecfr.eu/publication/survive-and-thrive-a-european-plan-to-support-ukraine-in-the-long-war-against-russia/ Seen on August 29, 2022.

CZU 342.3(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).02

REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE REPUBLICA PREZIDENȚIALĂ ȘI REPUBLICA PARLAMENTARĂ

Vitalie ARMAȘU
Doctor, lector universitar,
Universitatea Americană din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
email: *armasuvit@gmail.com*
https/orcid.org/ 0000-0001-8317-5962

În prezentul articol autorul examinează forma de guvernământ a Republicii Moldova - de la proclamarea independenței țării în 1991 și până-n zilele noastre. Se efectuează o analiză a evoluției formelor de guvernământ pe parcursul a 3 etape din istoria țării: 1991 - 1994 (de la independență și până la adoptarea, la 29 iulie 1994 a Constituției țării), 1994 – 2000 (de la adoptarea Constituției și până la modificările Legii Supreme din 5 iulie 2000) și 2000 – zilele noastre. Se va urmări schimbarea formei de guvernământ de la republică, de facto, prezidențială, pe timpul mandatului primului președinte al țării Mircea Snegur, în republică semiprezidențială, după adoptarea în 1994 a Constituției și în final, transformarea statului în republică parlamentară, după modificările operate de către partidul condus de cel de-al treilea președinte al țării, Vladimir Voronin. Formă, care deși a fost modificată prin Hotărârea Curții Constituționale din 4 martie 2016, prin care a fost restabilit modul de alegere a președintelui țării de către întreg poporul, nu a schimbat în nici un fel prerogativele șefului statului, care purta până atunci și, poartă în continuare în rol de simbol național.

Cuvinte-cheie: *formă de guvernământ, republică prezidențială, republică semiprezidențială, republică parlamentară, competențele și rolul președintelui țării, competențele parlamentului.*

REPUBLIC OF MOLDOVA: BETWEEN THE PRESIDENTIAL AND PARLIAMENTARY REPUBLIC

The article examines the form of government of the Republic of Moldova - from the proclamation of the country's independence in 1991 to the present day. The evolution of the forms of government during 3 stages of the country's history will be analyzed: 1991 - 1994 (from independence until the adoption, on July 29, 1994 of the country's Constitution), 1994 - 2000 (from the adoption of the Constitution and until the amendments of the Constitution from July 5, 2000) and 2000 – till our days. The article will examine how the form of government has changed from a de facto presidential presidency during the term of the first president of the country, Mircea Snegur, to a semi-presidential republic, after the adoption of the Constitution in 1994 and finally the transformation of the state into a parliamentary republic, after changes made by the party led by the country's third president, Vladimir Voronin. This fact, notwithstanding the amendments brought by the Decision of the Constitutional Court of March 4, 2016, which restored the way of electing the president of the country directly by the people, did not change in any way the prerogatives of the head of state, who acts in the past and continue to act in the present mainly as a national symbol.

Key words: *form of government, presidential republic, semi-presidential republic, parliamentary republic, powers and role of the president of the country, powers of the parliament.*

RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA: ENTRE LA RÉPUBLIQUE PRÉSIDENTIELLE ET LA RÉPUBLIQUE PARLEMENTAIRE

Dans cet article, l'auteur examine la forme de gouvernement de la République de Moldova - de la proclamation de l'indépendance du pays en 1991 à nos jours. Une analyse est effectuée de l'évolution des formes de gouvernement au cours de 3 étapes de l'histoire du pays: 1991 - 1994 (de l'indépendance jusqu'à l'adoption de la Constitution le 29 juillet 1994), 1994 – 2000 (de l'adoption de la Constitution jusqu'aux amendements de la Loi Suprême du 5 juillet 2000) et 2000 – nos jours. Il visera à faire passer la forme de gouvernement d'une république présidentielle de facto, sous le mandat du premier président du pays Mircea Snegur, à une république semi-présidentielle, après l'adoption en 1994 de la Constitution et enfin, la transformation de l'état en république parlementaire, après les changements apportés par le parti dirigé par le troisième président du pays, Vladimir Voronin. La forme, qui ne tenait pas compte des modifications apportées par la décision de la Cour Constitutionnelle du 4 mars 2016, qui rétablissait le mode d'élection du président du pays par l'ensemble du peuple, ne modifiait en rien les prérogatives du chef de l'état, qui jusque-là portait et porte toujours le rôle de symbole national.

***Mots-clés:** forme de gouvernement, république présidentielle, république semi-présidentielle, république parlementaire, pouvoirs et rôle du président du pays, pouvoirs du parlement.*

РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА: МЕЖДУ ПРЕЗИДЕНТСКОЙ И ПАРЛАМЕНТСКОЙ ФОРМОЙ ПРАВЛЕНИЯ

В данной статье автор рассматрвает формы правления в Республике Молдова - от провозглашения независимости страны в 1991 году и до наших дней. Осуществлен анализ эволюции форм правления на протяжении 3-х этапов истории страны: с 1991 по 1994 гг. (от обретения независимости до принятия 29 июля 1994 г. Конституции страны), с 1994 по 2000 гг. (от принятия Конституции и до изменений в Основном Законе от 5 июля 2000 г.) и с 2000 г. до наших дней. Рассмотрен также процесс изменения формы правления с, де-факто, президентской, в период правления первого президента страны Мирчи Снегура, на президентско-парламентскую республику, после принятия Конституции в 1994 году и преобразование государства в парламентскую республику, после принятия поправок в Конституцию партией, во главе с третьим президентом страны Владимиром Ворониным. Несмотря на внесенные Постановлением Конституционного Суда от 4 марта 2016 г. поправок, восстановивших способ всенародного избрания президента страны, данные изменения никоим образом не повлияли на прерогативы главы государства. оставшегося всего лишь национальным символом.

***Ключевые слова:** форма правления, президентская республика, полупрезидентская республика, парламентская республика, полномочия и роль президента страны, полномочия парламента.*

Introducere

Forma de guvernământ privește formarea, organizarea și competenta organelor supreme ale puterii de stat, raportul lor cu celelalte organe din sistemul statal. După forma de guvernământ un stat poate fi monarhie sau republică [6, p. 388].

În țara noastră forma de guvernământ a evaluat întreaga perioadă istorică, de la primul tip de stat al dacilor din prima jumătatea a sec. I î.e.n. - până în prezent și a cuprins ambele tipuri de forme de guvernământ, la care s-a adăugat unul specific - domnia [4, p. 256]. Domnia este o formă de guvernământ specifică țării noastre și a existat din sec. X până în anul 1859.

Monarhia, în țara noastră a existat practic până-n 1944, Basarabia (teritoriul actual al Republicii Moldova) fiind parte a Imperiului Rus, iar apoi a Regatului României. În această perioada a exista un timp scurt și forma republicană de guvernământ:

Republica Democrată Moldoveneasca (24 ianuarie – 27 martie 1918) și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (28 iunie 1940 – 22 iunie 1941).

Astfel, din 4 septembrie 1944 și până în prezent, pe teritoriul țării a existat forma republicană de guvernământ.

Această perioadă de timp constă din 2 etape: 1944-1991 când teritoriul țării a făcut parte din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, în formă de republică sovietică, în cadrul unui stat totalitar comunist, care de fapt reprezenta o formă legalizată a regimului de ocupație sovietic pe acest teritoriu. Iar, a doua etapă a început după proclamarea independenței țării în 1991.

Metodologia de cercetare

În prezenta lucrare s-a utilizat metoda analizei de conținut a lucrărilor științifice, cu referință și la unele procedee logice, precum analiza și sinteza. Drept rezultat, s-a realizat o lucrare, cu valențe interdisciplinare din punct de vedere metodologic, care ar putea contribuit la crearea unui tablou mai clar privind forma de guvernământ, modelul republicii prezidențiale, semiprezidențiale și parlamentare, la fel privind competențele și rolul președintelui țării și al parlamentului.

Forma de guvernământ: între modelul sovietic și românesc

Republica Moldova este o republică democratică, iar suveranitatea națională și puterea absolută aparține poporului, care își alege guvernele care vin șa putere prin alegeri libere și democratice.

În perioada anilor imediat următoare independenței (1991 – 1994) și până la adoptarea, la 29 iulie 1994 a Constituției țării, se crea impresia că Republica Moldova este o republică prezidențială [3, p. 132]. Acest fenomen se datorează și personalității primului președinte al țării, Mircea Snegur. Primul președinte preluase stilul de guvernare al liderilor fostei Uniuni a Republicilor Sovietice Socialiste, a cărei parte, până la 27 august 1991 a fost și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Era și firesc, în starea de vacuum al puterii, de atunci, să se bazeze pe o formă de guvernământ cunoscută aparatului și funcționarilor de stat din Republica Moldova, care abia se desprinsese de un imperiu. Țara trebuia guvernată și ea a fost guvernată în unicul mod cunoscut aparatului de stat moștenit din epoca comunistă.

În următoarea etapă, din 29 iulie 1994 când a fost adoptată Constituția țării și până în anul 2000, forma de guvernământ a țării a fost – republica semiprezidențială.

Noua Constituție a țării a fost în mare parte inspirată de Constituția României, care la rândul său s-a bazat pe modelul semiprezidențial – republica a cincea franceză [5, p. 3734].

Astfel, în temeiul faptului că șeful statului, Președintele Republicii era ales direct de către popor (art.77-78) [1], se putea afirma că Moldova era o republică semiprezidențială, ceea ce se reflecta în următoarele prevederi ale Constituției de atunci:

- organul legislativ și șeful statului (Președintele) erau organe alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat (art.61 și art.78 din Constituție) [1];
- șeful statului desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru după consultarea majorității parlamentare și numește Guvernul în baza votului de încredere acordat de Parlament (art.82 din Constituție) [1];
- guvernul este responsabil în fața Parlamentului, deși Președintele nu este concomitent și șeful Guvernului și nu avea puterea de a influenta executivul (art.77 din Constituție) [1];
- organul legislativ (Parlamentul) poate fi dizolvat de către Președinte, în cazul când nu a putut fi format Guvernul, a fost blocată procedura de adoptare a legilor și doar după consultarea

fracțiunilor parlamentare (art.85 din Constituție) [1];

- președintele poate refuza de a promulga o lege o singură dată, iar după reexaminare, promulgarea este obligatorie (art.93 din Constituție) [1];

- șeful statului poate fi suspendat din funcție de către Parlament, cu organizarea obligatorie a unui referendum pentru demiterea șefului statului (art. 89 din Constituție) [1].

Astfel, vedem că, la acea perioadă, organul legislativ avea împuterniciri mai mari decât șeful statului, întrunind trăsături caracteristice republicilor semiprezidențiale/semiparlamentare.

La fel, în perioada de referință, s-a făcut observat că sistemul semiprezidenţial de guvernare nu asigura separarea efectivă a ramurilor puterii în stat (legislativă, executivă, judecătorească), nu asigura echilibru între atribuțiile și responsabilitățile ce le revin, ceea ce aducea la administrarea ineficientă a statului.

În luna mai 1999, Președintele de atunci al țării Petru Lucinschi a organizat un referendum consultativ în problema schimbării sistemului de guvernare în Republica Moldova, în unul de tip prezidențial [2, p. 229]. La referendum, majoritatea celor participanți s-au expus în favoarea sporirii împuternicirilor președintelui, susținând astfel instituirea unei republici prezidențiale.

În pofida acestui fapt, parlamentul țării, n-a susținut inițiativa președintelui și, din contra a calificat această intenție drept un pericol pentru regimul democratic.

Republica parlamentară: modelul moldovenesc

Astfel, la 5 iulie 2000, în Republica Moldova s-a instaurat o nouă formă de guvernământ – republica parlamentară. Ca rezultat a opoziției Parlamentului față de modificările propuse de către ex-Președintele P. Lucinschi, legislativul, dominat de Partidul Comuniștilor, condus de Vladimir Voronin, a modificat Constituția Republicii Moldova. Modificările Constituției au limitat competența și rolul Președintelui Republicii în favoarea Guvernului și a Parlamentului.

Noile prevederi constituționale țintea împuternicirile șefului statului, legislativului și executivului, privind:

- alegerea președintelui de către parlament;

- dreptul parlamentului de a demite președintele țării cu două treimi din totalul deputaților aleși;

- dreptul guvernului de a adopta ordonanțe de urgență,

- angajarea răspunderii guvernului în fața parlamentului asupra unui program, unei declarații de politică generală sau a unui proiect de lege;

- dizolvarea Parlamentului în cazul în care nu se poate alege șeful statului nici după alegeri repetate.

În context, se pot aduce și exemple mai recente, precum încercarea ex-președintelui Igor Dodon de a modifica forma de guvernare, în una de tip prezidențial. Această intenție a fost declarată de mai multe ori de către fostul șef al statului, care îl are în calitate de exemplu de urmat pe președintele Federației Ruse, Vladimir Putin. În luna iulie 2020 a fost semnat un decret prezidențial de creare a unei comisii pentru reforma constituțională, care nu s-a soldat cu rezultate, având în vederea că inițiativa nu a avut o susținere largă a forțelor politice, societății civile și nici a populației.

Concluzionând cele expuse, este necesare a fi menționat specificul nostru național. Astfel, nu se poate afirma că Republica Moldova a devenit un stat cu un sistem de guvernare parlamentar clasic. Analiza atribuțiilor Președintelui Republicii Moldova denotă faptul că acesta, de exemplu, dispune de atribuții mai mari decât Președintele Republicii Franceze, iar Franța este republică de tip mixt, semiprezidențial. Ori, Președintele Republicii Moldova dispune de drept de inițiativă legislativă,

pe când președintele francez nu dispune de așa drept. La fel, Președintele țării noastre poate dizolva Parlamentul în cazurile prevăzute de Constituție.

Astfel, este evident că în Republica Moldova poziția parlamentului este vădit superioară comparativ cu ceea a șefului statului, dar totodată, președintele țării se alege prin vot direct de către întreg poporul, funcție nespecifică statelor cu forme de guvernământ parlamentar.

Analizând cele expuse, se poate considera că Republica Moldova este un stat cu forma de guvernământ parlamentar, dar cu unele excepții, care se abat de la modelul clasic.

Această formă, nu s-a schimbat nici după modificările aduse prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 4 martie 2016, prin care a fost restabilit modul de alegere președintelui țării de către întreg poporul, pe motiv că nu au fost schimbate în nici un fel prerogativele șefului statului, care purta până atunci și, poartă în continuare în rol de simbol național.

În context, consider că, ar fi bine să se revină la modul de alegere a președintelui în parlament, iar împuternicirile șefului statului să fie reduse și, în calitate de exemplu pot fi aduse modelele parlamentare de guvernământ din țările scandinave (Norvegia, Suedia, Finlanda). În aceste țări, șeful executivului este de-facto conducătorul țării. Și, beneficiul principal al acestei forme de guvernământ este că forța politică care învinge în alegeri are șansa să-și aleagă în funcțiile cheie din stat (președintele țării, președintele parlamentului și prim-ministrul), care sunt persoanele din aceeași echipă.

Ori, experiența tristă a țării noastre exemplifică cu abundență de cazuri contrarii - de confruntări deschise dintre conducătorii de vârf ai țării. Exemplu pot servi: confruntarea dintre primul președinte al țării Mircea Snegur și prim-ministrul de atunci Andrei Sangheli. Sau, confruntările recente dintre al 5-lea Președinte Igor Dodon și prim-ministrul Pavel Filip / președintele parlamentului Adrian Candu, în rezultatul cărora Moldova a devenit o țară unică (și subiect de ironizare) pentru faptul că un președinte al statului a fost suspendat din funcție de 7 ori (doar pentru 5-10 min.). Ultima confruntare de gen președinte – prim-ministru a avut loc la 12 noiembrie 2019 când președintele de atunci Igor Dodon a demis prim-ministru de atunci Maia Sandu.

Concluzii

În încheiere, menționez că nu idealizez forma parlamentară de guvernământ, ea la fel ca cea prezidențială sau semiprezidențială conține mai multe lacune de ordin legislativ, dar reieșind din specificul național al poporului nostru, cred că republica parlamentară este ceea ce se potrivește mai bine mentalității noastre. Ori, toată perioada de după proclamarea independenței a arătat clar că orice politician din Moldova se vede lider al națiunii, care tinde să centralizeze puterea politică în mâinile sale (printre puținele excepții de la această regulă – menționăm figura celui de-al 4-lea Președinte Nicolae Timofti).

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova, 1994.
2. AVORNIC, Gh. *Teoria generală a statului şi dreptului. Tratat.* Vol.1. Chișinău, 2009.
3. NEGRU, B. *Teoria Generală a Dreptului și Statului.* Chișinău, 2006.
4. IANCU, Gh, *Drept constituțional şi instituții politice*. București, 2014.
5. Romania. The Europa World Year Book, Londra, 2007.
6. ЛАЗАРЕВ, В. В. *Общая теория права и государства*. Москва, 2007.

CZU 342.8
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).03

ETAPELE CONSTITUIRII INIȚIALE A PLURIPARTIDISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Radj CĂRBUNE
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *radjcarbune0@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-0028-3990

În diferite sisteme politice, prezente în istorie, oamenii s-au organizat în scopul apărării intereselor lor speciale şi impunerii drept dominante a vointei lor. În acest context, partidele politice existau în Grecia Antica şi Roma Antica, cât şi în Europa Evului Mediu şi în epoca Renașterii. Dar, totusi, doar în sec.XIX, când milioane de oameni au primit dreptul de vot în cadrul democrației liberale, apar partide ca organizații specializate în lupta pentru cucerirea, participarea şi realizarea puterii politice. Nu întâmplător renumitul cercetător francez al istoriei partidelor politice şi mișcărilor sociale M. Duverger considera că ‘‘a le refuza partidelor politice înseamnă a refuza să acționeze’’ şi dacă ‘‘ar fi adevărat că democrația este incompatibilă cu ele, aceasta ar însemna că democrația este incompatibilă cu condițiile epocii noastre’’

Cuvinte-cheie: *sistem electoral, partid politic, tranziție, reforme, comportament politic, alegeri.*

THE STAGES OF THE INITIAL CONSTITUTION OF MULTIPARTISM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In different political systems, present in history, people organized themselves for the purpose of defending their special interests and imposing their will as dominant. In this context, political parties existed in Ancient Greece and Ancient Rome, as well as in Europe in the Middle Ages and in the Renaissance era. But, still, only in the 19th century, when millions of people received the right to vote within liberal democracy, parties appeared as organizations specialized in the struggle for the conquest, participation and achievement of political power. It is no coincidence that the famous french researcher of the history of political parties and social movements, M. Duverger, considered that «refusing to political parties means refusing to act» and if «it was true that democracy is incompatible with them, this would mean that democracy is incompatible with the conditions of our age».

Keywords: *electoral system, political party, transition, reforms, political behavior, elections.*

ÉTAPES DE LA MISE EN PLACE INITIALE DU MULTIPARTISME EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Dans divers systèmes politiques, présents dans l'histoire, les gens se sont organisés dans le but de défendre leurs intérêts particuliers et d'imposer comme dominante leur volonté. Dans ce contexte, les partis politiques existaient dans la Grèce antique et la Rome antique, ainsi que dans l'Europe du Moyen Âge et de la Renaissance. Mais encore, ce n'est qu'à l'article XIX, lorsque des millions de personnes ont reçu le droit de vote dans le cadre de la démocratie libérale, les partis apparaissent comme des organisations spécialisées dans la lutte pour la conquête, la participation et la réalisation du pouvoir politique. Ce n'est pas un hasard si le célèbre chercheur français en histoire des partis politiques et des

mouvements sociaux M. Duverger a estimé que" refuser les partis politiques, c'est refuser d'agir «et si» il était vrai que la démocratie est incompatible avec eux, cela signifierait que la démocratie est incompatible avec les conditions de notre époque"

Mots-clés: *système électoral, parti politique, transition, réformes, comportement politique, élections.*

ЭТАПЫ НАЧАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ МНОГОПАРТИЙНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В различных политических системах, существовавших в истории, люди организовывались с целью отстаивания своих особых интересов и навязывания своей воли как доминирующей. В данном контексте, политические партии существовали в Древней Греции и Древнем Риме, а также в Европе в Средние века и в эпоху Возрождения. Тем не менее, только в XIX веке, когда миллионы людей получили право голоса в рамках либеральной демократии, появились партии как организации, специализирующиеся на борьбе за завоевание, участие и достижение политической власти. Не случайно известный французский исследователь истории политических партий и общественных движений М. Дюверже считал, что «отказываться политическим партиям значит отказываться от действия», и если бы «правда то, что демократия с ними несовместима, то это означало бы, что демократия несовместима с условиями нашего века»

Ключевые слова: *избирательная система, политическая партия, переходный период, реформы, политическое поведение, выборы.*

Introducere

În diferite sisteme politice, prezente în istorie, oamenii s-au organizat în scopul apărării intereselor lor speciale şi impunerii drept dominante a vointei lor. În acest context partidele politice existau în Grecia Antica şi Roma Antica, cât şi în Europa Evului Mediu şi în epoca Renașterii.

Dar, totusi, numai în sec.XIX, când milioane de oameni au primit dreptul de vot în cadrul democraţiei liberale, apar partide ca organizaţii specializate în lupta pentru cucerirea, participarea şi realizarea puterii politice [15, p. 8].

Nu întâmplator renumitul cercetător francez al istoriei partidelor politice şi mişcărilor sociale M.Duverger considera că "a le refuza partidelor politice înseamnă a refuza să actionezi" şi dacă "ar fi adevărat că democraţia este incompatibilă cu ele, aceasta ar insemna că democraţia este incompatibilă cu condiţiile epocii noastre"

Creșterea furtunoasă a activismului social-politic al maselor, începută după aprilie 1985, care a atins punctul maxim la Conferința XIX unională de partid, a dus la crearea în URSS, în fiecare Republică unională, a unui număr mare de partide politice şi organizaţii sociale, cât şi a diferitor mișcări. Apariția şi dezvoltarea a astfel de formaţiuni se explică, mai întâi de toate, prin apariția crizei în activitatea structurilor sociale recunoscute oficial, care au existat mult timp, aşa ca partidul comuniştilor [2, p. 15].

Restructurarea inițiată de M.Gorbaciov avea drept scop perfecționarea sistemului, admițând cel mult modificarea lui cosmetică.

Liberalizarea sistemului politic al URSS a început în 1989 prin admiterea alegerilor parțial libere şi tolerarea instituţiilor democraţiei parlamentare. În fostele Republici unionale democrațiile parlamentare au început să se formeze în condiţiile comuniste şi la inițiativa acesteia. Însă inițiativa venea în contradicție cu natura proprie a puterii comuniste. S-a arătat, deci, că democraţia este incompatibilă cu folosirea forței în calitate de metoda de depășire a impasului şi a provocat dezintegrarea rapidă a statului unitarist, având drept urmare transferarea proceselor de criză apărute în URSS în exteriorul lui.

Falimentul comunismului a avut ca efect dispariția statului sovietic totalitar.

Metodologia de cercetare

Ceea ce ține de metodologia cercetării partidelor politice, s-au utilizat diverse metode. Una din ele ar fi colectarea materialului empiric pentru acest studiu prin chestionarea a două categorii de respondenţi: a politicienilor (funcţionari de partid) din toate partidele electorale relevante şi a experţilor independenţi preocupaţi de problemele sistemului de partide. Altă metodă – metoda analizei comparate (competiția partidelor politice) prestabilește lacunele interconexiunilor dintre formațiunile politice în procesul de constituire. Metoda analizei istorice în crearea și dezvoltarea formațiunilor politice ne permite să evaluăm partidele reieșind din poziția inițială a acestora chiar de la fondare. Dispriția partidului comunist ca centru unic de comandă a societății a dat naștere unui conglomerat partidist menit să suplinească vidul politic apărut. Acest conglomerat s-a născut în lipsa unor tradiţii politice şi în afara unui sistem de idei, teorii şi doctrine definitorii pentru un partid politic. Ele apăreau nu ca o expresie a unor interese sociale, ci ca instrumente de acțiune politică imediată şi directă. Democratizarea vieţii sociale duce la apariția unor noi partide politice şi diverselor organizaţii socio-politice. O condiţie esenţială a vitalităţii sistemului politic pluripartidist este asigurarea unui cadru juridic liberal indispensabil existentei şi modului de funcționare a partidelor.

Conținut

Pe 27 mai 1988 la adunarea generală a Uniunii Scriitorilor din Republică s-a propus de a forma Mişcarea Democratică din Moldova pentru susținerea restructurării, lărgirii publicităţii, pluralismului de opinii, stabilirea pluripartitismului [3, p. 18].

În Mişcarea Democratică se pot delimita câteva etape ale dezvoltării şi stabilirii ei.

Prima etapă (3 iunie 1988-20 mai 1989) - timpul apariţiei şi a "relaţiilor aliate" cu puterea existentă şi, în primul rând, cu partidul comuniștilor, caracteristică prin urmatoarele momente.

În primul rând, Mişcarea Democratică a apărut ca o largă mişcare populară în sprijinul procesului de restructurare în virtutea cerințelor de lărgire a democraţiei, drepturilor Sovietelor, participării mai active a muncitorilor la conducerea ţarii.

Mişcarea Democratică şi-a declarat drept scop principal al său "unirea şi consolidarea tuturor forțelor sociale din Moldova, care susțin cursul partidului spre restructurare, permanent a colabora cu organizaţiile statale şi de partid", a restabili concepția leninistă a socialismului.

Practic toată platforma ideologică a mişcării se formează sub influența esențială a politicii secretarului general C.C. al P.C.U.S M.Gorbaciov. Aceasta ne-o demonstrează şi faptul că la 29 iunie 1988 a avut loc primul miting al Mişcării Democratice, la care a fost discutat raportul liderului comuniștilor tării la Conferinta XIX unională de partid.

Tot în această perioadă apare şi cenaclul muzical-literar "A.Mateevici" întru susținerea Mişcării Democratice.

Etapa a doua în dezvoltarea şi stabilirea Mişcării Democratice (20 mai 1989 - inc.1990) se caracterizează pritr-o mare concurență cu puterea existentă, cu o confruntare politică între ele.

Primul congres al Mişcării Democratice de la 20 mai 1989 a adoptat decizia de a schimba mişcarea dată în Frontul Popular din Moldova.

La 25 octombrie 1989, a avut loc înregistrarea oficială a Frontului Popular [1, p. 9].

Procesul de concurență şi "clarificarea relaţiilor" între FPM şi putere a căpătat un caracter mai dur, îndeosebi după Congresul II al acestuia, care a avut loc la 1 iulie 1990, la care au fost adoptate noul Statut şi Program. Și dacă la I Congres, de rând cu alte documente a fost adoptata şi rezoluția "Despre susținerea cursului partidului spre restructurare", apoi documentele Congresului al II-lea sunt radical

opuse, în ele se anunță oficial că Frontul Popular este o mişcare anticomunistă şi antitotalitară pentru eliberarea naţională apărută în rezultatul activismului patriotic al poporului".

Etapa dată e cea mai îndelungată. Ea s-a început cu puţin timp până la pregătirea către alegerile în Parlamentul Moldovei din mijlocul anului 1989 şi s-a terminat aproximativ în vara anului 1990, după sfârșitul conflictului armat de la Nistru.

În perioada analizată, ideologia noii organizaţii social-politice s-a manifestat univoc: demontarea sistemului administrative de comandă, soluționarea problemelor de democratizare a vieţii politice din Republică.

La alegerile din 1990 aproximativ 180 de reprezentanți ai Frontului Popular şi persoane susținute de el au devenit deputați în Parlamentul Republicii şi în organele puterii locale.

Dar la această etapă confruntarea politică are loc nu numai între Frontul Popular şi puterea existentă, ci şi intre Frontul Popular şi mişcarea pentru apărarea restructurării "Unitatea-Edinstvo" formată la mijlocul anului 1989. Am putea explica acest proces prin faptul că motivul determinant al şituatiei de confruntare politică create atunci între două organizaţii politice se explică prin tendința Frontului Popular de a solutiona cu orice preț problema naţiilor neținând cont de particularitățile obiective existente şi nedorința şi imposobilitatea compromisului capabil de a uni locuitorii republicii, dar nu de a-i ciocni, pe de o parte, şi tendința mişcării "Unitate-Edinstvo" de a păstra cu orice preț structurile puterii sistemului administrativ de comandă şi nedorința de a alege aspirația naturală a populației băştinașe a Moldovei pentru renașterea naţională pe de altă parte.

Și dacă în această perioadă Frontul Popular a refuzat definitiv colaborarea cu Partidul Comunist trecând deschis în opoziție, atunci mişcarea interetnică "Unitate-Edinstvo" a stabilit la 8 iulie 1989 la Congresul de constituire în Statutul mişcării că principalul scop al ei este "sprijinul activității cursului P.C.U.S. pentru reînnoirea societății sovietice, pentru promovarea reformelor radicale în sfera politică, economică şi socială în interesele îmbunătățirii condiţiilor de muncă şi de viață a oamenilor sovietici".

Totalmente împărtășeau viziunile Intermişcării şi alte mişcări politice – Consiliul unificat al colectivelor de munca (C.U.C.M.)

Congresul de constituire a C.U.C.M. a avut loc la 14 octombrie 1989 în or. Bender (Tighina).

Prin organul de presă al său – "Tiraspolul muncitor" – liderii C.U.C.M., apoi şi liderii republicii nerecunoscute de nimeni au pornit a ieși deschis împotriva puterii alese legal în Moldova. La ei s-au alăturat şi liderii mişcării poporului găgăuz "Gagauz Halcî". Această mişcare a apărut în rezultatul consolidării altor mişcări populare independende, formate în jumatatea a doua a anului 1989 în raioanele de sud ale republicii – "Birlic" în Ceadâr-Lunga, "Vatau" în Vulcănești şi "Gagauz Halcâ" în Comrat.

"Gagauz Halcâ", de asemenea a declarat caracterul internaţional al mişcării populare, recunoscând rolul conducător al P.C.U.S. Unul din scopurile principale ale mişcării "Gagauz Halcâ", dupa cum a fost anunțat, era tendința spre formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Găgăuze în componența R.S.S.Moldova. Dar, în curând, în "Gagauz Halcî" s-a produs o scindare în două parți. Ca rezultat, pentru "hotărâri contradictorii, îndreptate la subminarea sistemului statal şi social al republicii, încălcarea integrităţii ei teritoriale. Prin hotărârea Guvernului Republicii din 22 august 1990 mişcarea a fost dizolvată.

De asemenea prezintă un interes şi faptul cum au influențat procesul de democratizare şi lărgirea publicităţii asupra activităţii Partidului Comunist din Moldova, care continua să rămână în această perioadă o organizaţie politică destul de puternică. Conferința

constituantă a adepților platformei democratice în P.C.M. a avut loc la 8 aprilie 1991 în or. Chișinău.

În Declarația Consiliului coordonator al Platformei democratice a partidului se spune că "vom duce o politică îndreptată spre armonizarea relaţiilor multinaţionale…". Aproximativ aceeaşi formulare am găsit-o şi în Poziția politică a Partidului Comunist al Moldovei, unde se spune că "renașterea naţională a poporului moldovenesc, armonizarea relaţiilor interetnice în republică constituie scopurile de program a Partidului Comunist al Moldovei…" [3, p. 19].

Iar în acest timp acțiunile Frontului Popular devin tot mai agresive față de puterea existentă şi în primul rând față de Partidul Comunist din Republică.

Dar s-a întâmplat aşa, că schimbările produse în ideologia Frontului Popular au influențat brusc asupra prestigiului şi autorităţii lui în rândul populației republicii şi, prin aceasta, ciclul vital al organizaţiei social-politice date a intrat în etapa a patra – etapa scăderii ratingului.

Motivul determinant al scăderii prestigiului şi autorităţii Frontului Popular îl constituie faptul, că la congresul al II-lea de la 1 iulie 1990, a fost adoptată propunerea către Parlamentul Republicii Moldova despre schimbarea denumirii Republicii, "dându-i adevărata denumire oficială: Republica Româna Moldova".

Tema unirii Moldovei cu România devine centrală în ideologia Frontului Popular şi în anii următori, deși a devenit clar că majoritatea locuitorilor republicii sunt împotrivă.

Pentru a evita procesul căderii de mai departe e ratingului, de la 11 martie 1992, Frontul Popular şi-a schimbat denumirea în Frontul Popular Creştin-Democrat, dar acest fapt n-a ajutat practic cu nimic.

În aşa mod Frontul Popular din Moldova (FPCD) a trecut prin toate stadiile apariției şi dezvoltării partidelor politice – crearea premiselor partidului, apariția tendinţelor, formarea lor. Stadiul agitației pentru scopurile sale, desfășurarea activităţii politice şi, în sfârșit, organizaţia politică dată a şimtit şi neplăcuta stingere a activismului lui şi al posibilităţilor de influență.

Între timp, pe arena politică au apărut noi partide politice şi formaţiuni sociale, care în conformitate cu Legea Parlamentului din august 1991 "Despre partide şi alte organizaţii social-politice" s-au implicat în lupta politică.

Printre ele: Liga Naţională a Tineretului din Moldova, PDAM, Asociația Foștilor Deținuți Politici su a Jertfelor Represiilor din Moldova, Partidul Naţional Creştin din Moldova, FPCD, Partidul Democrat pentru Renaştere şi Progres din Moldova, Partidul Democrat-Creştin din Moldova, Partidul Ecologist "Alianţa Verde" din Moldova, Mişcarea pentru Egalitate "Unitate-Edinstvo", PSDM.

Premisele social-politice care au adus la apariția în Moldova într-o perioadă relativ scurtă a multor partide politice, formaţiuni social-politice şi diferitor societăți şi mişcări se explică, în primul rând, prin tendința lor de a-și prezenta politic interesele sale, de a înainta pe arena politică, noi personalități care nu şi-au putut realiza potențialul propriu în sistemul vechi, iar ca rezultat, e şi natural, prin tendința de cucerire a puterii. Practic toate partidele politice ce apar în această perioadă au un caracter reformator [4, p. 2].

Cu alte cuvinte, majoritatea partidelor politce şi formaţiunilor social-politice, create dupa 1988 în Republica Moldova şi care există într-o formă sau alta până în prezent, au trecut prin toate stadiile apariției şi dezvoltării: crearea premiselor necesare (la început ca mişcare, apoi ca partid politic), formarea organizatorică, perioada agitației pentru atingerea scopurilor sale, desfășurarea activităţii politice, stingerea treptată.

La această categorie pot fi plasate, în primul rând, Asociația Foştilor Deținuți Politici şi a Jertfelor Represiilor, Partidul Naţional Creştin,

FPCD, Partidul Democrat-Creştin, Liga Democrat-Creştină a Femeilor, care după 26 februarie 1994 – ziua primelor alegeri democratice în Parlamentul Moldovei pe baza de pluripartitism – practic au plecat de pe arena politică.

În rezultatul trecerii de la sistemul totalitar la democraţie în Centru şi Europa de Apus a influențat desigur la viața politică a Uniunii Sovietice şi a fiecarei republici în parte. Mai ales aceasta se referă la Țările Baltice. Mişcarea lituanienilor apărută la sfârșitul anului 1987- începutul anului 1988 sub numele "Saiudis" fronturile naţionale leton şi eston au anunțat deodată despre aspirația distrugerii sistemului de comandă, a rezolva mai întâi de toate problema nației (națiunii), a obține recunoaşterea suveranităţii republicilor şi fondarea statelor independente.

La aceste mişcari s-au mai ataşat un şir de alte organizaţii politice a acestor regiuni, ca de exemplu Mişcarea Censtristă, Partidul Creştin-Democrat al Letoniei, "Formula viitorului Letoniei", care toate împreună au jucat un rol important în apariția pluripartitismului în Republica Moldova.

O altă perioadă a apariției şi stabilirii pluripartitismului în Republica Modlova este cea de după 1993, care se caracterizează prin constituirea unui spectru politic mai amplu şi mai bogat de formaţiuni politice care se deosebesc după origine şi scopurile lor programatice, după baza socială, după modul de activitate.

Sub aspectul bazei sale sociale nu se exclud şituațiile când pluralismul politic reflectă mai mult pluralismul de opinii şi de orientări subiective ale liderilor politici, decât pluralismul de interese existente în societate.

Această perioadă se caracterizează prin faptul că influența partidelor şi organizaţiilor social-politice asupra societăţii noastre devine relativ mai mare (dar, totodată şi neunivocă), chiar dacă la nivel naţional şi local multe din ele nu sunt cunoscute şi deci autoritatea lor rămâne redusă.

Această perioadă este cea mai lungă şi cea mai importantă. Practitc am putea-o numi şi perioada campaniilor electorale (1994, 1995, 1996, 1998, 1999).

Formaţiunile politice, reieșind din diverse motive poltice şi ideologice, formează blocuri politice, blocuri şi alianțe electorale.

Sunt create atât blocuri şi alianțe parlamentare cât şi extraparlamentare.

Astfel, la mijlocul anului 1998 s-a creat un bloc politic extraparlamentar de stânga (format din șapte formaţiuni politice, inclusiv Partidul Comunistilor din Republica Moldova, Partidul Democrat Agrar din Moldova, Partidul Socialist din Moldova, Partidul Socialistilor din Republica Moldova s.a.).

De asemenea în octombrie 1998 a fost fondat blocul politic extraparlamentar "Alianţa Centristă din Moldova" (alcătuită inițial din zece partide şi organizaţii social-politice – Alianţa Civică pentru Reforme "Furnica", Mişcarea Social-Politică a Profesioniștilor "Speranța", Mişcarea "Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă, Partidul Social-Democrat din Moldova, Partidul Forțelor Progresive ale Moldovei, Mişcarea Social-Politică "Forța Nouă", Partidul Democrat Popular din Moldova s.a.).

Ambele aceste blocuri aveau platforme şi programe politice diferite.

În aprilie 1998 este creată alianţa parlamenţară – Alianţa pentru Democraţie şi Reforme – formată din trei formaţiuni politice: Blocul "Convenția Democrată din Moldova", Blocul "Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă" şi Partidul Forţelor Democratice.

În perioada dată mai apar un şir de formaţiuni politice printre care şi: Partidul Renaşterii şi Concilierii din Moldova (Mircea Snegur), Mişcarea "Pentru o Moldova Democratică şi Prosperă" (Dumitru Diacov), Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (Vladimir Voronin).

Dacă în prima jumătate a anilor nouazeci vorbeam despre avântul mişcării democratice, atunci în jumătatea a doua, democraţia şi pluripartitismul are un caracter de delimitare şi cristalizare a orientărilor şi doctrinelor politice [1, p. 10].

Analiza de mai sus ne ofera o imagine clară care ne ajuta să explicam cum a devenit posibilă această fază a pluripartidismului şi pluralismului.

Acum putem spune fără îndoială că constituirea primelor partide politice din Republica Moldova a avut loc în jurul unor personalități care împărtășeau aceleași valori menite să producă o schimbare sau o conservare a şituatiei. Definind programul, strategia şi obiectivele, partidele politice au urmărit captarea suportului electoral. Faptul care nu a încurajat desfășurarea unei activități eficiente a unor partide politice este că adeseori unele formaţiuni înființate nu au ținut cont de realitatea social-politică.

La acest capitol e de menţionat că sistemul pluripartidist contribuie la amplificarea funcţiilor de conducere şi organizare socială, de participare a cetățenilor la viața politică, de influențare conștientă a evoluţiei intregii societăți. Partidele urmăresc să solutioneze principalele probleme cu care se confruntă ţara, îmbinând metodele de guvernare specifice democraţiei reprezentative cu mijloacele de coerciție conforme actelor normative în vigoare, să dirijeze şi să controleze dinamica societăţii în spiritul anumitor valori şi idealuri proprii intregii națiuni sau doar unor forțe şi grupuri sociale din interiorul acesteia.

Reieșind din cele expuse, ajungem la concluzia că trecerea de la un sistem unic de partid la pluripartitism a avut totuși un efect benefic pentru întreaga societate moldovenească.

Reprezentanţii acestor organizaţii politice (a Ţărilor Baltice) veneau foarte des în Moldova, se consultau cu membrii noii organizaţii a Frontului Popular al RM, coordonau acțiunile lor comune. La fel procedau şi liderii Frontului Popular din Moldova.

În presa periodică (a “pribalticilor”) permanent se publicau şi se transmiteau informaţii despre mitingurile organizate, la început de Mişcarea Democratică, iar mai târziu de Frontul Popular şi Cenaclul muzical-literar “A.Mateevici”.

În acest context se inscrie şi expunerea fostului prim-ministru al R.M. M.Druc, care în articolul “Toate nenorocirile noastre s-au început atunci când noi am rămas în urma de Țările Baltice”,(până la 1991) când am mers împreuna…”.

O mare influență au jucat şi apariția în Uniune, în 1988, a partidelor politice, diferite mișcări şi formaţiuni politice, în primul rând cele de orientare antisocialistă, de exemplu, “Uniunea Democratică”, Confederația Anarhosindicaliștilor, Frontul Unit al Muncitorilor din U.R.S.S.

“Uniunea Democratică” – a fost primul partid de opoziție, care avea ca problemă politică principală “schimbarea neforțată a sistemului politic în ţară cu scopul de a instaura o democraţie parlamentară de toate nivelurile – de la autoadministrare locală la organele legislative superioare”.

O mare influență asupra apariției în Moldova a PSD a avut-o organizaţia politică analogica din Rusia, care s-a format la 6 mai 1990, cea din Moldova – peste o săptămâna la 13 mai 1990.

Aceste două organizaţii politice aveau aceleasi cerințe în programele lor.

La fel de mult se asemănau şi scopurile altor doua partide – Socialist din Rusia şi Socialist din Moldova independentă. Partidul Socialist al Rusiei considera, că este necesar de a întoarce oamenilor încrederea în sine, a da posibilitatea oamenilor de a se sprijini pe puteri proprii, păstrând autenticitatea veridică, în același timp şi referitor la tradițiile revoluţionare din trecut, înlaturând totalmente utopia totalitară.

Partidul Socialist din RM la fel e contra negării, fără temei, a trecutului, a experienței pozitive controlată de istorie, curățare de profanațiile egalate şi a formei de viață colectivă.

Dacă scoatem problema minorităţilor naţionale, atunci Frontul Popular din Moldova ar putea fi pus alături de Uniunea Democrată din Rusia. Ele chiar şi au apărut în aceeași perioadă, 1989. Deci, avem temeiul să credem că izvoarele apariției pluripartitismului în Moldova (dupa 1985) vin în mare măsură şi din Rusia.

Dar o parte de alte partide politice şi formaţiuni politice ale Rusiei au avut o influență negativă asupra rezolvării pluripartitismului în republică, pluralismul părerilor asupra proceselor democratice în genere.

În primul rând aceasta se referă la Frontul Unit al Muncitorilor din U.R.S.S., congresul constituant al căruia a avut loc la Leningrad 15-16 iulie 1989 şi în lucrările caruia au luat parte delegați din republicile unionale. În declarația forumului a fost anunțat că se pune scopul "a uni forțele tuturor oamenilor, tuturor naţionalităților în lupta pentru orientarea comunistă spre restructurarea şi îmbunătățirea condiţiilor de viață a oamenilor".

Dupa 2 luni (14 octombrie 1989) în or. Bender a avut loc congresul constituant al Uniunii muncitorilor din Moldova – întru susținerea restructurării.

În afară de Uniunea Muncitorilor din Moldova, a fost susținută şi mai continua să facă aceasta, Mişcarea Internaţională în Apărarea Restructurării, "Unitate-Edinstvo", congresul constituant al căreia a avut loc în iulie 1989, când a avut loc şi congresul constituant al Frontului Muncitorilor Unit din URSS. Aceasta nu este întâmplător, doar delegația mişcării "Unitate-Edinstvo" a luat parte la lucrările acestui Congres.

Un rol negativ a jucat şi crearea Partidului Democrat al URSS, Congresul constituant al caruia a avut loc în noiembrie 1989 la Moscova. Partidul Democrat considera necesar procesul restructurării URSS într-o confederație democratică, a ridicării statutului formaţiunilor autonome, "aducerea la acelaşi numitor a hotarelor în legatură cu așezarea populației" [3, g. 19].

Formându-se la Moscova în octombrie 1989 Uniunea Democraților Constituționaliști a fost, desigur, izvorul principal al apariției în Moldova aproximativ în aceeași perioadă a Partidului Democraţilor Constituţionalişti. La fel ca şi în Rusia, aşa şi în Moldova aceste organizaţii politice puțin cu ce se evidențiau".

La apariția pluripartitismului în RM au influențat şi organizaţiile politice din Ucraina. Din cele ce existau în Ucraina în anii 1988-1994 la dezvoltarea proceselor politice din Moldova cel mai mult a influențat Partidul Creştinp-Democrat din Ucraina.

Analizând scopurile programului acestui partid se poate uşor evidenția problemele, care au scopuri asemănătoare cu cele din Moldova, ca FP, PSD, Partidul Naţional Creştin, Liga Democrat-Creştină, Uniunea Tineretului din Moldova.

Partidul Creştin-Democrat din Ucraina a contribuit mult şi la deschiderea la Chişinău a Societăţii culturale ucrainene (iunie 1990), care a fost fondată cu scopul de a sprijini renașterea şi dezvoltarea culturii naţionale ucrainene pe teritoriul Moldovei, îmbunătăţirea înțelegerii reciproce între toti conviețuirii tuturor naţionalităților, care conlocuiesc în republică, întărirea legăturilor culturale şi colaborarea lor cu alte țări.

În programul acestui partid se propun măsuri concrete pentru a forma un climat favorabil social-economic.

O influență anumită a avut-o Partidul Ţărănesc Democrat din Ucraina şi la apariția în 1992 a PDAM, necătând la aceea, că dacă urmărim dezvoltarea acestui partid de la naștere până la o etapă de devenire, e lesne de văzut asemănările ideilor şi conceptelor cu partidul analogic din România – PDAR.

În iulie 1992 organul de presă al Parlamentului RM "Sfatul Ţării" a făcut o analiză activității PDAM şi PDAR. Ziarul şi-a făcut concluzia, că între concepțiile acestor partide sunt multe tangențe, în afară de reforma colhozurilor pentru care optau activ

membrii PDAM. Cea mai principală deosebire este cea despre unirea "tuturor teritoriilor române" care se tratează diferit.

Astfel în procesul democratizării şi stabilirii multipartidismului în RM este văzută destul de clar influența din afără a doctrinelor şi ideilor unor partide la formarea structurilor similare în RM.

Procesul restructurării, început în aprilie 1985 care a inclus în sine şi aşa noțiuni ca lărgirea publicităţii, pluralismului de opinii, ce au jucat un rol aparte în schimbarea caracterului presei periodice. Mai ales aceasta a fost vădit după adoptarea în anul 1989 a Legii URSS "Despre presă şi alte mijloace de informare în masă", care au creat premise noi în relațiile dintre presă şi societate.

Și dacă până la perioada restructurării în primii ani după apariția ei, presa era impusă să îndeplinească o parte din funcțiile serviciilor speciale de urmărire şi control, prefăcându-se prin aceasta în parte componentă a sistemului administrativ de gospodărire, apoi cu adoptarea Legii şituația s-a schimbat. Organele de presă refuzau categoric să execute chemările liderilor politici la începutul restructurării, de a efectua "controlul dur de fiecare zi al întreprinderilor, normelor, planurilor de muncă", crezând că o aşa funcție este "una din cele mai principale funcţii ale presei". Organele de informare în masă activ şi larg au început a se include în politică.

Odată cu apariția pe arena politică a noilor partide şi formaţiuni social-politice a aparut întrebarea despre necesitatea fondării organelor de presă sinestătătoare. În aşa mod Frontul Popular a început să editeze ziarul "Ţara", PSD – "Republica" şi buletinul "Suveranitatea şi Democraţia", Uniunea Colectivelor de Muncă – "Trudovoi Tiraspoli", Partidul Democraților Constitutionali – "Grajdanscoe dostoinstvo", PDAM – "Pământ şi oameni", Partidul Republican – "Moldovanul", etc. Partidele şi organizaţiile social-politice obștești au început să concureze activ cum în interiorul puterii, la fel şi în lupta pentru ea.

Daca avem în vedere, că atunci când a început procesul formării pluripartitismului în Moldova, era numai un singur partid, o singură ideologie – PC atunci, desigur, lupta principală se ducea între acest partid şi cele noi apărute. De aceea nu întâmplător formaţiunile social-politice apărute aşa ca Mişcarea Democratică în susținerea restructurării şi Cenaclul muzical-literar "A. Mateevici", au fost primite de puterea de atunci negativ. Mai mult ca atât organul central de presa al PC al Moldovei "Moldova Socialistă" apoi reluat şi de "Sovetskaia Moldavia", la fel organ al aceluiași partid, a apărut articolul "Averse, reverse şi extremități". Despre ce vorbesc la întrunirile sale neformalii ?" Autorul acestui articol ajunge la concluzia, că conducătorii acestor organizaţii sunt pe poziţii naţionaliste.

Primul articol depsre apariția pluripartidismului în Moldova "Nu confruntare ci colaborare" a fost publicat în "Literatura şi Arta" la 15 septembrie 1988.

Ziarul "Ţara" şi "Literatura şi Arta" au devenit principalii propagandiști între populația republicii. Sub egida lor s-au consolidat aşa partide şi formaţiuni social-politice ca Frontul Popular, Liga Democrat-Creştina a Femeilor, Partidul Naţional-Creştin, s.a.

Actualmente practic toate formaţiunile social-politice din Republica Moldova dispun de organele sale proprii de presă. Fiecare partid politic îşi promovează politica sa şi prin propriul organ de presă.

Un loc aparte în viața politică joacă, desigur, radioul şi televiziunea. Prioritatea lor constă în aceea că totul se transmite operativ prin informaţii audio-vizuale.

Televiziunea națională a contribuit totuși direct sau indirect la procesul de formare a pluripartidismului. Mai ales aceasta s-a observat în timpul campaniei preelectorale din 1993-1994. Conform hotărârii

Parlamentului, Televiziunea Naţională acorda timp de emisie tuturor partidelor politice, blocurilor incluse în campania electorală. Aceasta, desigur, a influențat asupra ridicării prestigiului multor organizaţii politice, care nu se foloseau de o aşa mare pluralitate în acel moment, dar şi celorlate organizaţii social-politice şi partide politice.

Desigur, rolul principal în dezvoltarea democratizării societăţii, dar aceasta înseamnă şi apariția şi formarea pluripartidismului în Moldova a jucat, cum a fost indicat mai sus, săptămânalul "Literatura şi Arta", sub egida ei s-au născut şi s-au format primele partide şi formaţiuni social-politice obștești.

Pe măsura dezvoltării pluripartitismului e necesar, ca şi organele de presa să-si schimbe caracterul. În primul rând ele trebuie să treacă de la simpla constatare a faptelor la analiza tendinţelor în dezvoltarea unui sau altui partid sau formaţiune social-politică, să prognozeze dezvoltarea de mai departe a evenimentelor, folosind sondaje sociale [2, p. 15].

Aceasta, desigur, va ajuta să evidențiem veridicitatea aportului acestui sau altui partid politic în dezvoltarea social-politică, economică şi culturală a republicii, cu metode civilizate de rezolvat toate problemele ce apar, de ce ordin n-ar fi ele.

Concluzii

Semnificativ este, că în etapa inițială de constituire a pluripartitismului, extremele spectrului politic, dreapta şi stânga, se realizează, iar centrul – într-o măsură mică sau deloc.

În perioada incipientă a formării multipartidismului în Republica Moldova, orientările în domeniul politicii externe nu putea servi decât tangențial drept criteriu de clasificare a partidelor politice.

Peisajul politic moldovenesc cunoștea pe atunci intreaga gamă a spectrului politic european: începând cu social-democraţia şi terminând cu partidele naţionale, comuniste, ţărănești, ecologiste etc.

Desigur, interdicția ce a persistat până nu demult privind studierea partidelor politice nu le permitea istoricilor şi politologilor moldoveni să se preocupe de asemenea probleme.

Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 19 octombrie 1993 şi la 30 septembrie 1998 doua acte juridice cu denumirea "Legea pentru modificarea şi completarea Legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice". Ultima modificare constituie un eveniment important în viața politică a ţării. Dacă după adoptarea în 1991 a legii privind partidele şi organizaţiile social-politice, în republică activau 60 de asemenea subiecti politici, dintre care în anul 1998 au rămas înregistrați numai 50, apoi după perioada reînregistrării (12 noiembrie 1998 – 12 februarie 1999) spectrul politic al ţării se constituia în primăvara lui 1999 doar din 24 partide şi mişcări social-politice care erau în drept să participe la alegerile locale din 23 mai 1999.

Constituirea partidelor politice şi a organizaţiilor social-politice reprezintă un indiciu al unei societăți în care se instituie pluralismul de opinii şi toleranța ideologică.

Important este ca partidele să-și desfășoare activitatea politică în mod civilizat, iar pluralismul politic să contribuie la cultivarea valorilor democratice, la edificarea societăților politice şi civile.

Analizând particularitățile procesului de formare a pluripartitismului în Republica Moldova, apariția partidelor politice noi şi formaţiunilor social-politice, putem evidenția un şir de probleme legate de baza lor socială.

Prima şi cea mai principală problemă a acestui proces consta în aceea că spre deosebire de practica mondială, de la aşa numita democraţie dezvoltată a Ţarilor Europei de Vest, unde e clar, că acest proces a mers evoluţionar natural şi s-a parcurs acest proces, desigur, mult timp.

În Moldova procesul formării pluripartitismului a avut un caracter expluativ, impulsiv. Numai pe o perioadă de timp foarte scurtă în republică s-a format un număr mare de organizaţii politice.

Motivul principal al apariției lor consta în următoarele : în condiţiile publicităţii, democratizării vieţii sociale, neimpacarea maselor cu tradiționala etatizare a oragnizaţiilor social-politice care s-a petrecut, politizarea în cea mai mare parte a societății, ce a şi adus la naşterea multor partide politice şi organizaţii social-politice.

În acesta şi consta esenţa sistemului pluripartidist de atunci, care era pe calea adaptării la normele şi standardele europene.

Referințe bibliografice

1. Arena Politicii. Chișinău. 1996, nr. 1, iulie.
2. Arena Politicii. Chișinău, 1997, anul II, nr.1 (13), septembrie.
3. Arena Politicii. Chișinău, 1998, nr. 7, iulie.
4. CĂRBUNE, R. *Convenția Democrată - mişcare doctrinară* // Luceafărul. Chișinău, 1998, 2 aprilie.
5. CIOBU, E. *Democraţia şi politica*. Chișinău, 1991, nr. 7.
6. Comunistul. Chișinău, 1986, nr. 5.
7. Legea Republicii Moldova "Privind partidele şi alte formațiuni social-politice" – Monitorul oficial al Republicii Moldova – Chişinău, 1991, nr. 11-12.
8. Legea Republicii Moldova "Privind alegerea Parlamentului" – Monitorul oficial al Republicii Moldova – Chişinău, 1993, nr. 10.
9. Legea Republicii Moldova "Pentru modificarea şi completarea Legii privînd partidele şi alte organizaţii social-politice" – Monitorul oficial al Republicii Moldova – Chişinău, 1993, nr. 10.
10. MUNGIU-PIPPIDI, A. *Doctrinele Politice. Concepte universale şi realitati românești*. Iași, 1998.
11. NEGULESCU, P. P. *Partidele politice.* București, Garamond, 1994.
12. Pamânt şi Oameni. Chișinău, 1994, nr. 29 (76), 28 aprilie.
13. *Politologie*. Editura didactică şi pedagogică. București, 1992.
14. SOBOR, E., ANDRIEVSCHII, V. *Organizarea campaniei electorale şi tehnologiile elective*. Chișinău. Fundația "Socium-Moldova", 1999.
15. VÂLSAN, C. *Politologie*. București. Editura Economică, 1997.
16. ZAVTUR, A., BORȘEVICI, I. *Apariția şi dezvoltarea teoriilor politice* // Politica. Chișinău, 1991, nr. 4.

CZU 327.5+351.86(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).04

STABILITATEA POLITICĂ ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONDIȚIILE CONFLICTULUI REGIONAL DE PROXIMITATE

Ludmila OLEINIC
Doctor of Political Science, Associate Professor, The American University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *oleynyckliuda2@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-5884-9563

Republica Moldova este o țară mică situată la proximitatea războiului Rusiei cu Ucraina. Țara noastră este vulnerabilă și guvernul sau proeuropean are nevoie de sprijin. Sigur, în aceste condiții se poate spune că fără ajutorul extern și solidaritatea cetățenilor țării, guvernul s-ar fi prăbușit sub presiunea afluxului de refugiați din Ucraina. Mai mult, există criza inflaționistă, prețurile la energie și produse agroalimentare crescând din cauza presiunii asupra piețelor energetice mondiale și a întreruperilor din lanțurile de aprovizionare, acestea fiind cauzate de război. Una dintre disputele teritoriale care au izbucnit odată cu colapsul URSS, Transnistria a evoluat până la termenul de „conflict înghețat”. În Transnistria nu a existat aproape nicio violență de la războiul de acolo încheiat în urmă cu treizeci de ani, dar acum în contextul războiului dintre Rusia și Ucraina, s-a înregistrat o creștere a incidentelor violente, cu o serie de explozii misterioase și atacuri asupra infrastructurii. Atât Chișinăul, cât și Tiraspolul au folosit canale diplomatice pentru a atenua tensiunile. Moldovenii au fost nevoiți să-i calmeze pe unii oficiali impetuoși care au folosit un limbaj mult mai inflamator despre Transnistria, reiterând că ei caută doar o soluționare pașnică a conflictului.

Cuvinte-cheie: *război, invazie, instabilitate, neutralitate, asistență, criză, amenințare militară.*

POLITICAL STABILITY AND NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONDITIONS OF THE REGIONAL PROXIMITY CONFLICT

The Republic of Moldova is a small country located near the Russian war with Ukraine. Our country is vulnerable and its pro-European government needs support. Of course, in these circumstances it can be said that without the external help and solidarity shown by Moldovan citizens, the government would have collapsed under the pressure of the influx of refugees from Ukraine. Furthermore, there is the inflationary crisis, with energy and food prices rising due to pressure on world energy markets and disruptions in supply chains caused by war. One of the territorial disputes that broke out with the collapse of the USSR, Transnistria evolved to the term "frozen conflict". There has been almost no violence in Transnistria since the war ended thirty years ago, but now in the context of the war between Russia and Ukraine, there has been an increase in violent incidents, with a series of mysterious explosions and attacks on infrastructure. Both Chisinau and Tiraspol have used diplomatic channels to alleviate tensions. Moldovans have had to calm some impetuous officials who have used a much more inflammatory language about Transnistria, reiterating that they are only looking for a peaceful resolution of the conflict.

Keywords: *war, invasion, instability, neutrality, assistance, crisis, military threat.*

STABILITÉ POLITIQUE ET SÉCURITÉ NATIONALE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA DANS LES CONDITIONS DU CONFLIT RÉGIONAL DE PROXIMITÉ

La République de Moldava est un petit pays situé à proximité de la guerre de la Russie avec l'Ukraine. Notre pays est vulnérable et son gouvernement pro-européen a besoin de soutien. Bien sûr, dans ces conditions, on peut dire que sans l'aide étrangère et la solidarité manifestées par les citoyens moldaves, le gouvernement se serait effondré sous la pression de l'afflux de réfugiés en provenance d'Ukraine. De plus, il y a la crise inflationniste, avec la hausse des prix de l'énergie et de l'agroalimentaire en raison de la pression sur les marchés mondiaux de l'énergie et des perturbations des chaînes d'approvisionnement causées par la guerre. L'un des conflits territoriaux qui a éclaté avec l'effondrement de l'URSS, la Transnistrie a évolué pour devenir le terme "conflit gelé". Il n'y a eu presque aucune violence en Transnistrie depuis la fin de la guerre il y a trente ans, mais maintenant, dans le contexte de la guerre entre la Russie et l'Ukraine, il y a eu une augmentation des incidents violents, avec une série d'explosions mystérieuses et d'attaques contre les infrastructures. Chisinau et Tiraspol ont toutes deux utilisé les voies diplomatiques pour apaiser les tensions. Les Moldaves ont dû calmer certains fonctionnaires impétueux qui ont utilisé un langage beaucoup plus incendiaire à propos de la Transnistrie, réitérant qu'ils ne cherchent qu'un règlement pacifique du conflit.

Mots-clés: *guerre, invasion, instabilité, neutralité, assistance, crise, menace militaire.*

ПОЛИТИЧЕСКАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ И НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В УСЛОВИЯХ РЕГИОНАЛЬНОГО КОНФЛИКТА

Республика Молдова - небольшая страна, расположенная в непосредственной близости к военному конфликту между Россией и Украиной. Наша страна уязвима и ее проевропейское правительство нуждается в поддержке. В этих условиях, можно утверждать, что без иностранной помощи и солидарности граждан Молдовы, правительство рухнуло бы под давлением притока беженцев из Украины. Помимо этого, наблюдается инфляционный кризис, сопровождающийся резким ростом цен на энергоносители и агропродовольственные товары в связи с давлением на мировые энергетические рынки и сбоями в цепочках поставок, вызванными войной. Среди территориальных споров, которые вспыхнули во времена распада СССР, конфликт в Приднестровье обрел значение «замороженного». После войны в Приднестровье, которая закончилась тридцать лет назад, практически не было насилия, но в последний период, в контексте войны между Россией и Украиной, наблюдался всплеск насильственных инцидентов, с серией загадочных взрывов и нападений на инфраструктуру. И Кишинев, и Тирасполь используют дипломатические каналы для ослабления напряженности. Молдове пришлось успокаивать некоторых импульсивных чиновников, которые использовали гораздо более подстрекательские формулировки о Приднестровье, вновь заявляя, что они стремятся только к мирному урегулированию конфликта.

Ключевые слова: *война, вторжение, нестабильность, нейтралитет, помощь, кризис, военная угроза.*

Introduction

The Russian invasion of Ukraine made Moldova worrying at the thought that it could be accidentally drawn into the war taking into consideration the conflict over Transnistria. The position of the Moldovan government is considerably fragile, as Moldovan institutions depend on external financial assistance to fill gaps in the public budget and avoid political instability and possible socio-economic protests.

The current reformist government has been in power for more than a year and was not prepared to face so many existential problems. Without external

help it would be almost impossible to politically survive the pressure of all the crises that the country is going through. In the summer 2022, the government started receiving new external assistance promised by the EU and individual Western countries, as well as the International Monetary Fund (IMF). If added up, the total assistance is worth over a billion euros to be delivered over the next three years. This money will serve primarily to preserve the stability of current public budget payments.

Patchwork of challenges and the need for preparation

There are indeed reasons for concern. The energy crisis due to dependence on Russian gas, the price of which has almost tripled, has continued since last autumn. In addition, state institutions at the central and local levels must solve problems related to the accommodation of almost 100,000 Ukrainian refugees, 95,000 of Ukrainian refugees have stayed in Moldova. Without foreign aid and solidarity shown by the Moldovan citizens, the government would have collapsed under the pressure of the influx of refugees. Moreover, there is the inflationary crisis, with prices of energy and agri-food products soaring due to the pressure on world energy markets and the interruptions in supply chains caused by the war.

In April and May 2022, occasional explosions in critical infrastructure elements across the Transnistria region had a destabilizing effect on Moldova. The breakaway region is outside Chisinau's control and operates within a power-sharing formula between pro-Russian politico-military groups and economic elites bent on maintaining and increasing profits from the EU market. However, the dominant groups in Transnistria were showing restraint regarding the war in Ukraine [2, p. 2].

Moldova's shortcomings in the field of defense can be mitigated in cooperation with the EU and even through cooperation with NATO. The authorities have already requested the assistance of Western institutions. The EU and Romania are already ready to help with energy diversification, especially for the purchase and payment of gas. To aid the Moldovan side with border protection, the EU has deployed dozens of workers from the Frontex agency. Moldova has also benefited from substantial support to deal with the refugee crisis.

The only assistance promised to Moldova in the military field is the EU's commitment to deliver non-lethal military equipment to improve the military health service and the capacity of military engineering groups, through the European Peace Fund of €7 million. More recently, the British authorities have expressed an interest in helping Moldova raise the standards of the national army to NATO standards. This proposal was new and unexpected, causing reactions in favour of neutrality among the pro-Russian opposition in Moldova.

The Moldovan authorities should use the current crises to find short- and long-term solutions to the legal and institutional frameworks that determine the weak capacity of the country to face and manage the present risks. If they are outdated and ineffective, they need to be upgraded – starting with the status of neutrality – to match current challenges. Whether Russia decides to extend the war beyond Ukraine or not, Moldova must be prepared for worst-case scenarios, showing more agency and ownership in addressing insecurities.

National security threats and Moldova's domestic politics

Moldova is in the news, as a stream of high-level visitors, such as United Nations Secretary General António Guterres, have made way to Chisinau in spring 2022. The country deserves all the international attention it can get. It's a small country precariously located at the edge of Russia's war with Ukraine. Everyone agrees that Moldova is vulnerable and its

pro-European government – which officially applied for EU membership in March 2022 – needs support. Conclusion is that there is a risk of overstating the military threat the country faces from Russia and underestimating the economic one.

The Russian military threat should never be fully discounted. On April 22, 2022 a senior general, Rustam Minnekaev, talked almost casually about Russia occupying southern Ukraine and forcing a "road out" to the breakaway region of Transnistria, where he said, that Russian speakers faced persecution [3, p. 4].

But this is a case where the Russian leadership's imperial ambitions far outstrip its capacities, currently at least. In thi regard, the British embassy in Chisinau said in the May 2022, "we have no reason to believe that the Republic of Moldova is in imminent danger of military aggression." A move against Transnistria is only possible if the Russians were to manage to capture Odessa, hardly likely when the Russian army can barely advance in eastern Ukraine.

A second theoretical danger is of a flare-up of the conflict over Transnistria, the separatist region on the eastern side of the Dniester river. Alone among the territorial disputes that broke out with the end of the USSR, Transnistria has lived up to the term "frozen conflict." There has been almost no violence since the war there ended thirty years ago, but the last month has seen an upsurge of violent incidents, with a series of mysterious explosions and attacks on infrastructure without any casualties.

Both Chisinau and Tiraspol have used diplomatic channels to damp down tension. Moldovans have had to calm down some impetuous officials who used much more inflammatory language about Transnistria than they do, reiterating that they only seek a peaceful resolution of the conflict.

Moldova President Maia Sandu told the Economist, "We are trying to do our best to keep the country out of the war," and that Moldova remains constitutionally neutral. Transnistria's de facto president Vadim Krasnoselsky has also been pacific. On May 6, 2022 he said that he still seeks recognition of Transnistria's independence but only by peaceful means through dialogue, adding that "no one needs war."

Transnistria's military threat to Moldova is much less than meets the eye. Almost all the 1,500 soldiers there designated as "Russian" are in fact locals with Russian passports. The more than 7,000 "armed forces" in the territory outnumbers the much smaller Moldovan army on paper but it is mainly a part-time defense force.

Transnistria's (fairly open) secret is that most of its population of around 400,000 people – including those soldiers – now hold Moldovan passports and make use of Moldova's visa-free travel to the EU. Many also have Ukrainian passports. The region is still closely politically and culturally affiliated with Russia, but in both its economy and geography its destiny lies with Moldova and Europe. The EU has played its cards well here, by incorporating Transnistria into its Deep and Comprehensive Free Trade Area regime with Moldova. Last year 54 percent of its exports went to the EU and only 14 percent to Russia.

If the security threats are being handled well, Moldova's domestic politics is still volatile and political polarization is still strong. The former governing party, the Socialists, led by former president Igor Dodon, is obviously seeking to exploit the current situation to its advantage. Dodon pointedly wore the St George's ribbon – a Russian Victory Day symbol blessed by Vladimir Putin, which was banned by the Moldovan government–on a May 9, 2022 parade in Chisinau.

Surely, the biggest issues that Moldova now has to deal with are economic. Bordering southern Ukraine, it suffers badly from Russia's blockade of the Black Sea coast and of Ukraine's biggest port,

Odessa. Remittance payments are down, the country is struggling with refugees and the IMF says it is worried that the government is so "overburdened" by crisis management it will be diverted from the most vital piece of its reform agenda, the fight to root out systemic corruption.

The Transnistria issue can't be separated from this economic problem, as the two parts of Moldova, though politically disconnected, are economically a single, if dysfunctional, whole. Right-bank Moldova currently gets most of its electricity from a power plant in Transnistria powered by Russian gas. In fact, Transnistria's business model relies on gas that it gets for free or almost nothing from Gazprom. It's not a pretty situation but one that is hard to disentangle in the short term.

So if long-term economic assistance to Moldova is a strong EU priority, then some of the aid should go to Transnistria as well. That means aid that helps to deepen the region's integration with the rest of Moldova, facilitate a gradual transition away from reliance on Russian gas, and stave off the further impoverishment of what already qualifies as Europe's poorest country [3, p. 5].

New challenges of Transnistria conflict

Russia's war in Ukraine has put the spotlight on the "frozen conflict" in Transnistria, the Moscow-backed breakaway part of Moldova that borders southwestern Ukraine. Russia has raised the prospect of using Transnistria to open a second front against Ukraine and to pressure Moldova. Such a move would increase the risk of a Russian confrontation with Romania, a NATO member with close ethnic, cultural, and historic ties to Moldova, which would in turn increase Russia's perception of a threat to its Transnistrian client. For three decades, the conflict over the breakaway region has remained without military clashes, with Russia's military presence there serving as a tripwire to deter any Moldovan offensive. However, the war in Ukraine has changed the calculations of all concerned in this corner of Europe.

Transnistria owes its existence as a quasi-independent entity to the brief war started in 1992 by Moscow-backed separatists who feared that Moldova would become part of Romania after the Soviet Union broke up. The war ended when Russia's 14th Army, headquartered since the 1950s in what was the Moldavian Soviet Socialist Republic, intervened on behalf of the separatists and defeated the forces of the newly independent Republic of Moldova. The land controlled by the separatists styled itself the "Pridnestrovian Moldovan Republic," commonly known as Transnistria, with its capital in Tiraspol. Based on the 1991 Alma-Ata Declaration, signed by Russia, Moldova, and other former Soviet republics, the international community recognizes Transnistria as part of Moldova's sovereign territory and rejects its self-declared independence.

Unlike the post-Soviet frozen conflicts in the South Caucasus, this is not an ethnic one. The population of Moldova is some 80 percent Moldovan and ethnically close to Romanians, but the population of Transnistria is diverse – about 40 percent Moldovan, 23 percent Russian, and 28 percent Ukrainian. What counts is not ethnicity but families' attitudes toward Russia or Romania, mostly dating back to the Second World War. In 1924, Josef Stalin carved Transnistria – on the left bank of the Dniester River – out of Ukraine to form the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic as an irredentist rump state facing Romania. Moldova on the right bank of the Dniester was part of Romania between the First and Second World Wars. It was invaded and annexed by the Soviet Union in 1940 under the terms of the Molotov-Ribbentrop Pact, then invaded by Germany and Romania in 1941, and finally re-invaded by the Soviet Union in 1944.

This has left a lasting legacy of evenly split "pro-

Soviet" and "pro-Romanian" attitudes in Moldova. Today, this is reflected in some polls suggesting that the population is almost evenly divided between blaming Russia or the West for the war in Ukraine. In Transnistria, the population has long been overwhelmingly pro-Russian. The region seems to envision itself as the last outpost of the Russian Empire of the era of Prince Aleksandr Suvorov, the eighteenth-century generalissimo who founded Tiraspol and whose portrait adorns most government offices. Vadim Krasnoselsky, Transnistria's current leader, claims to disdain the Communists for "destroying the Russian empire."

Unlike in other frozen conflicts, the populations on both sides of the Dniestr river interact freely and often. Every day, thousands cross the "border" in both directions to visit family and friends, as well as for business, education, shopping, and international transit.

When the war ended in 1992, elements of Russia's 14th Army stayed behind, forming two contingents: the Russian part of the trilateral peacekeeping force (alongside Moldovan and Transnistrian troops) and the Operational Group of Russian Forces (OGRF) guarding old Soviet arms depots in Transnistria, the largest of which is located at Cobasna. Both Russian contingents also serve as a tripwire against the unlikely event of Moldova attempting to use force to repossess Transnistria. Transnistria maintains its own armed forces, which are estimated to range between 4,500 and 15,000 personnel.

The presence of Russian peacekeepers is authorized under the cease-fire agreement of 1992. By contrast, Moldova has never accepted the presence of the OGRF, and in 1999 Russia promised to withdraw the group along with the arms depots. President Vladimir Putin halted the withdrawal in 2003, however, after Moldova's President Vladimir Voronin refused to sign a peace deal that would have ended the conflict in exchange for accepting Russian military bases and other rights for Moscow.

Confusion arises because the same personnel switch between the two Russian contingents. When the Western-oriented Maia Sandu became president of Moldova in 2020, she called for the removal of the OGRF. This caused a backlash from Russia [4, p. 12]. The combined number of OGRF and Russian peacekeeping troops is currently estimated at 1,500. But in reality, while these personnel are in Russian uniforms, there is little else that is Russian about them. Most of them are locals, with a sprinkling of officers from Russia. Aside from these troops serving as a tripwire against Moldovan military action to reintegrate Transnistria, their paychecks from Moscow make the Russian military a significant contributor to the region's economy.

The Russian war scare

On April 22, 2022, when Moscow was redefined its objectives after failing to take Kyiv in the first phase of the war, Major General Rustam Minnekayev, the deputy commander of Russia's Central Military District, stated that the aim "of the second phase" was to take a contiguous strip of land from Donetsk in eastern Ukraine, running along the Azov and Black Sea coast through Kherson and Odesa, and from there to Transnistria. Over the next few days, a mysterious string of "terrorist incidents"– including against Transnistria's Ministry of State Security and the Russian arsenal at Cobasna–appeared to aim at dragging the region into the war.

One purely military consideration is that Russia and Ukraine are using Soviet-era munitions of the types stored at Cobasna at an alarming rate and the depot could theoretically be of value to either side. But no one really knows how much weaponry Cobasna still houses and how much of that is usable. In the early 1990s, the Soviet/Russian commanders of such depots regularly sold munitions to both sides in budding conflicts. The most useful weaponry was

presumably the first to be returned to Russia when withdrawals were taking place in 2000–2003. As to what remained afterward, a diplomat who inspected Cobasna a decade ago observed that some of the munitions appeared to be stored properly while others were heaped into pits dug into the ground and covered with corrugated tin, "like potatoes at a Soviet collective farm."

Notwithstanding his nostalgia for the Russian Empire, Krasnoselsky has showed no enthusiasm for Russia's war. After the "terrorist incidents," he raised the terrorist threat level and put Transnistria's security services on alert. He gave a televised address in which he claimed that the "terrorist" incidents had apparently originated from Ukraine. But he assured his audience that Transnistria chose to remain neutral, that it had no plans to attack its neighbors, and that attempts to drag it into the war would fail. Significantly, Sandu showed understanding and solidarity from Chişinău, declining to take an aggressive stance on Transnistria and stating her support for "peaceful dialogue and diplomatic solutions."

Transnistria case and economic factors

Economic factors caused Moldovan and Transnistrian interests to converge. The relationship between Tiraspol and Chişinău, as it has developed over the last thirty years, is unique among frozen conflicts. It allows Transnistria to live in the best of all worlds, a legal gray area. Its companies export to the EU by registering in Chişinău, and they benefit from trade preferences since the EU considers the region to be part of Moldova and does not want to do anything that would suggest otherwise. The value of Transnistria's exports to the EU – mostly electricity, steel, and textiles – is now estimated to be four times greater than exports to Russia.

The facilities that produce these goods rely on Russian natural gas. Transnistria and Moldova get their gas from a Soviet-era pipeline to the Balkans, with both getting transit royalties from their segments of the pipeline. Transnistria also derives a hefty income by selling its offtakes to industrial, commercial, and household consumers [4, p. 14]. In practice, Transnistria gets its gas almost for free, paying for part of what it takes with its share of the royalties, and Russia's Gazprom adds the value of the rest to the debt it is owed by Moldova's state gas company. According to some estimates, this accounts for $7 billion out of the approximately $8 billion debt Gazprom claims Moldovagaz owes it.

Moldova cannot complain about shouldering Transnistria's gas debt because to do so would imply that it has lost sovereignty over the region. In effect, therefore, Russia gives Transnistria all the gas it needs to fuel its export industry and the EU gives that industry the market for its exports, a truly "multivectoral" arrangement.

The war in Ukraine has threatened this situation on both sides. Were Transnistria to engage in hostilities against Ukraine, its EU export markets would disappear overnight. The war has accelerated Sandu's campaign for Moldova to join the EU, helping the country win candidate status on June 23, 2022 alongside Ukraine. Were hostilities to break out inside the internationally recognized territory of Moldova, which includes Transnistria, that campaign would be jeopardized.

Moldova and Romanian connection

Moldova's newly acquired EU candidate status has rekindled old speculation in Moscow about its potential unification with Romania. On June 25, 2022 former president Dmitri Medvedev, who is now deputy head of Russia's Security Council, suggested that Moldova might try to fast-track its membership in the EU by uniting with Romania, a member since 2007. Russian media have been flooded with speculation about Bucharest's alleged designs, in cahoots with Chişinău and backed by

NATO's increased presence in Romania, to send troops to Moldova and occupy Transnistria.

The result of any such action would be catastrophic for Moldova and Transnistria, and would bring Russia and Romania to the brink of a direct military confrontation. After thirty years without incident, it seems improbable that the leaders in Chişinău would contemplate new hostilities, further destabilizing the situation. It is equally improbable that Romania would move to unite with Moldova and seize Transnistria. But such scenarios are part of the fever dreams of Russian nationalists, who use as evidence the decades-long political rhetoric of Moldova's "unionist" parties, which regularly attract the support of roughly 10 percent of the electorate.

At the moment, Transnistria and Moldova share an interest in staying out of the war. For Tiraspol, this may mean defying Russia, always an uncomfortable course of action, the alternative looks like military and economic colaps. Chişinău has few choices other than to try to keep tensions with Tiraspol low, to quietly support its efforts to stay out of the war, and to plead with politicians in Bucharest not to inflame the situation further. Politics makes strange bedfellows. In this instance, war does too.

Moldova political risks and stability

Now Moscow's invasion of Ukraine appears to have dashed any chances of Chisinau ever turning again toward Russia. In June 2022, Moldova was granted EU candidate status, alongside Ukraine. Any future Moldovan government will be pro-European.

Back in the spring 2022, when few could imagine that the Ukrainian armed forces would be able to stop the advance of Russian troops, never mind launch their own counterattack, it seemed that once Ukraine was defeated, Transnistria and Moldova would be next [5, p. 3]. Russian Major General Rustam Minnekaev even said publicly that Transnistria was one of the targets of Moscow's "special military operation." At that time, it seemed entirely possible that Russia might take control of all of southern Ukraine, giving it a corridor right up to Moldova's borders. In September 2022, following Russia's retreat from the Kharkiv region, there is no longer any talk of Russian troops taking Odessa and reaching the Moldovan border.

For now, Ukraine hasn't taken any concrete steps toward Transnistria: the most it has done is privately ask Moldova to open a second front against Russia in the breakaway region, which Chisinau declined to do. But there are signs that Russia is planning to stage a coup in Chisinau, which could provoke Kyiv to take action.

Despite being held under house arrest since May, 2022 on treason and corruption charges, the Russia's longtime partner in Moldova, former president Igor Dodon, regularly calls for mass protests that could bring about a snap presidential election in Moldova, something the Communist Party led by former president Vladimir Voronin would also like to see.

The fugitive politician and businessman Ilan Shor has gone one step further. Having fled abroad to avoid a jail sentence for a fraud conviction, he has organized an ongoing anti-government rally that began on September 18, 2022 in the center of Chisinau. With claims that 50,000 people will turn out, complete with tents and a stage for speeches, the protests should have all the trappings of a revolution.

The Shor is relying on to bring people to the streets is the cost of Russian gas, which is currently an unprecedentedly high $1,800 per thousand cubic meters in Moldova, and has caused prices for pretty much everything in the impoverished country to rise. Shor, Dodon, Voronin, and their supporters argue that the country is facing the prospect of a very uncomfortable winter, and all because Moldova's pro-EU government led by President Maia Sandu

has fallen out with its strategic partner Russia, and is neither willing nor able to reach an agreement with Moscow on an affordable gas price. If they were in charge, there would be no such problem, as they affirmed.

Russia has done its best to support such claims. A delegation of Moldovan deputies from the Shor party and the Communist Party visited Moscow on September 9, 2022 and met with Leonid Slutsky, head of the Duma's foreign affairs committee. According to the Shor party, the topics of discussion included finding a solution to provide Moldova with gas at an affordable price.

No sooner had the Moldovans departed than Slutsky sent an official letter to Shor inviting them to return to discuss a roadmap for solving existing problems. The signal was clear: Russia is prepared to compromise, but the current Moldovan government is not, and should therefore be traded in for one that is according to them.

There is every chance that destabilization in Moldova incited by Russia will prompt Kyiv and its allies to deprive Moscow of all its levers of influence there once and for all by purging the self-proclaimed Transnistria republic of Russia's military presence there [5, p. 5].

Conclusions

As the war in Ukraine passes its eight-month mark, the return of conflict to the European continent continues to shock. Unfortunately, the war shows little prospect of ending. The violence may subside at times, but the absence of any sort of resolution will mean that it could reignite at any moment. The conflict, moreover, has already transformed much of what the world thought it knew about not only military operations and strategy, but also diplomacy, intelligence, national security, energy security, economic statecraft, and much more issues.

At the moment Transnistria and Moldova share an interest in staying out of the war. For Tiraspol, this may mean defying Russia, always an uncomfortable course of action, the alternative looks like military and economic colaps. Chişinău has few choices other than to try to keep tensions with Tiraspol low, to quietly support its efforts to stay out of the war, and to plead with politicians not to inflame the situation further.

Despite the bleak situation in the region, both President Maia Sanduand Prime Minister Natalia Gavrilita on several occasions affirmed that Moldova is not at risk of war and reiterated that the country is prepared to face any scenario. It seems obvious that the government is trying to project confidence to calm the highly alert population and preserve stability in the country.

Bibliographical references

1. Strengthening security and stability in Moldova: Four years of mission and challenges. P. 1. https://www.osce.org/blog/525162. Seen on September 2, 2022.

2. CENUSA, D. *Moldova's neutrality dilemma*. https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/moldovas-neutrality-dilemma-5967/. Seen on September 17, 2022.

3. DE WAAL, Th. *A fragile stability in Moldova*. https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/87099. Seen on July 30, 2022.

4. REMLER, Ph. *Transnistria, Moldova, and Russia's War in Ukraine.* P. 12-16. https://carnegieendowment.org/2022/08/02/Transnistria-moldova-and-russia-s-war-in-ukraine-pub-87609. Seen on August 25, 2022.

5. SOLOVYOV, A. *Ukraine War Risks Repercussions for Transnistria.* https://carnegieendowment.org/politika/87986. Seen on September 29, 2022.

CZU 327.5:321(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).05

IMPACTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA ASUPRA DEZVOLTĂRII DEMOCRATICE A REPUBLICII MOLDOVA

Mariana IAŢCO
Doctor în ştiinţe politice, conferenţiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *mariana.iatco@usm.md*
https//orcid.org/ 0000-0002-5424-3759

Victoria BEVZIUC
Doctor în ştiinţe politice, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chişinău, Republica Moldova,
e-mail: *victoriabevziuc@yahoo.ro*
https//orcid.org/ 0000-0001-9189-641X

Subiectul „intervenției militare a Federației Ruse în Ucraina" este, probabil, unul dintre cele mai dezbătute din ultima jumătate de an, iar consecințele acesteia vor avea, fără îndoială, o influență pe termen mediu și de lungă durată pentru teatrele regionale din Europa, rolurile UE și NATO, conflictele "înghețate" pe teritoriile fostelor republici sovietice, pentru economia mondială, măsura în care SUA se vor angaja în problemele de securitate ale Europei. În ciuda celor menționate, agresiunea militară a Federației Ruse asupra Ucrainei a avut și ea efecte incerte, modificând într-un fel relațiile radicale dintre Bruxelles și Moscova și a atras atenția statelor UE asupra situației din regiune, jucând un rol important în procesul de obținere a statutului de candidat la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Cuvinte-cheie: *democraţie, scenarii de război, intervenţie militară, refugiaţi, neutralitate.*

THE IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE ON THE DEMOCRATIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The subject of the «military intervention of the Russian Federation in Ukraine» is possibly one of the most discussed topics over the last half-year, and its consequences will undoubtedly have medium- and long-term consequences for regional theatres in Europe, the roles of the EU and NATO, frozen conflicts in the territories of the former Soviet states, the world economy, the extent to which the US will engage in Europe's security issues. Despite the above, the military aggression of the Russian Federation on Ukraine also had uncertain effects, changing in a way the radical relations between Brussels and Moscow and drew the attention of the EU states to the situation in the region, playing an important role in the process of obtaining the status of candidate for the accession of the Republic of Moldova to the European Union.

Keywords*: democracy, war scenarios, military intervention, refugees, neutrality.*

.L'IMPACT DE LA GUERRE EN UKRAINE SUR LE DÉVELOPPEMENT DÉMOCRATIQUE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Le sujet «intervention militaire de la Fédération de Russie en Ukraine» est probablement l'un des sujets les plus débattus du dernier semestre, et ses conséquences auront sans aucun doute une influence à moyen et long terme sur les théâtres régionaux en Europe, les rôles de l'UE et de l'OTAN, les conflits «gelés» sur les territoires des anciennes républiques soviétiques, pour l'économie mondiale, la mesure dans laquelle les États-Unis s'engageront dans les problèmes de sécurité de l'Europe. Malgré ce qui précède, l'agression militaire de la Fédération de Russie contre l'Ukraine a également eu des effets incertains, modifiant d'une certaine manière les relations radicales entre Bruxelles et Moscou et attirant l'attention des États de l'UE sur la situation dans la région, jouant un rôle important dans le processus d'obtention du statut de candidat à l'adhésion de la République de Moldova à l'Union Européenne.

Mots-clés: *démocratie, scénarios de guerre, intervention militaire, réfugiés, neutralité.*

ВЛИЯНИЕ ВОЙНЫ В УКРАИНЕ НА ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Тема «военной интервенции Российской Федерации в Украину», возможно, является одной из самых обсуждаемых за последние месяцы, а ее последствия, несомненно, будут иметь среднесрочное и долгосрочное влияние для региональных театров Европы, роли ЕС и НАТО, на замороженные конфликты на территориях бывших советских республик, на мировую экономику и степень участия США в вопросах безопасности Европы. Несмотря на вышеизложенное, военная агрессия Российской Федерации против Украины также имела неоднозначные последствия, радикально изменив отношения между Брюсселем и Москвой и привлекая внимание государств ЕС к ситуации в регионе, сыграв важную роль в процессе получения Республикой Молдова статуса кандидата на вступление в Европейский Союз.

Ключевые слова: *демократия, сценарии войны, военное вмешательство, беженцы, нейтралитет.*

Introduction

The subject of the "military intervention of the Russian Federation in Ukraine" is possibly one of the most discussed topics during the last half of the year, and its consequences will undoubtedly have medium and long-term consequences for regional theatres in Europe, the roles of the EU and NATO, the frozen conflicts [1] on the territories of the former Soviet states, the world economy, the extent to which the US will engage in security issues of Europe. On the one hand, we are witnessing the formation of a New World order, in which the Russian Federation seeks to reaffirm itself as a Great Power, with exclusive geopolitical and geostrategic rights over the territories of the post-Soviet states, ignoring the current international order. On the other hand, this situation contributes to the initiation of dialog between the EU institutions in order to develop a common security policy complementary to NATO, which was long neglected.

Various experts and analysts examine several scenarios of the war in Ukraine, all reflecting an impact on European security in the medium and long term [2].

The analysis of the situation on the battlefield in Ukraine reflects that Russian forces have taken control of the regions of Luhansk, Donetsk, Zaporozhye and Herson, as well as some territories in the region of Nikolaev. Fighting continues, Ukrainian counteroffensive operations fail, and the Russian army slowly advances.

The context of the war in Ukraine on the evolution of democracy in the Republic of Moldova

Despite the military intervention in Ukraine, the withdrawal of Western companies from the Russian

market and the sanctions imposed on Russia by the EU, the Russian economy has shown surprising resilience and prosperity, with some exceptions. Some losses are noted, but the operative way to comply with the new requirements shows a high degree of mobility and professionalism from the current leadership in Russia.

In the current situation, the scenario of a long-term war with the breakup of Ukraine seems to be the most real, being determined by the formal and delayed support given to Ukraine by the Western states, characterized as insufficient to defeat the Russian military aggression. None of the scenarios that have been reported so far (freezing the conflict, federalization, Western armament and escalation of military confrontation, increased autonomy granted to separatists or recognition of the "people's Republics" Donetsk and Luhansk) will be able to restore the situation before the crisis.

In the future, continued fighting will contribute to increased destruction and casualties. The arms deliveries would involve expanding the area of confrontation in Ukraine, further weakening the European economy and creating new premises for destabilizing regional security in the Black Sea area. On the other hand, the political-diplomatic negotiations will gradually legitimize the "separatist side", which essentially means the loss of Kiev's political, administrative and economic control over the occupied territories.

In the long run, Western states will be affected of financing the war and will try to seek through various possibilities to get Ukraine to sit down at the negotiating table, in order to identify the possibilities for improving the conflict. Otherwise, there is the risk of taxing the ruling parties in the Western states and replacing them, obviously through democratic methods, through political parties, which will stake on returning to the situation before the war in Ukraine [5].

In most of the scenarios presented, Ukraine remains the only loser, the Russian Federation will feel the effect of the trade-economic and social-humanitarian sanctions imposed until the moment when the Western states decide to restore frozen relations.

Overall, the EU's attempts to coordinate the invasion with allies in the UN, the OSCE, NATO and the G7, as well as to impose individual and economic sanctions, have not resulted in the desired effect. At the European level, Russia's invasion of Ukraine has further affected European energy markets, causing further increases in fuel, energy and food prices, which in turn have generated a set of economic problems and challenges to regional security. As far as the Republic of Moldova is concerned, the Moldovan authorities have encountered several negative effects, among the most relevant being:

- major economic problems related to the cessation of trade links with the eastern market;
- ensuring / rethinking import logistics (imports were mainly ensured through the port of Odessa, and the rethinking of the logistics chain led to increased transport costs, which was later reflected on the final price);
- inflation up to 35%, which has led to higher prices for all imported products;
- challenges to the energy sector, which made it possible to urgently identify new possibilities for gas supply to the population;
- the flow of refugees from Ukraine (over 90 thousand Ukrainians took refuge in the Republic of Moldova);
- uncertainties regarding the possible evolutions regarding the settlement of the Transnistrian conflict, if the Russian army had managed to advance toward the city of Odessa, which could immediately change the security situation of the Republic of Moldova dramatically.

Moldova is almost entirely dependent on the Russian Federation for its supply of natural gas and, indirectly, for a large proportion of its electricity supply. Moldova Gaz – 50% of which is owned by Gazprom and 13.4% by the de facto Transnistrian administration – imports approximately 2.9 billion cubic metres (bcm) of natural gas. Out of these, 1.3bcm is consumed by right-bank Moldova for heating purposes and 1.6bcm is consumed on the left bank of the Dniester by Transnistrian heavy industry and the ‘Moldavskaya GRES’ power station (MGRES) power plant in Kuchurgan, which provides around 70% of the electricity for right-bank Moldova as well. Over the years Transnistria has racked up an astronomical debt of 7 billion USD, but right-bank Moldova also owes Gazprom around 700 million USD [6].

Despite the above, the Russian military aggression on Ukraine has also had uncertain effects, radically changing relations between Brussels and Moscow and drawing the attention of the EU states to the situation in the region, playing an important role in the process of obtaining the status of candidate for the accession of Ukraine and the Republic of Moldova to the European Union. Today, the optics of these relations, dictated especially by the reconfiguration of the foreign policy vision toward Moscow among the most important European chancelleries, speaks to us about the declared desire of the European Union to break ties with the Russian Federation on the commercial and energy dimension, And to support states such as the Republic of Moldova in the process of accession to the EU institutions, which also implies breaking them from the area of direct influence of Russia. Forecasts for the Republic of Moldova are not happy, but the situation can advance in a positive direction, in case of implementation of robust and neutral internal and external policies.

A possible escalation of military actions from Ukraine to the border with the Republic of Moldova could generate serious consequences not only for the Moldovan economy, but also for the territorial integrity of the Moldovan state. Russian Foreign Minister Sergey Lavrov said that “*Russia will do everything possible to defend the interests of the Russian-speaking population of Moldova*” and Russian General Rustam Minnekaev, deputy commander of Russia’s central military district [3]. Regarding the intention of the Russian state to create a land corridor to Transnistria, it is worth examining with utmost caution, on the grounds that they contradict the commitments of the Russian side to solve the Transnistrian problem, respecting the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Moldova, Article 5 of the Treaty of Friendship and Cooperation between the Republic of Moldova and the Russian Federation of 19 November 2001 states that “*each of the High Contracting Parties shall refrain from any action which would prejudice the other High Contracting Party’s sovereignty, independence and territorial integrity. The parties condemn separatism in all its forms of manifestation and pledge not to support separatist movements.*” The existence of bilateral or multilateral commitments between Russia and Ukraine did not rule out the possibility of a Russian military invasion of Ukraine in 2014 on the grounds that “*Ukraine was governed by neo-Nazis who persecuted the Russian ethnic minority” and on February 24, 2022 for “demilitarization and denazification of Ukraine*”.

Thus, a neglect of the interests of the Russian Federation in the region could affect the territorial integrity of the Republic of Moldova. The future of the Republic of Moldova depends on the developments of the Russian invasion of Ukraine and its capacities to balance and develop constructive and pragmatic diplomatic relations with all external factors, which show interest in the Black Sea Basin region.

If the Republic of Moldova manages *to play cards well*, it could manage to attract numerous

opportunities in the next period from all sides. By assuming the role of a neutral state, Moldova could become a solid bridge for the foreign business environment, interested in maintaining and developing the commercial-economic relations between Russia and the EU member states, following the model of relations between Russia – Hungary or Russia – Turkey [2].

At the political level, it is worth mentioning that the current ruling parties have an absolute majority following the parliamentary elections of 2021 and can ensure political stability until 2025, as well as the implementation of long-awaited deep reforms. Among the Baltic countries, the introduction of warships in the Black Sea, the increase in military applications, and American soldiers returned to NATO borders. We are pursuing a gradual transition from the soft to the difficult security approach.

In conclusion, we can emphasize that the future security strategy must aim at bringing the Republic of Moldova directly into the infrastructure of the European security system, which, in turn, is to be restructured in a complex way following the events in Ukraine. As an element of a new strategic orientation, the gradual activation of Chisinau can be used to obtain new international arrangements that guarantee the neutrality of the country or provide security guarantees, while maintaining the country's pro-European course, diplomatic activism in the current amorphous formats, such as 5+2, OSCE, OSCE, The UN, etc. This served as a reminder that one of Europe's longest protracted conflicts is by no means entirely 'frozen', that there are still Russian troops stationed on Moldova's territory and that Transnistria poses a security risk to both Moldova and Ukraine [1]. But when Russia's troops were pushed back from Mykolaiv to Kherson and a Ukrainian official even openly began to speculate that Ukraine might help Moldova take back Transnistria, the mood in Transnistria began to shift. While some factions continued to staunchly support Moscow, others quietly began adjusting their calculations. This was further affected by both Moldova's and Ukraine's successful bids for EU candidacy status, which means Transnistria is now wedged between two EU candidate countries. The war between two of the official mediators in the conflict-settlement process known as the '5+2' also effectively put an end to that process, although nobody has yet formulated an alternative.[1]

Strategies to maintain the status quo no longer work, as the signing of Association agreements with the EU by Ukraine, Moldova and Georgia has ruined the fragile balance in the region. Even if, for now, the activation of existing formats seems impossible, in the near future some windows of opportunity may appear, given the worsening regional situation, the economic crisis that will dramatically influence the economies of Russia, Ukraine and, as a result, the Republic of Moldova. It is clear that both the war in Ukraine and the subsequent decision of the EU to grant Moldova candidacy status have sent shockwaves through Chişinău, Comrat and Tiraspol. These two events have restored the previously fading geopolitical dimension in Moldovan domestic politics. The EU and Russia now both have a heightened interest in Moldova, while Ukraine itself also expects support for its Western neighbour. As a result, Moldova's wiggle room to remain neutral is shrinking. Ultimately, everything does depend on how the war in Ukraine plays out; if Russian troops manage to capture Odesa and link up with Transnistria, Moldova's situation will be dramatically different compared to a stalemate or even a Russian defeat. This report operates from the assumption that the trend of the last four months will

[1] The 5+2 format derives its somewhat confusing name from the five participants (Chisinau and Tiraspol as the 'sides', and Ukraine, Russia and the OSCE as 'mediators'), with the EU and the United States as 'observers'.

continue and that Russian troops will not make any more significant territorial gains along Ukraine's south-western coast.

A dialog with the private sector could revitalize the Moldovan economy and identify new development directions in the context of regional and global dynamics. The restoration of traditional relations with Russia is vital for Moldova, as long as we depend on Russian energy resources. A possible worsening of the situation in the field of gas supply will inevitably generate the dissatisfaction of the final consumers in the Republic of Moldova. The effect of the price increases has already been felt in some European capitals. In early September 2022, in Prague and Paris, mass protests took place with the participation of approx. 70,000 people protested against the country's leadership because of existing social problems. Opinion polls conducted by "Die Welt" magazine shows that the number of those who voted in favour of the cancellation of the sanctions of the Russian Federation has reached 40%. The current situation indicates the for adequate information and communication capacities. These capabilities include both the tools for obtaining the quality of information and good management of counterintelligence, as well as the tools used for appropriate communication within the national security sector and for analysing the information used for political decision-making. The EU is already active in the media in Moldova, for example, through support for mass media and projects to improve media literacy of Moldovan citizens. It strives to counter disinformation in the EaP, including in Moldova, through the EUvsDisinfo project of its East StratCom Task Force [4]. In response to the war in Ukraine, the EU has also adopted crisis response measures to enhance cyber security and shield the country from disinformation.

A reset of the IT system in accordance with the standards and practices used in the EU will allow a better orientation of the Republic of Moldova in the current security environment.

The vulnerabilities of strategic planning acts are among the typical weaknesses of strategic planning documents produced over the past 25 years, the following three being:

1. Excessive focus on growth. This approach has led to replacing national development with economic growth, assuming that the effects of economic growth will spread throughout society. In this context, man has been seen as a resource for accelerating economic growth and not as the main beneficiary of economic growth that is sustainable in the consumption of natural resources, including socially and geographically and equally equitable in its impact on future generations. Even in strategies where the objectives of economic growth have been complemented by those of poverty reduction, poverty reduction has been addressed more in a purely monetary way.

2. Arbitrary determination of development priorities. In many cases, the development priorities embedded in the development documents have been a reflection of the balance of formal and informal powers, institutional influences, or the need to align national policies with some current financial opportunities, rather than a result of conclusive analyses and understanding of the theory of change. As a result, priorities have often been formulated in a «dehumanized» manner (such as business development), with a strong focus on the development of the technical system and infrastructure (road and energy network development) and without showing how, in practical terms, the most disadvantaged people in society would have benefited from this progress.

3. Limited quality of data and indicators. The data used in development planning did not always provide sufficient details on the phenomena under consideration, including due to limited disaggregation.

The monitoring indicators did not always have a direct link to the problem addressed and/or did not have a constant presence in public statistical activity and sociological measurements. The objectives have often been arbitrarily set, without a clear link to the extent of the planned intervention and the available resources.

At the same time, the causes of failures are of a different nature. To a much greater extent, the impact of strategic planning documents has been limited by the overall quality of the policy framework, the institutional environment, the administrative processes and the bureaucratic routines in which strategic planning documents have been integrated. In particular:

1. Development strategies have not been successfully integrated into the core of administrative processes. Given that ownership of strategic planning documents is often limited, national policy planning and monitoring authorities have perceived reporting and monitoring of these documents as foreign elements that absorb their resources and time.

2. The uncertain role attributed to national development strategies in the general policy framework. The hierarchical relationship of national strategic planning documents with those at the level of the economic sector, public service, development region or district/city has not been clearly defined and maintained. Crucially, the link between national, regional and local policies has been very weak.

3. General shortage of financial resources. Adequate financial resources for financing development priorities have not always been provided, as well as links between strategic planning documents and national public budget components have been too weak. The transition to program-based budgetary planning is still far from complete. The problem of weak links between declared policies and the budget has been exacerbated by difficulties in transparently allocating resources to competing priorities.

4. General human resources deficit in public administration. Linked to a certain extent to the lack of financial resources, but also to the lack of motivating mechanisms for promoting and advancing career, the lack of human resources avoided institutional memory in relation to strategic planning documents, and the continuous flow of staff led to the loss of links between institutions and planning documents.

5. General weakness of the monitoring and evaluation framework. Few strategic planning documents have benefited from constant monitoring and effective mid- and end-term assessments. One of the weakest elements in this chain was the Parliament, which did not actually exercise its role of control and supervision over the executive.

6. Impairment of the relevance of strategic planning. Planning documents that aim at long horizons and cover several electoral cycles inevitably loses relevance as new development realities materialize and the government changes. Reviving them means updating the provisions/priorities and adapting to new risks and opportunities.

The weakness of the monitoring and strategic evaluation framework has made this impossible in the Republic of Moldova. The current problem is the war in Ukraine and the threats to the security of the Republic of Moldova and the European one.

One of the worst scenarios for the Republic of Moldova, as a result of the Russian military invasion of Ukraine, would be the invasion of the territory on the right bank of the Dniester. Once Russia has brutally violated international law and law, by military attack on Ukraine nothing could prevent them from violating the same international law in the case of the Republic of Moldova.

There would be a lot of pretexts, from a military provocation in Transnistria to an urgent call by an invented committee of Russian citizens living in the Republic of Moldova, to defend their rights violated by the so-called Romanian nationalists. The war in

Ukraine has first and foremost exposed Moldovan political and domestic vulnerabilities [7, p. 8-9]. While the Gavrilița government has nominally stuck to Moldova's constitutional position of neutrality and understandably tried to stay out of the war, it has strong sympathies for Ukraine's government and is under pressure to help Kyiv and align with EU foreign policy – including on sanctions. As a result, it faces difficulties in its complex relationship with Moscow, which could make use of several of Moldova's longstanding vulnerabilities to pressure the government – or even try to topple it, if it deems it advantageous or necessary. First and foremost, among these vulnerabilities is Moldova's double reliance on Russian energy: directly through its dependency on Russian gas for heating, and indirectly through its imports of cheap electricity from Transnistria.

Another equally bad scenario would be the implementation of the Novorossiya project, in which separatist Transnistria would join Ukrainian territory occupied by Russian military forces. Under these circumstances, imposing a kind of Kozac memorandum on Chisinau as a solution to the Transnistrian conflict would be only a short-term problem and without the right of appeal [8].

In the scenario of avoiding the military conflict and resorting to the diplomatic solution, the Republic of Moldova risks becoming part of the bonus obtained by Russia following the compromise between the negotiating parties. Putin has made clear his priorities by calling for control over historic Russia. Finland, Poland, the Baltic republics were also incorporated into the Tatar Empire, but by promoting separate national identity policies, these countries gained the right to separate from historical Russia. Instead, the Republic of Moldova, promoting at state policy level the Moldovan identity different from the Romanian one, inextricably linked to the imperial practices of alienating Moldovans east of the Prut from the entire area of its national becoming, remains captive to the Russian world and the Russian geopolitical area. Nor is the firm attachment to the idea of European integration of the Republic of Moldova, [7] in the absence of a clear prospect of EU membership, a guarantee of its separation from historical Russia and Moscow's revisionist claims. Such a guarantee can only be the official position of the Republic of Moldova in the region in terms of its membership in the Romanian historical, cultural and identity space, by definition different from the Russian one. Only such an approach by the Moldovan government to the natural place of the Republic of Moldova in the European Civilization Concert would offer opportunities to resist the discussion table in the face of Moscow's geopolitical revisionism.

Conclusions

The events in Ukraine and the deep crisis reflect the weak position or even the dissolution of the entire European security system.

Broadly speaking, today's European security architecture is based on three pillars:

1. NATO, as a collective defence platform, which maintains at the same time the role of the US in Europe;

2. The European Union as a structure ensuring political and economic stability;

3. The Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), which must act as a political and security forum.

The crisis of the ideology of "common spaces" would lead to the blocking of the "Lisbon greater Europe" model in Vladivostok since the end of the Cold War, the disadvantage of the relations between the main geopolitical actors was the worst, which led to the disappearance of the common platforms of discussions (G8, NATO-Russia Council, etc.), and the communication between the parties turned into a «dialog between the two sides with the deaf».

We are witnessing the collision of the two major integration projects in Europe - the European Union and the Eurasian Economic Union - which was stimulated by the improvisation of the ideology «either or» at the expense of the ideology «and» in the region.

Russia has made it clear that it is capable of taking strategic measures to radically change the rules of the game in the region. Russia introduces troops to the region called Novorossiya and strengthens its military capabilities in other areas (e.g. Transnistria). At the same time, NATO is beginning to patrol NATO airspace between the Baltic countries, the introduction of warships in the Black Sea, the increase in the number of military applications, and American soldiers have returned to NATO's borders. We are pursuing a gradual transition from the soft to the difficult security approach.

In conclusion, we can emphasize that the future security strategy must aim at bringing the Republic of Moldova directly into the infrastructure of the European security system, which, in turn, is to be restructured in a complex way following the events in Ukraine.

Bibliographical references

1. CENUSA, D. *Transnistria: Another Russian Pressure Point?*, Riddle, 6 May 2022.
2. COLLIN, Mayfield. *War will decide the fate of Transnistria*, Palladium, July 18, 2022.
3. DEVYATKOV, A. *Never Sans Sheriff: Consolidating Power in Transnistria*, Carnegie Moscow: Eurasia in Transition, August 7, 2017
4. European Commission Service for Foreign Policy Instruments. "New support to the Republic of Moldova on cyber-security, addressing disinformation and social cohesion," May 2, 2022.
5. KENAROV, D. *All Quiet on the Southwestern Front: A report from southern Bessarabia*, The Point, April 7, 2022.
6. *Moldova's Gas Crisis and Its Lessons for Europe*, Carnegie Moscow, November 5, 2021.
7. MONTESANO, F., VAN DER TOGT T., ZWEERS, W. *The Europeanisation of Moldova: is the EU on the right track?* Clingendael report, 2016.
8. TORZ, M. *Transnistria. What's going on there?* Warsaw Institute Romania Monitor, May 18, 2022.

CZU 351
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).06

REFORMA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE: O PERSPECTIVĂ MANAGERIALĂ

Luca BRUSATI
PhD, Udine University, Udine, Italy
e-mail: *luca.brusati@uniud.it*
https://orcid.org/0000-0003-2768-5073

Viviana CAPURSO
PhD, Udine University, Udine, Italy
e-mail: *viviana.capurso@uniud.it*
https://orcid.org/0000-0002-9517-8260

Reforma administrației publice este adesea concepută și pusă în aplicare de potențiali reformatori cu abordări de perspectivă, care variază de la dreptul public la științe politice și la discipline sectoriale (asistență socială, sănătate, educație, arte și cultură etc.). Valoarea viziunilor oferite de aceste perspective trebuie, fără îndoială, să fie recunoscută, Totuși, pentru ca reformele să își atingă obiectivele vizate, acestea ar trebui să se bazeze pe managementul public, adică singura disciplină care pune în centrul preocupărilor sale îmbunătățirea performanței organizațiilor din sectorul public. Prezentul articol subliniază principiile-cheie ale managementului public, explică rolul acestuia în lansarea schimbărilor eficiente și discută despre importanța promovării abilităților de management public în rândul funcționarilor publici.
Cuvinte-cheie: *administrație publică, gestiune, management public, funcționar public, performanță, reformă.*

PUBLIC ADMINISTRATION REFORM: A MANAGERIAL PERSPECTIVE

The reform of public administration is often designed and implemented by would-be reformers rooted in perspectives ranging from public law to political science to sectoral disciplines (social work, health, education, arts and culture, etc.). The value of the insights provided by these perspectives must undoubtedly be acknowledged; for reforms to deliver on their intended goals, though, they should rely on public management, i.e. the only discipline that puts improving the performance of public sector organizations at the centre of its concerns. This article outlines the key tenets of public management, explains its role in rolling out effective change and discusses the importance of fostering public management skills among civil servants.
Keywords: *public administration, public management, public servant, performance, reform.*

RÉFORME DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE: UNE PERSPECTIVE MANAGÉRIALE

La réforme de l'administration publique est souvent conçue et mise en œuvre par des réformateurs potentiels avec des approches prospectives allant du droit public aux sciences politiques et aux disciplines sectorielles (aide sociale, santé, éducation, arts et culture, etc.). La valeur des visions offertes par ces perspectives doit sans aucun doute être reconnue, cependant, pour que les réformes atteignent leurs objectifs, elles doivent reposer sur la gestion publique, c'est-à-dire la seule discipline qui place au cœur de ses préoccupations l'amélioration de la performance des organisations du secteur

public. Cet article décrit les principes clés de la gestion publique, explique son rôle dans le lancement d'un changement efficace et discute de l'importance de promouvoir les compétences en gestion publique chez les fonctionnaires publics.
Mots-clés: *administration publique, gestion publique, fonctionnaire public, performance, réforme.*

РЕФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ: УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПЕРСПЕКТИВА

Реформа государственного управления часто разрабатывается и осуществляется потенциальными реформаторами, чьи взгляды варьируются от публичного права до политологии и отраслевых дисциплин (социальная работа, здравоохранение, образование, искусство и культура и т. д.). Ценность видения, предлагаемого этими перспективами, несомненно, должна быть признана. Однако, для того чтобы реформы достигли намеченных целей, они должны быть основаны на государственном управлении, то есть единственной дисциплине, которая ставит во главу угла своих интересов улучшение деятельности организаций общественного сектора. В данной статье излагаются ключевые принципы государственного управления, объясняется его роль в обеспечении эффективных изменений и обсуждается важность развития навыков государственного управления среди государственных служащих.
Ключевые слова: *публичная администрация, государственное управление, государственный служащий, результативность, реформа.*

Introduction

Public administration reform is not a simple exercise, as empirical evidence has clearly shown: it requires careful planning and sustained efforts, but rarely seems to lead to the results hoped for. Most countries are currently engaged in this venture, though, because of growing dissatisfaction among the public towards the perceived imbalance between the resources required from taxpayers and the standard of goods and services (in both quantity and quality) that public sector institutions manage to deliver.

The key point I am willing to make in this paper is that good laws and good policies are certainly important (if we agree on what a «good» law and a «good» policy are), but they are not enough. There is a need to consider what policy analysts usually call "implementation", and I would rather call "management". In this article I will first clarify what I mean by "public management"; then I will address the features of the transition that governmental bodies are going through; and eventually I will discuss «what it takes» to get through this difficult transition, highlighting the role educational institutions can play in this process.

What is this thing called "public management"?

First, what do I mean by "public management"? The term can be ambiguous, so let me start by ruling out what I am *not* talking about. I am not talking about the steering of macro-economic performances in a given country, from the perspective an economist would take. I am not talking about the processes of consensus-building and decision-making at the political level, from the perspective a political scientist would take. Nor I am talking about the design and enforcement of rules, from the perspective a law scholar would take. The "State" (I will explain these quotes in a while) can be a relevant subject of inquiry for many different disciplines: each of them provides different insights, because of different emphasis on different facets of the subject under analysis, and because of the use of different analytical tools by researchers with different backgrounds.

The perspective I stick to is micro-organizational, or "managerial" as I prefer to label it. For this

reason, I would rather use the term "public sector organizations" instead of "the State", since the latter implies an all-encompassing, homogeneous monolith which is not there [4, pp. 15-19]. When I say "public management" I am talking about the management of resources to achieve given results in the public interest. This is a relatively new field; or, maybe, a new perspective on an old area of inquiry. A few more explanations about this concept, therefore, are most probably needed.

I will not try to come to terms with the tough challenge of trying to define the management process. For the sake of simplicity, I will take for granted that we all share a common view of what management is. It is a strong assumption, though; so let me at least suggest that we keep in the back of our minds the perspective suggested by Fayol (1916) [7, p. 144], which subsumes under the concept of "management" the activities of planning, organizing, commanding, coordinating and controlling; and that we do not disregard the warning by authors such as Lindblom (1959) [11, pp. 81-85] and Minzberg (1975; 1996) [14, p. 324; 15, pp. 255-258], who remind us that management, in practice, and all the more so in public sector organizations, is far from being the rational and transparent activity described by many textbooks.

I will not either spend too long explaining what I mean by "resources", but simply highlight that I am not referring only to tangible ones, but to intangibles as well [9, pp. 477-481]. They are important in all service organizations, but even more in the public sector. Let us think about key variables such as knowledge, power, credibility, motivation, and capacity to attract voluntary work. They often allow governmental entities to achieve results without any use of tangible resources: suffice it to mention the impact of the so-called "announcement effect" on business firms' decisions.

A more important question is *who* is involved in the process. Who is in charge of managing public sector organizations? Is it a matter of concern for politicians, or rather for bureaucrats? Should we address the elected representatives of the population, or the appointed administrative staff? Starting at least from Wilson's well-known article on "The Study of Administration" (1887) [22, p. 178], it is all too often assumed that a sharp distinction can, or at least should be drawn between their functions and their responsibilities: politicians should set the goals, and civil servants should pursue them. In practice, though, such rationalistic assumption must be done away with, together with the pointless attempts to better define who should be in charge of what, which overlook entirely all the evidence produced by what goes under the broad label of "agency theory". On the one hand, the goal-setting process, which is clearly a prerogative of politicians (the principal), cannot but be based on the information provided by the administrative staff (the agent), and must always consider all implementation problems which could make it impossible to translate plans into practice. On the other hand, the effort to reach the objectives set by politicians entails decisions which do impact the community in one way or another, and therefore do have political relevance. Public management, therefore, is a complex activity cutting across the hazy boundary between politicians and bureaucrats, and involves both.

One more question is *where* public management takes place. Some authors, especially those with a managerial background, emphasize the intra-organizational dimension of the process; others, especially those with a political science background, tend to give more importance to inter-organizational dynamics. In the approach I am describing, both are equally relevant. The importance of internal management processes cannot be underestimated: looking at public sector organizations as *black boxes* makes it often impossible to understand the reason for their successes and their failures. On the other hand,

inter-organizational relationships have always been a crucial determinant for effectiveness in the public sector, long before management scholars started debating the importance of networks, constellations, and territorial districts, foreseeing the declining role of organizational borders and finding out that the relative size of firms is not a good measure by which to predict their performance. Inter-organizational relationships are even more important at a time when governmental agencies are kept accountable by the community for the satisfaction of needs but are pressured to entrust the production of products and services to other institutions outside the public sector [10, pp. 111-115].

The most important point, though, is also the one which is least well-defined. What do we mean by "public interest"? Many management scholars, belonging to different schools of thought, highlighted that the objectives of *the firm* cannot be expressed only in terms of profits [3, p. 97; 1, pp. 502-505; 6, p. 399]; on the other hand, it cannot be denied that such a quantitative yardstick makes it much easier to assess performance. The fact that the goal of public sector organizations is to serve the public interest does not provide managers with the same *rules of thumb* which can be found in the private sector. According to the wide selection of political science literature devoted to this issue, two definitions of public interest are available. The first is "institutional", i.e., based on the nature of the organization(s) involved: public interest is defined as what public organizations pursue. The second is "functional", i.e., based on the nature of the goals pursued: public interest is that which is pursued to satisfy the needs of the community, going beyond the immediate stakeholders of a given institution. Ultimately, both definitions are tautological, thus providing no real insights into the issue. Another approach tries to throw some light on the relationship between private and public interests. Here, again, two definitions are available. According to the first one, public interest coincides with that part of individual interest shared by all the members of a given community; according to the second one, public interest is defined as that which is supported by most members, provided that adequate guarantees are in place to protect the interests of minorities. Both approaches make sense, both have significant drawbacks, both are difficult to define in more operational terms: for politicians, and even more for bureaucrats [17, pp. 366-369].

Coping with transition(s)

Let me now pass on to the second key word of my presentation. Public management today is in a process of transition. The transition I am referring to is not the transition from a centrally planned economy to a market economy: although many countries are still dealing with its consequences, this transition, by and large, has already been completed (World Bank, 1996). An Italian writer, Ennio Flaiano, once commented: «We are living in a time of transition. As it is always the case» ("*Viviamo in un periodo di transizione. Come sempre, del resto*"). This seems to be always the case today; far from getting to what Fukuyama (1992) [8, pp. 287-292] labelled "the end of history", the world seems to face even more turbulence and uncertainty since the collapse of the Berlin Wall.

Inside public sector organizations, though, a crucial transition has still to be accomplished; and the Republic of Moldova is far from being alone in this venture. It is a transition in emphasis from outputs to outcomes, from a result expressed in terms of the quantity of products and services delivered to a rationale for governmental action identified in the capacity to steer a community to achieve higher levels of overall performance.

Reliable ways to achieve this transition without backfiring still must spelled out, but the growing importance of this issue can easily be detected. Think

about the new roles attributed around the world to local governments, and the powers they are endowed with to satisfy the preferences of their constituencies. Think about the trend towards the break-up and the privatization of monopolies, the setting up of regulatory agencies, and the importance attached to competition laws. More broadly, think about the emphasis on economic development to be secured by the state: no longer on the bases of *pyatiletki* (we should not forget that also many Western European countries, including Italy, had them), but via market-based incentives.

In many areas the responsibility to satisfy the needs of the community is still clearly in the hands of the public sector, which is thus held accountable in case of poor performance. The "production function", the way in which resources are combined to guarantee the products and services meant to satisfy those needs, though, is not the same: direct provision by public sector organizations proved to be too costly, or no longer politically palatable. In a growing number of cases, production is now entrusted to business enterprises, or to not-for-profit organizations; guidance towards the pursuit of public interest is provided by the state either via the financing of production ("contracting out") or via its regulation, both direct, i.e., through obligations and prohibitions, and indirect, i.e., through incentives and disincentives [21, p.144; 24, pp. 337-341].

One of the features of the globalization of economies is the fact that many countries (and both the Republic of Moldova and Italy are likely to be included in the list) seem to be shifting somehow towards the American model, where the state tries to guarantee the satisfaction of the public interest by relying heavily on the virtues of the market [19, pp. 243-246]. It remains to be ascertained whether, and to what extent, this shift is coherent with the societal structure of Europe, and with the pre-eminence historically acknowledged to communal values over individualism, to the *Gemeinshaft* over the *Gesellshaft*. But there are few doubts about the fact that the shift *is* under way [18, p. 98; 12, pp. 233-236], notwithstanding the fact that the countries which pioneered this approach already acknowledged its drawbacks and are now dismantling market-based mechanisms.

Within governmental agencies, though, there is often a different kind of transition going on. To put it simply, we can focus first on organizational structures. Public sector organizations are still modelled according to the bureaucratic principles which allowed them to achieve their historical responsibilities, namely defending basic rights and providing public goods. For our own convenience, let me call these "first generation" needs. At a later stage, further needs emerged, especially for products and services which could not be considered public goods in the technical sense of the word, but had some features which made it impossible for the private sector to produce them effectively, such as information asymmetries, positive or negative externalities, or incomplete markets [20, pp. 447-452]. When the satisfaction of these "second generation" needs was added to the list of governmental responsibilities, resources were thought to be available in abundance: not only in the Socialist bloc, where public consumption had obvious preference over private consumption, but also in the West, where the faith in Keynesian policies implied a large reliance on deficit spending.

If tight budgetary constraints are not there, there is no real need to go through the pain of radical changes in organizational structures. The same is true for management patterns, such as hiring practices, compensation schemes or modes of accountability, which have an even stronger potential to influence the effectiveness of the activities performed by public sector organizations. The stability over time which followed makes the current transition even

harder: the administrative machinery is by and large still geared to provide "first generation" goods, but the public opinion is now putting pressure on both politicians and top-level administrators for governmental agencies to satisfy "third generation" needs, i.e., to steer the community to the achievement of higher levels of overall performance [5, pp. 502-508].

Let me explain this point with a practical example. Urban traffic is clearly an emerging issue in the Republic of Moldova, as it is already in many other countries, and it is also an area where the responsibility lies firmly with public sector organizations. How can municipalities protect the community from the negative consequences of the freedom for everybody to own and use a car? There is more at stake than introducing some traffic restrictions, building bicycle lanes, and deciding the level of fines, the staffing of the Police Department, the frequencies of bus connections, the number of traffic lights, or the level of investment in road maintenance. To deal effectively with this issue, municipalities must influence the behaviour of actual and potential car users, through processes such as:

- ✓ advertising the healthy consequences of regular walking and cycling;
- ✓ raising road tolls, oil taxes or VAT on cars;
- ✓ establishing standards for private taxi services;
- ✓ introducing incentives for car pooling;
- ✓ designing zoning regulations, in order to drive decisions by developers;
- ✓ ensuring coordination among different modes of transportation, so as not to discourage commuters to use public transit;
- ✓ influencing the timing of different services, such as schools or garbage collection, or the time slot in which trucks are allowed to resupply retailers;
- ✓ setting transit fares suitable to stimulate both usage and an even distribution of passengers throughout the day, for instance through peak-load pricing.

Major trade-offs must often be faced in this respect, not only between conflicting objectives, but also between the short and the long term: for instance, should we increase or restrict the availability of parking lots? The overall target appears even more complex to reach, if only we consider that at the same time a Municipality must also ensure high safety standards on the road, safeguard the natural environment, provide stimuli to economic development, minimize the overall burden on taxpayers, and keep the consensus of its constituency.

The challenges ahead

What it takes for the Moldovan public sector to accomplish these new transitions with the same degree of depth as the political and economic transition the whole country went through during the Nineties? Also in the case at hand the problems to be addressed are multifaceted and interrelated, and thus there cannot be a quick fix. The enactment (and the actual enforcement) of new laws is certainly a prerequisite; but it is not the only one. The point I want to make here is that the Republic of Moldova should not «simply» aim to get the *acquis communautaire*.

I am aware of the significant efforts being made in this direction; but meeting the formal requirements for accession to the European Union is not enough; or, to put it in a less provocative way, should not be the only, overarching objective. Niccolò Machiavelli, who did provide a few thoughtful insights on how to run a state, in Chapter Six of his most famous book suggests that the Prince should always set to himself very ambitious targets: "like wise archers, who aim much higher than their target, not to get with their arrows to that extent, but to reach the result they set to themselves" ("*come li arcieri prudenti, a' quali (…) pongono la mira assai più alta che il loco*

destinato, non per aggiugnere con la loro freccia a tanta altezza, ma per potere (...) pervenire al disegno loro") [13, pp. 122-127].

The ambitious target I am referring to is the development of a new management culture, suitable to meet the challenge of the transitions I highlighted above. There is no doubt that new "rules of the game" will be required for the functioning of the Civil Service: but, at the end of the day, they are a consequence, not a prerequisite of a new management culture.

The development of a new culture does not take place in a vacuum, though. It is a complex process entailing the establishment and the diffusion of new knowledge, new skills, new attitudes, suitable to deal effectively with the new environment emerging from the transition I described in § 2. The emphasis, in this perspective, should not be on rules, but rather on people. I am not alone in making this point: as *Reichkanzler* Otto von Bismarck once said, "*Bei schlechten Gesetzen, mit guten Beamten läßt sich immer noch regieren; bei schlechten Beamten, helfen die besten Gesetzen nicht*".

The key question, thus, is how to develop this new generation of *guten Beamten*, endowed with the knowledge, skills and attitudes required for them to succeed in the public sector institutions of the new millennium. The most important actor, in this respect, is the Civil Service itself. From the points I made so far, it should be clear that the challenges ahead for public sector organizations are different from the ones business firms will have to face; therefore, the new management culture we are talking about cannot be simply borrowed from the private sector [16, pp. 364-370]. There is a need for the Civil Service to engage in the trial-and-error process which will eventually lead to the development of new, evidence-based management tools and management culture, specific to the public sector [2, pp. 149-152].

Conclusions

The Civil Service, though, cannot and should not be alone in the venture of developing these new tools and this new culture. Educational institutions have a crucial role to play, at least in three respects:

- ✓ by engaging in both basic and applied research about public management issues, in order to collect and compare empirical evidence, come up with new interpretive paradigms and check their reliability in practice;
- ✓ by providing educational programmes to the future generations of both public and private managers, in order to make them aware of the importance of an effective interaction between the two spheres of the economy;
- ✓ by offering training programmes to those who are now holding managerial posts in the public sector, to facilitate the exchange and the diffusion of the knowledge, the skills and the attitudes needed to run effectively the organizations entrusted to their responsibility.

These areas of activity are mutually reinforcing, so that it makes good sense to develop a commitment towards all three of them together. First and foremost, though, assisting the Civil Service in the development of a new public management culture is a matter of social responsibility; or better again, of good «institutional citizenship» of the educational institutions we belong to.

Bibliographical references

1. AIROLDI, G. *et al*. (1989), *Lezioni di economia aziendale*, Bologna: Il Mulino.

2. BACON, K. (1999). *Beyond Training: Developing and Nurturing Leaders for the Public Sector*, paper delivered at the OECD-PUMA Symposium "Government of the Future: Getting from Here to There", Paris, September 14-15, 1999.

3. BARNARD, C. I. (1938), *The Functions of the Executive*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

4. BORGONOVI, E. (1984), "La Pubblica Amministrazione come sistema di aziende composte pubbliche", in E. Borgonovi (ed.), *Introduzione all'economia delle amministrazioni pubbliche*, Milano: Giuffrè.

5. BRUSATI, L. (1998), "Public Management in Transition: The Road to EU Accession – and Beyond", paper delivered at the Scientific Seminar "European Union, Common Market and Globalization of Economies", Skierniewice (Poland), May 20, 1998.

6. EICHHORN, P. (1996), "The Concept of the Market Economy and the Principle of Commonweal: A New Field of Inquiry for Management Studies", in L. Brusati (ed.), *Business, Government, and Society*, Milano: Cuem.

7. FAYOL, H. (1916), *Administration Industrielle et General*, Paris: Cunard.

8. FUKUYAMA, F. (1992), *The End of History and the Last Man*, New York: The Free Press.

9. ITAMI, H. (1987), *Mobilizing Invisible Assets*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

10. KICKERT, W. J. M. *et al.*, eds. (1997), *Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector*, Thousand Oaks, CA: Sage.

11. LINDBLOM, C. E. (1959), "The Science of 'Muddling Through'", *Public Administration Review*, Vol. 19, no. 2.

12. LYNN, L. E. jr. (1998), "A Critical Analysis of the New Public Management", *International Public Management Journal*, Vol. 1, no. 1.

13. MACHIAVELLI, N. (1513), *Il Principe*, Firenze.

14. MINZBERG, H. (1975), "The Manager's Job: Folklore and Fact", *Harvard Business Review*, Vol. 53, no. 4.

15. MINTZBERG, H. (1996), "Managing Government, Governing Management", *Harvard Business Review*, Vol. 74, no. 3.

16. NUTT, P. & Backoff, R. (1992), *Strategic Management of Public and Third Sector Organizations*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.

17. OLSON, M. (1965), *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

18. POLLITT, C. (1993), *Managerialism and the Public Services*, Oxford: Blackwell.

19. PORTER, M. E. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Macmillan.

20. STIGLITZ, J. E. (1986), *Economics of the Public Sector*, New York, NY: Norton.

21. WALSH, K. (1995), *Public Services and Market Mechanisms. Competition, Contracting and the New Public Management*, Houndmills: Macmillan.

22. WILSON, W. (1887), "The Study of Administration", *Political Science Quarterly*, No. 2 (June).

23. The World Bank (1996), *World Development Report 1996 – From Plan to Market*, Oxford: Oxford University Press.

24. The World Bank (1997), *World Development Report 1997 – The State in a Changing World*, Oxford: Oxford University Press.

A DECALOGUE FOR THE DEVELOPMENT OF PUBLIC MANAGEMENT STUDIES

Public management as a field of study has been developed in Italy since 1970 on the basis of the following guiding principles:

1. Economic rationality is only one of the factors influencing individual and organizational behaviour; its importance, though, is growing because the gap between available resources and needs to be satisfied seems to be widening.

2. Economic rationality should be applied both to the processes of «wealth production» (typically taking place in business enterprises) and to the processes of «wealth consumption», i.e., the use of resources to satisfy needs (typically taking place in families and public sector organizations).

3. The principles of economic rationality are universal but translate into different techniques depending on whether they are applied in a market or in an institutional environment. Since some goods cannot be provided by the market, a new management culture must be developed for public sector organizations. This new culture should be based on common grounds, but develop its own toolbox, suitable for the setting where activities take place.

4. Public management should not be mistaken with the political organization of the State. Two separate processes give legitimacy to power: the former is connected to professional skills, and especially to the ability to use resources effectively; the latter is connected to the type of State (political processes and social consensus). It is necessary that the two processes be autonomous, so that they can interact, but remain separately identifiable.

5. Efficiency is not an alternate criterion to equity and social responsibility; rather it is instrumental to the achievement of the goals of public policies. Higher levels of efficiency allow to pursue higher levels of social welfare, as they are specified by each country through its own political processes.

6. Change in public institutions cannot be achieved by transferring any management «model», but rather by triggering complex processes which lead to the establishment of management «systems» guided by new principles and translated into new behavioural patterns[1*].

7. To foster change, it is necessary to encourage the development of new knowledge (both technical and organizational) and new skills (both operational and decisional), and then act on people by creating a proactive attitude toward improvement.

8. The effectiveness of public actions does not depend only on the quality of the processes through which policies are designed; the way in which they are implemented also plays a key role in determining whether actual needs are satisfied or not, and at what cost.

9. The best policies are not those which are rational in abstract terms, but those coherent with existing technical, social, financial conditions and, above all, with the quality of the personnel available in the institutions in charge for their implementation.

10. The public sector is not a unitary system that can be governed with bureaucratic rules, but rather a system of institutions relatively autonomous in their organizational choices, although accountable for the relationship between the results they obtain (in terms of impact on the needs they are expected to satisfy) and the resources they use for this purpose.

[1] "Models" are intended here as sets of rules which are abstract and simplified in respect to reality; "systems" as sets of rules which are put into practice considering culture, history, values, and behaviours.

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE

CZU 378.014.5
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).07

ROLUL MARKETINGULUI EDUCAȚIONAL ÎN GESTIONAREA CRIZEI PRELUNGITE A INVAȚAMANTULUI UNIVERSITAR ȘI CREȘTEREA CALITĂȚII LUI [1)]

Gheorghe AVORNIC
Doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *avornic@yahoo.fr*
https://orcid.org/0000-0002-2673-4331

Vadim GAVRILUȚA
Doctor, conferenţiar universitar,
Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vgavriluta@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0001-7290-1818

Victoria TROFIMOV
Doctor, conferenţiar universitar,
Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *victoria.trofimov11@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6360-511X

Scăderea îngrijorătoare a numărului de studenți în instituțiile de învățământ poate fi considerată o veritabilă criză, care nu va fi soluționată dacă nu vor fi luate masurile necesare pentru înlăturarea cauzelor ce stau la baza acestui proces. Actualmente, toate instituțiile naționale de învățământ sunt implicate în procesul de globalizare a

[1)] Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului "QFORTE – *Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova*" - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, finanțat de către programul Erasmus+ al Uniunii Europene, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" fiind patener în cadrul proiectului menționat, iar autorii sunt membri ai echipei de implementare a proiectului. - https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte. Conținutul articolului reflectă doar punctul de vedere al autorilor.

învățământului, i-ar acest lucru le impune să corespundă standardelor mondiale de prestare a serviciilor pe toate domeniile de activitate. În situația actuală de concurență interuniversitară, problema emigrării studenților autohtoni și atragerea studenților străini poate fi soluționată prin utilizarea instrumentelor de marcheting educațional, care pot contribui la majorarea profesionalismului educațional și vor crește imaginea instituțiilor autohtone în clasamentul mondial. Universitățile vor fi competitive numai dacă există un brand puternic care presupune o imagine pozitivă a unei instituții de învățământ și un nivel ridicat de cultură individuală. Implementarea proiectelor europene, printre care și QFORTE, poate contribui la creșterea calității instruirii universitare și dezvoltarea unui învățământ mai eficient și mai performant.

Cuvinte-cheie: *marketing educațional, brand universitar, imaginea instituțiilor de învățământ, tehnologii de promovare, gestiune, criză, , proiect QFORTE.*

THE ROLE OF EDUCATIONAL MARKETING IN MANAGING THE PROLONGED CRISIS OF HGHER EDUCATION AND IMPROVING ITS QUALITY

The alarming decrease in the number of students in educational institutions can be considered a real crisis, which will not be resolved unless the necessary measures are taken to remove the underlying causes of this process. Currently, all national educational institutions are involved in the globalization of education, and this requires them to comply with the world standards of service provision in all fields of activity. In the current situation of inter-university competition, the issue of emigration of domestic students and attracting foreign students can be solved by using educational scoring tools, which can contribute to the increase of educational professionalism and will increase the image of local institutions in the world ranking. Universities will be competitive only if there is a strong brand that implies a positive image of an educational institution and a high level of individual culture. The implementation of European projects, including QFORTE, can contribute to increase the quality of university training and the development of a more efficient and effective education.

Keywords: *educational marketing, university brand, image of educational institutions, promotion technologies, management, crisis, QFORTE project.*

LE RÔLE DU MARKETING ÉDUCATIF DANS LA GESTION DE LA CRISE PROLONGÉE DE L'ENSEIGNEMENT UNIVERSITAIRE ET L'AUGMENTION DE SA QUALITÉ

La diminution inquiétante du nombre d'étudiants dans les établissements d'enseignement peut être considérée comme une véritable crise, qui ne sera pas résolue si les mesures nécessaires ne sont pas prises pour éliminer les causes à l'origine de ce processus. Actuellement, tous les établissements d'enseignement nationaux sont impliqués dans le processus de mondialisation de l'éducation, ce qui les obligerait à se conformer aux normes mondiales de prestation de services dans tous les domaines d'activité. Dans la situation actuelle de concurrence interuniversitaire, le problème de l'émigration des étudiants nationaux et de l'attraction des étudiants étrangers peut être résolu en utilisant des outils de notation éducative, ce qui peut contribuer à l'augmentation du professionnalisme éducatif et augmentera l'image des institutions nationales dans le classement mondial. Les universités ne seront compétitives que s'il existe une marque forte qui suppose une image positive d'un établissement d'enseignement et un haut niveau de culture individuelle. La mise en њuvre de projets européens, dont QFORTE, peut contribuer à améliorer la qualité de la formation universitaire et à développer un enseignement plus efficace et efficient.

Mots-clés: *marketing éducatif, marque universitaire, image des établissements d'enseignement, technologies de promotion, gestion, crise, projet QFORTE.*

РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МАРКЕТИНГА В УПРАВЛЕНИИ ЗАТЯЖНЫМ КРИЗИСОМ В ОБЛАСТИ УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ПОВЫШЕНИИ ЕГО КАЧЕСТВА

Тревожное сокращение числа учащихся в учебных заведениях можно считать настоящим кризисом, который не будет разрешен, если не будут приняты необходимые меры по устранению причин, лежащих в основе этого процесса. В настоящее время все национальные образовательные учреждения вовлечены в процесс глобализации образования, а это требует от них соответствия мировым стандартам оказания услуг во всех сферах деятельности. В сложившейся ситуации межвузовской конкуренции проблема эмиграции отечественных студентов и привлечения иностранных студентов может быть решена за счет использования инструментов образовательного маркетинга, что может способствовать повышению образовательного профессионализма и повысит имидж отечественных вузов в мировой рейтинг. Вузы будут конкурентоспособны только при условии наличия сильного бренда, предполагающего положительный имидж образовательного учреждения и высокий уровень индивидуальной культуры. Реализация европейских проектов, в том числе QFORTE, может способствовать повышению качества университетской подготовки и развитию более эффективного и действенного образования.

Ключевые слова: *образовательный маркетинг, бренд университета, имидж учебного заведения, технологии продвижения, управление, кризис, проект QFORTE.*

Introducere

Abordarea temei date este dictată de situația dificilă în care se află majoritatea instituțiilor de învățământ din țară, și anume, deficitul de studenți în deosebi la specialitățile nevalorizate inclusiv în domeniul pedagogiei, migrarea talentelor didactice tinere și respectiv creșterea procentului de cadre didactice de vârsta pensionară. Toate aceste neajunsuri deja sunt sesizate de instituțiile de învățământ, fiind stabilite în condiții de diminuarea a balului de admitere, iar uneori abordarea și altor tactici pentru suplinirea numărului de studenți necesari, de asemenea angajarea profesorilor de vârstă pensionară, sau apariția unei necesități stringente de predare a mai multor discipline de către un singur profesor.

Din aceste considerente a scăzut procentul studenților cu potențial de studiu înalt, iar din cauza condițiilor financiare și economice dificile, create în câmpul muncii, a scăzut și motivația majorității studenților actuali. Profesorii de asemenea sunt stabiliți în condiții de activitate cu un contingent de studenți nemotivați care îi impune să depună uneori eforturi exagerate și neremunerate pentru a obține careva rezultate pozitive în procesul de studiu din partea studenților.

Toate acestea involuntar au contribuit la o dezamăgire atât la nivelul studenților cât și a profesorilor, care ignoră studiile și dezvoltarea profesională fiind impuși să-și caute unele soluții suplementare de ameliorare a stării lor financiare. Goana dată după existență a condus la diminuarea profesionalismului cadrelor didactice iar acesta a contribuit la diminuarea calității pregătirii specialiștilor tineri.

Actualmente, acestea sunt adeverite prin aceia că majoritatea abiturienților selectează așa zisele specialități de prestigiu, care le vor asigura un viitor financiar convenabil și ignoră orice altă vocație a lor. Ei fiind studenți, se angajează suplimentar în câmpul muncii pentru ași asigura cât de cât existența și a opune rezistență prețurilor mereu în creștere. Profesorii, în cazul apariției celei mai mici posibilități, sunt gata să emigreze pentru o remunerare echivalentă a efortului depus.

Pare a fi un cerc vicios fără soluție pozitivă, deoarece odată cu globalizarea educației și cercetării au crescut cerințele privind competențele profesionale,

dar au scăzut posibilitățile de motivare a studenților și cadrelor didactice, iar acestea au diminuat calitățile care fac onoare instituțiilor de învățământ. Din aceste considerente ne-am propus să analizăm cauzele situației create și respectiv să trasăm soluțiile posibile pentru ruperea acestui cerc dezastruos.

Cauzele crizei prelungite a învățământului universitar

Actualmente s-au format o multitudine de cauze care reflectă scăderea îngrijorătoare a numărului de studenți în instituțiile de învățământ, una din ele fiind scăderea unor indicatori demografici. Datele Biroului Național de Statistică confirmă că cea mai mare problemă pe care o are învățământul universitar din Republica Moldova și care considerăm că va persista și chiar va deveni și mai acută în viitor, este scăderea continuă și dramatică a numărului de studenți (Tab.1).

Tab. 1. Unii indicatorii demografici în Republica Moldova, mii persoane

Indicatorii	Anii								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Număr populație, total	2.869,3	2.846,3	2.825,6	2.780,7	2.729,6	2.684.8	2.643,7	2.626,6	2.603,8 [1]
Nascuți	40.709	40.547	39.640	36.363	34.537	32.423	30.834	29.230 [1]	-
Decedați	39.522	39.800	38.412	36.779	37.263	36.411	40.717	45.437[1]	-
Emigranți, total	271,6	282,1	300,9	305,6	304,4	-	-	-	-

[1] Note: Date preliminare.
Sursa datelor: [1, 12].

In opinia noastră, scăderea numărului de studenți în instituțiile de învățământ este condiționată de mai mulți factori demografici. Unul din principalii este scăderea progresivă a numărului polulației Republicii Moldova. Acesta fiind condiționat de scăderea numărului de nou-născuți și creșterea numărului de decedați. De asemenea, un indice foarte important este creșterea numărului de emigranți și extrem de alarmant pentru Republică Moldova este emigrarea în creștere a persoanelor tinere, inclusiv potențiali studenți, care au susținut bacalaureatul și nu au dorit să-și prelungească studiile în universitățile din țară. Conform estimărilor, 71% din cei care pleacă au până la 40 de ani [11]. Această creștere a emigrării parțial este condiționată de emigrarea părinților și altor rude, care respectiv î-și iau copiii cu ei. Scăderea numărului populației și natalității, de asemenea, a contribuit la diminuarea numărului de instituții de învățământ preuniversitare.

O altă ipoteză a scăderii numărului de studenți este clasamentul scăzut al universităților naționale comparativ cu cele mondiale. Din care considerente, o rată medie de 10.000 de abiturienți aleg să-și continue studiile în România, Franța și alte țări ale lumii, unde pe lângă faptul că studiile sunt gratuite, ei au posibilitatea de a obține și burse.

Actualmente lumea abiturienților autohtoni și-a schimbat atitudinea față de studiile superioare și preferă universitățile cu un potențial mai mare de profesioniști, unde pot să obțină studii de o calitate înaltă. De asemenea, mulți absolvenți acuză studiile universitare naționale în aceia că în unele universități programele de studii nu sunt adaptate cerințelor mondiale, fiind nevoiți să susțină mari

diferențe de obiecte în cazul selectării studiilor postuniversitare peste hotarele țării. Totodată, ei sunt obligați să studieze un volum impunător de discipline care sunt suplementare, ”de prisos” specialității selectate și nu prezintă interes aplicativ pentru activitatea practică.

Iar cea mai stringentă motivație a tinerilor este realizarea studiilor pentru obținerea unei stabilități financiare, siguranței în ziua de mâine și atracției morale față de activitatea pe care urmează să o îndeplinească după absolvirea studiilor universitare.

Am putea descrie și unele neajunsuri pentru profesori (lipsa motivației, remunerarea neadecvată, lipsa satisfacției morale, crearea artificială a situațiilor stresante de unii conducători de instituții pentru a subordona angajații, lipsa condițiilor corespunzătoare pentru activitate, aprecierea neadecvată și neobiectivă a personalității lor ș.a.), care de asemenea se reflectă asupra situației neatractive din universitare.

Dar scopul cercetării noastre este de a aduce la conștiința tuturor că devine absolut necesar de efectuat o analiză mai minuțioasă asupra instrumentelor marchetingului educațional pentru creșterea atractivității instituțiilor naționale de învățământ. Suntem siguri că implementarea acestor instrumente va fi eficientă atunci când se va organiza o cooperare sănătoasă între toate instituțiile responsabile de procesul educațional (minister, universitate, licee, colegiu și gimnazii). Iar rezultatul acestei cooperări va fi crearea condițiilor de asigurare a unui proces educațional profesionist și de calitate, care, dacă nu ar stopa emigrarea minților tinere și lucide, cel puțin ar diminua acest proces.

Metode de marcheting educațional și rolul lor în promovarea imaginii instituțiilor și atragerea abiturienților

Unii cercetători notează că nu este suficientă literatură modernă pentru a explica procesele de formare a imaginii instituțiilor de învățământ superior [13, p. 758]. Trebuie remarcat faptul că actualmente educația este o industrie a serviciilor într-un mediu competitiv. Care, pentru promovarea produsului (serviciului) său, folosește instrumente de marketing. Din această perspectivă, universitățile sunt percepute nu ca un templu al cunoașterii, ci ca întreprinderi care oferă servicii și trebuie să ofere mai mult decât doar cunoștințe, important este să fie și atractive. În același timp, atunci când este evaluată atractivitatea unei universități, calitatea serviciilor oferite este un factor major în atractivitatea ei.

Un abiturient modern vrea să vadă într-o universitate prezența unei anumite imagini a ei pe piața globală. De exemplu, un brand bine promovat al unei universități, liderii care au absolvit această instituție de învățământ, posibilitatea obținerii de stagieri, de dorit peste hotarele țării, localizarea universității, reparația în sălile de studiu, dotarea lor cu tehnologii moderne etc.

În legătură cu acestea, creșterea atractivității unei instituții de învățământ este un obiectiv principal, iar promovarea serviciilor educaționale este una dintre cele mai importante sarcini ale instituțiilor de învățământ. Trebuie remarcat faptul că, actualmente, majoritatea universităților utilizează diverse tehnologii de promovare a brandului lor. Cu toate acestea, evenimentele efectuate sunt adesea destul de nesistematizate, fragmentate și de multe ori sunt limitate la publicitatea sezonieră în mass-media sau la participarea la expoziții, târguri etc. în opinia noastră, pentru o funcționare eficientă și dezvoltare a instituțiilor din sistemul de învățământ deschis acest lucru nu este suficient.

Brandul unei instituții de învățământ nu este doar marca sa cu numele inclus, sigla și simbolurile sonore. Acest concept este mult mai larg, deoarece include multiple componente:

- serviciu educațional cu toate caracteristicile sale;
- un set de caracteristici și așteptări percepute de

consumator (student, masterand, doctorand etc.) și atribuite acestora prin serviciu educațional;

- informații despre consumator;
- promisiunea unor avantaje, făgăduite de autorul brandului pentru consumatorii de servicii educaționale, adică acel sens pe care înșiși creatorii îl pun în el.

Vorbind succint, pentru a-și îmbunătăți imaginea, pentru a deveni un brand, universitățile trebuie să își dezvolte propria ofertă unică (produsul), ținând cont de atributele cele mai semnificative pentru consumator și să mențină o calitate stabilă a serviciilor furnizate, urmărind modificările cerințelor consumatorilor și ale pieței, precum și capacitățile concurenților.

Produsul propus (metoda educațională), pe lângă componentele funcționale, trebuie să combine în mod necesar unele calități emoționale, să provoace atractivitatea pentru consumator. Și numai atunci instituția î-și va promova brandul său.

Totodată, elaborarea de metodici de marcheting pentru îmbunătățirea imaginii instituției de învățământ trebuie să fie efectuată de un grup de specialiști în domeniu. Spre regret, deseori acest lucru lipsește în instituțiile naționale.

Actualmente, considerăm că este absolut necesară analiză globală a eficienței infrastructurii instituțiilor. Această etapă implică deliberat efectuarea unei analize SWOT pentru a determina punctele forte și punctele slabe ale universității și identificarea oportunităților și amenințărilor cu care universitatea se poate confrunta în mediul extern. De asemenea, inițial, trebuie efectuată o analiză a imaginii existente. Este necesar de studiat preferințele solicitanților și criteriile lor. Este recomandabil de analizat concurenții pentru a identifica punctele tari și punctele slabe ale acestora și a stabili strategiile de interacțiune cu ei.

După efectuarea analizei date, la dispoziția conducerii este propus un set de metodici și instrumente de marketing care, fiind utilizate în ansamblu, pot contribui la îmbunătățirea imaginii instituției de învățământ. In continuare prezentăm ***pilonii marchetingului educațional***, care, în opinia noastră, trebuie să-i respecte orice instituție de învățământ, ei fiind clasați în dependență de funcțiile lor și scopurile pe care aceștia trebuie să le realizeze.

Primul pilon de marcheting educațional îl constituie produsul/serviciul oferit pe piață. La acest nivel, instituția de învățământ este obligată să-și stabilească strategia serviciilor propuse. Inițial, este important de stabilit direcțiile educaționale și anume specializările pe care instituția î-și asumă responsabilitatea să le gestioneze. Este foarte important ca ele să fie selectate în dependență de cerințele pieței muncii la nivel național și internațional. E logic să ne așteptăm că va fi o concurență la nivel de instituții și această tactică este corectă, deoarece permite de a progresa prin analiza punctelor forte și slabe a instituției concurente. Însă este regretabil faptul dacă anumite specialități sunt monopolizate de unele instituții și sunt puse piedici artificiale pentru altele, doritoare de a iniția aceeași specialitate în incinta ei.

Odată cu stabilirea strategiilor și direcțiilor de activitate a instituției, urmează de a forma caracteristicile produsului și serviciilor furnizate de instituția dată. Acestea includ structura planului de învățământ, stabilirea formelor, metodelor și tehnologiilor de predare-învățare. La această etapă, sunt utile tehnologiile de învățământ care vor facilita activitatea consumatorului, în cazul dat a studentului. Aici se include selectarea de către studenți a cursurilor pe care ei ar dori să le frecventeze pe parcursul semestrelor din anul de învățământ. De asemenea, în procesul de predare a disciplinelor, sunt permanent implementate metode active de predare de tipul:

- ”case method” - este o metodă de analiză situațională activă, bazată pe instruirea prin rezolvarea unor sarcini-situații specifice (cazuri) ;

- ” jocuri de afaceri”- principala caracteristică a metodei date este prezența unei situații sau a unui model de simulare, care reprezintă tehnologia pentru efectuarea unor lucrări (încheierea unui acord, întocmirea unui plan de lucru etc.). Pentru un joc de afaceri este caracteristică disponibilitatea la un model de simulare a activității profesionale și a relațiilor industriale, este modelată o situație problematică, sunt repartizate rolurile, sunt stabilite obiectivele de rol și obiectivul comun al întregii echipe, sunt permise interacțiunile participanților care joacă anumite roluri, este organizată o activitate colectivă care contribuie la formarea unui lanț de decizii.

Un punct forte al procesului de predare este organizarea pe pagina web a instituției a bazei electronice de manuale și materiale video, organizarea *chat*-ului de consultare *on-line* la discipline (sub forma de întrebări și răspunsuri), organizarea compartimentului de control al cunoștințelor (de ex.: rezolvarea online de teste la anumite discipline). Un compartiment util este organizarea serviciilor on-line de consultanță postuniversitară, unde absolvenții pot să-și contacteze profesorii pentru a cere o consultare referitor la serviciul pe care îl îndeplinește.

Al doilea pilon de marcheting educațional care va majora imaginea instituției este soluționarea raportului ”preț – calitate”. Este foarte important ca strategia prețurilor și tarifarea serviciilor să corespundă cu posibilitățile unui consumator mediu și calității serviciilor prestate. Formarea tarifelor accesibile oferă posibilitatea de a lărgi contingentul de abiturienți și a obține un volum mai mare de studenți bine pregătiți și cu un potențial înalt de învățare, dar care nu au posibilitate financiară de achitare a contractelor uneori exagerate. La acest nivel, un punct valoros al instituției este organizarea unei forme de plată pentru studii cât mai convenabile pentru consumatori și prezentarea reducerilor și beneficiilor pentru studenții excelenți. Unele universități recurg la promoții speciale. De exemplu, sunt anunțate reduceri la servicii sau oferte la școlarizări pentru o anumită perioadă de timp, sau reduceri pentru studii la a doua specialitate etc..

Al treilea pilon de marcheting educațional este metoda de promovare a instituției și serviciilor prestate. Ea include publicitatea, relațiile publice, colaborările, participarea și/sau organizarea manifestărilor științifice, expozițiilor etc. Actualmente, situația creată pe piața educațională este de așa natură, încât odată cu scăderea numărului de abiturienți, devine necesară „lupta” pentru fiecare solicitant, ceea ce înseamnă aplicarea celor mai eficiente instrumente de promovare a serviciilor prestate.

De asemenea, este important de menționat că aria promovării instituției și a serviciilor ei este destul de extinsă și poate fi divizată în mai multe direcții: promovarea externă (părinți, școlari, structuri ale administrației guvernamentale etc.), promovarea internă (studenți, facultăți, personal administrativ etc.), potențiali clienți (liceeni, abiturienți, studenți etc.) și grupuri/parteneri de contact (comunități profesionale, angajatori, autorități guvernatoare, organizații non-profit).

În legătură cu separarea consumatorilor în două grupuri (interni și externi) și sursele publicitare de asemenea se vor diviza în două părți:

- *publicitate / comunicări de marketing extern*, când mesajele sunt distribuite către destinatarii din afara structurii organizației (universității). Principalele mijloace de marketing extern sunt: prezentările, concursurile, conferințele externe, mesele rotunde, târgurile, expozițiile, lecțiile de orientare profesională, formare continuă, conferințele de presă, evenimente utile social, discursurile în public, publicitatea prin ziare, reviste, televiziune, internet, radio, site-urile universităților, site-uri web ale instituției, broșuri, pliante, publicitate în aer liber (afișe de dimensiuni mari și mici, instalații de lumină, panouri publicitare etc.), cataloage, cărți de referință;

- *mijloace de marketing intern*, când informațiile sunt diseminate în cadrul organizației educaționale. În acest caz, atât comunicatorul, cât și destinatarii mesajului se află în interiorul structurii (universității). Principalele mijloace de marketing intern sunt: conferințele universitare, mesele rotunde, orele de tutelare (coaching), întâlnirile cu angajatorii, întâlnirile cu absolvenți, zilele deschise, evenimentele corporative, ziarele universitare, revistele, televiziunea, radioul, rețelele locale, standurile, intranetul, *site*-ul *web* al universității, materialele tipărite (ordine, demersuri), panourile, inscripțiile etc.

Există, de asemenea, experiență de succes în desfășurarea de campanii de informare a instituțiilor de învățământ cu implicarea personalului care se va ocupa de promovarea instituției on-line. În plus, una dintre zonele interesante de astăzi este marketingul viral, când o instituție de învățământ cu ajutorul studenților activi pregătește videoclipuri și le plasează în rețeaua Internet.

O sarcină importantă de marketing la acest nivel este studiul portalurilor online ale concurenților. În aceste scopuri, poate fi utilizată practica de evaluare comparativă. Trebuie explorate nu doar portalurile educaționale ale instituțiilor concurente, dar și platformele sociale, care în prezent au devenit un mijloc indispensabil de comunicare și permit utilizatorilor să partajeze opinii personale, precum și să-și expună unele observații, respectiv fiind cele mai des frecventate de tineretul modern. Cele mai utilizate platforme pentru promovarea informațiilor sunt Facebook, Linkedin, Instagram etc. Este imposibil să ignori o rețea socială cu 800 de milioane de utilizatori lunari activi. De exemplu, Instagram oferă instituțiilor de învățământ posibilitatea de a prezenta realitatea instituției lor, astfel încât utilizatorii interesați să poată arunca o privire. Instagram a devenit una dintre cele mai bune aplicații pentru a arăta realitatea sectorului educațional. Un studiu realizat de Hanover Research [6] a demonstrat că, prin anunțurile Facebook, instituțiile se pot conecta cu potențiali studenți, fără a cheltui sume importante de bani.

De asemenea, o metodă de promovare a instituției sunt relațiile publice. Relațiile publice presupun crearea de relații bune cu diverse structuri publice și de stat, care au o cooperare cu instituția, prin crearea unei opinii favorabile despre instituție, disciplinele sale și prin neutralizarea evenimentelor și zvonurilor negative. În așa fel, creând o imagine favorabilă a universității, se realizează promovarea instituției și a facultăților ei.

Un aspect important al promovării universității este menținerea și dezvoltarea colaborării cu alte universități. Acest tip de cooperare permite, la nivel modern, desfășurarea activităților de predare și cercetare. Domeniile de cooperare între universități pot fi foarte variate: cooperarea în scopul ameliorării metodelor de predare, dezvoltării și performării curriculelor, pregătirii edițiilor comune de literatură educațională, organizării de întâlniri comune, conferințe, participării la activitățile asociațiilor educaționale, elaborării și realizării de proiecte științifice și aplicative etc.

Al patrulea pilon de marcheting educațional sunt canalele de distribuție (locurile unde se desfășoară activitățile). Activitatea educațională, pe lângă sălile de studiu, poate fi desfășurată prin lecții pe teren, stagieri la întreprinderi sau peste hotarele țării, excursii la întreprinderi etc.

Studiile și stagierile peste hotarele țării sunt o posibilitate minunată de a obține unele calități profesionale deosebite. Astfel de oportunități oferă și proiectele din programul Erasmus+, finanțat de către Uniunea Europeană și care deja de 35 de ani se dezvoltă și în Republica Moldova [6]. Dar procesul dat, foarte salutabil în esența lui, are și o fațetă îngrijorătoare, deoarece unii studenți, la finisarea studiilor în instituția gazdă, depun eforturi să rămână

în țările date și astfel se reduce și mai mult efectivul potențialilor consumatori de servicii educaționale în țara noastră.

Actualmente, o abordare deosebită a promovării instituțiilor este *educația la distanță*. Avantajele învățământului la distanță sunt multiple: reducerea costurilor legate de chirie în localitatea unde studiază, posibilitatea de a alege o programă de studiu a unei instituții dintr-o altă localitate, fără a fi nevoie de relocare pentru a urma cursurile respective, alegerea unei şcoli în afara ţării, posibilitatea de a lucra în timpul studiilor, depășirea problemei incapacității de a participa la ore, auto-organizarea timpului de studiu etc. S-ar părea că sunt rezolvate o mulțime de probleme pentru consumator. Totuși, unele universități consideră că prezența fizică permanentă a profesorului în procesul de formare a personalității este absolut necesară. Și unii studenți remarcă anumite dezavantaje ale comunicării intermitente cu profesorul și influența nefastă a acesteia asupra asimilării materialului. Dar deși nu pentru toți este plauzibilă, considerăm că educația la distanță totuși poate fi utilizată în anumite circumstanțe. De exemplu, în situații de forță majoră, cum a fost pandemia Covid-19, sau pentru un anumit contingent de consumatori care nu au posibilități să se deplaseze în instituția dată, sau pentru studiile postuniversitare sau de formare continuă, acolo unde consumatorul deja își cunoaște disciplină și nu necesită prezența permanentă a personalului didactic specializat. Cu atât mai mult, că în lumea modernă există experiențe benefice de organizare a studiilor la distantă (de exemplu, studii/diplome MBA online).

Al cincilea pilon de marcheting educațional este personalul. În opinia noastră personalul instituției este un punct forte în instrumentele de promovare a ei. Acest compartiment este divizat în personalul didactic, corpul administrativ, absolvenții care reprezintă un grup valoros de promotori ai imaginii instituției.

Profesorul universitar ocupă o poziție foarte importantă în domeniul educației, iar rolul și funcțiile sale merită o atenție specială în legătură cu orientarea spre abordările bazate pe competențe. Reieșind din aceea că sarcina principală a instituției de învățământ superior constă în formarea personalului cu un nivel înalt de profesionalism, precum și în satisfacerea necesităților angajatorilor, care sunt principalii cumpărători ai forței de muncă, profesorul ocupă rolul cel mai important în pregătirea cadrelor. Condițiile de muncă ale profesorului universitar sunt astfel, încât el trebuie să joace mai multe ropuri odată - de organizator, orator, analist, pedagog, psiholog, etc. Un profesor modern trebuie să fie un specialist extrem de competent în domeniul său, precum și erudit în alte domenii de cunoaștere. Toate acestea sunt posibile atunci, când un profesor posedă perfect limba sa maternă, dar și limbi de circulație internațională și poate să consulte mai multe surse profesionale în domeniu, din mai multe țări. Profesorul nu este doar o profesie, constând din transmiterea cunoștințelor, ci și o misiune înaltă de a crea și educa personalități.

In acest context, în prezent, a apărut o necesitate stringentă de a atrage o atenție deosebită calificării personalului didactic, care nu poate fi realizată doar în incinta catedrei sau instituției. Acesta reprezintă un aspect important al calității actului de predare-învățare în cadrul școlii superioare. Orice profesor calificat e necesar să se perfecționeze continuu, participând la forumuri de specialitate naționale și internaționale, deoarece fără un schimb de experiență mondială este imposibilă progresarea în domeniu. O altă problemă dificilă a instituțiilor naționale este imposibilitatea de menținere în cadrul universității a profesorilor cu un potențial înalt de activitate. Cu regret, migrarea minților luminate și talentate este o problemă la nivel de țară, iar soluționarea ei deja este mult întârziată. O instituție de prestigiu nu poate exista fără profesori calificați și profesioniști.

De asemenea, un rol important în promovarea imaginii instituției educaționale o prezintă absolvenții, care formează imaginea externă a universității în rândul angajatorilor, ei înșiși sunt potențiali angajatori, iar în viitor vor deveni părinții potențialilor abiturienți. Unele universități marchează pe pagina lor personală reușitele absolvenților, prin care majorează imaginea proprie și cointeresează potențialii studenți din rândurile absolvenților.

Al șaselea pilon de marketing educațional îl constituie ambianța universitară materială. Alegând o universitate pentru a studia, studenții atrag atenția și la calitatea vieții studențești. Acest compartiment include toate dovezile materiale ale instituției – clădirea, designul ei, mobilierul şi echipamentele, biblioteca, sălile computerizate, campus-ul, cantina, vestiarul, parcarea etc. O tendință a universităților moderne în acest domeniu este organizarea campusurilor studențești, care într-un spațiu compact includ clădiri educaționale, biblioteca cu spații de depozitare, complex sportiv, săli de congrese, cămine studențești, hoteluri, complex de agrement, magazine etc. Astfel de campusuri sunt avantajoase, deoarece limitează deplasările și cheltuielile suplimentare ale consumatorilor.

Actualmente, o direcție atractivă pentru abiturienți este și prezența în instituțiile educaționale a laboratoarelor sau a centrelor de cercetare de tipul ”incubatoarelor de afaceri”. Nu este necesar ca acesta să existe exact în mediul universitar (primul dintre ele a fost fondat la o fabrică americană). Dar este foarte convenabil când o astfel de organizație este creată acolo, unde există o mulțime de inițiative de tineret, iar universitatea este anume acest loc. În astfel de laboratoare studenții pot să elaboreze anumite proiecte proprii, să cerceteze și totodată să autorizeze propriile invenții, cu posibilitatea comercializării lor ulterioare. In acest caz, universitatea își asumă și o funcție antreprenorială, devenind un generator de idei noi și asigurând implementarea acestora în sectorul real al economiei. Prezența dovezilor materiale este deosebit de importantă pentru poziționarea instituției și pentru a o distinge de concurenți.

Al șaptelea pilon de marketing educațional este procesul, care include metodele de organizare a lecțiilor, totalizărilor, consultațiilor, examenelor, stagierilor, proiectarea tezelor de licență etc., adică toate procesele de instruire a studenților. De asemenea, aici sunt incluse și activitățile culturale, organizarea excursiilor, vizitarea muzeelor industriale şi a întreprinderilor etc. Acest element este consacrat în totalitate consumatorului, adică studentului. În organizarea procesului de instruire, cel mai important este menținerea la maxim a obiectivității în aprecierea cunoștințelor studenților și respectarea în incinta instituției a normelor de etică și deontologie profesională.

Una din problemele instituțiilor este organizarea cât mai obiectivă a procesului de examinare a studenților. De exemplu, în China, unde se acordă o importanță deosebită învățământului superior, unii profesori organizau totalizările în câmpul liber, mesele le aranjau la distanță una de alta, i-ar printre rânduri circulau observatori bine instruiți. O altă experiență este că la intrarea în sălile de examinare au fost instalate detectoare de metale.

În alte locuri, de exemplu în Toronto, în sala de examinare au fost instalate mese speciale foarte mici, unde era loc numai pentru o mână și o foaie, și au comandat două variante - pentru dreptaci și pentru stângaci. Supravegherea video este folosită activ în timpul examenelor de admitere din China, camerele sunt instalate în 60 de mii de săli de clasă. Profesorilor francezi li se permitea să utilizeze detectoare care încep să facă zgomot dacă cineva încearcă să caute răspunsul la întrebare pe *smartphone*-ul său [8].

Un alt viciu, plagiatul, este pedepsit dur în mediul universitar - în majoritatea cazurilor, studentul este pur și simplu exmatriculat. În 2001, un profesor de la Departamentul de fizică al Universității din Virginia

a scris un program, care timp de 50 de ore a analizat munca studenților la plagiat. S-a dovedit, că multe idei au fost ”împrumutate” de la colegi sau de pe Internet. Drept urmare, a fost efectuată o anchetă, în timpul căreia s-a format o listă de 122 de studenți și absolvenți, care ar putea fi exmatriculați din universitate sau privați de diplomă din cauza plagiatului [3].

Și în Republica Moldova, deja de aproape un deceniu, se pune accentul pe combaterea plagiatului și asigurarea corectitudinii proceselor de evaluare. Din practicile naționale eficiente menționăm utilizarea camerelor la examenele de bacalaureat, care reprezintă o treaptă importantă de selecție a viitorilor abiturienți universitari. Deja în școala superioară, o bună practică este verificarea antiplagiat a tuturor lucrărilor științifice elaborate în cadrul universitar – teze de an, teze de licență, teze de master, de doctorat și postdoctorat. Dar, de asemenea, a tuturor articolelor și altor materiale care sunt elaborate pentru a vedea lumina tiparului.

Instituțiile de învățământ europene și americane au adesea coduri de onoare. La Universitatea din Virginia, de exemplu, înainte de un examen, fiecărui student i se cere să depună un jurământ scris că nu va înșela sau ajuta pe cineva. Am putea descrie o mulțime de exemple de acest gen. Însă, revenind la imaginea instituției de învățământ, dorim să accentuăm că studiile superioare nu trebuie să se limiteze numai la cunoștințele și profesionalismul viitorului specialist, dar trebuie să fie instituția de pregătire a persoanelor inteligente, care vor contribui la dezvoltarea societății din toate punctele de vedere. Deoarece, o pregătire slabă a specialiștilor se va răsfrânge asupra tuturor compartimentelor statului care permite așa pregătire.

Contribuția proiectelor europene la fortificarea componentei calitative a școlii superioare naționale

Cele menționate mai sus ne permit să afirmăm că o pregătire eficientă a specialiștilor în mediul universitar este strâns legată de componenta calitativă a instruirii.

În acest context, merită a fi menționat faptul că în perioada de după obținere a independenței Republicii Moldova, un rol tot mai important în dezvoltarea sistemului de învățământ superior național îl au proiectele europene. Unul din astfel de proiecte este «QFORTE - ***Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova*** / *Îmbunătățirea asigurării calității în sistemul de învățământ superior din Moldova* - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, care face parte din familia proiectelor Erasmus+, programul CBHE - *Capacity building in higher education*, finanțat de către Uniunea Europeană [10].

Obiectivul principal al proiectului menționat este să contribuie la integrarea mai profundă a Republicii Moldova în Spațiul European al Învățământului Superior (EHEA), prin îmbunătățirea asigurării calității în sistemul de învățământ superior național.

Proiectul QFORTE are și câteva obiective specifice: promovarea și consolidarea culturii asigurării calității în Moldova și construirea consensului național al actorilor-cheie cu privire la problemele de dezvoltare; perfecționarea cadrului legislativ național și stimularea schimbărilor regulatorii privind asigurarea calității în învățământul superior din Moldova; consolidarea capacităților instituționale ale universităților din Moldova pentru implementarea eficientă a reformei asigurării calității ș.a.

În rezultatul implementării proiectului QFORTE, vor fi obținute beneficii la diferite niveluri. La nivel instituțional, au fost elaborate strategii universitare pentru perfecționarea unui sistem de asigurare a calității; vor fi actualizate manualele instituționale de calitate; etc. Și pentru USPEE ”Constantin Stere”, unde sunt titulari autorii prezentului articol, proiectul QFORTE aduce un șir de beneficii importante. Grație bunelor practici învățate de la partenerii europeni se perfecționează infrastructura instituțională a

calității: a fost deja elaborată Strategia calității pentru perioada 2022-2027 și Planul de acțiuni de implementare a ei, este în curs de perfecționare Manualul calității, s-au organizat un șir de evenimente interesante de informare a comunității academice despre beneficiile și rezultatele acestui proiect ș.a. O componentă importantă a proiectului este consolidarea capacităților în învățământul superior. În acest context, fiecare universitate parteneră din Republica Moldova va primi echipamente TIC moderne în valoare de 40 de mii de euro.

Pentru sistemul național de învățământ, recomandările elaborate în cadrul proiectului QFORTE vor contribui la reformarea procesului național de asigurare a calității în școala superioară națională; vor fi elaborate propuneri de perfecționare a Codului Educaţiei al Republicii Moldova și multe alte beneficii. La nivel de societate, va fi promovată sporirea culturii calității; va fi modernizat cadrul legislativ național pentru asigurarea calității, va fi îmbunătățit managementul asigurării calității universităților din Republica Moldova și altele.

Menționăm faptul că proiectul QFORTE este implementat de o echipă internațională notorie, care include trei universități europene cu renume - Universitatea din Montpellier (Franța), Universitatea din Salamanca (Spania) și Universitatea din Leipzig (Germania) și șapte universități din Republica Moldova - șase publice și una privată, anume Universitatea de Studii Politice și Economice Europene ”Constantin Stere” (USPEE). În cadrul proiectului QFORTE din Republica Moldova mai participă Ministerul Educației și Științei și Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Știință (ANACEC). În proiect participă și Agenția pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior din Europa Centrală și de Est - CEENQA (din Germania).

Acestea fiind menționate, susținem cu certitudine că suportul Uniunii Europene va contribui substanțial la dezvoltarea sistemului de învățământ superior din Republica Moldova, fortificând componenta sa de calitate și cultura calității, în ansamblu și contribuind la îmbunătățirea imaginii universităților autohtone.

Concluzii și sugestii

Cu fiecare an, importanța imaginii instituției de învățământ este în creștere, datorită creșterii cererii la serviciile educaționale. Dar este de asemenea în creștere solicitarea pentru servicii educaționale de calitate în școala superioară, acesta devenind un criteriu de competitivitate. Considerăm că universitățile vor fi competitive numai dacă există un brand puternic care presupune o imagine pozitivă a unei instituții de învățământ și un nivel ridicat de cultură a calității. Astfel, în opinia noastră, cercetările ulterioare în domeniul formării imaginii universitare vor fi extrem de relevante și solicitate.

Chiar și universitățile mari, care au un nume și o reputație notorie, apelează la tehnologiile de marketing, atunci când trebuie să promoveze o facultate nouă sau un serviciu nou. Universitățile trebuie sa țină minte că studenții trebuie atrași și păstrați, pentru care trebuie îmbunătățite continuu cultura calității vieții universitare. Iar la aceasta pot contribui cu brio schimbul de experiențe și bune practici cu universitățile din țările dezvoltate, inclusiv cu suportul proiectelor europene, din care face parte și proiectul QFORTE.

Este important de accentuat că procesul de creare a imaginii unei instituții va avea succes numai atunci, când vor fi implicate nu doar structurile profesioniste responsabile, dar și toți actorii importanți ai procesului educațional - administrația, decanii, studenții, tot personalul, cu conștientizarea obligatorie de către aceștia despre importanța imaginii universității și calității cadrului academic.

Referințe bibliografice

1. *Anuarul statistic al Republicii Moldova.* - https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2022/2_AS.pdf

2. AVRAM, D. A. *Marketing educational – în sistem descentralizat*, 2011, online. - http://promep.softwin.ro/promep/news/show/4185.

3. CHAPLEO, C. *Exploring rationales for branding a university; should we be seeking to measure branding in UK universities?* In: "Journal of Brand Management", 2011, Vol 18, pp.411-422.

4. GRIGORAȘ, E. *Mobilitatea academica a studenților din Republica Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2014, nr. 2, pp. 228-234.*

5. GRIGORAȘ, E. *Factorii migrării la studii a studenților din Republica Moldova*. 2014. - https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/95-100_6.pdf.

6. HAMSLEY-BROWN, J., OPLATKA, I. *Market Orientation in Universities: A comparative study of two national higher education systems*. In: "International Journal of Educational Management",2010, vol. 24 (3), pp. 204-220.

7. KOTLER, Ph., AMSTRONG, G. *Principiile marketingului.* Ediția a IV-a, Ed. Teora, București, 2008.

8. MARINGE, F., GIBBS, P. *Marketing of Higher Education: Theory and Practice.* Berkshire: Open Universtiy Press, 2009, 189 p.

9. MITRAN, P. C. *Politici de marketing în sistemul de educație și învățământ.* Note de curs, 2017.

10. *Pagina proiectului QFORTE pe pagina oficială a USPEE "Constantin Stere"*. - https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte/

11. *Profilul migrantului din Republica Moldova*. - https://moldova.europalibera.org/a/profilul-migrantului-din-republica-moldova/30710248.html

12. *Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2014-2018. Raport analitic.* - http://bma.gov.md/sites/default/files/media/ra_pme_2014-2018_0.pdf

13. SULTAN, P., WONG, H. Y. *Service Quality in a Higher Education Context: An Integrated Model*. Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 2012, nr. 24, 755-784. https://doi.org/10.1108/13555851211278196

14. ЗВЕРЕВА, Е. В. *Имиджевая реклама в продвижении высшего учебного заведения.* Екатеринбург, 2016 г.

15. ЛУХМЕНЕВА, Е. П., КАЛИЕВА, О. М. *Особенности формирования и продвижения бренда вуза.* Вестник ОГУ № 13 (149)/декабрь`2012, УДК 338.46:37; 339.138.

16. ПОЛЯНСКАЯ, Н. М. *Роль преподавателя в повышении качества образовательного процесса в высшем учебном заведении*. Интернет-журнал «Мир науки» ISSN 2309-4265 http://mir-nauki.com/,2015, Выпуск 3, июль – сентябрь.

17. ШПОЛЯНСКАЯ, И. Ю., ВОРОБЬЕВА, А. М. *Модели и методы оптимизации структуры образовательных порталов вузов в системе интернет – маркетинга*. In: Вестник Ростовского государственного экономического университета (РИНХ), 2012, № 37, с. 301–311.

CZU 37.091:811.111'243
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).08

CULTURA SOCIO-EMOȚIONALĂ LA ÎNVĂȚAREA ÎN GRUPURI

Valentina SINGHIREI
PhD, Associate Professor, American University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *singhire12@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-2674-1494

În metodologia modernă de predare a limbii engleze ca limbă străină/sau a doua limbă, există deja abordări care sunt utilizate efectiv în grupurile multinaționale de cursanți. Cu toate acestea, într-o lume în continuă schimbare, noi provocări au apărut și continuă să apară pentru educatori. De exemplu, când amenințarea pandemiei de COVID-19 planează asupra multor țări de pe diferite continente, inclusiv Moldova, iar educația a trecut doar la online. Strategia și tactica de predare/învățare trebuiau să fie adecvate noului model de învățare. Învățarea online a trebuit să treacă într-o atmosferă foarte emoțională atât pentru profesori, cât și pentru studenți. Acest articol descrie experiența noastră în introducerea componentelor de învățare social-emoțională în predarea limbii engleze ca limbă străină/sau a doua limbă în perioadele de pandemie și post-pandemie în grupuri multinaționale de studenți din Republica Moldova, la Universitatea Americană din Moldova.

Cuvinte-cheie: *engleză, predare, învățare socio-emoțională, pandemie COVID-19, grupuri multiculturale.*

SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING CULTURE THROUGH GROUP ACTIVITIES

Up to the present time there exist some approaches to Teaching English as a Foreign Language (TEFL) that are used effectively in multicultural classes. Nevertheless, in the constantly changing world there appeared new challenges for educators. For example, when the pandemic of COVID-19 threatened many countries on various continents, and education started its existence only online. The strategy and tactics had to be appropriate for teaching/learning online in highly emotional atmosphere for both teachers and students. In the given article there is the description of our experience of implementing Social Emotional Learning (SEL) components in TEFL classes during the pandemic and post-pandemic periods in the multicultural teaching/learning environment in the Republic of Moldova, at the American University of Moldova.

Keywords*: English, teaching, social and emotional learning, pandemic COVID-19, multinational groups.*

CULTURE SOCIO-ÉMOTIONNELLE À L'APPRENTISSAGE EN GROUPE

Dans la méthodologie moderne d'enseignement de l'anglais comme langue étrangère/seconde, il existe déjà des approches qui sont réellement utilisées dans des groupes multinationaux d'apprenants. Cependant, dans un monde en constante évolution, de nouveaux défis sont apparus et continuent de se poser pour les éducateurs. Par exemple, lorsque la menace de la pandémie de COVID-19 plane sur de nombreux pays sur différents continents, y compris la Moldova, et que l'éducation n'est passée qu'en ligne. La stratégie et les tactiques d'enseignement/apprentissage devaient être adaptées au nouveau modèle d'apprentissage. L'apprentissage en ligne devait se dérouler dans une atmosphère très émotionnelle pour les enseignants et les étudiants. Cet article décrit notre expérience dans l'introduction de composants

d'apprentissage socio-émotionnel dans l'enseignement de l'anglais langue étrangère / ou langue seconde pendant les périodes pandémiques et post-pandémiques dans des groupes multinationaux d'étudiants de la République de Moldova, à l'Université Américaine de Moldova.

Mots-clés: *anglais, enseignement, apprentissage socio-émotionnel, pandémie de COVID-19, groupes multiculturels.*

СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ПРИ ОБУЧЕНИИ В ГРУППАХ

В современной методике преподавания английского языка как иностранного/или второго языка уже существуют подходы, которые эффективно используются в многонациональных группах обучающихся. Тем не менее, в постоянно меняющемся мире, перед педагогами возникали и возникают новые вызовы. Например, когда угроза пандемии COVID-19 нависла над многими странами на разных континентах, в том числе и в Молдове, а образование перешло в режим только онлайн. Стратегия и тактика преподавания/обучения должны были подходить для новой модели обучения. Обучение в режиме онлайн должно было перейти в очень эмоциональную атмосферу как для преподавателей, так и для студентов. В данной статье описывается наш опыт внедрения компонентов социально-эмоционального обучения на занятиях преподавания английского языка как иностранного/или второго языка в периоды пандемии и пост-пандемии в многонациональных группах обучающихся в Республике Молдова, в Американском университете Молдовы.

Ключевые слова: *английский язык, преподавание, социально-эмоциональное обучение, пандемия COVID-19, многонациональные группы.*

Introduction

Every few decades, experts in Teaching English as a Foreign Language (TEFL) reconsider what metacognitive strategies, principles, didactic materials, and methods will direct and regulate the learning process and contribute to success in the classroom. The life itself makes the challenge for teaching/learning process as it happened at the modern time of the pandemic and post-pandemic periods of COVID-19. TEFL teachers in many countries met the challenge and tried to overcome the negative consequences of teaching online. In our turn, we attempted to find the right or appropriate solution for high-quality and effective teaching of English online in the context of the emotional instability of our students that was caused by fears and insecurity for their health and their family members, as well as for the future success in learning.

As a result of participating in international conferences and webinars during that period where other TEFL educators from various countries were sharing their ideas how to stimulate students for TEFL learning we, in our turn, started to introduce components of *social and emotional lear*ning (SEL) in our TEFL classes in the American University of Moldova. *Social and emotional lear*ning (SEL) is a framework that was developed almost thirty years ago when it was termed by CASEL, the organization that was working with social emotional skills. Nowadays SEL has the direct ties with positive teaching numerous academic disciplines that align with contemporary academic standards. By August 2020, 29 states of the USA had developed SEL standards for teachers and students caused by the pandemic accelerating urgent calls for more attention to learners' emotional health and well-being. CASEL put forward the definition of social-emotional learning (SEL): It is "…the process through which all young people and adults acquire and apply the knowledge, skills, and attitudes to:

- develop healthy identities,
- manage emotion,
- achieve personal and collective goals,

• feel and show empathy for others, awareness of others' inner states,

• establish and maintain supportive relationships,

• and make responsible and caring decisions." CASEL, 2022 [1].

So, state and school districts' SEL programs have been ranked or highlighted in a number of education forums, think-tanks, webinars, and panels, in spaces like blogs and on government educational websites. Thanks to online international conferences and webinars for a wide corps of educators around the world during the period of pandemic-19 many urgent issues have been discussed for finding out the educational strategies for going on proper learning/teaching process and keeping students from overwhelming stressing situations that were caused, from one part, by COVID-19 and, from the other part, by the limitations in personal communication, eyes-into-eyes interaction.

The output of these academia's disputes has witnessed that the main problem of drawbacks in communication in class is not the format of proper class activity, that is, if it proceeds in the physical format, in classrooms, or it happens online. Many observations have been done during communication among students and teachers/instructors, and a lot of valuable conclusions have been made by researchers concerning creating the atmosphere of productive input and output in learning/teaching process online during the pandemic period. In turn, we made our choice, namely, it was keeping to SEL standards in teaching and learning TEFL.

Objectives of our research. The overall objective of this article is to share our teaching experience of using the components of SEL in TEFL, especially in intercultural communication in class. The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL) has become a leader of the SEL movement since first introducing the term more than two decades ago. It helped grow social and emotional learning (SEL) from a promising theory to an essential part of education. It has outputs both to life of students today and after their graduation. SEL is important for the surrounding environments of students, for example, for universities, families, caregivers, communities etc.

The starting point of the given article is to present a meta-analysis of SEL standards applied to intercultural communication in TEFL and intercultural education in English in various national and multinational societies. In addition, we are pointing out which strategy and ways of social-emotional learning might be implemented in TEFL classes.

We have designed that the components of SEL that involved the elaboration of self-regulatory skills had to aid in the process of managing emotions, making effective decisions, expressing and feeling empathy, developing healthy relationships for becoming successful in all stages of learning English as a Foreign Language in multicultural classes, and, finally, it will help to teach through and across cultural barriers at hard times of the pandemic.

The participants of our experiment of TEFL with the inclusion of SEL components have been the students who had to learn English successfully online during the pandemic COVID-19 and in traditional classrooms in the post- pandemic periods. The main conclusion that we made at the end of analysis of our experiment is the following, the components of ***social-emotional learning*** (***SEL***) have provided the safe and healthy conditions for fruitful teaching/learning in the multicultural classes at the hard and stressful time of the pandemic and post-pandemic periods at the American University of Moldova.

Teaching and developing Social and Emotional skills appeared to be vital to our students' wellbeing, and in the article we will show that the English Language classroom is a perfect environment for developing and using SEL strategy and methods

for decreasing stress. In addition, we will also give practical tips how to incorporate components of SEL into TEFL classrooms without sacrificing academic content to be taught according to curriculum.

Another point of discussion in the article is culture. Unfortunately, in most education environments, culture as a concept in all its interpretations is often taken for granted, and sometimes it remains beyond the consciousness of learners or even teachers. From our point of view, it is absolutely a wrong supposition that culture might be neglected in educational process. Vise versa, we think that faculty, instructors and teachers should pay a special attention to cultural factors, namely, they are to analyze both the cultural background of any group of students and the cultural contents of didactic materials.

Finally, we would like to share the results of our own experiment of applying the approach and methods of SEL components integration in TEFL in multicultural classes at the American University of Moldova in the pandemic and post-pandemic periods. As well, some sample classroom activities will be described and analyzed. The article is, primarily, aimed at TEFL educators, but it might be useful for a large part of teachers and instructors in various academic groups with numerous and different specialties in multicultural educational institutions.

Methods of research. The techniques of research have been founded on the acknowledged ones in TEFL [2, pp.197-204; 3]. Among them there is case study, quasi and qualitative experiments, meta-analysis, descriptive research, activity theory, error analysis, action research, research and development (R&D), and survey method. During the period under the analysis the concrete research method as a systematic procedure has been used to solve the defined research task. The whole research has covered three main items, such as research design, data collection procedures, and data analyses. The proper research design has embraced many different parts of analyses.

Research on intercultural communication has been conducted using, primarily, *three* different methodological approaches, namely, *social scientific, interpretive,* and *critical* ones. Each of these methods reflects different philosophical assumptions about the world and how we come to know it. *Social scientific methods* often involved quantitative data collection and research approaches, such as *surveys* and *experiments*. *Interpretive methods,* in turn, have been used for qualitative data collection, and research methods, such as *interviews* and *ethnographic observation*, have been also implemented. From the general perspective, it has been accepted that the intercultural communication is created through interaction of people who participate in it as members of different cultural communities. *Critical methods* often included qualitative data collection and research approaches, such as interviews and textual critique of oral and written feedback of TEFL learners.

Course of research

It is known nowadays that English has become a lingua franca or the international language around the world. Now English is not only studied as a separate discipline, but also many international educational institutions around the world provide all their services in English. Moreover, English as a foreign language is studied by people from different national cultures, in various cultural environments, and in the countries, where English is not one of the official languages of the state. That is why in English classrooms there is always the need of task to overcome the misunderstanding of culture of English speaking countries that is reflected in teaching/learning didactic materials by breaking the national stereotypes of learners.

Culture always exists in any language itself in its various forms. Moreover, elements of English speaking countries culture are studied through the language and alongside the development of four

main language skills, that is, speaking, listening, reading, and writing. Thus, the study of English is closely connected with the study of culture of English speaking countries. In our experiments we have analyzed how the national culture of our students influenced on the perception of English speaking countries culture embedded in the didactic materials and on the quality of the communication with the parties from various national backgrounds in class. The perception of cultural differences sometimes caused outright surprise and denial from the part of students. It might ruin the smooth flow of class and communication, especially during the pandemic, when the general emotional background in society, as a whole, was depression and anxiety. In search of the tool or remedy to create the favorable atmosphere for intercultural education in TEFL classes we decided to apply the inventory of social emotional learning in our practice at the beginning of the pandemic period teaching online.

Our main research activities have been commonly directed to prove a hypothesis of effectiveness of applying components of SEL in TEFL in general, and in teaching/learning culture of English-speaking countries, in particular. We have used two different scientific methods, namely, quantitative and qualitative analyses. Quantitative approach referred to research design involving deductive thinking to prove hypotheses of effectiveness of using components of SEL in TEFL. The data under analysis have been quantified and, therefore, this kind of approach generated some types of research methods such as survey, experiments, quasi experiments, and correlation studies. The data analysis consisted of some steps, such as coding, comparison, integration, and interpretation. This technique also comprised some methods, such as phenomenology, ethnography, case study, narrative inquiry, participant observation, biographical study, and grounded theory.

In an attempt to solve the investigation problem, we have conducted a descriptive research involving 20 students undertaking an undergraduate degree program at the American University of Moldova. We have collected the factual data through the observation of interactive role play, the collection of written feedback from the students, the organization of interviews with students either face-to face or through gathering emails, and the surveillance of focus group interviews. The study finally revealed the answers as follows: the embedment of components of SEL methods and techniques have contributed to healthy, smooth and productive teaching/learning English as a Foreign Language in both formats of classes, that is, online and offline

TEFL as a discipline among other challenges has a big problem of dealing with personal emotions of the participants of learning/teaching process because each of parties involved in it has his/her own set of values, beliefs, religion belongings, personal / nation experience, picture of the world, stereotypes etc. Also, affective filters in many educational environments prevent the free flow of clear thinking and smooth communication among the participants. It is also important to point out that language learning prescribes communication across national prejudices, personal bias, jaundice, acrimony, biliousness, and personal misunderstanding. How to achieve the atmosphere of wiliness to communicate with the participants of language learning community such as, in our case, a group of students? What scientifically approved classroom management is supposed to prevent these negative and inhibitory factors that are slowing down the pace of class learning and prevent students to keep the safe level of trust and wiliness to participate in class activities for developing main four language skills, namely, speaking, listening, reading, and writing? Also, are there other educational skills that should be developed and mastered, such as critical thinking or knowledge-based ones that are assigned for accumulating special knowledge and

developing specific professional skills in various fields of sciences and arts? In modern educational environments practically there are no monoculture groups of learners because of wide spread historical and modern migration of people of various ethnos. In most cases TEFL classes are multicultural, that is why the teacher of today plays the role of manager of intercultural communication in his/her class, and he/she is to support a healthy balance of emotions and reactions among students.

It is known that research on intercultural communication and education is characterized by great theoretical and methodological discord of the topic (4). The variety of these scientific works have so far concentrated either on common themes [5], contributing disciplines [6], or on theoretical-conceptual components, in particular the notion of *culture* [7;8;9, pp. 10, 2, 165-177;10], and *identity* [11]. Despite these diversities, phenomena of cultural difference are, nevertheless, meaningful for the communication process [12].

Most authors in the sphere of intercultural communication and education seem to agree that educational institutions have to respond in one way or another to the interweaving of cultural, economic, technological, and other processes on an international plane, in order to prepare students for the exigencies of a rapidly changing and interconnected world [13]. Therefore intercultural competencies have become essential to many educational programmes, either as an integrated part of existing modules, stand-alone units or entire degree programmes. Thus, it is assumed that communication is intrinsically bound up with cultural presuppositions, values, and identities, and that all these can potentially lead to misunderstandings, stereotypes, and prejudices. Overcoming the problems of ethnocentrism, such as in particular, the idea that one's norms, values and forms of being, acting and relating are universally valid and superior to those of others, is one of the principal goals of intercultural education. The whole research on intercultural communication and education is not only essential in interpretation of culture as a concept, but it is also rather important for being applied in TEFL [Risager, 2010].

Nowadays a large part of advocates of intercultural communication and intercultural education who focus on English as a lingua franca try to work out the metacognitive strategies for TEFL keeping the cultural components. By analyzing systematically modern metacognitive strategies in new intercultural environment for TEFL in everyday teaching practice in online and offline in the American University of Moldova it has become clear that the implementation of components of SEL is absolutely required.

The core of pedagogy of SEL is in the approach of developing students' ability to refine self-regulatory skills that aid in the process of managing emotions, making effective decisions, expressing and feeling empathy, and increasing healthy relationships to become successful in all stages of life. The main theory and philosophy of SEL is presented on the official website of ***Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning****,* the nation's leading organization advancing the development of academic, social and emotional competence for all students (CASEL). Language teachers did not remain apart, but on the contrary they plunged in developing and applying SEL strategies in learning/teaching process in TEFL.

To our mind, SEL has appeared to be a powerful combination of evidence and support. The findings below come from multiple fields and sources, and they include analyses of hundreds of studies that show SEL leads to beneficial outcomes that are related to social and emotional skills, attitudes about self, civic engagement, social behaviors, conduct problems, emotional distress, and academic performance. It has become more important for educators to make the links between SEL and learning of various

disciplines, culture, community, and proper identity.

Teachers can solicit each student's own account of what the word "culture" means to them and develop lesson plans that can integrate content-area knowledge, particular skill sets in knowledge, and SEL frameworks. This should include helping students to explore their own cultural identities through communication with peers overcoming affective filters that are harmful for intercultural communication. In our practice of TEFL we have been widely used work in pairs and small groups taking into account the participants' level of proficiency in English. The level of proficiency in pairs and small groups depends on the activity goal to be achieved by the end of mutual students' work in pairs and small groups. Despite the language proficiency in a pair or a small group the starting point in communication is a warming up activity. This stage of communication is a trigger for socializing and waking up positive emotions towards parties.

The greetings in the SEL framework can be presented on a computer screen on a slide or a white/blackboard, for example: "Hello/Good morning! How are you feeling as we begin the class?" etc. The possible answers from the part of the students might be the following: "I am exhausted after many things I have done this morning!", "I am excited!", "Happy!", "Curious!", "A little bit tired but I am interested in this session!", "Great!", "I feel a bit confused because last night's homework was difficult, and I would like to talk to someone about it.", "I feel frustrated because I was unable to complete last home assignment." etc. It is a helpful teaching procedure, and it is advisable the students have a list of the adjectives that describe the range of feelings. In a week students can use automatically these adjectives. Further on, the teacher can ask students to give the explanation why they are feeling this way. Working on the distance, in the online format via , for example, google.meet or zoom, cloud-based video conferencing tools, that let you host virtual one-on-one or team meetings easily, and the students might respond in the chat; it also helped introduce SEL components in the class environment. After scanning the responses in the chat the teacher could ask the students to give some additional comments on their answers. In order to implement Social-Emotional Learning components in our online teaching we have used some Google applications, for example, *peardeck.com*, ***a digital tool that allows teachers graphic control when using Google Slides***. It is loaded as an add-on, and it works seamlessly within the Google suite to offer powerful student-engaging content with Social-Emotional Learning components.

Acknowledging students' feelings and emotions before jumping into instruction is important. A warm welcome is an opening practice/a ritual/a routine that is planned ahead of class. It should be speedy. It allows the teacher to quickly scan all of the emotions that students are entering with. This means that your warm welcome or check-in should occur at the beginning of class before instruction begins.

Why is a practice like a warm welcome or a check-in needed? When the warm welcome or check-in completed, it adds to a supporting and inclusive classroom environment that all students are welcome. It builds a sense of belongingness for students and, in turn, they feel more invested in their own education. Since all students' emotions are seen or heard through this practice, it creates a friendly environment. Thanks to a warm welcome or check-in practice students are learning how to identify and navigate their emotions and how to begin with the routine that supports and creates a more positive mindset which, in turn, limits disruptions during class. So, in addition, having this practice at the beginning of the day provides opportunities for students to feel connected or engaged at the start of class. Thus, the warm welcome or check-in is a powerful procedure for preparing students for fruitful work during the session. The Google tool, pear deck, appeared to be ***very powerful for prioritizing***

social-emotional learning and students' engaging because students can have fun while learning different concepts and principles. Every student is different with their own unique needs, opinions, experiences, and emotions. To learn, they need to feel supported and valued as individuals.

From a start Pear deck transforms lessons into powerful formative assessments and active social-emotional learning experiences in one seamless environment. Pear deck is the proof that learning is more than academic, it is also social and emotional [14]. Feedback is an important element of developing critical self-awareness of themselves as thinkers and learners. Self-awareness encompasses individual psychological characteristics such as labeling one's feelings, relating feelings and thoughts to behavior, accurate self-assessment of strengths and challenges, self-efficacy, and optimism. In order to widen the students' vocabulary for describing human feelings, moods, and states we used some websites where, for example, there is the list of feelings when people may have when their needs are being met (Figure 1).

The feelings when people may have when their needs are ignored - see Figure 2.

Figure 1. The description of feelings when your needs are satisfied

AFFECTIONATE compassionate friendly loving open hearted sympathetic tender warm **ENGAGED** absorbed alert curious engrossed enchanted entranced fascinated interested intrigued involved spellbound stimulated **HOPEFUL** expectant encouraged optimistic	**CONFIDENT** empowered open proud safe secure **EXCITED** amazed animated ardent aroused astonished dazzled eager energetic enthusiastic giddy invigorated lively passionate surprised vibrant	**GRATEFUL** appreciative moved thankful touched **INSPIRED** amazed awed wonder **JOYFUL** amused delighted glad happy jubilant pleased tickled **EXHILARATED** blissful ecstatic elated enthralled exuberant radiant rapturous thrilled	**PEACEFUL** calm clear headed comfortable centered content equanimous fulfilled mellow quiet relaxed relieved satisfied serene still tranquil trusting **REFRESHED** enlivened rejuvenated renewed rested restored revived

The source of data: https://www.cnvc.org/training/resource/feelings-inventor

Figure 2. The description of feelings when your needs are not satisfied

AFRAID	**CONFUSED**	**EMBARRASSED**	**TENSE**
apprehensive	ambivalent	ashamed	anxious
dread	baffled	chagrined	cranky
foreboding	bewildered	flustered	distressed
frightened	dazed	guilty	distraught
mistrustful	hesitant	mortified	edgy
panicked	lost	self-conscious	fidgety
petrified	mystified	**FATIGUE**	frazzled
scared	perplexed	beat	irritable
suspicious	puzzled	burnt out	jittery
terrified	torn	depleted	nervous
wary	**DISCONNECTED**	exhausted	overwhelmed
worried	alienated	lethargic	restless
ANNOYED	aloof	listless	stressed out
aggravated	apathetic	sleepy	**VULNERABLE**
dismayed	bored	tired	fragile
disgruntled	cold	weary	guarded
displeased	detached	worn out	helpless
exasperated	distant	**PAIN**	insecure
frustrated	distracted	agony	leery
impatient	indifferent	anguished	reserved
irritated	numb	bereaved	sensitive
irked	removed	devastated	shaky
ANGRY	uninterested	grief	**YEARNING**
enraged	withdrawn	heartbroken	envious
furious	**DISQUIET**	hurt	jealous
incensed	agitated	lonely	longing
indignant	alarmed	miserable	nostalgic
irate	discombobulated	regretful	pining
livid	disconcerted	remorseful	wistful
outraged	disturbed	**SAD**	
resentful	perturbed	depressed	
AVERSION	rattled	dejected	
animosity	restless	despair	
appalled	shocked	despondent	
contempt	startled	disappointed	
disgusted	surprised	discouraged	
dislike	troubled	disheartened	
hate	turbulent	forlorn	
horrified	turmoil	gloomy	
hostile	uncomfortable	heavy hearted	
repulsed	uneasy	hopeless	
	unnerved	melancholy	
	unsettled	unhappy	
	upset	wretched	

The source of data: https://www.cnvc.org/training/resource/feelings-inventory

The lists of positive and negative feelings are used at various stages of TEFL class, namely, at the beginning, after the completion of a group activity, and at the end of class. The teacher asks the students to be as honest as they can to describe their feelings that are either positive or negative. The students should pick up the word or words from the lists, read it aloud or write in a group or class chat. It helps for development of both students' individual *self-awareness* and their *social awareness*. It is a good beginning for starting class asking the students: "How are you feeling right now?" And then the teacher has a finger on the pulse of the class, and he/she can figure out what is going on in class, for example, if everybody is feeling really negative for some reason, the teacher should clarify what has happened. This is a really good way to check-in from the emotional side of students.

As far as Pear deck is concerned, it, in its turn, not only provides the variants for emotional check-in online, but it also promotes *self-management* which includes regulating students' emotions, stress management, self-control in culturally diverse environment, self-motivation, setting and achieving goals in learning. Using the Teacher Dashboard in Pear deck tool, teachers can guide students when they feel stuck, correct a misconception, or describe what was perfect in a specific response. For individual students, teachers can use the Teacher Feedback tool in Pear deck to give timely or specific guidance and help students develop self-awareness and critical thinking. When teachers publish *Student Takeaways* in Pear deck, students have a script of the lesson and their own responses. Thus, students can use it for review the lesson. Also, teachers can access the Takeaways document to leave feedback, correct the student's mistakes, prompt further learning, and promote self-awareness and self-management of each student.

Another learning Google tool, Padlet, also proved to be appropriate for SEL components incorporation. Moreover, cultural components can be included in assignments for mutual communication in pairs and small groups online or offline formats. Padlet workspace is perfectly appropriate for this activity. The examples of some lesson plans in SEL format with culture elements could be the following:

- Develop individual reports of how you view your national culture and the culture of Moldova.
- Compare yourself with someone in your group/ pair-share and report to the whole group.
- Identify which stories that you have read in your life can be connected with you emotionally and why.
- Engage texts that address internal migration in Moldova and migration to the US of different groups.
- Research web resources and databases for census in Moldova/USA/Great Britain/Canada /Australia and immigration data.
- Develop a short 10-minute interview with two family members from different generations or a community member to encourage classroom group to speak on the topic "Family Connections and/or Classroom- Community Connections".
- Characterize your family and local community highlighting national characteristics, such as themes on cuisine, songs, hobbies, musical instruments, etc.
- Explore public oral histories via the Library of Congress and select one family or local community member to conduct a longer interview via a role-play in a small group.
- Collect Google pictures of some national cultural artifacts and describe your emotional attitude to them.
- Write/Share a reflection on your experience in general national culture of Moldova/USA/Great Britain/Canada /Australia and national culture of your group mates.

Our practice has shown that in classroom setting Padlet works well with such activities as

brainstorming, discussion, and project work. It also perfectly suits for discussion and project work as home assignments. Students can learn through Padlet anytime anywhere with any internet-enable devices such as smartphone, tablet, and computer with internet connection. There is no software needed to be downloaded to use Padlet. Students can share their works on Facebook, Google+, e-mail or even emb it the URL of their blog. It can be added in Google classroom platform and be developed or changed during the whole semester and longer. Teachers can post a particular topic or issue, and students have also the possibility of posting their opinions on the subject. This is a great building block for teaching students how to write their opinion or persuasive essays.

There is the evidence that Padlet provides a platform for students to actively participate in their learning various subjects including culture issues through collaboration and sharing ideas. Using Padlet students were aware of their own learning and improved their performance in communication with their peers. The findings of the present and the previous studies have supported the effectiveness of Padlet in learning/teaching culture issues. Here, we should mention the fact that today students like to use memes and gifs from their national culture. In case of embarrassment the explication is obligatory. Another issue of culture in intercultural groups is also important, that is, what model of communication and debate is preferable. Is it more according to a model of co-existence or integration? For example, our students at the American university of Moldova are expected to assimilate to certain cultural norms at university and in our classrooms. Also, there is a public space for culture of communication and debate when it comes to different cultural norms, but communicants should be familiarized with them.

One more point for educators is what possible benefits of including SEL content in the English language classroom exist, in general, and in teaching/learning English-speaking countries' culture/civilization, in particular. It goes without saying that emotions and well-being are always present in the classrooms, affecting participation, teaching/learning, and academic success. If students can perform well on their academic disciplines, but they cannot get along with their peers or cannot work through stress, are they going to be successful in life? This means we should look at students' backgrounds, experiences, and perspectives of ethnically diverse students as conduits for teaching them more effectively [15].

Culture includes many things, some of which are very important for teachers to know because they have direct implications for teaching and learning. Among these are ethnic groups' cultural values, traditions, communication, learning styles, contributions, and relational patterns [15]. Thus, cultural component is always in the focus of teacher's mind during the intercultural education. To full extend, it also refers to TEFL with the elements of SEL. How can teachers be so called culturally responsive? The first commitment that teachers should do is to feel what action from the teacher's part could improve their students' academic performance. The second commitment is the teacher's intention to develop students' relationships and understand how to incorporate their students' culture backgrounds into commitment of teaching practices. And the next commitment is the teacher's positive, but not negative attitude to his/her students and respect of their unique cultural differences and their pictures of the world.

Teacher's identity that includes education, life experience, social and professional roles in a lifetime, acquaintance with other cultures, visiting foreign countries, and hobbies/interests helps to understand the context of learners' cultures. As far as students' identity, TEFL teachers are to plan the activities that

will support the development of correct and realistic students' identity. Personal identity is the core of social, emotional, and academic development; it is the key of success in study and future professional career. As a TEFL teacher, we have used various activities to enable students to express many parts of their identities, for example, it might be a PPT presentation, a portfolio, a profile, CV, personal story on Padlet, role plays, etc.

To our mind, identity is really connected to several parts of interactions that TEFL teachers have with their students, as well as the interactions that students have with each other sharing their life and learning experiences within their cultural community. It not only supports the identity development but also the relationship the students build with other students in multicultural groups linking into greater *social awareness*. So, social awareness and relationship building are two overlapping competences; and these two areas can be built through the following practices which include having or developing a growth mindset inquiry-based instruction, opportunities for a paired small group or the whole large group to interact for building cultural awareness of not only themselves but cultures that are different from their own, opportunities to collaborate on projects and assignments and to make comparison of existing connections between their peers and the connections they can find in the literature and readings. This is not a complete list of ideas that are tied to these competences, but these are here to help build *social awareness and relationship building* through *culturally responsive SEL*.

We have observed that a teacher's social awareness and relationship skills make a difference to students for years to come. TEFL teachers that have a negative view of their students are less likely to succeed and less likely to show positive behaviors up to several years later. So how teachers perceive their students and how they think about them has a long-term effect. Thus, the teacher's relationship skills and social awareness may be stronger with students than the teacher's colleagues. It happens when the teacher has more interaction with his/her students than with colleagues; it depends how much time the teacher spends with each group.

Another SEL competency that we have revealed in an empathy interview, a one-on-one conversation with the student to have a deeper understanding of an issue, is *cultural response*. An empathy interview is conducted to gain greater awareness and understanding of an issue or concern in order to find out ways to resolve it. It is a great way to develop connections and trust with the person that is being interviewed. So, as with any activity an empathy interview opens students up to sharing information. Setting *empathy interview* norms before the teacher starts it is extremely important. Here there are just some ideas. We always made sure that students were entering the interview with the mindset of learning and a deep attention without any distractions. Students should not interrupt the interviewee when the interviewer is responding. If the interviewer wants to ask an additional question in the middle of a response, he/she should try to avoid it and not to cut off responses or challenge the response. The focus is really on the interviewee and the experiences that are being shared. And then lastly, the interviewer asks open-ended questions. These will lead to a greater conversation.

This activity is tied to both *social awareness and relationship building*. Let us look how empathy interviews work. Empathy interviews can be questions that are developed by the students or by the teacher. These interviews can take place between a student and a student or a student and a group of students; the questions should be centered on a certain topic, for example, "Describe the time when you feel challenged and how you responded to it. "or "What helps you learn?". Another topic may be

"Tell me about the time you felt successful.". These empathy interviews gave my students opportunity to develop the skill of listening attentively and absorbing information.

It is a good idea of sharing an example of an empathy interview starter, namely, a question that helps your students learn about each other. It may be the following ones: "Tell us something new that you have learned about your group mate!" or "Tell me about the difficult situation you have gone recently!" Other variants might be "How have you spent the last weekend?", "What makes you feel relaxed?", and "Tell me about your interests and hobbies!"

Another important stage in empathy interviews is the interviewer's reflections on the ended interview. He/she can ask themselves some questions, such as:

- How well did I follow the empathy interviews norms?
- What do I understand about my interviewee's experience?
- What are the challenges my interviewee experienced?
- What questions did I miss or would ask again in the future?

Sometimes these questions are asked in the classroom or they remain as a part of home-assignment. Anyway, this *procedure of self-reflection* develops students' critics on their behavior and search of ways of improving it. But sometimes the amount of pressure to want to do everything is the secondary stress that teachers feel from their students' trauma. All of these things lead teachers to feel stress. When feeling this stress, teachers tend to show lower levels of social adjustment in academic performance. Researchers from the Pennsylvania State University have come to the conclusion that when teachers are highly stressed, students show lower levels of both social adjustment and academic performance [16]. The way to prevent feeling stress is to start with self-care.

What is *self-care*? Some people say that self-care is about buying something to make you happy or doing something that leads to something that is material as buying clothing or a new device but that is **not** self-care. *Self-care* is actually the healthy habits and taking action for preserving overall health. This can be sustained by creating a self-care plan of reflecting on key areas and finding the ways to identify possible roadblocks. In short, we can innumerate some of them:

- healthy habits;
- taking actions to preserve health, such as:
  - ➢ creating a self-care plan;
  - ➢ reflecting on key areas;
  - ➢ understanding possible roadblocks.

Let us dive into this topic on self-care a bit further. When creating a self-care plan, there are ***six key areas*** to be included; they are physical, mental, emotional, spiritual, professional ones, and relationships. Under professional self-care we bring the ways to develop ourselves professionally and to learn to separate work and personal life. For students we can just shift the focus on the students' role for physical self-care as eating healthy and regularly, making breaks, taking time off as needed. Under emotional self-care we recognize the activities/ hobbies that people enjoy outside of work. Under spiritual self-care we accept the ways of engaging or reflecting spiritually. And lastly under relationship self-care we agree to take the ways of maintaining a healthy relationship with the people you care about. In sum, developing and practicing a self-care plan for teachers and students impacts overall health, the growth mindset, and finally, influences the quality of process of teaching/learning.

In addition, the important issue is the creation of space for students to organize their thoughts and share their ideas. And lastly, teacher should have the behaviors that meet their students' expectations; the duty of teacher is to keep a standard of behavior

that they model for his/her students and to do these standards align with the teacher's cultural practices of students. These are key reflective areas to be more culturally responsive.

In a real life we show our level of social emotional learning when we interact and connect with other people. Also, the fruit of social emotional learning is revealed when we have empathy and function in a team, when we manage our time and help other people with our experience, when we communicate with people or whether we solve a problem either with other people or alone. We have observed that the main SEL knowledge and skills that our students have acquired during teaching English as a Foreign Language are:

- ***self-awareness*** **-** understanding one's own emotions, thoughts, and values and how they influence behavior across contexts;
- ***self-management*** **-** managing one's emotions; identifying and using stress-management strategies;
- ***social awareness*** **-** understanding the perspectives of and empathizing with others, including those from diverse backgrounds
- ***relationship skills*** **-** setting personal and collective goals; establishing and maintaining healthy, supportive relationships and effectively navigating settings with diverse individuals/groups;
- ***responsible decision-making*** **-** making caring and constructive choices about personal behavior and social interactions across diverse situations; using planning and organizational skills.

What are practical outputs of Social-Emotional Learning in the future life and careers of our students? Our answers are the following: empathy, team work, time management, mentoring, communication, problem solving.

During the discussion of the topic that was given by us or the debate of some issues in the text, a special attention has been paid to the following *self-awareness competences:*

- recognizing strengths in the other/others;
- showing concern for the feelings of the other/others;
- understanding and expressing gratitude;
- identifying diverse social norms including unjust ones.

The students have been taught a few skills in *social-awareness* either in the procedure of finding a solution when they have disagreements, or in the role-play for communicating clearly in the situation of misunderstanding.

Also, some *relationship skills* have been developed for working with people that are different from us, but we should cooperate with them. In order to help students to develop relationship skills during TEFL classes we have used some activities, such as: pair work; a group project; creation of rules for communicating; role-playing; collaborative tasks.

As far as *decision making* is concerned in TEFL classes, we have developed the skills of recognizing rules of a group and respecting them when we could/can solve problems, understand consequences and show that by watching out for the well-being of others. We have taught our students to act in positive and acceptable ways for surrounding society with concern for safety and apprehension of effects of what we do on the people.

The main road for students to SEL competences is a lot of interaction and group cooperation in a real life situation in order to motivate and encourage each other to build natural relationships. Also, students should aware of self-management by working on *problem solving skills* and by helping respect each other. Group work contributes to building SEL competences. In our TEFL class group work helps students improve both their language skills, of course, and their social emotional learning competences skills. Now we can agree that some of the benefits of group work are the following, namely, it reduces teacher's talking time; it appeals to different learning styles;

it helps students assist and encourage each other. Also, it builds closer relationships with classmates both in the physical presence classroom and during online classes. It provides students the chance to authentically use the language, and it also gives the framework for practicing the four language skills, English pronunciation and grammar. Here are a few tips for setting up group work in a lesson plan. They can be the following:

- start by setting language and SEL objectives for the activity itself;
- set clear steps for the activity;
- alternate choosing groups and letting students choose;
- give space and time around the key points in the lesson plan;
- focus the teacher's action;
- ask reflection questions.

Organizing the group work the teacher should be rather strategic about placing students in groups or pairs. We have observed that group work enhances SEL competence learning; we could visualize exhibiting SEL skills of our students. To give a mental picture or visualization let us look at a situation from our TEFL class. Three students were working in a group to discuss questions with a handout from the teacher. One of the group members was doing most of the talking. After three or four minutes of talking in front of the group the student stopped and asked his/her groupmates about what they were thinking about his/her demonstrating SEL competences. He/She confirmed his/her competence of self-awareness because he/she was aware that he/she was probably talking too much. And he/she also demonstrated some relationship skills because he/she wanted to make sure that all the people in his/her group had a chance to speak and share their opinions. He/She took this action to adjust his/her behavior with relationship with his/her group partners to learn together.

Now let us take some examples of group activities that we have used to practice *self-management, self-awareness, and relationship skills*. They may be, for example, *group discussion activities* or *vocabulary jigsaw group activities*. As we have seen in the example given above, students naturally practice SEL competences while working in pairs or groups. However, if we, teachers, know about SEL competences, we can intentionally structure our group work activities in order to maximize students' English learning and development of SEL competences skills. One of the examples of such a group discussion activity was the topic "Characteristics of a Good Listener" combined with the language point "giving advice using the modals "should", "could" and "must".

The group's aim was to create 3 presentation slides to present them to the class. The time frame was about 25 minutes for the groups to work together and 15 minutes to present the results of their discussion. Our objective was that students would be able to use modals to talk about the topic or to create a dialogue with the grammar point (using the modals "should", "could" and "must". So, our SEL competence objective in group work was the students' practice of *self-management, self-awareness, and relationship skills.* The time for group work could be changed; it depended on our decision. How did this activity work? We set up groups and gave them instructions. The students needed to brainstorm characteristics of a good listener. The students wrote together a short dialogue between two friends to prove good listening skills. They could place the dialogue on presentation slide/s with six or eight lines and add a title slide, pictures, and graphics for visual appeal.

As far as the roles of students in a group are concerned, we should mention that each group member took the responsibility for his/her role. In our practice of organizing group activities we used the role of the *leader* or *facilitator* who guided the group

in their jobs and tasks. It was the student who was guiding the group's work and gave some assistance. The student who fulfilled the role of a *writer* wrote down the brainstorm ideas; in general, this stage of a group work is very important. Later on, the writer of the group would also script out the dialogue, and the *speaker* or *spokesperson* for the group was responsible for presenting the slide/s to the whole class. The *creator* or *visual aid designer* produced the slide/s on the computer using the notes from the note taker. And then a *time keeper,* as the fifth role in the group, watched the time. Sometimes the teacher might take care of the job of a time keeper; it depended on if the teacher would prefer to have a group of four or if he/she would like to have the five. In our usual practice each individual in the group activity chooses a job to do. To our mind, it is the key to this activity. Another important procedure is choosing roles that may take a few extra minutes from class time for the students to meet, to negotiate with each other in order to decide which role they want.

There is a challenge issue for the teacher, namely, to decide what reflection questions can encourage students to reflect on their social emotional learning in this group discussion activity. The examples of reflection questions can be the following: "What do you think about the topic of our discussion?", "How can we improve the discussion next time?", "Did you enjoy our class today?", "Did you enjoy working in the group?", "How much of what you are learning is meaningful and practical to you?", and "What is the most interesting thing you have learned today?" etc. There were in our practice proper reflection questions that were directly targeting the competences of *self-awareness, self-management,* and *relationship skills* that were used in the group discussion activity. Some examples of the questions include: "How did it go when you started with your group?", "Explain did members agree with an ease on how to do the group assignment?", "Explain when choosing the roles, how did you decide to pick up yours?" The students thought on their answers to respond, and their responses related to SEL. Not once the students marked that a group work activity helped them effectively develop *the skills of problem solving, responsible decision making, critical thinking, tolerance, flexibility, active listening, giving clear feedback, creativity, and presentation skills/public speaking skills.*

In order to monitor how successfully SEL components have been embedded in our TEFL classes we have conducted some surveys, in mid-term and at the end of semester. Here are some samples of survey questions for our TEFL classes:

- How does group work help you practice social emotional competences?
- What SEL skills do you have?
- How are your SEL skills connected to group work that you had in language class?

The students had a list of social emotional competences to refer to TEFL that the students were supposed to have in mind to develop. Here are some of the highlights and insights shared by a couple of the students in the surveys. In her answer Kate from Moldova said that she had taken the opportunity of creating good relationships with classmates from Nigeria when doing group work having in mind the list of social emotional competences. And another student from Romania, Daniela, responded that her engaging and working with the students from Africa in the same team helped her to apply the components of social emotional competences. She could feel comfortable to work in multinational/multicultural group on the general topics on national cultures, and she managed to learn new things from other cultures that she had not known before. The students were able to think, reflect, and make connections between group work activities in TEFL class on culture topics and SEL competences. In sum, their SEL skills were developed.

In addition, we should point out the relationship skill of "demonstrating cultural competence" which

is very important for our multinational groups in the American University of Moldova. Here, scaffolding is a useful tool for bridging cultural gaps. It may have various forms as an individual narration about the local national culture or discussion of texts with cultural contents from various cultures. It really makes the difference of the mindset of multicultural student group. The two more very important points in teaching culture in TEFL are to expose students to authentic materials and to compare students' own culture with that of the target language. Finally, TEFL teachers know that ***language and culture are flip sides of the same coin.*** After all, any language is a verbal expression of culture. It conveys the experience of the people during the whole period of their existence. From this assumption TEFL teacher can explain why there are so many French borrowings in the English vocabulary, in general, and almost all words for English cuisine. The American writer Rita Mae Brown once said: "Language is the roadmap of a culture. It tells you where its people come from and where they are going."

As far as another SEL competence, "responsible decision-making" is concerned in the CASEL theory, we can point out three main strategies for its development, namely:

- identifying solutions for personal and social problems;
- learning to make a reasoned judgement after analyzing information, data, and facts;
- anticipating and evaluating consequences of actions.

Here we can mention a very useful activity in TEFL, so called "decision tree". Being in pairs or small groups, students build "decision tree" adding stickers with their proposals for solving the problem that was offered for decision. The assumptions for the proposals were the following; they should not violate other people's rights and freedom.

Conclusions

To sum up, we have used the SEL components in our multinational/multicultural TEFL classrooms both in online and offline teaching/learning formats during two years of COVID-19 in the Republic of Moldova at the American University of Moldova. We have noticed that the group work activities in multinational/multicultural TEFL classrooms helped develop not only language skills, such as, listening, speaking, reading, and writing, but also social emotional competences, namely, empathy/awareness of others' inner states, function in a team, time management, help to other people with your experience, productive communication for problem-solving for us or other people etc.

Thanks to our experience of integrating social-emotional learning components in TEFL multinational/multicultural classes and the surveys that have been carried out among our students we can accept that social-emotional learning focuses on students to become better learners. It consists of various components, but all of them are aimed at improving the quality of education in modern environments. Also, it is based on engaging teachers and students in professional and personal development establishing the roadmap for it, namely, from self-awareness to self-management, then to responsible decision-making and then to relationship skills and social awareness. Of course, there is no one real boundary between social awareness and relationship skills.

The social and emotional health of students should remain a priority in education for the foreseeable future. With such a prevalent need a developmental understanding of the reach of current SEL initiatives in the classroom, particularly for language learners, utilization of strategies and methods of SEL that engage students in authentic communication and in accelerated TEFL learning are the key for raising the unique challenges of the contemporary classroom.

Research and analysis of methods and techniques of SEL in TEFL have shown a significant difference in multinational communication and intercultural education. The analysis of results of applying the metacognitive strategies of SEL have witnessed a positive impact on a wide range of outcomes, including academic performance, healthy relationships, mental wellness, and more.

In final conclusion, on the basis of our practice we offer to include in planning TEFL lesson with SEL components the following procedures:

- integrating SEL components into part of the lesson or throughout the lesson;
- using small groups in order to make students comfortable when speaking or sharing their work;
- applying technology to aid with teacher's instruction;
- including culturally responsive materials or texts.

We have seen evidence and testimonials from advanced students that the classroom behavior has become more positive, and the class atmosphere turned out to be most surprisingly less stressful for students themselves. Implementation of social emotional learning components in TEFL classes during the pandemic and in the post-pandemic period significantly helped the students learn to interact with others. Interaction of students during group work activities let them get awareness of their inner states and feelings. The students have been learned how to "direct"/"manage" their feelings.

Also, the point of development of empathy, awareness of others' inner states, has been taken into account in interaction between multinational students, and it has been taught through role play or work on mutual project in group activities of multicultural classes. We sincerely believe that the communication across national cultures is a gateway to social emotional learning because it is actually about inhabiting another person's mind with another picture of the world and mindset that allow to see many cultural things from different points of view. All of the above said helped the students to become more skillful in relationships with others in class and beyond it; they could find out about different cultures and people.

Bibliographical references

1. *Fundamentals of SEL. An Official Website of CASEL, 2022*. Last visited on 20 June 2022 https://casel.org/fundamentals-of-sel
2. HARYANTO, A. *Research Methods in TEFL Studies: Descriptive Research, Case Study, Error Analysis*. In: Journal of Language Teaching and Research, Vol. 9, No. 1. 2018. Last visited on 20 June 2022 http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0901.25
3. OETZEL, J., PANT, S., RAO, N. *Methods for Intercultural Communication Research*. Last visited on 20 June 2022 https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.202
4. BLOMMAERT, J. *Different approaches to intercultural communication: A critical survey.* Plenary lecture at the conference 'Lernen und Arbeiten in einer international vernetzten und multikulturellen Gesellschaft' at the University of Bremen, Germany, 27-28 February, 1998. Last visited on 20 June 2022 http://www.flw.ugent.be/cie/CIE/blommaert1.htm
5. LANDIS, D., BENNETT, J., BENNETT, M. *Handbook of Intercultural Training.* Thousand Oaks: Sage, 2006.
6. KOTTHOFF, H., SPENCER-OATEY, H. *Handbook of Intercultural Communication*. Berlin, Mouton de Gruyter, 2007.
7. RISAGER, K. *Language and Culture Pedagogy. From a National to a Transnational Paradigm.* Clevedon, Multilingual Matters, 2007.
8. HOLLIDAY, A. *Intercultural Communication and Ideology*. London: Sage. 2011.
9. HOLLIDAY, A. *Complexity in cultural identity. Language and Intercultural Communication*, London: Sage, 2010.

10. SPENCER-OATEY, H., FRANKLIN, P. *Intercultural Interaction: A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.

11. KIM, Y.Y. On theories in intercultural communication. In: KIM, Y. Y. and GUDYKUNST, W. B. (eds). *Theories in Intercultural Communication*. Newbury Park: Sage, 1988.

12. OTTEN, M., GEPPERT, J. *Mapping the Landscape of Qualitative Research on Intercultural Communication.* A Hitchhiker's Guide to the Methodological Galaxy. *Forum: Qualitative Social Research/ Sozialforschung* 10, 1, art. 52. 2009. Last visited on 20 June 2022 http://www.qualitative-research.net

13. RISAGER, K. Foreword. In: Tsai, Y. and Houghton, S. (eds). *Becoming Intercultural: Inside and Outside the Classroom.* Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars. 2010.

14. AGARAWL, P.K., BAIN, P.M. *Powerful Teaching: Unleash the Science of Learning.* San Francisco: Jossey-Bass. 2019.

15. GAY, G. *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. New York: Teachers College Press, 2000.

16. GREENBERG M, BROWN J., ABENAVOLI, R. Teacher *Stress and Health*. The Pennsylvania State University, 2016. Last visited on 20 June 2022 https://www.rwjf.org/en/library/research/2016/07/teacher-stress-and-health.html

CZU 159.9
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).09

SECURITATE PSIHOLOGICĂ VERSUS SIGURANȚĂ PSIHOLOGICĂ [1)]

Sergiu SANDULEAC
Doctor, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sanduleac.sergiu@upsc.md*
https://orcid.org/0000-0003-2040-4670

Conceptul de securitate psihologică versus insecuritate psihologică derivă dintr-un sistem complex de interacțiune condiționat de mai mulți factori. În plan situațional putem aborda siguranța psihologică care este o stare conștientizată de subiect, comparativ cu securitatea psihologică care reprezintă un construct complex neconștientizat, sentiment, care cuprinde mai multe elemente structurale ce o compun cum ar fi: securitatea personală și emoțională ce reprezintă exact ca și securitatea psihologică un profund sentiment legat de trebuințe nesatisfăcute, dar și antipodul acestora insecuritatea condiționată de fenomenul de nesiguranță psihologică ca stare de moment. În prezentul articol sunt prezentate idei cu privire la luarea deciziilor atunci când este activată starea de siguranță versus nesiguranță psihologică, dar care au rădăcini adânci într-un profund sentiment de securitate sau insecuritate psihologică.
Cuvinte-cheie: *securitate psihologică, siguranță psihologică, insecuritate psihologică, securitate personală, securitate emoțională.*

PSYCHOLOGICAL SECURITY VERSUS PSYCHOLOGICAL SAFETY

The concept of psychological security versus psychological insecurity derives from a complex system of interaction conditioned by several factors. On a situational level, we can approach psychological safety, which is a state that the subject is aware of, compared to psychological safety, which represents an unconscious complex construct, a feeling, which includes several structural elements that make it up, such as personal and emotional safety, which represents exactly as psychological security a deep feeling related to unsatisfied needs, but also their antipode the insecurity conditioned by the phenomenon of psychological insecurity as a current state. This article presents ideas about decision-making when safety versus psychological insecurity is activated, but which are deeply rooted in a deep sense of psychological security or insecurity.
Keywords: *psychological security, psychological safety, psychological insecurity, personal security, emotional security.*

SÉCURITÉ PSYCHOLOGIQUE VERSUS PROTECTION PSYCHOLOGIQUE

Le concept de sécurité psychologique par rapport à l'insécurité psychologique découle d'un système complexe d'interaction conditionné par plusieurs facteurs. Dans le plan situationnel, nous pouvons aborder la protection psychologique qui est un état conscient du sujet, par rapport à la sécurité psychologique qui représente une construction complexe et insensée, le sentiment, qui comprend plusieurs éléments structurels qui le composent tels que: la sécurité

[1)] Prezentul articol este publicat în cadrul proiectului de cercetare „*Aspecte psihosociale ale securității psihologice și manifestările ei în plan social la copii*”, cu cifrul nr. 20.80009.0807.31.

personnelle et émotionnelle qui représente exactement comme la sécurité psychologique un sentiment profond lié à des besoins non satisfaits, mais aussi leur insécurité antipode conditionnée par le phénomène d'insécurité psychologique en tant qu'état momentané. Cet article présente des idées sur la prise de décision lorsque l'état de protection par rapport à l'insécurité psychologique est activé, mais qui ont des racines profondes dans un profond sentiment de sécurité ou d'insécurité psychologique.

Mots-clés: *sécurité psychologique, protection psychologique, insécurité psychologique, sécurité personnelle, sécurité émotionnelle.*

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ЗАЩИЩЕННОСТЬ

Концепция психологической безопасности и психологической незащищенности вытекает из сложной системы взаимодействия, обусловленной несколькими факторами. На ситуационном уровне мы можем говорить о психологической защищенности, которая представляет собой осознанное состояние, по сравнению с психологической безопасностью, которая представляет собой бессознательную сложную модель, чувство, включающее в себя несколько составляющих его структурных элементов, таких как личная и эмоциональная безопасность, которая представляет собой именно как психологическую безопасность глубокое чувство, связанное с неудовлетворенными потребностями, но и их антиподом незащищенности, обусловленную феноменом психологической незащищенности как актуального состояния. В данной статье представлены идеи о принятии решений, когда активируется безопасность по сравнению с психологической незащищенностью, но которые глубоко укоренены в чувстве психологической безопасности или незащищенности.

Ключевые слова*: психологическая безопасность, психологическая защищенность, психологическая незащищенность, личная безопасность, эмоциональная безопасность.*

Introducere

Securitatea psihologică reprezintă o preocupare esențială din punct de vedere a capacității de reziliență a omului și face parte din cogniția omului atribuită necesităților expuse în piramida lui A. Maslow. Autorul a definit *securitatea psihologică* ca fiind „un sentiment de încredere, siguranță și libertate care se separă de frică și anxietate și, în special, sentimentul de a-ți satisface nevoile acum (și în viitor)" [1].

Securitatea psihologică este starea în care se află un individ în care acesta își poate satisface nevoile de bază, de autoconservare și își poate percepe propria adăpostire (psihologică) în societate [1].

Aspectele ce țin de securitate psihologică sunt abordate disciplinar din perspectiva Psihologiei securității și pot fi tratate cu siguranță ca un sistem de cunoaștere relativ durabil, coerent și holistic care integrează cele mai relevante straturi ale cunoașterii moderne.

Caracterul interdisciplinar al subiectului securității psihologice a fost din ce în ce mai identificat ca un fenomen global, multidimensional, care necesită cercetare bazată pe sistem și cuprinzătoare cu ajutorul metodelor și instrumentelor adecvate conținutului său.

Este demonstrat că securitatea este un proces dinamic, deoarece în fiecare moment avem de-a face cu un nou tip de pericol. Ca rezultat, securitatea psihologică trebuie să fie creată constant de fiecare dată. Caracterul latent al securității este demonstrat de faptul că o persoană începe să resimtă tensiune numai atunci când apare o amenințare reală la adresa vieții sale, sănătății și bunăstării. Mai mult decât atât, utilizarea unei abordări interdisciplinare (psihologice și sociologice, în special) pare a fi cea mai fructuoasă,

mai ales în ceea ce privește fenomenele latente precum securitatea și starea de bine [3].

Deseori întâlnim această stare expusă sub forma de concept de *securitate personală* la care s-au referit mai mulți cercetători din perspectiva necesităților umane: C. Alderfer, V. Henderson [5, p. 43-44].

Foarte des este folosit și conceptul de *insecuritate psihologică* în accepțiunile moderne, deși pentru prima dată conceptul de insecuritate a fost folosit de A. Maslow, care a caracterizat securitatea psihologică ca sentiment. De fapt aceasta este diferența subtil evidențiată de către autor dintre *securitatea psihologică* și *siguranța psihologică*, cea de a doua fiind caracterizată mai mult ca stare de moment, comparativ cu sentimentul de securitate psihologică ce derivă din trăsăturile de personalitate, stima de sine și imaginea de sine, reziliență, de unde și apar strategiile de coping care pot fi mai constructive sau mai puțin constructive, adică strategii de coping activ și strategii de coping pasiv [4]. Primele cercetări postmoderniste din cadrul teoriei relațiilor internaționale ce acordă atenție distincției respective aparțin lui J. Der Derian (1993), B. Busan (1991) și O. Wæver (1995). Ei și-au mutat atenția de la analiza „*securității*” și „*nesiguranței*”, la analiza semnificației lor într-un context diferit de cel abordat. Ca urmare, au fost subliniate fundamentele epistemologice ale disciplinei științifice numite „*studii de securitate*”. Mai mult, autorii nu pun „securitatea” împotriva „amenințărilor” sau „pericolelor”; ei contrapun conceptul de „*securitate”* cu cel al „*nesiguranței*”, adăugând astfel o componentă subiectivă (sentimente și senzații/stări) în analiza fenomenului dat [6].

Pentru caracterizarea sentimentelor de *securitate și insecuritate*, după A. Cutasevici, „A. Maslow a folosit termenul de „*miros psihologic*” (psychological flavor) – un construct universal pentru viața omului. Respectiv, „mirosul securității” se detectează în tot ceea ce face, gândește, simte o persoană cu referire la factorii interni și externi relevați mai sus” [5, p. 44]. Anume această distincție conturează apariția teoriior subiective ale securității unde percepțiile securității sunt modelate individual și reprezintă reflectări subiective ale realității. Conținutul percepțiilor de securitate are o sferă largă. Astfel, persoana însuși, familia sa, grupul său etnic sau religios, națiunea sa și întreaga lume pot acționa ca obiect al securității. Categoriile de percepții de securitate includ, de asemenea, o mulțime de alți factori legați de condițiile care pot fie să slăbească, fie să întărească *securitatea personală* [3, p. 113].

Sentimentul de securitate sau insecuritate al unei persoane în orice domeniu de efort implică propria sa evaluare subiectivă a „*succesului, satisfacției și siguranței sau încrederii sale în ceea ce privește îndeplinirea scopurilor sale în situațiile trecute și prezente și relațiile de grup*; de asemenea, cu privire la așteptările, speranțele, temerile sau incertitudinile sale cu privire la îndeplinirea scopurilor și aspirațiilor sale în situații viitoare și relații de grup” [7].

În viziunea psihologului rus Zotova O. Yu, securitatea psihologică cuprinde *constructe conative, cognitive și emoționale* care fac posibilă tratarea securității ca un fenomen psihologic cu o structură standard. Prin urmare, securitatea poate fi descrisă ca o *stare de pace interioară*, *încredere, atitudine pozitivă, bunăstare subiectivă, deschidere și relaxare* [3, p. 104]. Vom adăuga aici contextul extern și percepția internă a situației din acest context. Securitatea psihologică, exprimată în calitate de sentiment de protecție împotriva influenței asupra conștiinței de către alte persoane poate fi asigurată prin prisma a două strategii de bază:

- *asigurarea echilibrului optim de dependență-independență față de alte persoane prin formarea autonomiei sănătoase;*
- *asigurarea controlului asupra reacțiilor lor stereotipice în situații importante sau ieșite din comun* [9, p. 8].

Starea de siguranță psihologică este una contextuală și este finită din perspectiva temporală și situațională, comparativ cu securitatea psihologică care indiferent de aspectul situațional este asigurată din perspectiva principiilor interne de funcționare internalizate de individ.

Experimentarea subiectivă a sentimentului de securitate psihologică fac ca percepțiile noastre de risc să eșueze din cauza unor situații noi care au apărut într-un ritm mai rapid decât evoluția.

Securitatea psihologică există atât sub formă subiectivă (adică este recunoscută și trăită de subiectul vieții mentale), cât și se manifestă obiectiv în lumea exterioară. Procesul emoțional poate fi considerat ca o schimbare dinamică a experiențelor subiective interne, însoțită de indicatori obiectivi (tremurul mâinilor, respirație rapidă, înroșirea pielii etc.).

O persoană începe să simtă securitatea însăși numai atunci când pătrunde în sfera relațiilor sale emoționale, este refractă și fixată în ea.

Pentru a înțelege aspectele și a preveni situațiile date, trebuie mai întâi să înțelegem funcționarea gândirii [8].

Cercetătorul B. Schneier, a prezentat în lucrarea sa *The psychology of security* o serie de experimente care demonstrează încadrarea alegerilor riscante și luarea deciziilor raționale ce afectează securitatea psihologică sau creează iluzia securității psihologice prin apelul la siguranța psihologică [10]. Confuzia atât la nivel cognitiv cât și la nivel emoțional conduce spre crearea unor riscuri eminente la adresa securității personale ca produs final al procesului de luare a deciziilor.

În cadrul primului experiment, conform lui B. Schneier subiecții au fost împărțiți în două grupe. Un grup a avut posibilitatea de a alege dintre două alternative:

– Alternativa A: un câștig sigur de 500 USD.

– Alternativa B: O șansă de 50% de a câștiga 1.000 USD.

Celălalt grup a avut posibilitatea de a alege:

– Alternativa C: O pierdere sigură de 500 USD.

– Alternativa D: O șansă de 50% de a pierde 1.000 USD.

Aceste două compromisuri nu sunt aceleași, dar sunt foarte asemănătoare. Din perspectiva teoriei utilității, care prezice că oamenii fac compromisuri bazate pe un calcul direct al câștigurilor și pierderilor relative. Alternativele A și B au aceeași utilitate așteptată: +500 USD. Și alternativele C și D au aceeași utilitate așteptată: -500 USD. Teoria utilității prezice că oamenii aleg alternativele A și C cu aceeași probabilitate și alternativele B și D cu aceeași probabilitate. Practic, unii oameni preferă lucruri sigure, iar alții preferă să-și asume riscuri. Faptul că unul este în câștig, iar celălalt este în pierdere nu afectează matematica și, prin urmare, nu ar trebui să afecteze rezultatele. Dar rezultatele experimentale contrazic acest lucru. Când s-au confruntat cu un câștig, majoritatea oamenilor (84%) au ales alternativa A (câștigul sigur) de 500 USD față de Alternativa B (câștigul riscant). Dar atunci când se confruntă cu o pierdere, majoritatea oamenilor (70%) au ales alternativa D (pierderea riscantă) în locul alternativei C (pierderea sigură).

Autorii acestui studiu au explicat această diferență prin dezvoltarea a ceva numit „*teoria perspectivei*”. Spre deosebire de *teoria utilității*, teoria perspectivei recunoaște că oamenii au valori subiective pentru câștiguri și pierderi. De fapt, oamenii au dezvoltat o pereche de euristici pe care le aplică în aceste tipuri de compromisuri. Primul este că un câștig sigur este mai bun decât șansa la un câștig mai mare. Și a doua este că o pierdere sigură este mai rea decât șansa la o pierdere mai mare. Desigur, acestea nu sunt reguli rigide – având în vedere posibilitatea de a alege între o șansă sigură de 100 de dolari și o șansă de 50% la 1.000.000 de dolari, doar un „prost” ar lua cei 100 de dolari – dar toate lucrurile fiind egale, ele afectează modul în care facem compromisuri [12, p. 60].

Concluziile la care a ajuns cercetătorul au fost că din punct de vedere evolutiv, se presupune că este o strategie de supraviețuire mai bună să accepte că - toate celelalte lucruri sunt egale, desigur - să accepte câștiguri mici, mai degrabă decât să le riști pentru altele mai mari și să riște pierderi mai mari decât să accepte pierderi mai mici. Autorul aduce un exemplu prin analogie „*Leii urmăresc gnu tineri sau răniți, deoarece investiția necesară pentru a-i ucide este mai mică. Prada matură și sănătoasă ar fi probabil mai hrănitoare, dar există riscul de a pierde complet prânzul dacă scapă. Și o mică masă îl va purta pe leu până în altă zi. Trecerea azi este mai importantă decât posibilitatea de a avea mâncare mâine*." [12, p. 60].

În mod similar, din punct de vedere evolutiv, este mai bine să riști o pierdere mai mare decât să accepți o pierdere mai mică. Deoarece animalele tind să trăiască pe marginea briciului între înfometare și reproducere, orice pierdere de hrană – fie că este mică sau mare – poate fi la fel de rea. Adică, ambele pot duce la moarte. Dacă este adevărat, cea mai bună opțiune este să riști totul pentru șansa fără nicio pierdere.

Aceste două euristici sunt atât de puternice încât pot duce la rezultate inconsistente din punct de vedere logic. Un alt experiment organizat de cercetătorii D. Kahneman, A. Tversky, *problema bolii asiatice*, ilustrează acest lucru [13].

În acest experiment, subiecților li s-a cerut să-și imagineze un focar de boală care se așteaptă să ucidă 600 de oameni și apoi să aleagă între două programe alternative de tratament. Apoi, subiecții au fost împărțiți în două grupe. Un grup a fost rugat să aleagă între aceste două programe pentru cei 600 de persoane:

– Programul A: „200 de oameni vor fi salvați."

– Programul B: „Există o treime probabilitatea ca 600 de oameni să fie salvați și o probabilitate de două treimi ca niciun om să nu fie salvat."

Al doilea grup de subiecți a fost rugat să aleagă între aceste două programe:

– Programul C: „400 de oameni vor muri".

– Programul D: „Există o treime probabilitatea ca nimeni să nu moară și o probabilitate de două treimi ca 600 de oameni să moară."

Ca și în experimentul anterior, programele A și B au aceeași utilitate așteptată: 200 de oameni salvați și 400 de morți, programul A fiind un lucru sigur și programul B exprimând un risc.

La fel și cu programele C și D. Dar dacă citim cu atenție cele două perechi de opțiuni, vom observa că, spre deosebire de experimentul anterior, sunt exact aceleași. Programul A este egal cu programul C, iar programul B este egal cu programul D. Tot ceea ce este diferit este că în prima pereche sunt prezentate în termeni de câștig (vieți salvate), în timp ce în a doua pereche sunt prezentate în termeni de pierdere (oameni care mor) [11].

Cu toate acestea, majoritatea oamenilor (72%) aleg programul A în locul programului B și majoritatea oamenilor (78%) aleg programul D în locul programului C. Oamenii fac compromisuri foarte diferite dacă ceva este prezentat ca un câștig decât dacă ceva este prezentat ca o pierdere.

Din perspectiva lui D. Kahneman, psihologii numesc acest lucru „*efect de încadrare*": alegerile oamenilor sunt afectate de modul în care este încadrat un compromis. Încadrați alegerea ca pe un câștig, iar oamenii vor avea tendința de a fi avertizați la risc. Dar încadrați alegerea ca pe o pierdere, iar oamenii vor tinde să caute riscuri afirmă autorul. Un alt mod de a explica aceste rezultate este că oamenii tind să acorde o valoare mai mare schimbărilor mai apropiate de starea lor actuală decât o fac schimbărilor mai îndepărtate de starea lor actuală. Deoarece câștigurile și pierderile mai apropiate de starea actuală valorează mai mult decât câștigurile și pierderile aflate la distanță, oamenii tind să fie aversivi față de riscuri când vine vorba de câștiguri,

dar caută riscuri când vine vorba de pierderi [11]. Toate aceste alegeri în diferite contexte situaționale explică *comportamentul de protecție și siguranță psihologică*, nu și securitate psihologică. Pentru că o persoană caută stabilirea siguranței psihologice de moment. Spre deosebire de securitate psihologică siguranța psihologică este conștientizată de subiect, pe când securitatea psihologică poartă un caracter complex și nu intră in vizorul stării de conștiință. Autorii J. Mayer și P. Salovey numesc acest dip de comportament ca fiind „defensiv".

Un alt factor care predispune oamenii de a lua anumite decizii în situații de risc este legat de răspunsurile emoționale. Securitatea psihologică presupune o evaluare a situației, precum și *răspunsuri emoționale și comportamentale la o amenințare*. J. Mayer și P. Salovey susțin că orice procese psihologice care blochează fluxul de informații pot reduce inteligența emoțională. Informațiile pot fi blocate de frică excesivă [13]. De exemplu, frica îi face pe pompierii fără experiență să fugă dintr-o casă în flăcări, îi obligă pe piloți să facă greșeli ireparabile. Frica face dificilă gândirea și rezolvarea sarcinilor necesare supraviețuirii. Se poate manifesta în panică sau fuga și este adesea însoțită de îngustarea conștiinței, denaturarea percepției și pierderea controlului asupra propriilor acțiuni și chiar de izbucniri agresive. Potrivit lui D. Goleman când o persoană se simte amenințată, capacitatea sa de a-și controla sentimentele este redusă. Într-un mediu de amenințare, oamenii se concentrează asupra pericolului potențial și adesea răspund într-un mod care promovează supraviețuirea imediată [14]. Oamenii caută modalități de a depăși pericolul folosind strategii de evitare sau supracontrol, adoptând un comportament de protecție și siguranță psihologică [15].

În plus, în opinia lui J. Mayer și P. Salovey, *comportamentul defensiv* poate interfera cu procesarea informațiilor necesare pentru luarea deciziilor corecte și este corelat negativ cu identificarea emoțiilor, care, la rândul lor, poate duce la scăderea nivelului social sau înțelegerii. În plus, lipsa *securității emoționale* crește probabilitatea unui comportament agresiv [16], dar și probabilitatea de a dezvolta un sentiment de insecuritate psihologică.

Concluzii

Dacă o persoană se află într-o stare de siguranță, poate vedea situația ca pe o oportunitate pentru o experiență pozitivă, poate fi ghidată nu numai de un scop pe termen scurt, ci și de dorința de a transforma situația sau evenimentul să fie de durată, experiență pozitivă. În acest caz, persoana va avea mai multe șanse să rezolve problema decât să încerce să evite rezolvarea acesteia. Prin urmare, răspunsul lui va fi adaptativ, mai inteligent din punct de vedere emoțional. O abordare sigură le poate permite oamenilor să facă tot ce pot și să obțină tot ce este mai bun de la alții. Răspunsul lor poate fi mai adaptativ pe termen scurt și lung.

Astfel, persoanele aflate într-o stare de pericol psihologic tind să aleagă răspunsuri negative, inadecvate (evitarea pericolului sau reacție excesivă), în timp ce persoanele aflate într-o stare de securitate, chiar și atunci când amenințarea este reală, tind să aleagă răspunsuri pozitive și adaptative la insecuritate [17].

Referințe bibliografice

1. MASLOW, A. *The dynamics of psychological security-insecurity.* Journal of Personality, 1942, Volume 10, Issue 4, p. 331–344. In: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-6494.1942.tb01911.x (accesat 06.05.2022).

2. ЗОТОВА, О. Ю. *Безопасность личности как социально-психологический феномен:* Монография Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2011. 594 с. ISBN 987-5-7741-0167-2.

3. ZOTOVA, O. Yu., KARAPETYAN, L. V. *Psychological security as the foundation of personal psychological wellbeing (analytical review)*. Psychology in Russia: State of the Art, 11 (2), Psychology in Russia: State of the Art, 11 (2), pp. 100-113. ISSN 2074-6857. doi: 10.11621/pir.2018.0208 http://psychologyinrussia.com/volumes/index.php?article=7239 (accesat 05.05.2022).

4. LAZARUS, R.S. *Coping theory and research: past, present, and future*. Psychosomatic medicine. vol. 55,3 1993 pp. 234-47. doi:10.1097/00006842-199305000-00002

5. CUTASEVICI, A. *Considerații epistemologice asupra securității personale. Delimitarea educației pentru securitate personală ca obiect epistemic.* In: *Acta et commentationes (Ştiinţe ale Educației)*. 2018, nr. 3(14), pp. 43-55. ISSN 1857-0623. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/43-55_1.pdf (accesat 04.05.2022).

6. WELDES, J., LAFFEY, M., GUSTERSON, H., DUVALL, R. *Constructing Insecurity In: Jutta Weldes,* Mark Laffey, Hugh Gusterson and Raymond Duvall (Eds.). Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger, Minneapolis: University of Minnesota Press. 1999. pp. 1–34. ISBN 081663307X

7. KNUTSON, A. L. The Concept of Personal Security. *The Journal of Social Psychology*. 1 November 1954. Vol. 40, no. 2, p. 219–236. DOI 10.1080/00224545.1954.9714230.

8. ДОНЦОВ А. И. Зинченко Ю. П., Зотова О. Ю., Перелыгина Е. Б. *Психологическая безопасность личности. Психологическая безопасность личности*: учебник и практикум для бакалавриата, специалитета и магистратуры. Москва: Издательство Юрайт, 2019. 222 с. (Бакалавр. Специалист. Магистр). ISBN 978-5-534-09996-6. In: https://studme.org/314055/psihologiya/psihicheskaya_subekta_psihologicheskaya_bezopasnost

9. SANDULEAC, S. *Rolul gândirii științifice în asigurarea competenței de securizare psihopedagogică a elevilor din partea cadrelor didactice*: In: *Aspecte psihosociale ale securității psihologice și manifestările ei în plan social la copii,* Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. Ch., 2021. pp. 6-11. ISBN 978-9975-46-564-9. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/154083

10. FISHER, S. A., MANDEL, D. R. *Risky-choice framing and rational decision-making*. Philosophy Compass, e12763. 2021. https://doi.org/10.1111/phc3.12763

11. KAHNEMAN, D., TVERSKY, A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 1979. pp. 263-291. https://www.nngroup. com/articles/prospect-theory/

12. SCHNEIER, B. The psychology of security. In: *Progress in Cryptology - AFRICACRYPT 2008. First International Conference on Cryptology in Africa*, Casablanca, Morocco, June 11-14, 2008, Proceedings pp. 50-79. ISBN 978-3-540-68164-9

13. MAYER, J. D. & SALOVEY, P. Emotional intelligence and the construction and regulationof feelings. *Applied and Preventive Psychology*. 1995. Vol. 4. pp. 197-208.

14. GOLEMAN, D. P. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ for Character*, Health and Lifelong Achievement. N. Y.: Bantam Books, 1995.

15. CUMMINGS, E. M., DAVIES, P. T. *The impact of parents on their children*: An emotional security hypothesis. 2012. pp. 14-27. 10.1007/s10567-012-0112-0.

16. WOOD, L., PARKER, J. D., KEEFER, K. *The Emotion Quotient Inventory: A review of the relevant research*. Springer Dordrecht Heidelberg London New York 2008. pp. 67-84. e-ISBN 978-0-387-88370-0. doi: 10.1007/978-0-387-88370-0_4.

17. DAVIES, P. T et al. Child emotional security and interparental conflict. In: *Monographs of the Society for Research in Child Development*. vol. 67,3. 2002: i-v, vii-viii, pp. 1-115. PMID: 12528424

CZU 316.614.5
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).10

MECANISME DE ASIGURARE A DURABILITĂȚII CĂSĂTORIILOR ÎN ETAPELE CRIZEI NORMATIVE ȘI NENORMATIVE

Irina PARVAN
Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Econmice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *parvanir@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-6573-1750

Articolul actualizează problema asigurării stabilității familiei în etapele de crize normative și nenormative. În procesul de formare a familiei în diferite perioade ale vieții, soții se confruntă cu stadii de criză, care, pe de o parte, se datorează modificărilor calitative ale relațiilor conjugale și, pe de altă parte, sunt considerate o condiție pentru dezvoltarea ulterioară a interacțiunii dintre soți în căsătorie. Asemenea etape de criză sunt caracterizate de stări diferite și au o semnificație corespunzătoare în viața de familie. Autorul abordează soluția acestei probleme identificând trăsăturile relațiilor conjugale în cadrul unor familii armonioase și dizarmonioase. Articolul prezintă principalele caracteristici ale crizelor normative și nenormative din căsătorie. Sunt dezvăluiți factorii care provoacă satisfacție sau nemulțumire față de relațiile conjugale. Sunt identificate motivele apariției situațiilor de criză în familii de diferite tipuri și sunt fundamentate principalele mecanisme de depășire a acestora.

Cuvinte-cheie: *relații maritale, criză normativă și nenormativă în căsătorie, mecanisme de sustenabilitate, cercetare relațională, echilibru al motivației, așteptări.*

MECHANISMS FOR SUSTAINABLE MARRIAGE AT THE STAGES OF A REGULATORY AND NON-REGULATORY CRISIS

The article actualizes the problems of ensuring the sustainability of the family at the stages of the normative and non-normative crisis. In the process of family formation in various periods of life, spouses face crisis stages, which on one hand, are due to qualitative changes in marital relations, and on the other hand, are considered as a condition for the further development of interactions between spouses in marriage. Such crisis stages are characterized by different statuses and have corresponding significance in family life. The author approaches this problem by identifying the characteristics of marital relations within harmonious and disharmonious families. The article presents the main characteristics of regulatory and non-regulatory crises in marriage. The factors determining the satisfaction or dissatisfaction with marital relations are revealed. The causes of crisis situations in families of various types are identified, and the basic mechanisms for overcoming them are substantiated.

Keywords*: marital relations, normative and non-normative crisis in marriage, mechanisms for ensuring sustainability, relationship research, balance of motivation, expectations.*

MÉCANISMES POUR ASSURER LA PÉRENNITÉ DES MARIAGES AUX STADES DE LA CRISE NORMATIVE ET NON NORMATIVE

L'article met à jour la question de la stabilité de la famille aux stades des crises normatives et non normatives. Dans le processus de formation de la famille à différentes périodes de sa vie, les époux connaissent des phases de crise qui, d'une part, sont dues à des changements qualitatifs dans les relations conjugales et, d'autre part, sont considérées comme une condition pour le développement ultérieur des interactions entre époux dans le mariage. Ces phases de crise sont caractérisées par des états différents et ont une signification correspondante dans la vie de famille. L'auteur aborde la solution de ce problème en identifiant les caractéristiques des relations conjugales au sein de familles harmonieuses et disharmonieuses. L'article présente les principales caractéristiques des crises normatives et non normatives dans le mariage. Les facteurs qui causent la satisfaction ou l'insatisfaction à l'égard des relations conjugales sont révélés. Les raisons de la survenue de situations de crise dans des familles de différents types sont identifiées et les principaux mécanismes pour les surmonter sont justifiés.

Mots-clés: *relations conjugales, crise normative et non normative dans le mariage, mécanismes de durabilité, recherche relationnelle, équilibre de la motivation, attentes.*

МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ БРАКА НА ЭТАПАХ НОРМАТИВНОГО И НЕНОРМАТИВНОГО КРИЗИСА

В данной статье актуализируется проблематика обеспечения устойчивости семьи на этапах нормативного и ненормативного кризиса. В процессе становления семьи в различные периоды ее жизнедеятельности супруги сталкиваются с кризисными этапами, которые, с одной стороны, обусловлены качественными изменениями супружеских отношений, а с другой, рассматриваются как условие дальнейшего развития взаимодействий супругов в браке. Такие кризисные этапы характеризуются различными статусами и имеют соответствующее значение в жизни семьи. Автор подходит к решению данной проблемы путем выявления особенностей супружеских отношений в рамках гармоничных и дисгармоничных семей. В статье представлены основные характеристики нормативного и ненормативного кризисов в браке. Выявлены факторы, обусловливающие удовлетворенность или неудовлетворенность супружескими отношениями. Выявлены причины возникновения кризисных ситуаций в семьях различных типов, а также обоснованы основные механизмы их преодоления.

Ключевые слова: *супружеские отношения, нормативный и ненормативный кризис в браке, механизмы обеспечения устойчивости, исследование отношений, баланс мотивации, ожидания.*

Введение

Современные социокультурные преобразования обозначили одну из основных проблем социума, связанную с повышением уровня разводимости, которая на сегодняшний день имеет тенденции к эскалации. В связи с этим проблемы устойчивости брачных отношений становятся актуальными для Республики Молдова и предопределяют поиск путей обеспечения стабильности брачных союзов.

В этом отношении социальная психология фиксирует наибольший процент неудовлетворенности характером взаимоотношений в браке, определяющих степень и глубину возникших причин, опосредующих устойчивость данного брака. Для понимания и анализа деструкции брачных отношений, вызывающих дестабилизацию супружеских связей, одной из задач социальной психологии становится выявление противоречий, причин и факторов, опосредующих возникновение социально-психологических условий дисгармонизации.

Исследуемые проблемы семейных отношений

предвосхищают разработку различных путей разрешения проблемных ситуаций, возникающих в супружеских семьях. Данная область исследования не только не теряет своей актуальности в современных условиях, но и испытывает неуклонную тенденцию к эскалации своей значимости в связи с выявлением многообразия причин и факторов, опосредующих нарушение стабильности супружеских отношений в браке.

Достаточно важным в контексте современных исследований супружеских отношений и степенью их удовлетворенностью супругами становится изучение условий устойчивости брака с целью сохранения положительных поведенческих паттернов для будущих поколений.

Методологическая основа исследования базисно отражена в системном подходе, который формирует фундаментальное представление интегративного психологического знания и включает:

- системно-интегральный подход, обеспечивающий формирование представлений о системных свойствах и модусах существования личности в условиях брака;
- системно-эволюционный подход, позволяющий исследовать процессы идентификации и развития личности в рамках супружеских отношений, интегрирующегося в сложную многомерную систему, основанную на принципах интерпретации отдельных явлений супружеской жизни, принцип «смежности», междисциплинарности и т.д.);
- системно-функциональный подход, выявляющий функциональные связи внутри различных типов браков;
- системно-комплексный подход, позволяющий учесть разноплановые стороны брачных отношений и синтезировать познавательные возможности различных наук в вопросе психологии семьи, формируя тем самым незавершенную на сегодняшний день концепцию единого представления об устойчивости брака;
- структурно-интегральный подход, проявляющий себя в различных гранях и формах развития супружеских отношений на различных этапах.

Использование данного подхода помогает формированию концептуального представления об индивидуальности и идентификации личности в браке, проявляющейся в том, что человек опосредуется в процессе разнообразной деятельности и в различных локальных сообществах внутри более сложных систем.

Системный подход дополнен биосоциальной спецификой социально-психологического познания сущности человека, руководствующейся фундаментальными психологическими принципами детерминизма, целостности, причинности, всеобщей связи и развития.

Методология исследования также включает теоретико-методологические основания исследований в области семейного консультирования и сопровождения.

Для решения поставленных задач применялись ***эмпирические методы***: опросы (анкетирование, интервьюирование, индивидуальные и групповые беседы с супругами); психологические и психолого-педагогические наблюдения; эксперимент; методы качественного и количественного анализа результатов исследовательской деятельности.

Основные идеи исследования

Пути развития и становления современной семьи как важнейшей единицы социально-политической и культурной устойчивости социума определены на сегодняшний день трансформацией ролевой структуры брака, которая обусловливает состояние, тенденции складывающихся отношений, перспективы супружеских взаимодействий, а также предрасположенность

семьи к возникновениям конфликтов или кризисов [2; 6; 11].

В связи с этим, проблематика формирования и дальнейшей эволюции семьи исходит из реализации функций приспособительного характера во взаимодействии, в котором учитываются различные аспекты: возникновение новых обязанностей; реструктуризация моделей, усвоенных с первичных семей; возникновение социальных дисфункций и т.п., на основании которых брак трансформируется в определенную специфическую систему отношений.

Изменения в сфере семьи и семейных отношений в условиях современных реалий становятся все более выраженными. Нестабильность семейной группы за счет возникновения кризисных ситуаций и невозможности, незнании или отсутствии мотивации к их преодолению определяет сегодня устойчиво низкие показатели брака [2; 8].

В этих условиях семейные отношения характеризуются специфическим психологическим содержанием, включающем широкий спектр факторов: от привлекательности супруга, финансовой самодостаточности супруга и психологических характеристик интимной близости до специфики проявления личностной идентификации, видения собственного пути личностного развития, не стесненного границами брачного союза, и согласованности ценностно-смысловых ориентаций, а также выработки единого мировоззрения. Данные факторы обусловливают дальнейшую удовлетворенность или неудовлетворенность супружескими отношениями, их подверженность влиянию нормативных и ненормативных кризисов [1; 3; 7].

Понимание и анализ деструктивных причин, которые вызывают определенную степень дестабилизации супружеских отношений отражаются в социальной психологии в виде понятий нормативного и ненормативного кризиса. Границы этих явлений, а также их содержательные аспекты, как правило, определяются этапами «взросления» семьи, а также факторами, которые опосредуют или усугубляют степень дисгармонизации отношений в браке.

Необходимо также отметить, что условия нормативного кризиса будут определять диапазон задач, которые супруги способны решить в большей степени самостоятельно или консультационно и приобрести индивидуальный опыт, обеспечивающий достаточный уровень стабильности семейных отношений, поскольку к нормативным кризисам принято относить такие, которые отражают значимые и примерно общие для всех этапы развития семьи как:

- этап «столкновения» личностных ценностей брачных партнеров и поведенческих паттернов, в основе которых лежат определенные стереотипы поведения, являющиеся результатом опыта функционирования первичной семьи; данный этап возникновения нормативного кризиса сопровождает оформление отношений супругов на ступени принятия супружеских обязательств и имеет ряд психологических особенностей, заключающихся в определенных переживаниях обоих супругов;
- этап, сопровождающийся решением завести детей и зачатием ребенка, характеризующий специфику переживаний супругов и их отношений на ступени начального освоения родительских ролей; данный этап также включает период протекания беременности и само рождение ребенка;
- этап освоения ребенком речевых навыков, становление речевой функции;
- этап, включающий начальные стадии социализации ребенка в семье, что обусловливается формированием взаимодействий и ребенка с окружающей средой, и родителей с ребенком, и

супругов между собой как родителей; на данный этап также распространяется и структурирование отношений ребенка и за пределами семьи как первичного микросоциума, в котором происходят первые «шаги» его [ребенка] социализации;

- этап перехода ребенка в подростковый период, который обусловлен качественными преобразованиями психического, физического психофизиологического и духовного характера; на данном этапе изменения в состоянии ребенка отражаются и на функционировании всей системы семейных отношений, что обусловливает пересмотр родительских концептов обоих супругов (взглядов на отношения с ребенком и отношения между собой, в которые включается и подросток), регулирующих сложившиеся до этого момента детско-родительские взаимодействия; данный этап предопределяет коренной пересмотр стереотипов в поведении и реакциях родителей в отношениях внутри семьи.

Такие кризисы представляют собой своеобразные этапы развития семьи, которые характерны для большинства браков, являясь для них общими [14].

Эти этапы формируют определенный совместный опыт супругов в браке, основанный на формировании общих ценностей и смыслов, совместном преодолении трудностей, выработке специфических поведенческих стереотипов и т.п. Наращивание опыта, который консолидируется у супругов от этапа к этапу помогает семье выйти на новый уровень устойчивого развития, а сами этапы принято относить к так называемым нормам в развитии семьи.

Модель же поведения супругов уже в условиях ненормативного кризиса будет определяться опытом решения проблем нормативных кризисных ситуаций, составляющих базис умений и навыков преодоления стандартных, общих для всех семей критических периодов в развитии.

В процессе исследования было отмечено, что проблемы возникновения трудностей, которые могли бы привести к распаду семьи, наблюдаются уже на этапе нормативного кризиса и характерны для различных типов семей: гармонических (19,2%) и дисгармонических (53,3%). Тем не менее, в семьях гармонического типа принятие внутреннего пространства и личностной самоидентификации партнера отличается более адекватным восприятием со стороны другого супруга. В семьях же дисгармонического типа это восприятие искажено и опосредуется столкновением выраженной идеологии в отношениях (Личко, А. Е. 1989; Алешина, Ю.Е. 1985; Карабанова, О. А. 2005) [4; 5; 10].

Такая ситуация в значительной степени обусловливает механизмы обеспечения устойчивости брака.

Необходимо отметить, что ненормативным следует считать кризис, основу которого составляют длительные или глубокие переживания. Данные обстоятельства, как правило, бывают вызваны негативными событиями в жизни супругов, причинами которых становятся:

- внешние материальные затруднения (проблемы с работой, с обеспечением жильем и пр.);

- ситуации внезапного стрессового воздействия (несчастные случаи);

- событийные для семьи ситуации, трудные для самостоятельного преодоления;

- неадекватная оценка ситуаций, угрожающих или конфликтных по отношению к взаимосвязям между супругами в браке [9].

Таким образом, выявление причин кризисных ситуаций и характера семейных отношений (классификации по типу браку) становится основой определения механизмов обеспечения устойчивости семейных отношений [3; 10; 11].

Так, в семьях гармонического типа на этапе нормативного кризиса основным механизмом

сохранения и формирования дальнейшей устойчивости супружеских отношений выступает акцентированное использование мотивации супругов, которая в семьях гармонического типа положительно сохраняется. Мотивация сохранения устойчивости супружеских отношений в семьях дисгармонического типа является априори более низкой, чем среди супругов противоположного типа браков и акцентируется, в основном, вокруг собственных личностных интересов. В связи с этим, говоря о мотивации сохранения брака в период кризисных ситуаций, необходимо выявить специфику иерархии, которая составляет смыслообразующий фактор потребностно-мотивационной сферы партнеров, отражающихся в так называемых мотивах-побудителях.

Распределение супругами данных факторов по приоритету в рамках сохранения брачных отношений показало, что в семьях гармонического типа на первом месте, в основном, указываются мотивы «любить самому и быть любимым» (45,5%), «реализация потребности в аффилиации» (27,3%), «продолжения рода и реализации родительской функции» (18,2%) и «удовлетворения чувств безопасности» (10,7%).

Мотивы заключения брака и дальнейшего сохранения семейных отношений у супругов гармонического типа семей, обычно, совпадают, что дает возможность говорить о наличии общих смысло-жизненных ценностях семьи и стараниях супругов выработать общую стратегию жизнедеятельности в браке. Совпадение мотивов супругов, как правило, не провоцирует угрозы распада отношений, а диаметральная мотивационная противоположность, с нашей точки зрения, подлежит корректировке и формировании общей мотивационно-потребностной сферы семьи, которая, в свою очередь, будет позиционироваться на фундаменте создания общих ценностей, принятия особенностей супруга и допустимой уступчивости, сохраняющей личностную самоидентификацию каждого из них.

Такие мотивационные акценты позволяют предположить, что проблемы функциональной деструкции супружеских отношений на этапах нормативных кризисов, как правило, нестойки и решаются достаточно положительно. Регулятивный характер в устранении таковых причин лежит, на наш, взгляд, на проявлении в семьях данного типа принципов равноправия, доверия, уважения. Также необходимо отметить, что мотивы заключения брака и дальнейшего сохранения семейных отношений у супругов гармонического типа семей, обычно, совпадают, что дает возможность говорить о наличии общих смысло-жизненных ценностях семьи и стараниях супругов выработать общую стратегию жизнедеятельности в браке.

В 6-ти случаях из 8-ми кризисных ситуаций, как и в большинстве дисгармонических семей, были характерны расстройства отношений между супругами, которые проявлялись на этапах ненормативных кризисов и были связаны, в основном, с эмоциональным отдалением партнеров, что проявляется в достаточно тяжелой адаптации в стрессовых ситуациях, связанных с формированием общих правил регулирования семейных отношений и трансформации семейных ролей.

В большинстве семей дисгармонического типа отношения распада можно охарактеризовать как деструктогенные, т.е. подтверждающие наличие глубокого ненормативного кризиса. В таких ситуация психологическая помощь семье является необходимой и требует тщательного исследования следующих показателей: а) мотивации супругов; б) обеспеченности удовлетворения в базовых потребностях обоих супругов, а также в) причины их неудовлетворенности. Для каждого типа семей характер психологической помощи будет обусловлен психологиче-

ским особенностями супругов, способностями к формированию стратегии устойчивости супружеских отношений и тщательной духовной работой над собой и своими взаимодействиям с супругом (-ой).

Из рисунка 1 видим, что наиболее подвержены распаду отношения в вулканических (100%), иллюзорных (72%) и демонстративных (71,43%) семьях. Это говорит о том, что, например, в семьях демонстративного типа видимость счастливых супружеских отношений прикрывает на самом деле эмоциональную дестабилизацию, которая может развиваться в результате отсутствия партнерства и игнорирования супругами своих функций. Данное положение усугубляется навязчивым стремлением одного или обоих партнеров публично демонстрировать свои возможности и достижения, подчиняя интересы друг друга через принуждение к соответствованию желаемому впечатлению.

Рис. 1. Распределение деструктогенных отношений в семьях дисгармонического типа

Источник данных: Разработано автором.

Деструктогенные супружеские отношения, в основном, провоцируются степенью несовпадения мотивов каждого из супругов, что подтверждает особую важность содержания мотивов в браке. Это обусловливает меру совпадения ожиданий партнеров в процессе развития брачных отношений.

Говоря о механизмах обеспечения устойчивости отношений в браках дисгармонического типа на этапе ненормативного кризиса, необходимо отметить, что среди факторов, инициирующих психологические кризисы могут выступать: ценностные (14,5%), материальные (9,7%), интеллектуальные (8,1%), эмоциональные и мотивационно-потребностные механизмы (12,85%), степень реализации личностных замыслов (9,7%), качественные деструкции способов осуществления совместной деятельности (12,85%), формирование социального статуса (6,45%) и ролевого стиля в браке (6, 45%), а также сверхнормативная или возросшая социально-бытовая (8,1%), или социально-профессиональная активность (11,3%).

Исследование этих особенностей является важнейшей задачей социально-психологической направленности. Это позволяет глубже понимать принципы устройства отношений в браке, механизмы их регулирования и, что самое главное, механизмы предотвращения развития кризиса и его перехода к стадии ненормативного проявления. Это достигается средствами психологического консультирования и профилактики недостаточности знаний о семье, ее функциях, а также особенностях регулирования супружеских от ношений в зависимости от их проекций в первичных семьях.

Также основной задачей сохранения устойчивости отношений на этапах нормативных кризисов в браке становится выявление мотивации обоих супругов, на основе которой создавался брак и на основе которой будет выстраиваться дальнейшая его жизнедеятельность.

Заключение

Определены понятия нормативного и ненормативного кризисов, их специфику в моделях поведения супругов, а также взаимовлияние в рамках приобретения социального опыта семьи, исходя из которого, модель поведения супругов уже в условиях ненормативного кризиса будет определяться опытом решения проблем нормативных кризисных ситуаций, составляющих базис умений и навыков преодоления стандартных, общих для всех семей критических периодов в развитии.

Доказана важность исследования супружеских отношений в условиях нормативных и ненормативных кризисов. Своевременность данных исследований обусловливает успешность задач гармонизации брачного союза на основе изучения мотивов, их трансформаций, а также комплекса психологических факторов супругов, влияющих на особенности переживаниям ими кризисных периодов в процессе жизнедеятельности семьи.

Определены сходства и различия мотивации у представителей гармонического и дисгармонического типа семей на этапах нормативных и ненормативных кризисов. В семьях гармонического типа глубокие кризисные ситуации, сопровождающиеся деструктогенностью отношений, как правило, не возникают. Если и возникают кризисные явления, то, обычно, они являются ситуациями, характеризующими отношения супругов на этапах нормативных кризисов. В большинстве случаев супруги данного типа семей способны устранить конфликтную ситуацию самостоятельно, а иногда она даже и не становится предметом конфликта, характеризуясь лишь перестройкой и согласованием мнений, поведения и стратегий дальнейшей жизнедеятельности семьи.

Мотивы заключения брака и дальнейшего сохранения семейных отношений у супругов гармонического типа семей, обычно, совпадают, что дает возможность говорить о наличии общих смысло-жизненных ценностях семьи и стараниях супругов выработать общую стратегию жизнедеятельности в браке. Совпадение мотивов супругов, как правило, не провоцирует угрозы распада отношений, а диаметральная мотивационная противоположность, с нашей точки зрения, подлежит корректировке и формировании общей мотивационно-потребностной сферы семьи, которая, в свою очередь, будет позиционироваться на фундаменте создания общих ценностей, принятия особенностей супруга и допустимой уступчивости, сохраняющей личностную самоидентификацию каждого из них.

В большинстве семей дисгармонического типа отношения распада можно охарактеризовать как деструктогенные, т.е. подтверждающие наличие глубокого ненормативного кризиса. В таких ситуация психологическая помощь семье

является необходимой и требует тщательного исследования мотивации супругов, обеспеченности удовлетворения в базовых потребностях обоих супругов, а также причины их неудовлетворенности. Для каждого типа семей характер психологической помощи будет обусловлен психологическим особенностями супругов, способностями к формированию стратегии устойчивости супружеских отношений и тщательной духовной работой над собой и своими взаимодействиям с супругом (-ой).

Таким образом, анализируя семьи в состояниях кризисов, важно отметить, что «содержание» и механизмы устойчивости брачных отношений опосредуются, в значительной степени, характером и балансом мотивации супругов. Степень совпадения мотивов является крайне важной для каждого из партнеров и определяет совпадение ожиданий в развивающихся супружеских отношениях. Анализ мотивов и их расхождений является необходимым условием психологической помощи семье, проявляющейся в диапазоне от консультирования до психологической поддержки и сопровождения.

Библиографические ссылки

1. БОРОДИНА, В. Н., ВАККЕР, Е. А. Взаимосвязь стратегий поведения в конфликте супругов и удовлетворенностью браком. В: *Сибирский педагогический журнал.* 2014, №5, с. 111-115. ISSN 1813-4718.

2. ЕГОРОВА, Н. Ю. Трансформации супружества в контексте семейных ценностей. *В: Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета.* Социально-экономические науки. 2017, № 2 с.18-32. ISSN 2305-14334.

3. ЖУРАВЛЕВА, Н. А. *Динамика ценностных ориентации личности в условиях социально-экономических изменений:* Дисс. канд. психол. наук. Москва, МГУ., 2002, 226 с.

4. ИВАНЧЕНКО, В. А., ЩЕПИНА, В. В. Психологические особенности переживания супругами некоторых кризисных этапов в развитии семьи. В: *Сибирский педагогический журнал.* 2014, № 6, с. 162-166. ISSN 1813-4718.

5. КАЙТУКОВА, З. Х. *Особенности традиционной семьи.* В: Перспективы психологической науки и практики. Сборник статей Международной научно-практической конференции. Москва. 2017, с. 268-272. ISBN 978-5-87055-540-9.

6. КАРАБАНОВА, О. А. *Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учебное пособие* О. А. Карабанова. М.: Гардарики. 2005, 320 с. ISBN 5-8297-0189-8.

7. КЛИНЦОВА, М. Н. Современная Российская семья: основные тренды. *В: Известия высших учебных заведений.* Северо-Кавказский регион. Общественные науки. 2018, № 1 (197). с. 20-24. ISSN 2687-0770.

8. КОТЕЛЬНИКОВА, Ю. С. Анализ основных психологических концепций осмысления кризисов супружеских отношений в молодой семье. *В: Вестник Совета молодых учёных и специалистов.* Челябинской области. 2017, № 1 (16). с. 10-12. ISSN 2308-2127.

9. КУЧМАЕВА, О. В. Идеальная модель семьи в глазах россиян и стратегия по повышению ценности семейного образа жизни. В: *Экономика. Налоги. Право.* 2019, № 2. с. 70-82. ISSN 1999-849X

10. ОЛИФИРОВИЧ, Н. И., Зинкевич-Куземкина, Т. А. Велента, Т. Ф. *Психология семейных кризисов.* М.: Речь, 2006. 360 с. ISBN 5-9268-0416-7.

11. МАЗУРЧУК, Н. И., МАЗУРЧУК, Е. О. *Психолого-педагогическое сопровождение семьи: теоретическое осмысление и практика реализации. В: Педагогическое образование в России. 2016. № 3. С. 132-137. ISSN 2412-4818.*

12. ПОРОХНЮК, Е. В. Семейные ценности и типы семейного поведения современной Российской семьи. В: *Власть.* 2014, № 2. с. 160-163. ISSN 2071-5358.

13. ХОМЕНКО, И. А. Современная семья: состояние и перспективы развития. *В: Вестник Герценовского университета.* 2011, № 1. с. 5-10. ISSN 2306-9880.

14. ЯКОВЛЕВ, Д. Л. *Нормативные и ненормативные кризисы в жизни семьи.* 2017 [citat 02.07.2018). Disponibil: psycenter-babin.ru/obuchenie/stati-i-perevody/normativnye-i-nenormativnye

CZU 343.14(498+478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).11

EVOLUȚIA FONDURILOR EUROPENE ÎN DEZVOLTAREA RURALĂ A ROMÂNIEI

Cristina COPĂCEANU
Doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *copaceanu_c@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0003-3944-5982

Silvia MAZĂRE
Doctorand, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sylviamazare@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6743-5031

Fondurile europene asigură creșterea nivelului de trai pentru cei care locuiesc în spațiul rural prin dezvoltarea nu doar a economiei rurale, ci și a întregului spațiu rural. Prin prezentul articol, autorii au scos în evidență evoluția în timp a fondurilor europene alocate în dezvoltarea rurală a României, cu accent pe regiunile de dezvoltare și etapele de creare a fondurilor europene. Evoluția în timp a fondurilor europene a permis concluzionarea faptului că persistă problema incapacității de gestionare a investițiilor din fondurile europene alocate în dezvoltarea rurală a României. În opinia autorilor, este necesară continuarea identificării soluțiilor, instrumentelor și modelelor de monitorizare și evaluare a impactului fondurilor europene asupra dezvoltării rurale, precum și nivelul de absorbție a fondurilor europene de către zonele rurale Românești. Dezvoltarea rurală a României poate fi asigurată doar prin sporirea impactului fondurilor europene.

Cuvinte-cheie: *fonduri europene, dezvoltare rurală, impact, agricultură, România.*

THE EVOLUTION OF EUROPEAN FUNDS IN THE RURAL DEVELOPMENT OF ROMANIA

European funds ensure the increase in the standard of living for those who live in rural areas by developing not only the rural economy, but also the entire rural area. Through this article, the authors highlighted the evolution over time of the European funds allocated in the rural development of Romania, with an emphasis on the development regions and the stages of creation of the European funds. The evolution of the European funds over time allowed the conclusion that the problem of the inability to manage the investments from the European funds allocated to the rural development of Romania persists. In the opinion of the authors, it is necessary to continue the identification of solutions, tools and models for monitoring and evaluating the impact of European funds on rural development, as well as the level of absorption of European funds by Romanian rural areas. Romania's rural development can only be ensured by increasing the impact of European funds.

Keywords: *European funds, rural development, impact, agriculture, Romania.*

EVOLUTION DES FONDS EUROPÉENS DANS LE DÉVELOPPEMENT RURAL DE LA ROUMANIE

Les fonds européens assurent l'augmentation du niveau de vie des personnes vivant dans les zones rurales en développant non seulement l'économie rurale, mais également l'ensemble de la zone rurale. À travers cet article, les auteurs ont mis en évidence l'évolution dans le temps des fonds européens alloués au développement rural de la Roumanie, en se concentrant sur les régions de développement et les étapes de création des fonds européens. L'évolution dans le temps des fonds européens a permis de conclure que le problème de l'incapacité à gérer les investissements des fonds européens alloués au développement rural de la Roumanie persiste. Selon les auteurs, il est nécessaire de continuer à identifier des solutions, des outils et des modèles pour suivre et évaluer l'impact des fonds européens sur le développement rural, ainsi que le niveau d'absorption des fonds européens par les zones rurales roumaines. Le développement rural de la Roumanie ne peut être assuré qu'en augmentant l'impact des fonds européens.
Mots-clés: *Fonds européens, développement rural, impact, agriculture, Roumanie.*

ОСВОЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКИХ ФОНДОВ И ИХ ЗНАЧИМОСТЬ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ЗОН РУМЫНИИ

Европейские фонды обеспечивают повышение уровня жизни жителей сельской местности за счет развития не только сельской экономики, но и всей сельской инфраструктуры. В данной статье авторы освещают эволюцию европейских фондов, выделяемых на развитие сельских регионов Румынии, с течением времени, уделяя особое внимание регионам развития и этапам создания европейских фондов. Эволюция европейских фондов позволила сделать вывод, что проблема неспособности управлять инвестициями из европейских фондов, выделенных на развитие сельских районов Румынии, сохраняется. По мнению авторов, необходимо продолжить выявление решений, инструментов и моделей для мониторинга и оценки воздействия европейских фондов на развитие сельских районов, а также уровня освоения европейских фондов румынскими сельскими регионами. Сельское развитие Румынии может быть обеспечено только за счет увеличения воздействия европейских фондов.
Ключевые слова: *европейские фонды, развитие сельских районов, воздействие, сельское хозяйство, Румыния.*

Introducere

Dezvoltarea rurală reprezintă o abordare cuprinzătoare și coordonată a teritoriilor rurale în diferite componente: *sociale* (demografie, servicii etc.), *economice* (activități, domeniu de ocupare, resurse) și *de mediu*, având ca scop valorificarea mai bună a complementarităților dintre oraș și țară și sporirea resurselor specifice zonelor rurale, în același timp reprezentând o componentă a Politicii Agricole Comune a Uniunii Europene, revizuită și aprobată de Consiliul European de la Berlin în 1999, fiind centrată pe 3 axe: *1) îmbunătățirea competitivității agriculturii și a multifuncționalității acesteia; 2) promovarea protecției mediului în agricultură, precum şi a măsurilor forestiere care contribuie la dezvoltarea durabilă*; *3) participarea la dezvoltarea economică a zonelor rurale.* Varietatea mare a definițiilor conceptului de dezvoltare durabilă, se bazează pe implicarea factorilor economici, sociali, politici și de mediu, și impune regândirea criteriilor de analiză a strategiilor de dezvoltare prin echilibrarea drepturilor de proprietate și prețuri corecte, precum și democratizarea deciziilor despre mediu și economie. Astfel, dezvoltarea durabilă a ruralului are drept ax central echilibrul dintre om și natură, care nu este un raport fix, și care trebuie reprodus, menținut și ajustat la experiența concretă de țară [2, 3]. Reformele succesive ale Politicii Agricole Comune (PAC), extinderile Uniunii Europene (UE) și presiunile bugetare sporesc necesitatea unor studii empirice pentru a evalua rolul finanțării din fonduri europene în modelarea performanței dezvoltării rurale. Discuțiile teoretice privind efectele sprijinului pot

fi reduse în multe cazuri la discuții privind efectele generate de diferite niveluri și plafoane de sprijin și eficiența socio-economică a costurilor programelor europene de sprijinire a investițiilor în dezvoltarea rurală, dacă se reiese din diferențe de comportament al beneficiarilor de suporturi financiare, care sunt afectate atât înainte de sprijin, cât și după primirea acestuia, nivelul de competitivitate a UAT și regiunii, în final, sprijinul este destinat să acopere costurile legate de diferite tipuri de investiții. Se consideră, că, beneficiarul principal al suportului financiar este societatea în ansamblu, dacă acesta duce la o activitate investițională dorită, creșterea productivității, angajării forței de muncă, etc, care nu s-ar fi întâmplat fără ajutor. Deci, dacă beneficiarul ar fi realizat proiectul de investiții chiar și fără suport, sprijinul ar avea un cost alternativ ridicat, ce înseamnă că resursele ar fi putut genera o valoare societală mai mare fiind investite în alt domeniu sau altă activitate, și, dimpotrivă, nivelurile de suport mai mari decât necesarul duc la deadweight [8]. Ar fi fost optim dacă ar fi fost posibilă discriminarea perfectă a beneficiarilor pentru ca să se ofere exact nivelurile de sprijin de care este nevoie pentru a realiza un anumit proiect, mai ales că procesul de solicitare a sprijinului implică, de asemenea, muncă, timp, bani și alte resurse [4], având în consecință, costuri alternative ridicate, deoarece nu implică producție și inovare [10].

Metodologia de cercetare. În vederea realizării studiului autorii au apelat și utilizat un conglomerat de metode de cercetare, precum: metoda de analiză și sinteză, inducția și deducția, analogia, metoda istorică, metoda comparativă, metoda logică – care au permis analiza literaturii naționale și internaționale de specialitate, rapoartelor Uniunii Europene, a Institutului European din România, a Autorităților de Management ale Comisiei Europene și alte surse care au permis aprecierea progresului fondurilor europene în dezvoltarea rurală a României.

Principalele idei ale cercetării

Conceptul strategic de dezvoltare teritorială a României, conform Legii 151/1998 [13] și politicii regionale (de coeziune) a Uniunii Europene post-2020 [16], are 9 linii directoare: 1.valorificarea periferalităţii prin asumarea identității de conector şi releu la nivel continental şi intercontinental; 2.racordarea la reţeaua europeană a polilor şi coridoarelor de dezvoltare teritorială; 3.structurarea şi dezvoltarea echilibrată a reţelei de localităţi urbane; 4.afirmarea solidarităţii urban-rurale; 5.dezvoltarea adecvată a diferitelor categorii de teritorii; 6. dezvoltarea rurală; 7. consolidarea şi dezvoltarea legăturilor interregionale ca suport al dezvoltării regionale; 8. creşterea competitivității teritoriale; 9. protejarea, dezvoltarea şi valorificarea patrimoniului natural şi cultural, anul 2007, data aderării României la UE, marcând o nouă epocă în dezvoltarea rurală.

În acest context, România a trebuit să îşi adapteze rapid economia agricolă şi de dezvoltare rurală, să-şi pregătească instituţiile care vor aplica PAC pentru a se putea integra în piaţa internă a UE şi a adopta în totalitate PAC, aceasta reprezentând timp de peste 50 de ani cea mai importantă politică a UE de parteneriat între agricultură și societate, comună pentru toate țările din UE, gestionată și finanțată la nivel european din resursele bugetului UE, deplasând accentul de la subvențiile directe acordate agriculturii (pilonul I PAC) spre dezvoltarea integrată a economiei rurale şi spre protejarea mediului înconjurător (pilonul II al PAC). În opinia noastră, aderarea la UE a fost cel mai puternic factor de presiune pentru reforma rapidă a economiei rurale româneşti, dată fiind necesitatea integrării în economia rurală europeană, modelul european bazându-se pe un sector competitiv, orientat spre piaţă, îndeplinind funcţii publice, cum ar fi: protejarea mediului înconjurător, oferirea unor aşezări rezidenţiale mai convenabile pentru populaţia din spaţiul rural, precum şi integrarea agriculturii cu

mediul înconjurător şi cu silvicultura. În acest sens, conform Documentului de poziţie, Capitolul 21, prin asociere au fost constituite 8 regiuni de dezvoltare fără personalitate juridică, care reprezintă unităţi de implementare a politicii de dezvoltare regională la nivel teritorial (Tab.1).

Tabelul 1. Regiuni de dezvoltare

(Unități de implementare a politicii de dezvoltare regională la nivel teritorial)

Nr.	Regiuni de dezvoltare	Județe
1	Nord - Est	Bacău, Botoşani, Iaşi, Neamţ, Suceava, Vaslui
2	Sud - Est	Brăila, Buzău, Constanţa, Galaţi, Tulcea, Vrancea
3	Sud Muntenia	Argeş, Călăraşi, Dâmboviţa, Giurgiu, Ialomiţa, Prahova, Teleorman
4	Sud - Vest	Oltenia: Dolj, Gorj, Mehedinţi, Olt, Vâlcea
5	Vest	Arad, Caraş-Severin, Hunedoara, Timiş
6	Nord - Vest	Bihor, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Maramureş, Satu - Mare, Sălaj
7	Centru	Alba, Braşov, Covasna, Harghita, Mureş, Sibiu
8	Bucureşti - Ilfov	Municipiul Bucureşti, Ilfov

Sursa: elaborat de autori în baza [5, p.16].

Primii paşi în vederea integrării României în UE au vizat deschiderea celor 31 de capitole de negociere, printre care Capitolul 7 *Agricultura,* negocierile axate pe starea agriculturii şi a economiei rurale: spaţiul rural dominat de agricultură şi o infrastructură (de transport, comunicaţii, socială şi comercială) în mare parte învechită şi deficitară; agricultura cu tehnologii depăşite într-o proporţie mare, cu performanţe tehnice şi economice scăzute faţă de media UE; veniturile foarte mici ai agricultorilor români, cu impact negativ asupra întregului spaţiu rural, toate aceste aspecte creând un cerc vicios al subdezvoltării în agricultură. Pe acest fond era de aşteptat ca sprijinul pentru investiţiile private în exploataţiile agricole să beneficieze de legătura dintre dezvoltarea economică a sectorului agricol şi dezvoltarea rurală, în schimb România şi-a asumat anumite angajamente, dintre care: organizarea şi funcţionarea Agenţiei de Intervenţie şi Plăţi, organizarea şi funcţionarea Sistemului Integrat de Administrare şi Control (IACS) şi implementarea Programului SAPARD (Tab.2).

Fondurile alocate României de UE în perioada de preaderare, anii 2002-2007. Programul SAPARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) [14] este unul din trei instrumente ale UE, destinat sprijinirii pregătirilor de aderare ale țărilor din Europa Centrală şi de Est, concentrat în mod special pe domeniul agriculturii, lansat la 1 august 2002 prin derularea a două proiecte: îmbunătățirea prelucrării și marketingului produselor agricole și piscicole și dezvoltarea și îmbunătățirea infrastructurii rurale, având ca scop sprijinirea țărilor candidate la integrarea în UE în domeniul agriculturii și dezvoltării rurale, la etapa de pregătire pentru participarea la PAC și Piața unica europeană. Implementarea programului în România a fost criticată pentru birocrația excesivă, guvernul reorganizând Agenția SAPARD în Agenția de Plăți pentru Dezvoltare Rurală și Pescuit (APDRP).

Fondurile alocate României de UE în perioada de post-aderare, anii 2007-2013 cuprind 3 programe operaţionale (PO: Regional, Dezvoltarea Capacităţii

Tabelul 2. Etapele de creare a Fondurilor Europene

Fondurile alocate României de UE în perioada de preaderare, anii 2002-2007
Programul SAPARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) – este destinat sprijinirii pregătirilor de aderare ale ţărilor din Europa Centrală și de Est
Fondurile alocate României de UE în perioada de postaderare, anii 2007-2013
FEGA - Fondul European pentru Garantare Agricolă
FEADR (Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală) – se concentrează pe soluționarea problemelor specific zonelor rurale din UE
Fondurile alocate României în perioada 2014-2020
FEDR (Fondul european de dezvoltare regională) – promovează dezvoltarea echilibrată în regiunile UE
FSE (Fondul social European) – sprijină proiectele legate de ocuparea forței de muncă în toată Europa și investeşte în capitalul uman al UE
FEADR - Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală
FC (Fondul de coeziune) – finanţează proiecte de transport și de mediu în ţările cu venitul national brut pe cap de locuitor sub 90% din media UE (Bulgaria, Croația, Cipru, Estonia, Grecia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Portugalia, Cehia, România, Slovacia, Slovenia, Ungaria
FEPAM (Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime) – încurajează pescarii să adopte practice durabile și ajută comunitățile din zonele de coastă să-și diversifice activitățile pentru un trai mai bun.
Proiecte după anul 2020
Cadru Financiar Multianual al Uniunii Europene 2021-2027

Sursa: compilat de autori.

Administrative, DCA; Asistenţă Tehnică, AT) şi 4 programe operaţionale sectoriale (POS: Mediu; Transport; Creşterea Competitivităţii Economice, CCE; Dezvoltarea Resurselor Umane, DRU), cu alocarea totală pentru 2007-2013 de aproximativ 19,057 mld euro (19,2 mld euro în 2007) sau circa 84,7 mld lei și structură orientativă: POS Mediu - circa 23%, POS Transport - 23%, PO Regional - 20%, POS DRU - 18%, PO DCA - 1% şi POAT - 0,9% din totalul resurselor.

În domeniul agriculturii, în baza Planului Naţional Strategic pentru România, au fost create două fonduri [19]: *FEGA* - Fondul European de Garantare Agricolă pentru finanţarea măsurilor de marketing şi *FEADR* [20] - Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală pentru finanţarea programelor de dezvoltare rurală, accesat din martie 2008 după aprobarea Programului Naţional de Dezvoltare Rurală (PNDR) [18], care conţine descrierea modului concret de finanţare a investiţiilor din fondurile europene pentru agricultură şi dezvoltare rurală.

Principiile PAC [27] însumează un set de reguli şi măsuri, care au ca obiectiv principal creşterea productivităţii, garantarea unui nivel de viaţă echitabil pentru populaţia din zona rurală, stabilizarea pieţelor agricole, garantarea securităţii aprovizionărilor cu produse agroalimentare, asigurarea consumatorului cu bunuri agroalimentare la preţuri rezonabile.

Pe lângă acestea sunt noi reguli de programare şi de urmărire a implementării programelor [20] ce rezultă din următoarele documente de reglementare a politicii de dezvoltare rurală:

1. Orientările strategice ale Uniunii Europene - document, elaborat de Comisie, defineşte, pe baza unui bilanţ al situaţiei existente, priorităţile UE, fixează obiective şi indicatori de bază pentru măsurarea realizării acestor obiective, conține o fişă de analiză a situaţiei fiecărui stat membru în ceea ce priveşte obiectivele comunitare, orientările făcând obiectul unei revizuiri la jumătatea parcurgerii etapei.

2. Planul strategic national - documentul indică priorităţile de acţiune ale statului membru ţinând cont de orientările strategice ale Uniunii şi de specificul national, este stabilit de fiecare stat membru după consultarea partenerilor instituţionali, asociativi şi socio-economici şi în strânsă colaborare cu Comisia, nu face obiectul unei adoptări formale de către Comisie.

3. Programele de dezvoltare rurală (declinări operaţionale ale planului strategic naţional elaborat de statul membru după consultarea partenerilor economici şi sociali) - documentul poate acoperi tot sau o parte din teritoriul national, statele care au optat pentru o programare regională pot prezenta, în vederea aprobării, un cadru naţional care conţine elementele comune ale programelor regionale, fiecare program este adoptat după avizare de către comitetul STAR (Comitetul Structurilor Agricole şi al Dezvoltării Rurale al Uniunii Europene).

Pe lângă *3 axe* - obiectivele politicii de dezvoltare rurală, din Comunicatul de Perspective Financiare pentru perioada 2007-2013, aprobate ca concluzie la conferinţa de la Salzburg din 2003 şi Orientările strategice ale Consiliului European de la Lisabona şi Göteborg (*Axa 1:* ameliorarea competitivității agriculturii şi silviculturii prin susţinerea restructurării, inovării şi dezvoltării; *Axa 2:* îmbunătățirea mediului înconjurător şi a zonelor rurale prin intermediul sprijinului pentru managementul terenurilor (inclusiv acţiunile de dezvoltare rurală legate de programul Natura 2000; *Axa 3:* îmbunătăţirea calităţii vieţii în zonele rurale şi promovarea diversificării activităţilor economice prin măsuri care au ca obiectiv sectorul agricol şi alte zone rurale, cunoscută ca „Dezvoltare Rurală Extinsă), a *4-a axă*, numită *„Axa LEADER”*, cuprinde detalierea obiectivelor fiecărei dintre cele 3 axe, astfel, fiecare program conţinând „abordarea de tip LEADER”. Structura pe axe a alocărilor este neomogenă, astfel, axele 1 şi 3 au câte 10% din totalul programelor de finanţare ale UE, axa 2 - 25%, axa LEADER - 2,5%, iar alocările pentru asistenţă tehnică pot fi până la 4% din programele de finanţare pentru implementarea programelor, inclusiv finanţarea reţelelor naţionale, sprijinirea implementării măsurilor de dezvoltare rurală, în special, grupurilor locale de acţiune ca bază pentru Reţeaua Europeană de Dezvoltare Rurală, constituirea unei reţele de dezvoltare rurală la nivelul european şi fiecărui stat membru [20] constituită din organizaţiile şi administraţiile din domeniul dezvoltării rurale. Ratele de cofinanțare ale UE se stabilesc la nivelul 20-50% din cheltuielile publice totale și 75% în regiunile de convergență, pentru fiecare axă, pentru axa 2 şi axa LEADER - până la 55% şi 80% în regiunile de convergență, exprimând priorităţile UE, pentru regiunile periferice ratele maxime de cofinanțare crescând cu 5 puncte.

FEOGA [19, pct.1] este format din două fonduri distincte: Fondul European de Garantare Agricolă (FEGA), prin care se finanțează sau cofinanțează organizarea comună a pieței (OCP), sprijinirea directă a fermelor, măsurile de informare și promovare a produselor agricole pe piața internă și țărilor terțe, precum și măsurile veterinare și colectarea și utilizarea resurselor genetice, și Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR) [20], prin care se cofinanțează îmbunătățirea competitivității sectorului agricol și forestier,

măsurile de agromediu, îmbunătățirea calității vieții în zonele rurale, încurajarea diversificării economiei rurale, precum și constituirea de capacități locale (inițiativa LEADER). Toate cheltuielile agricole (cheltuielile obligatorii (CO) ale bugetului comunitar din Secțiunea „Garantare" și cheltuielile FEOGA-Orientare clasate ca neobligatorii (CNO) în temeiul tratatului de funcționare a UE, conform Noului Tratat (TFUE) se decid împreună de ambele componente ale autorității bugetare (Parlamentul European și Consiliul).

FEADR [23], [26], [28], [29] se constituie după formula: valorile actuale de finanţare [9] plus 1/2 din creditele LEADER plus o creştere de ajustare de extindere (FEADR = FEOGA Garanţii pentru Dezvoltare Rurală + FEOGA Orientare obiectiv 1 + jumătate din alocaţiile LEADER + credite DR ale noilor state membre) (Tab.3).

Tabelul 3. Sursele de constituire a FEADR pentru perioada 2007-2013

Total FEADR, din care (origine):	**Miliarde euro**
	88,75
FEOGA G (Garanțare Agricolă)-cheltuieli obligatorii	56
FEOGA O (Orientare)-cheltuieli neobligatorii	31,3
LEADER	1,45

Sursa: elaborat de autori în baza [11].

În vederea înscrierii alocărilor în bugetul general se realizează o repartizare anuală indicativă pe baza unor criterii obiective, ţinând cont de sumele rezervate regiunilor eligibile pentru obiectivul Convergenţă, rezultatele trecute, situaţiile şi nevoile speciale. fondurile PAC fiind cheltuite în *trei moduri*: sprijin pentru veniturile fermierilor și asistență pentru respectarea practicilor agricole durabile, măsuri de sprijinire a pieței sub formă de prevederi de siguranță (pilonul I) și programe de dezvoltare rurală (pilonul II).

Fondurile alocate României în perioada 2014-2020. În propunerea de Regulament al Parlamentului European şi al Consiliului de stabilire a unor norme privind plăţile directe acordate fermierilor prin scheme de sprijin în cadrul politicii agricole comune din 12.10.2011, PAC se doreşte a fi şi în perioada următoare o politică de importanţă majoră [12], bazându-se în continuare (96,1%) pe Pilon I şi Pilon II, cea mai mare parte revenind PACI, din alocarea financiară de 39% din bugetul total al UE. În urma transferurilor între PACI și PACII în 2015 a fost modificat cadrul financiar multianual privind agricultura [21]. Toate fondurile structurale și de investiții europene în perioada 2014-2020 sunt gestionate chiar de statele membre ale UE prin intermediul unor acorduri de parteneriat, complementar, dezvoltarea agriculturii fiind finanțată și prin plățile directe din FEGA, iar ajutoarele pentru categoriile de persoane defavorizate - din FEAD.

Conform Noului cadru financiar multianual [24], ce stabileşte un buget pentru „Conservarea și gestionarea resurselor naturale" (inclusiv PAC) de aproximativ 40%, reglementarea piețelor agricole și plățile directe reprezintă 30% măsurile de dezvoltare rurală - 9% din din totalul creditelor de angajament prevăzute astfel, bugetul destinat agriculturii și dezvoltării rurale pentru 2020 constituind 49 de mld. euro sau 35% din bugetul total, inferior cotei PAC [1] la începutul perspectivelor financiare (40,5% în 2014). Beneficiari principali ai FEADR (Franța -11,4 mld euro, Italia - 10,4 mld euro, Germania - 9,4 mld euro și Polonia - 8,7 mld euro) din 100 mld euro din cadrul financiar multiannual și 61 mild euro din fonduri publice alocate dezvoltării rurale. În Tabelul 4 sunt prezentate datele privind

alocările din Fondul de coeziune. Cel puțin 30% din finanțarea FEADR se alocă în domeniile mediului și climei, dezvoltării zonelor forestiere și îmbunătățirii viabilității pădurilor, măsurilor de agromediu, agriculturii biologice și plăților Natura 2000, cel puțin 5% - inițiativei LEADER, sumele și ratele de sprijin fiind stabilite în Anexa II a Regulamentului (de exemplu, ajutoarele anuale la înființare pentru tinerii fermieri pot atinge 70 mii euro, ajutoarele totale anuale pentru sistemele din domeniul calității – 3 mii euro sau 900 euro - pentru agricultura biologică la culturile perene), obiectivele sprijinului corelând cu Programul Național de Dezvoltare Rurală pentru perioada 2014-2020 [18].

Tabelul 4. Alocările din Fondul de coeziune pentru fiecare stat membru UE

Stat membru	Buget pentru perioada			
	2014-2020		2021-2027	
	mil EUR	%	mil EUR	%
Bulgaria	2 278,3	3,594	1 467	3,447
Cehia	6 258,9	9,874	7 389	17,363
Estonia	1 073,3	1,693	952	2,237
Grecia	3 240,5	5,112	3 508	8,243
Croația	2 559,5	4,038	1 372	3,224
Cipru	288,9*	0,456	207	0,486
Letonia	1 349,4	2,129	1 204	2,829
Lituania	2 048,9	3,232	1 645	3,865
Ungaria	6 025,4	9,505	3 015	7,085
Malta	217,7	0,343	192	0,451
Polonia	23 207,9	36,611	10 750	25,261
Portugalia	2 861,7	4,514	3 946	9,272
România	***6 934,9***	***10,940***	***4 094***	***9,620***
Slovenia	895,3	1,412	834	1,960
Slovacia	4 168,2	6,575	1 868	4,389
Total	63 390	100	42 556*	100

* Inclusiv asistență tehnică (114 milioane EUR)

Sursa: calculat de autori în baza datelor Comisiei Europeane despre Fondul de Coeziune [6].

Proiecte pentru perioada 2021-2027. Propunerile privind arhitectura redusă cu 10% a fondurilor structurale [25] și de coeziune post-2020 [16], lansate de Comisia Europeană la 29.05.2020, au avut un context destul de nefavorabil, bugetele politicilor de coeziune și agricolă comună fiind reduse, în special din cauza golului bugetar cauzat de Brexit de aproximativ 12 mlrd euro anual, în același timp reducându-se numărul de obiective ale politicii de coeziune, ceea ce ar conduce la o mai mare claritate și simplificare. Astfel, investițiile în inovare, digitalizare și IMM-uri, pe de o parte, și cele în

reducerea emisiilor de carbon, pe de alta, au alocații de 65÷85% din fondurile de coeziune în funcție de gradul de dezvoltare al fiecărei țări, restul fondurilor - pentru dezvoltarea infrastructurii de transport și digitale, sprijinirea creșterii ocupării forței de muncă și a dezvoltării regionale și locale. Pe de altă parte, menținerea legăturii dintre mecanismele de guvernanță economică ale UE (precum procedura de deficit excesiv) și acordarea de fonduri europene poate suspenda total sau parțial angajamentele financiare pentru un stat care nu aplică măsuri de remediere a dezechilibrelor fiscal-bugetare, suspendarea normei de reacreditare a autorităților de management [22] la nivel național în noua perioadă de programare bugetară reduce pierderile de timp (aproape 4 ani pentru acreditarea tuturor autorităților de management), în care decontările de către Comisia Europeană sunt oprite, iar revenirea la regula n+2, conform căreia fondurile angajate într-un an vor trebui cheltuite cel târziu după doi ani, este o măsură pozitivă, pentru că înseamnă o mai multă presiune pe autoritățile naționale după ce regula n+3 din 2014-2020 a dus la o relaxare din partea autorităților, fapt ce generează o absorbție foarte scăzută a fondurilor.

În acest context, cadrul Financiar Multianual al UE 2021-2027 presupune o creștere cu 8% a fondurilor europene structurale și de coeziune nerambursabile pentru România, care se numără printre 8 state membre care beneficiază de alocări mai mari, de la 25,2 mild euro la 27,2 mild euro, generată de schimbarea metodologiei de alocare [27] a fondurilor, ce demonstrează necesitatea continuării efortului apropiere economică a României cu celelalte state membre UE (spre deosebire de Polonia și Ungaria, pentru care reducerile au constituit 23% și 24% respectiv, și care au recuperat o parte din decalajele care le separă față de media europeană), rata efectivă de absorbție a programelor finanțate din fondurile de coeziune constituind aproximativ 5%. Suplimentar UE alocă 25 mld euro pentru a sprijini reformele structurale în vederea îmbunătățirii competitivității economiei, din care 2,16 mld euro exclusiv statelor nemembre ale zonei euro cu obligația de a adopta moneda euro - 1,34 mld euro în cazul României, inclusiv 0,39 mld euro pentru pregătirea aderării la zona euro.

Incapacitatea de a gestiona investițiile din fondurile europene este o problemă încă din 2007, în exercițiul financiar 2007-2013 România pierzând 1,64 mld euro [17] din fondurile de coeziune alocate, fapt care a determinat introducerea de noi criterii suplimentar la criteriul PIB, care stau la baza alocărilor naționale:

- *șomajul general* al unei regiuni și mai ales șomajul în rândul tinerilor - România are o rată a șomajului în rândul tinerilor de 20%, Comisia Europeană crește alocările de fonduri europene tocmai pentru a compensa faptul că Guvernul României nu a reușit să asigure cadrul necesar integrării tinerilor pe piața forței de muncă;
- *nivelul educației* - statele cu sisteme de educație mai puțin performante și cu un nivel de educație mai scăzut al cetățenilor sunt sprijinite cu fonduri europene suplimentare pentru a reduce decalajul față de țările cu sisteme educaționale mai puternice;
- *schimbările climatice* - regiunile ineficiente din punct de vedere energetic primesc un sprijin mai ridicat pentru atingerea obiectivelor de reducere a emisiilor de CO^2, creșterea eficienței energetice și reducerea poluării;
- *primirea și integrarea migranților* - în baza acestui criteriu se acordă fonduri suplimentare statelor în care a existat o migrație mai ridicată din afara UE după 1.01.2013 (de exemplu, Italia, Spania sau Grecia).

Raportul de convergență privind aderarea la zona euro [7] publicat de către Comisia Europeană, arăta că România îndeplinește doar criteriul legat de finanțele publice din 5 criterii necesare (criteriile legate de stabilitatea prețurilor, cursul de schimb

şi ratele dobânzilor pe termen lung, convergenţa legislaţiei naţionale cu cea europeană), guvernarea actuală întârziind cu măsurile respective, România îndeplinind anterior 3 criterii: finanţele publice, inflaţia şi rata dobânzilor pe termen lung, când creşterea record a inflaţiei până la 5,2% a generat scumpirea creditelor bancare, ce a dus la plasarea României pe ultimul loc în UE privind pregătirea pentru zona euro. În plus, cele mai realiste prognoze arată cum măsurile Guvernului vor duce şi la încălcarea ultimului criteriu principal, cel al finanţelor publice, pentru care este nevoie de un nivel al deficitului bugetar de sub 3%.

Conform viziunii Strategiei de dezvoltare teritorială a României 2035 [30] zonele rurale puternic conectate la motoarele economice ale teritoriului naţional, pot deveni poli de dezvoltare durabilă a teritoriului prin promovarea unei noi paradigme de dezvoltare la nivel local pe direcţiile următoare: (i) îmbunătăţirea infrastructurii care conectează oraşele şi zonele înconjurătoare acestora, în vederea extinderii masei lor economice; (ii) asigurarea unor instituţii publice performante în zonele mai slab dezvoltate, în special în domeniile educaţie, sănătate, infrastructura de bază pentru serviciile publice etc., pentru a promova mobilitatea oamenilor şi pentru a contribui la creşterea standardului de viaţă; (iii) promovarea investiţiilor în calitatea vieţii în zonele cu potenţial ridicat de creştere, pentru a spori capacitatea de a atrage şi păstra capitalul uman necesar; (iv) valorificarea potenţialului propriu a spaţiului rural; (v) proiectarea şi implementarea unor măsuri care să vizeze grupurile marginalizate şi minoritare, în vederea susţinerii participării acestora la procesele de dezvoltare ca părţi active ale economiei, iar la nivel regional şi internaţional: (i) îmbunătăţirea legăturilor dintre zonele cu potenţial ridicat şi cele deficitare pentru a permite o concentrare eficientă a resurselor şi a efectelor de contagiune pozitivă (de la zonele dezvoltate către cele cu carenţe); (ii) reducerea distanţei faţă de pieţele importante din UE şi alte zone prin îmbunătăţirea infrastructurii şi încurajarea fluxurilor transfrontaliere de oameni, capital şi idei [15].

Concluzii

Conform Strategiei de dezvoltare teritorială a României 2035, activităţile de evaluare compară realizările de la anumite momente de parcurs al implementării strategiei cu ţintele anterior propuse, inclusiv modul de implementare a politicilor specifice, sistemul de monitorizare cuprinzând 3 componente principale: (i) monitorizarea dinamicilor teritoriale, (ii) monitorizarea gradului de realizare a măsurilor, activităţilor şi proiectelor stabilite la nivelul SDTR, (iii) monitorizarea şi evaluarea impactului teritorial al programelor de investiţii pe componente: a) monitorizarea programelor naţionale; b) monitorizarea programelor operaţionale.

Analizând în evoluţie capacitatea României de a gestiona fondurile europene, am constatat că există un şir de impedimente, riscuri şi probleme din momentul aderării la UE şi pînă în prezent, fapt care a determinat introducerea de noi criterii suplimentare la criteriul PIB, care stau la baza alocărilor naţionale. Aderarea la UE a fost cel mai puternic factor de presiune pentru reforma rapidă a economiei rurale româneşti.

Referinţe bibliografice

1. *Agriculture and rural development. Rural development.* Disponibil:https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_en

2. BELLI, N. *Dezvoltarea umană durabilă a comunităţilor rurale în România şi Republica Moldova: agricultura şi ruralul în perioada de tranziţie*. Ed. D. Gusti, 1996.

3. BELLI, N. *Proprietatea în teoria şi practica economică. Abordări conceptuale.* CIDE, 1994.

4. BENGA, E., HĀZNERS, J. *Counterfactual evaluation of farm modernization measure of, latvian rdp 2007-2013 with propensity score matching.* Good Practice Workshop “Methods for Assessing Impacts of Rural Development Programmes 2007-2013”, Italia, 4-5 iulie 2016. p.20. Disponibil:https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/gpw-03_3-1_latvia_hazners.rev_.pdf

5. COJANU, V., BOTEZATU, E., PELEANU, I. *Formularea conceptelor operaţionale ale unei politici de coeziune şi competitivitate*. EIR Working Papers Series, nr.22. p.16. ISSN 1841-4281. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/WP_22.pdf

6. Comisia Europeană, la prețurile din 2018. Disponibil:https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/96/fondul-de-coeziune

7. Convergence Report 2020. Disponibil: https://ec.europa.eu/info/publications/convergence-report-2020_en

8. DEBERTIN, D. L. *Agricultural Production Economics.* Second Edition, Amazon Createspace 2012. Agricultural Economics Textbook Gallery. p.432. ISBN 978-1469960647. Disponibil:https://uknowledge.uky.edu/agecon_textbooks/1/

9. DONA, I., DOBRE, C., GERGELY, S. *Dezvoltarea rurală: note de curs, sinteze*. București, 2005, p.124. Disponibil: https://managusamv.ro/images/pdf/dezvoltare.pdf

10. HARRIS, R., TRAINOR, M. *Capital subsidies and their impact on Total Factor Productivity*: Firm-level evidence from Northern Ireland. În: Journal of Regional Science, 2005, Vol.45(1). pp. 49-74.

11. https://ec.europa.eu/esf/home.jsp

12. În cadrul reformei din 2013 Reg.(CE) nr.1290/2005 și Reg.(CE) nr. 1698/2005 au fost înlocuite de Reg.(UE) nr. 1306/2013 privind finanțarea, gestionarea și monitorizarea PAC și Reg.(UE) nr.1305/2013 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din FEADR (JOL 347 din 20.12.2013).

13. Legea nr.151/1998 privind dezvoltarea regionala în România. [citat 16.03.2021]. Disponibil:http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/15220

14. Ordonanţa de urgenţă nr.142 din 21 septembrie 2000 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Agenţiei SAPARD pentru implementarea tehnica şi financiară a Instrumentului special de preaderare pentru agricultura şi dezvoltare rurală. Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 471 din 28 septembrie 2000. Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/24386

15. Planul de acțiuni al Strategiei de Dezvoltare a Județului Neamț 2014-2023. Disponibil:https://www.viziteazaneamt.ro/wp-content/uploads/2015/08/Plan-de-actiuni-proiecte-2014-2023.pdf

16. Politica de coeziune 2021-2027.Disponibil: https://www.mae.ro/node/55129

17. Politica de coeziune în practică: principalele rezultate ale investițiilor UE în perioada 2007-2013. Disponibil:https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/IP_16_3323

18. Programul Național de Dezvoltare Rurală pentru perioada 2014 – 2020. Disponibil:https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/programare-2014-2020/PNDR-2014-2020-versiunea-aprobata-26-mai-2015.pdf

19. Regulamentul (CE) nr.1290/2005 privind finanțarea politicii agricole comune. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO ALL/?uri=CELEX%3A32005R1290

20. Regulamentul (CE) nr.1698/2005 al Consiliului din 20 septembrie 2005 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR). Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32005R1698

21. Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr.141/2015 (JO L 24 din 30.1.2015) de modificare a Regulamentului de punere în aplicare (UE) nr. 540/2011 în ceea ce privește prelungirea perioadei de autorizare a substanțelor active etefon și fenamifos. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2015/415/oj/ron

22. Regulamentul delegat al UE nr.640/2014 privind administrarea, retragerea sprijinului sau condițiile penalităților aplicabile plăților directe, sprijinului pentru dezvoltare rurală și ecocondiționalității. Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0640&from=EN

23. Regulamentul delegat al UE nr.807/2014 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală prin Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR) și introducerea unor dispoziții tranzitorii. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:32014R0807

24. Regulamentul privind noul cadru financiar multianual [Reg. (UE, Euratom) nr.1311/2013, JOL347, 20.12.2013] şi acordul interinstituțional privind buna gestiune financiară (JOC373, 20.12.2013), aprobate de Parlamentul European la 19.11.2013 (rezoluțiile P7_TA (2013)0455 și P7_TA(2013)0456, JO C 436, 24.11.2016). Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1311&from=EN

25. Regulamentul UE nr.1303/2013 – reguli comune aplicabile fondurilor structurale și de investiții europene (ESIF). Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=FI

26. Regulamentul UE nr.1305/2013 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală de către Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR). Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305

27. Regulamentul UE nr.1306/2013 privind finanțarea, gestionarea și monitorizarea politicii agricole comune. Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0549:0607:RO:PDF

28. Regulamentul UE nr.1310/2013 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală de către Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR). Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1310

29. Regulamentul UE nr.809/2014 sistemul de administrare și control, măsurile de dezvoltare rurală și ecocondiționalitatea. Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0809&from=it

30. Strategia de dezvoltare teritorială a României. România policentrică 2035 – Coeziune şi competitivitate teritorială, dezvoltare şi şanse egale pentru oameni. Versiunea 4, 2015. Disponibil:https://www.fonduri-structurale.ro/Document_Files/Stiri/00017493/7hctm_Anexe.pdf

CZU 005.6:614.2
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).12

STUDIU PRIVIND MANAGEMENTUL CALITĂȚII ÎN CADRUL UNITAȚII SPITALICEȘTI DIN ORAȘUL NOVACI

Aliona LÎSÎI
Doctor, conferențiar universitar,
Universitatatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *aliona_lisii@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0001-9719-0012

Emil GRIGORE
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *grigore60@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0001-9230-8640

Deși majoritatea oamenilor sunt convinși că asigurarea calității în domeniul asistenței medicale este importantă, mulți ar fi de părere că știu exact ce înseamnă „calitate”. Perspectiva organizației furnizoare include calitatea și conformitatea calității. Calitatea performanței include caracteristicile și atributele concepute în produsul sau serviciul oferit pacientului. Conformitatea calității se referă la conformitatea serviciului medical cu obiectivele vizate. Este importantă asigurarea funcționalității sistemului instituțional de management al calității în unitățile spitalicești, care ar duce spre eficientizarea direcționării și alocării resurselor și aplicarea unor instrumente sau tehnici de calitate întru scontarea unor performanțe și rezultate bine formulate.
Cuvinte-cheie: *managementul calității, costul calității, metoda Six Sigma, strategii, unitate spitalicească.*

STUDY ON QUALITY MANAGEMENT WITHIN THE HOSPITAL UNIT IN THE CITY OF NOVACI

Although most people would think that quality assurance in healthcare is important, many would think that they know exactly what «quality» means. The supplier organization's perspective includes quality and quality conformity. Performance quality includes the features and attributes designed for the product or service provided to the patient. Quality compliance refers to the compliance of the medical service with the targeted objectives. It is important to ensure the functionality of the institutional quality management system in hospital units, which would lead to the efficiency of directing and allocating resources and applying quality tools or techniques in order to achieve well-formulated performances and results.
Keywords: *quality management, cost of quality, Six Sigma method, strategies, hospital unit.*

ÉTUDE SUR LA GESTION DE LA QUALITÉ AU SEIN DE L'UNITÉ HOSPITALIÈRE DE LA VILLE DE NOVACI

Bien que la plupart des gens penseraient que l'assurance qualité dans les soins de santé est importante, beaucoup penseraient qu'ils savent exactement ce que signifie « qualité ». La perspective de l'organisation du fournisseur inclut la

qualité et la conformité à la qualité. La qualité des performances comprend les caractéristiques et les attributs conçus dans le produit ou le service fourni au patient. Le respect de la qualité fait référence à la conformité du service médical aux objectifs visés. Il est important d'assurer la fonctionnalité du système institutionnel de gestion de la qualité dans les unités hospitalières, ce qui conduirait à l'efficacité de la direction et de l'allocation des ressources et à l'application d'outils ou de techniques de qualité afin d'obtenir des performances et des résultats bien formulés.

Mots-clés: *management de la qualité, coût de la qualité, méthode Six Sigma, stratégies, unité hospitalière*.

ИССЛЕДОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ В БОЛЬНИЦЕ ОТДЕЛЕНИЯ ГОРОДА НОВАЧ

Несмотря на то, что большинство людей думают, что обеспечение качества в здравоохранении важно, многие убеждены: они точно знают, что означает «качество». Перспектива организации-поставщика включает в себя качество и соответствие этому качеству. Качество исполнения включает в себя функции и атрибуты, предусмотренные в продукте или услуге, предоставляемой пациенту. Соблюдение качества означает соответствие медицинской услуги поставленным целям. Важно обеспечить функциональность институциональной системы управления качеством в больничных отделениях, что приведет к эффективности направления и распределения ресурсов и применения инструментов или методов качества для достижения четко сформулированных действий и результатов.

Ключевые слова: *управление качеством, стоимость качества, метод «Six Sigma», стратегии, больница.*

Introducere

De-a lungul timpului, managementul calității a devenit imperios pentru sectorul de producție în anii 1970 și 1980, pentru organizațiile de servicii din anii 1980 și 1990 și în sfârșit, pentru industria sănătății în anii 1990, culminând cu un raport al Institutului de Medicină (IOM) din 1999, To Err Is Human, care cuprindea statistici detaliate alarmante referitoare la numărul de persoane afectate de sistemul de sănătate, totodată recomandă îmbunătățirea calității în ceea ce privește siguranța pacienților [1].

Raportul statistic elaborat atunci, a recunoscut necesitatea unor schimbări sistemice și a solicitat soluții inovatoare pentru a asigura îmbunătățirea calității asistenței medicale.

Industria de asistență medicală se confruntă cu presiuni mărite, orientate nu doar pe creşterea calității ci și pe diminuarea costurilor. Acest studiu oferă o prezentare a instrumentelor și tehnicilor de management al calității care sunt utilizate cu succes de către organizațiile de asistență medicală, în special de Spitalul Orășenesc Novaci.

Temele principale vizate includ [2]:

- definirea calității;
- costurile de calitate;
- programe de calitate, inclusiv managementul calității totale (TQM) / îmbunătățirea continuă a calității (CQI), ISO 9000, criteriile Baldrige și Six Sigma (programele Six Sigma diferă de instrumentele Six Sigma);
- instrumente și tehnici Six Sigma, inclusiv procesul de definire a măsurătorilor pentru controlul procesului de control (DMAIC), șapte instrumente de calitate de bază, controlul proceselor statistice (SPC) și capacitatea procesului;
- alte instrumente și tehnici de calitate, inclusiv implementarea funcțiilor de calitate.

Rezultatul studiului va permite o mai bună înțelegere a importanței calității în domeniul medical, programele și instrumental de calitate, permițând aplicarea instrumentelor și tehnicilor pentru a începe îmbunătățirea calității [3].

Idei și discuții

Din perspectiva clientului, în cadrul Spitalului

Orășenesc Novaci s-au exemplificat opt dimensiuni ale calității produsului:

1. Performanță: caracteristicile de funcționare;

2. Caracteristici: suplimente la caracteristicile de bază ale produsului;

3. Fiabilitate: probabilitatea ca produsul să funcționeze în timp;

4. Conformitate: conformitatea produsului cu standardele stabilite;

5. Durabilitate: durata de timp în care produsul va continua să funcționeze;

6. Serviciabilitate: ușurința reparării;

7. Estetica: frumusețe legată de aspectul produsului;

8. Valoarea percepută: percepțiile produsului.

Din perspectiva clientului, în cadrul Spitalului Orășensc Novaci s-au exemplificat cinci dimensiuni ale calității serviciilor:

1. Tangibile: facilități fizice, echipamente și aspectul personalului;

2. Fiabilitate: capacitatea de a efectua servicii promise în mod fiabil și precis;

3. Responsabilitate: dorința de a ajuta clienții și de a oferi servicii prompte;

4. Asigurarea: cunoștințele și mulțumirea angajaților și capacitatea lor de a inspira încredere și încredere;

5. Empatia: îngrijire și atenție individualizată

Raportul OIM din 2001 Transversarea cadrului de calitate descrie șase dimensiuni ale calității în domeniul asistenței medicale, precum: sigur, eficient, centrat pe pacient, în timp util, eficient și echitabil. În cele din urmă, Proiectul de Asigurare a Calității (2006) descrie nouă dimensiuni ale calității în domeniul asistenței medicale, precum: performanța tehnică, accesul la servicii, eficiența îngrijirii, eficiența furnizării serviciilor, relațiile interpersonale, continuitatea serviciilor, siguranța, infrastructura fizică, confortul și alegerea [4].

Evident, calitatea și diversele sale dimensiuni pot fi văzute în multe feluri. Dimensiunile relevante pentru o organizație sau proiect pot să nu fie relevante pentru o organizație diferită. Dimensiunile speciale de calitate pe care să se concentreze și greutatea relativă a acestor dimensiuni ar trebui determinate pe baza proiectelor și a contextelor specifice.

Costurile de calitate - sau costurile de calitate slabă sunt costurile asociate cu furnizarea unui produs sau a unui serviciu de slabă calitate. S-a spus faptul că costul calității reprezintă „cheltuiala neconformității - costul de a face lucrurile greșit" [5].

Inițiativele și proiectele de îmbunătățire a calității nu pot fi justificate doar pentru că „toată lumea o face", ci mai degrabă trebuie justificate pe baza beneficiilor financiare sau sociale. Cu toate acestea, s-a constatat că spitalele de calitate inferioară au niveluri mai scăzute de rentabilitate, iar 30% din toate costurile directe de asistență medicală constituie rezultatul îngrijirii de calitate slabă.

Costul calității implementat la nivelul Spitalului Orășenesc Novaci este de obicei împărțit în patru părți [7]:

- eșec extern: costurile asociate cu eșecul după ce clientul primește serviciul;

- eșecul intern: costurile asociate cu eșecul înainte ca clientul să primească serviciul (de exemplu, reparația, corectarea problemelor);

- evaluare: costurile asociate cu inspectarea și evaluarea calității livrărilor a serviciului final (de exemplu, audituri, pregătire de acreditare și revizuire);

- prevenirea: costurile suportate pentru a elimina sau minimiza costurile de evaluare și de eșec (de exemplu, instruire, investiții în sisteme).

Adesea, costurile prevenirii sunt văzute ca cheltuieli, în timp ce celelalte, sunt ascunse în sistem. Cu toate acestea, managerul consideră că, în mod normal, este mai ieftin să se prevină o problemă de calitate decât de a remedia defecțiunile de calitate în cadrul spitalului Orășenesc Novaci. Susținerea

îmbunătățirii continue a calității nu numai că poate îmbunătăți calitatea, dar poate și îmbunătăți situația financiară a unității Spitalul Orășenesc Novaci.

Six Sigma a început în 1980, la compania Motorola, ca program de îmbunătățire a calității în cadrul organizației. Programul a fost adoptat de multe companii, iar instruirea în metodologia Six Sigma este oferită de mulți consultanți, inclusiv Motorola [6].

Six Sigma a fost gândită ca o filosofie, metodologie, set de instrumente și scop. Este văzută ca o strategie de afaceri cu accent pe eliminarea defectelor prin prevenirea și îmbunătățirea proceselor.

Filosofia Six Sigma transformă cultura organizației, iar metodologia acesteia folosește o abordare bazată pe echipa de proiect pentru îmbunătățirea procesului, utilizând ciclul definitoriu –analiză - îmbunătățire - control (DMAIC). Six Sigma este alcătuită dintr-un set de instrumente cantitative și calitative bazate pe statistici, utilizate pentru a oferi managementului informații care să permită îmbunătățirea performanțelor unei organizații.

În cele din urmă, Six Sigma reprezintă, de asemenea, un obiectiv care exemplifică maxim 3,4 defecte pe un milion de oportunități (DPMOs).

Programele Six Sigma pot avea diverse forme, în funcție de organizație, însă cele de succes au în comun câteva teme comune:

- suport de top management pentru Six Sigma ca strategie de afaceri;

- instruire extensivă la toate nivelurile organizației în metodologia și utilizarea instrumentelor și tehnicilor;

- accentul pe abordarea DMAIC și utilizarea măsurilor cantitative ale succesului proiectului;

- proiecte bazate pe echipe pentru îmbunătățirea factorilor care afectează în mod direct bunăstarea financiară a organizației.

Metodologia Six Sigma a fost utilizată cu succes în cadrul unității spitalicești din Novaci pentru a îmbunătăți calitatea și eficiența economică a acestuia.

Cultura proiectului Six Sigma aplicat în instituția Spitalul Orășenesc Novaci. Six Sigma [3], ca toate inițiativele de schimbare de succes, necesită și sprijină schimbările culturale în cadrul organizației din Novaci. Cultura organizației poate fi considerată ca fiind personalitatea sa, constituită din ipotezele, valorile, normele și credințele întregului membru al unității. Este evidențiat, modul în care sunt îndeplinite sarcinile, modul în care sunt rezolvate problemele și modul în care angajații Spitalului Orășenesc Novaci interacționează unul cu celălalt și cu lumea exterioară.

Liderii și angajații organizațiilor formează și sunt formați de cultura organizației.

Leadership-ul – etapă a proiectului Six Sigma aplicat în instituția Spitalul Orășenesc Novaci. Six Sigma se concentrează pe leadership și pe necesitatea ca managementul de top al spitalului Novaci să susțină și să conducă inițiativa. Fără acest sprijin, orice inițiativă este sortită eșecului. Cu sprijin financiar și ideologic, Six Sigma poate transforma, în totalitate, unitatea spitalicească.

Instruire – metodă a proiectului Six Sigma aplicat în instituția Spitalul Orășenesc Novaci. Inițiativele de succes Six Sigma necesită un nivel înalt de competență pentru aplicarea metodelor și tehnicilor calitative și cantitative ale metodei. Pentru a realiza acest lucru, inițiativele Six Sigma implică o vastă pregătire la toate nivelurile organizației spitalicești. Pe măsură ce angajații Spitalului Orășenesc Novaci primesc mai multă pregătire și devin mai profesioniști, aceștia sunt desemnați cu diverse obiecte, precum centuri verzi, centuri negre, sau catalogați maeștrii cu centuri negre.

Centurile verzi se obțin în general după cinci zile de formare, care cumulează informații despre managementul și controlul calității aplicat în Spitalul Orășenesc Novaci, despre rezolvarea problemelor,

analiza datelor, facilitarea grupurilor și managementul proiectelor. Pentru a obține certificarea, ei trebuie să treacă de obicei un examen scris și să finalizeze cu succes, ulterior să apere un proiect Six Sigma. Centurile verzi continuă să-și îndeplinească sarcinile obișnuite, pe lângă proiectele Six Sigma. Conducerea spitalului are scopul de a-și antrena toți angajații la nivelul centurii verzi.

Centurile negre au mai multă experiență în conducerea proiectului Six Sigma decât centurile verzi. Angajații au mai multă pregătire în metodele statistice de nivel superior. Centurile negre petrec o perioadă limitată de timp în cadrul organizației Spitalul Orășenesc Novaci, de obicei unul sau doi ani, lucrează la proiecte Six Sigma pe întreaga perioadă și apoi se întorc la slujbele lor obișnuite.

La cel mai înalt nivel se regăsesc angajații clasificați ca maeștrii cu centuri negre, calificați să creeze centuri verzi și negre, oferind o pregătire mai vastă în metodele statistice, precum și abilitățile de comunicare și predare. Centurile negre oferă mentorat și expertiză centurilor verzi. Acest sistem de instruire urmărește îndeplinirea unor obiective, precum: asigură organizarea experților interni; permite persoanelor din instituție să vorbească aceeași limbă, să înțeleagă exact ce rol au proiectele Six Sigma.

DMAIC (Definire, Măsurare, Analiză, Îmbunătățire, Control) este acronimul pentru cele cinci faze ale unui proiect Six Sigma care se elaborează în Spitalul Orășenesc Novaci, exemplifică trăsături precum: definirea, măsurarea, analiza, îmbunătățirea și controlul. Cadrul DMAIC sau ciclul de îmbunătățire este utilizat pentru a ghida proiectele de îmbunătățire a proceselor Six Sigma din cadrul spitalului Novaci. DMAIC se bazează pe ciclul de îmbunătățire continuă a planului de acțiune (plan-do-check-act), dezvoltat de Shewart și Deming, dar este mult mai specific – vezi figura 1.

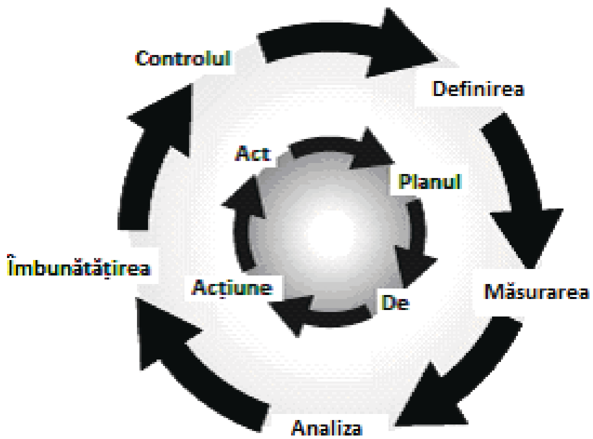

Fig 1. Procesul DMAIC

Sursa: Elaborat de autor.

Definirea. În faza de definire, echipa Six Sigma alege un proiect bazat pe obiectivele strategice ale afacerii și pe nevoile sau cerințele clienților procesului. Problema care trebuie rezolvată (sau procesul care trebuie îmbunătățit) este definită din punct de vedere operațional și al rezultatelor măsurabile. Programele „bune" de tip Six Sigma au în mod obișnuit următoarele atribute:

- proiectul va economisi sau va face bani pentru Spitalul Orășenesc Novaci;
- rezultatele dorite ale procesului sunt măsurabile;
- problema este importantă pentru afaceri, are o relație clară cu strategia organizațională și este (sau va fi) susținută de organizație.

Măsurarea. În faza de măsurare, echipa determină capacitatea actuală și stabilitatea procesului. Variabilele de ieșire a proceselor cheie (KPOV) sunt identificate și determină valori corecte pentru acestea.

Intrările în proces sunt identificate și prioritizate. Analiza cauzelor (RCA) sau modul de eșec și analiza efectelor (FMEA) este uneori utilizată pentru a determina variabilele cheie de intrare a procesului (KPIV). Valorile validate sunt corecte, ele sunt determinate și pentru KPIV-urile.

Planul de colectare a datelor pentru acest proces este determinat și implementat ținând cont de KPIV și KPOV. Scopul acestei faze a proiectului presupune stabilirea stadiului actual al procesului de evaluare a efectului oricăror modificări aduse acestuia – vezi figura 2.

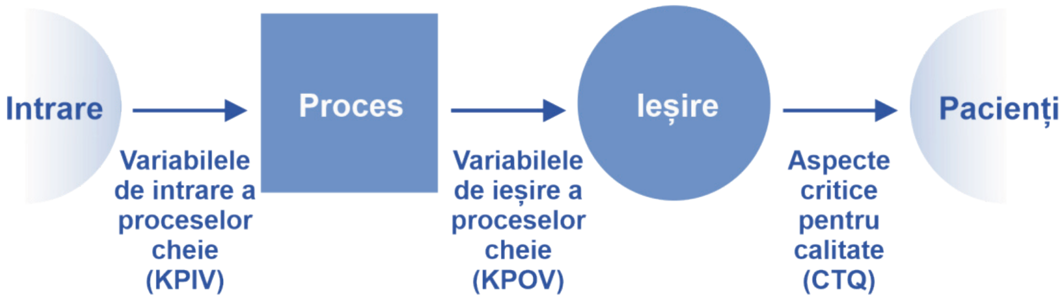

Fig 2. Procesul de măsurare Six Sigma utilizat la Spitalul Orășenesc Novaci

Sursa: elaborat de autor.

Analiza. În faza de analiză, echipa analizează datele care au fost colectate pentru a determina adevăratele cauze fundamentale, sau KPIVs, pentru a decide cât de bine pot să elimine variațiile sau eșecul procesului și să îmbunătățească rezultatele obținute la Spitalul Orășenesc Novaci.

Îmbunătățirea. În faza de îmbunătățire, echipa identifică, evaluează și implementează soluțiile de îmbunătățire. Soluțiile posibile sunt identificate și evaluate în funcție de probabilitatea lor de implementare cu succes. Se dezvoltă un plan de implementare a soluțiilor, ulterior acestea sunt implementate. În această fază, rezultatele efective ar trebui măsurate pentru a cuantifica efectul proiectului.

Controlul. În faza de control, sunt puse în aplicare controale pentru a se asigura că câștigurile de îmbunătățire a procesului sunt menținute și procesul nu revine la „modul vechi". Îmbunătățirile sunt instituționalizate prin modificarea structurilor și sistemelor (formare, stimulente, monitorizare etc.)

Managerul unității a stabilit că un obiectiv strategic pentru Spitalul Orășenesc Novaci era îndeplinirea obiectivelor de remunerare pentru performanță legate de prescrierea medicamentelor generice și a fost organizată o echipă de proiect pentru a duce la îndeplinirea acest obiectiv. S-au efectuat analize comparative pentru a ajuta echipa să determine ce măsură de remunerare trebuie să aplice, pentru a obține performanță și să se concentreze să definească obiectivele rezonabile proiectului.

Echipa a constatat că 10% din medicamentele pe bază de rețetă nongenerică ar putea fi înlocuite cu medicamente generice, constatându-se că alte spitale au îndeplinit cu succes acest obiectiv. Figura 3 exemplifică elocvent limitele specificate în diagrama Six Sigma.

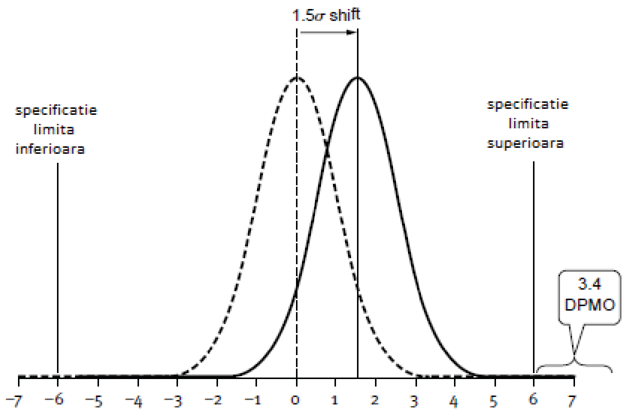

Fig 3. Limitele procesului Six Sigma

Sursa: elaborat de autor.

Definirea. În faza de definire, echipa a articulat obiectivele proiectului, domeniul de aplicare și cazul comercial. Aceasta a inclus dezvoltarea hărții proiectului, determinarea cerințelor pacienților și o diagramă a hărții de procese. Echipa a identificat planurile de sănătate pentru pacienții, văzându-i pe aceștia ca principali clienți ai procesului.

Rezultatele procesului au fost identificate ca prescripții. Intrările de proces s-au exemplificat prin judecata medicului și analiza sistemului informatic (IT) utilizat pentru listele de medicamente. În plus, firmele farmaceutice oferă informații despre eficacitatea medicamentelor (fig. 4).

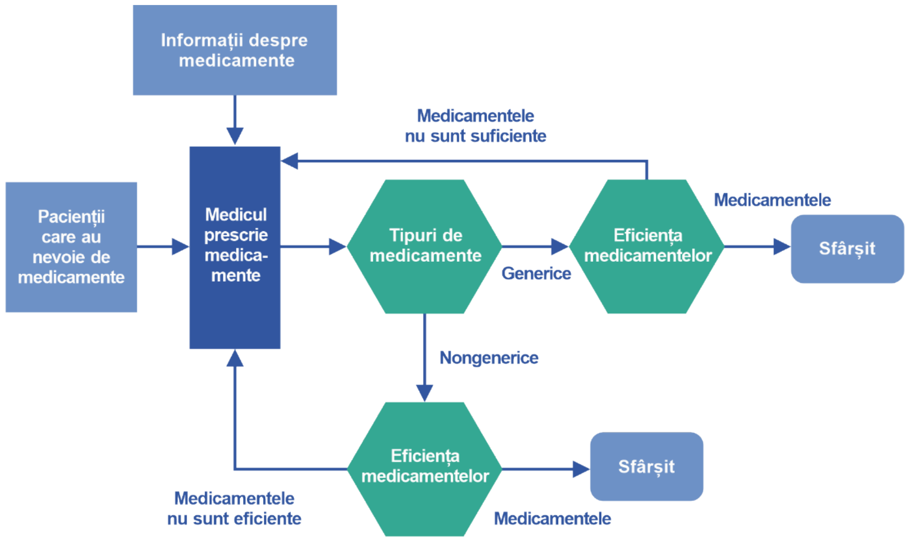

Fig. 4. Procesul de prescriere a medicamentelor în cadrul proiectului Six Sigma implementat la Spitalul Orășenesc Novaci

Sursa: elaborat de autor.

Măsurarea. Echipa a stabilit că datele despre procentul medicamentelor generice (versus nongenerice) prescrise și datele cu privire la procentul de modificări de prescripție după prescrierea unui medicament generic ar fi folosite pentru cuantificarea rezultatelor. În plus, echipa a decis că va trebui să

urmărească și să înregistreze datele despre toate medicamentele nongenerice prescrise de fiecare medic individual timp de o lună.

Analiza. După o lună, echipa a analizat datele și a constatat că medicii au prescris 65% din medicamentele generice și s-au impus modificări de prescripție pentru 3% din toate prescripțiile. Echipa a generat o analiză Pareto cu medici și medicamente pentru a determina dacă anumite medicamente sau medici au exemplificat mai multe probleme, îngreunând circuitul medicamentelor. Analiza a arătat că unele medicamente erau mai problematice, dar toți medicii angajații în Spitalul Orășenesc Novaci erau aproape la fel – a se vedea figura 5.

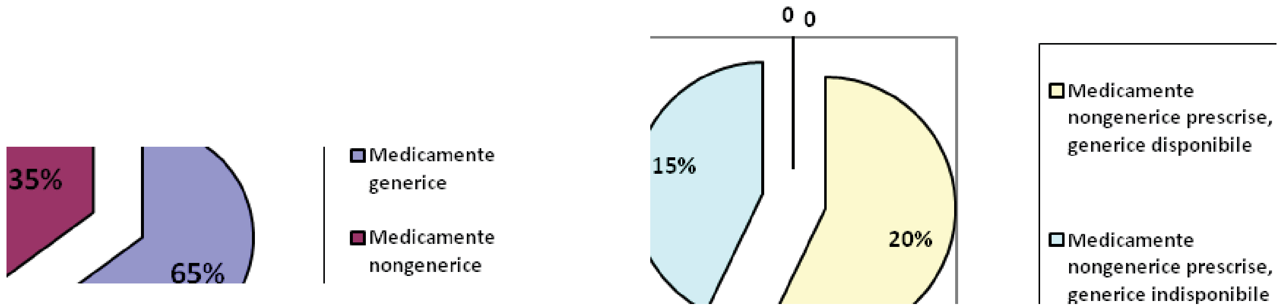

Fig 5. Vedere generală asupra medicamentelor

Sursa: elaborat de autor.

Echipa a reexaminat obiectivul declarat pentru creșterea prescripțiilor de medicamente generice cu 4%, ținând cont de datele colectate. Astfel, dacă toate prescripțiile pentru primele patru medicamente nongenerice pentru care este disponibil un medicament generic ar putea fi transformate în medicamente generice, în ceea ce privește prescripțiile pentru medicamentele generice, s-a constata că acestea ar crește doar cu 5%.

Îmbunătățirea. Echipa a efectuat un studiu despre motivele prescrierii medicamentelor nongenerice și a stabilit că, principala cauză a fost lipsa de conștientizare a unui medic pentru un înlocuitor generic privind medicamentul prescris. În plus, față de sistemul informatic care identifica medicamentele generice aprobate, echipa a decis să publice, pe baza datelor din luna precedentă, o listă lunară de medicamente nongenerice pentru care există un medicament generic aprobat. Echipa a continuat să colecteze și să analizeze datele, după ce s-au implementat aceste modificări și a constatat că prescripțiile pentru medicamentele generice au crescut cu 5% după un an calendaristic.

Controlul. Pentru a măsura progresul și a asigura respectarea continuă, echipa a creat o diagramă de control săptămânală pentru prescripțiile generice și a continuat să monitorizeze și să publice lista lunară de medicamente nongenerice pentru care există un medicament generic aprobat. Echipa a realizat o evaluare finală a proiectului, cu scopul de a prezenta pașii și rezultatele obținute și pentru a se asigura că învățarea rezultată în urma acestui proiect a fost reținută în cadrul Spitalului Orășenesc Novaci (Tab. 1).

Tab 1. Instrumente și tehnici de selecție a diagramei

Instrumente sau Tehnici	Definirea	Măsurarea	Analiza	Îmbunătățirea	Controlul
Diagrama cauză-efect			X		
Diagrama		X	X		
Fișa de verificare					
Histograma		X	X		
Diagrama Pareto		X	X	X	
Diagrama la scară			X		X
Diagrama fluxurilor	X	X			

Sursa: elaborat de autor.

Concluzii

În încheiere, generalizam că procesul Six Sigma - DMAIC reprezintă un cadru de îmbunătățire. În orice moment al procesului, poate fi necesar să se renunțe pentru a se asigura o îmbunătățire continuă. De exemplu, atunci când sunt analizate datele, s-ar putea să fi fost luate în calcul date insuficiente sau date greșite. Astfel că, poate fi necesară revenirea la procesul DMAIC pentru a da garanția că proiectul este performant. La fiecare oprire în procesul DMAIC, s-ar putea folosi diferite instrumente. Alegerea instrumentului este legată de problema identificată și de soluțiile constatate. Astfel în cele ce urmează sunt prezentate sugestii pentru alegerea unui anumit instrument sau tehnică de calitate. Aceasta fiind doar o orientare – putând fi folosit orice instrument care se potrivește cel mai bine situației în cauză.

Referințe bibliografice

1. SITNICOV, C. *Managementul calității organizațiilor, concepte, componente, structuri*. Editura Universitară, București, 2014, 494 p. ISBN: 978-606-14-0807-8.
2. STANCU, I. *Managementul calității totale*, ediția a-II-a, Editura Pro Universitară, București, 2007, 440 p., ISBN: 978-973-129-059-1.
3. ANDERSEN, H. V., LAWRIE, G. & SAVIC, N. *Effective quality management through a third-generation balanced scorecard*. In: International Journal of Productivity and Performance Management, Vol. 53, No. 7, 2004, p. 634-645, ISSN: 1741-0401
4. DRAGULANESCU, N. coord. *Sistemul de management al calității*. Ghid de implementare a standardului SR EN ISO 9001:2015, Editura Standardizarea, București, 2016, 246 p. ISBN: 978-606-8032-62-7.
5. ARLINGTON, B., K. GAUTAM și W. J. McCABE. *Îmbunătățirea continuă a conducerii*. În: Administrația spitalelor și serviciilor medicale 40, 2015, p. 95-110, Disponibil: www.assmb.ro.
6. PANDE, P., *coord., Six Sigma. Cum își îmbunătățesc performanțele GE, Motorola și alte companii de succes,* Editura All Beck, București, 2014, 132 p. ISBN: 973-571-777-3.
7. LOZAN, O., GRAMMA, R. *Managementul calității în instituțiile spitalicești*. Chișinău, 2017, 352 p. ISBN 978-9975-3042-9-0.

COMPARTIMENTUL

MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE

CZU 32:659.3
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).13

STRATEGII MEDIATICE NOI: PERSONALIZAREA POLITICII

Victor MORARU
Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vsm.academy2015@outlook.com*
https://orcid.org/0000-0002-0322-6086

Amploarea interesului pentru personalizarea politici a sporit simțitor în ultimele decenii. În competiția electorală, democrațiile moderne au fost martorii unei schimbări în construirea consensului, mai înainte orientată mai degrabă către valorile ideologice statice și politica de partid decât pe caracteristicile de personalitate ale candidaților politici, imaginea acestora și alegerea personală a alegătorului. Noile condiții de desfășurare a activității politice au determinat fortificarea pragmatismului actorilor politici, care în acțiunile lor recurg la o varietate de modalități făcând posibilă asigurarea unei vizibilități mai mari și valorificarea întregului potențial al arsenalului mediatic. Deci, personalizarea instituțională generală duce la personalizarea în mass-media, care, la rândul său, comportă manifestarea personalizării în comportamentul politicienilor. În consecință, principalele surse de informare politică pentru societate au impus personalizarea ca mijloc universal de comunicare. În acest context, relația dintre puterea politică și capacitatea de a influența agenda media este o problemă cheie în exercitarea comunicării politice. Această personalizare politică poate fi înțeleasă mai bine analizând personalizarea favorizată de media. Articolul se concentrează pe modelul personalizării în activitățile mediei, examinează diverse aspecte ale conceptului de personalizare, prezintă experiența obținută de mass-media în acoperirea procesului politic prin înțelegerea personalizării ca un test pentru asigurarea notorietății și vizibilității.

Cuvinte-cheie: *personalizarea politicii, comunicare politică, mass-media, alegeri, paradigma media actuală, comportament politic, influență media.*

NEW MEDIA STRATEGIES: PERSONALIZATION OF POLICY

During the recent years, there has been an increased interest paid for the personalization of politics. At the electoral competitions, modern democracies have witnessed to changes in establishing consensus, more focused on static ideological values, group affiliations and party-centred politics, rather on political candidates' personality characteristics, their image, and voter's personal choices. The new order in the field of politics has redefined pragmatism for political actors, who, in their political action, use many ways that can provide increased visibility and

operate with the full potential of media arsenal. So, the general institutional personalization leads to personalization in the media, which in turn leads to personalization in the politicians' behaviour. Respectively, the main sources of political information for society have imposed personalization as the general means of communication. In this context, the relationship between political power and the ability to influence media agendas is a key issue within the field of political communication examinations. That political personalization can be better understood by considering the personalization in the media. This article focuses on the personalization model in the media activity, examines diverse aspects of the concept of personalization, it presents the experience accumulated by the media in covering the political process through the comprehension of the personalization as test of notoriety.

***Keywords**: personalization of politcy, political communication, media, elections, current media paradigm, political behaviour, media influence.*

LES NOUVELLES STRATÉGIES MÉDIATIQUES: PERSONNALISATION DE LA POLITIQUE

Au cours des dernières années, il y a eu un intérêt accru pour la personnalisation de la politique. Lors des compétitions électorales, les démocraties modernes ont été témoins de changements dans l'établissement du consensus, plus axé sur les valeurs idéologiques statiques, les affiliations de groupe et la politique partisane, plutôt que sur les caractéristiques de la personnalité des candidats politiques, leur image et les choix personnels de l'électeur. Le nouvel ordre dans le domaine de la politique a redéfini le pragmatisme pour les acteurs politiques, qui, dans leur action politique, utilisent de nombreux moyens pouvant offrir une visibilité accrue et exploiter tout le potentiel de l'arsenal médiatique. Ainsi, la personnalisation institutionnelle générale conduit à une personnalisation dans les médias, qui à son tour conduit à une personnalisation dans le comportement des politiciens. Respectivement, les principales sources d'information politique pour la société ont imposé la personnalisation comme moyen général de communication. Dans ce contexte, la relation entre le pouvoir politique et la capacité d'influencer les agendas médiatiques est une question clé dans le domaine de l'action de communication politique. Cette personnalisation politique peut être mieux comprise en considérant la personnalisation dans les médias. Cet article se concentre sur le modèle de personnalisation dans l'activité médiatique, examine divers aspects du concept de personnalisation, présente l'expérience accumulée par les médias dans la couverture du processus politique à travers la compréhension de la personnalisation comme test de notoriété.

***Mots-clés**: personnalisation de la politique, communication politique, médias, élections, paradigme médiatique actuel, comportement politique, influence médiatique.*

НОВЫЕ МЕДИА-СТРАТЕГИИ: ПЕРСОНАЛИЗАЦИЯ ПОЛИТИКИ

В последние годы возрос интерес к персонализации политики. В предвыборной конкуренции современные демократии стали свидетелями изменений в установлении консенсуса, более ориентированного прежде на статические идеологические ценности и партийную политику, а не на характеристики личности политических кандидатов, их имидж и личный выбор избирателя. Новые условия развертывания политической деятельности определили усиление прагматизма для политических акторов, которые в своих политических действиях используют множество способов, дающих возможность обеспечить большую видимость и использовать весь потенциал арсенала средств массовой информации. Итак, общая институциональная персонализация приводит к персонализации в СМИ, что, в свою очередь, приводит к персонализации в поведении политиков. Соответственно, основные источники политической информации для общества навязали персонализацию как всеобщее средство коммуникации. В этом контексте взаимосвязь между политической властью и способностью влиять на повестку дня СМИ является ключевым вопросом в области исследований политической коммуникации. Эту политическую персонализацию можно лучше понять, рассмотрев персонализацию в СМИ. В статье акцентируется внимание на модели персонализации в медиадеятельности, рассматриваются различные

аспекты понятия персонализации, представлен опыт, накопленный СМИ в освещении политического процесса через осмысление персонализации как теста на обеспечение известности и визибельности.

Ключевые слова: *персонализация политики, политическая коммуникация, СМИ, выборы, актуальная медиапарадигма, политическое поведение, влияние СМИ.*

Introduction

Parmi les nombreuses et diverses définitions données à l'époque contemporaine, on ne peut ignorer celle qui la qualifie „ère de la personnalisation du pouvoir” [1, p. 232]. Une telle caractéristique ne semble pas du tout fortuite, le processus politique actuel démontrant une importance croissante des aspects personnels en politique, accentuant évidemment la tendance à identifier le pouvoir à ceux qui le détiennent. Les caractéristiques de la personnalisation, détectées dans les processus politiques qui se déroulent avec une intensité variable dans divers états du monde, les changements qui modifient l'orientation de l'action politique, attirent à juste titre l'attention des chercheurs de divers pays [2]. Cependant, la thèse lancée, généralisant un phénomène aussi complexe et univoque que la personnalisation du politique, implique la nécessité d'une clarification préalable. Il est tout d'abord assez risqué d'attribuer à notre époque l'attribut de l'hypertrophie des éléments personnels dans la sphère politique : l'histoire humaine regorge d'exemples de conjugaison entre l'action politique et les qualités personnelles des dirigeants, et la tentation de la personnalisation n'est pas du tout récent. Il suffit de mentionner, dans cet ordre d'idées, la préoccupation vivace des gouvernants, connue depuis l'Antiquité, de promouvoir le culte de leur personnalité. Les paroles de Napoléon Bonaparte „Le trône est un homme, et cet homme c'est moi, avec ma volonté, mon caractère, ma renommée” [3, p. 16], sont édifiantes en ce sens.

Une autre question incontournable est la relation entre l'amplification de la personnalisation et l'avancement des principes démocratiques dans la société contemporaine. Dans quelle mesure ces tendances sont-elles compatibles dans une situation où, comme le prétendent les chercheurs, „le leadership politique est la carcasse, l'élément le plus significatif et le plus évident de la vie politique”? [4, p. 5]. Il est largement admis que le pouvoir, du moins aux débuts de la démocratie, était presque anonyme, et que la démocratie aurait mené une lutte constante au cours des siècles contre le pouvoir personnel dans les monarchies ou les dictatures, tendant à imposer un système de pouvoir impersonnel, qui finit par „dégénérer” à nouveau en personnalisation [5, p. 114]. Avant même le déclenchement de la Première Guerre mondiale, Robert Michels soulignait que les tendances oligarchiques des démocraties signifiaient qu'un parti devait avant tout être une organisation de son chef [6]. Au cours du siècle dernier, ces tendances se sont consolidées. Expliquant le phénomène, Maurice Duverger a admis l'application de la notion de «monarchies républicaines» à des régimes fondés sur la légitimité populaire, mais qui concentrent le pouvoir en une seule personne et ont tellement de pouvoir à l'heure actuelle qu'il pourrait être envié par les rois de l'ancien monarchies [7]. Et cela vaut non seulement pour les régimes présidentiels, où la logique de l'élection directe ou indirecte à la plus haute fonction de l'État alimente cette personnalisation du pouvoir, mais même pour les systèmes parlementaires, où l'exécutif est un produit du parlement, pour lesquels il lui doit son pouvoir et auquel il est comptable [8, p. 73].

La personnalisation de la politique favorisée par les médias

Il ressort de ce qui précède que tant la dimension objective que la dimension subjective doivent être

prises en compte lors de l'examen du phénomène de personnalisation. Objectivement, le pouvoir personnel appartient à une réalité institutionnalisée, qui détermine la visibilité et l'exceptionnalité de la fonction exercée, tant que cette fonction (soit comme président d'un pays, soit comme chef d'un parti) appartient à une seule personne en qui se concentre le pouvoir. En d'autres termes, la personnalisation est un attribut immanent du système institutionnel de pouvoir lui-même. La dimension subjective, moins liée à la hiérarchie administrative ou partisane, tient à des aspects psychologiques: une personne peut symboliser le caractère et les aspirations d'un pays, d'un peuple, d'un mouvement social, d'un groupe, et représenter le pouvoir qui lui a été confié. Dans ce cas, le consensus politique obtenu par le leader est davantage favorisé par l'intuition et les sentiments exprimés par les sympathisants que par un comportement rationnel. La personnalisation du pouvoir, montrent les chercheurs, peut aussi être une expression de l'incertitude qui entoure la société dans des conditions de crise, d'instabilité politique et économique [9, p. 3].

Une élucidation pointue des causes et des conséquences de l'avancement de la personnalisation politique appartient à Max Weber, qui, dans les pages de son ouvrage bien connu, „Économie et Société", a voulu souligner que, dans la mesure où plus la bureaucratie était rigoureuse l'organisation des partis, moins le contenu des discours est important. L'effet des discours est purement émotionnel et a le même but que les manifestations et célébrations organisées par les partis: révéler aux masses la puissance et la confiance dans la victoire du parti et, surtout, présenter les qualités charismatiques de le meneur [10]. Dans un autre essai, „Le Politicien et le Scientifique", Max Weber, toujours confronté au dilemme irréconciliable de choisir entre un modèle de pouvoir rationnel et charismatique, entre la démocratie parlementaire, avec son inévitable glissement vers la corruption et la médiocrité, les pilastres irresponsables du pouvoir bureaucratique, et la démocratie führer, c'est-à-dire une démocratie dirigée, césarienne, qui dans des situations extrêmes se transforme inévitablement en pouvoir absolu du leader charismatique, mentionne que „depuis qu'il existe des États constitutionnels et même depuis qu'il existe des démocraties, le „démagogue" a été le type du chef politique en Occident. L'arrière-goût désagréable que nous laisse ce mot ne doit pas nous faire oublier que ce n'est pas Cléon, mais Périclès qui le premier porta ce nom <...> Certes, la démagogie moderne fait également usage du discours et même dans une proportion quantitativement effrayante si l'on songe aux discours électoraux que le candidat moderne est obligé de faire, mais elle fait un usage encore plus constant du mot imprimé" [11, p. 109].

De ces considérations émerge une conclusion substantielle et significative, capable de justifier la définition mentionnée au début de l'article: la personnalisation de la politique, apparue ni aujourd'hui ni hier, atteint aujourd'hui une phase de prolifération due à ce lien intrinsèque entre politique et communication, et qui caractérise tant le processus politique actuel. On est donc en droit de parler d'une intensification de la personnalisation du politique, voire dans certains cas d'une hyper-personnalisation, stimulée, notamment, par les médias audiovisuels. De plus, par conséquent, la couverture médiatique imparable de la politique devient un impératif pressant de l'espace politique actuel. Dès lors, si par personnalisation de la politique on entend le processus selon lequel les qualités personnelles du leader deviennent le contenu pertinent de l'offre politique proposée par le parti, de la formation politique, et successivement l'élément central de la médiatisation, on est fondé à constater que le phénomène de personnalisation de la politique s'est également manifestée dans les conditions de la société moldave. Il y a suffisamment

de signes qui peuvent confirmer que les tendances et les manifestations de notre processus politique deviennent souvent, et avec l'apport ostentatoire des médias, associées à certaines figures d'hommes politiques, qui apparaissent au premier plan, subordonnant et parfois réduisant à leur propre personne toute la complexité de la vie politique elle-même. Il suffit de noter la fréquence, au fil des ans, dans les pages de la presse, dans les émissions de radio et de télévision, de phrases telles que „le parti politique de Lucinschi", „le parti de Filat", „le parti d'Usatâi", „les frontistes de Rosca", „Mouvement de Diacov", „Parti de Voronine" et ainsi de suite. En utilisant l'observation la plus élémentaire, nous pouvons voir que dans les documents publiés dans les pages de la presse, les noms des protagonistes de la scène politique moldave sont mentionnés à plusieurs reprises. Toute monitorisation confirme ce constat. Les statistiques et la fréquence des noms peuvent évidemment varier d'un cas à l'autre, d'un nom à l'autre, d'une publication à l'autre, les contextes et les nuances appréciatives peuvent être différents, mais la tendance, dans le cas d'observations régulières, est cependant esquissée: les médias exploitent à l'extrême les noms des hommes politiques et contribuent à leur personnalisation. Ceci est également confirmé par la fréquence des apparitions de politiciens dans les programmes télévisés. Ainsi, le monitoring des chaînes de télévision de la république montre que les plus médiatisés sont, traditionnellement, le président de la république, le premier ministre, les autres responsables politiques [12, p. 21; 13; 14].

Non pas que ces choses constitueraient une „canonisation" du politicien, mais il est évident, néanmoins, la leur l'hyper-présence médiatique. On notera, à titre de comparaison, que jusqu'en 1989, très rarement les éléments de personnalisation pourraient être attribués à l'activité de la presse. En quelques années, la centralité médiatique des dirigeants et leur image sont devenues écrasantes. „La personnalisation institutionnelle se double d'une personnalisation médiatique qui conforte la première" [15]. Les médias évoluent de plus en plus vers la personnalisation, qui devient pour eux une nette priorité et, pratiquement, une prérogative. La presse décide la désignation des personnalités de l'année, du mois, de la semaine, pour déceler les „héros du jour", recrutés, bien sûr, dans les arènes politiques, les hiérarchise, les teste, les apprécie, les met les notices respectives. Des pages entières sont consacrées aux débats sur les qualités du futur président du pays, aux entretiens, souvent longs, avec les „nouveaux Olympiens". Le lancement de nouvelles émissions de télévision tourne aussi autour du trône ou des sièges au Parlement. Le titre de „persona grata" pour la télévision est obtenu par les mêmes dirigeants politiques, démontrant clairement la position et les préférences des producteurs dans la structuration de l'agenda informationnel du jour. L'accent est mis sur le pouvoir, sur les personnes qui l'incarnent ou aspirent à le conquérir. Se produit la personnalisation des positions et des enjeux politiques, des programmes et des options des partis. Des images lancées par les mèdias obtiennent la qualité catalyseurs de consensus, à cet effet les appels, les discours, les déclarations médiatisées lui sont subordonnés. La politique apparaît désormais, en quelque sorte, moins idéologisée, l'attention étant de plus en plus focalisée principalement sur les caractéristiques personnelles des personnages médiatiques que sur les aspects purement politiques. Ainsi, de la personnalisation du message on arrive à la personnalisation de la politique. Ce sont là, en effet, des traits novateurs qui ont caractérisé le processus politique et médiatique de ces dernières années, le modifiant profondément, par rapport à l'expérience antérieure, comme le confirment les recherches entreprises dans divers pays.

Il serait cependant erroné de considérer que le phénomène n'est propre qu'aux nouvelles

démocraties ou aux démocraties occidentales consolidées et qu'au sein du régime totalitaire il n'y a pas eu d'effets déterminés par la promotion de la personnalisation politique. Il ne manquait pas dans l'arsenal de la propagande communiste, mais le mécanisme de fonctionnement avait des particularités. En l'absence de la compétitivité politique, l'accès à la classe politique et, par conséquent, l'avancement au premier plan de l'attention publique s'est effectué de manière très rigoureuse et, pourrait-on dire, centralisée, basée sur certains principes strictement unifiés, ce qui comportait la formation d'une élite intégrée et unicolore. Les médias ont joué un rôle mineur dans ce processus, en tout cas secondaire et, finalement, nondécisionnel. Il était pourtant permis aux médias de créer certains personnages, mais créer des personnages politiques, au sens courant du terme, c'était tout à fait inimaginable dans ces conditions. La nouvelle ambiance politique a favorisé la disparition des barrières à la compétitivité politique dans l'espace post-soviétique et a contribué au lancement de la soi-disant „génération d'hommes politiques de 1989", très hétéroclite en termes de composition, mais évidemment marquée par les traits nouveaux. Pour la société, la „découverte" de la politique a aussi signifié la découverte de nouveaux leaders, et si la politique est devenue engageante et attractive au sens plein du terme, c'est aussi grâce aux personnalités qui y ont été intégrées. Pour la première fois dans l'arène politique, dans le dialogue avec les masses, des dirigeants qiu ont émergé n'étaient pas simplement des représentants de la doctrine politico-idéologique mais s'exprimaient eux-mêmes. De nouvelles circonstances conduisent à redéfinir la politique comme une activité, désormais centrée sur un autre type de communication. Les portraits rigides, ne permettant jamais un sourire, ou une présence détachée des membres du Politburo de l'époque, ainsi que leurs affiches - incolores, unifiées, représentant un modèle nécessitant une cravate et tous les boutons de veste ont été remplacés par d'autres, plus humanisés, en développant ainsi un nouveau style de communication. Avec l'assimilation du modèle de personnalisation, les acteurs politiques se sont adaptés à la communication médiatique, assurant la visibilité souhaitée. Par conséquent, il y a eu une conversion en icônes médiatiques des politiciens et lorsqu'il s'agissait de décisions électorales, les gens ordinaires „favorisent les personnalités individuelles au détriment des plans et des plates-formes politiques", comme l'a déclaré le politologue italien Gianfranco Pasquino [16]. Ainsi, la personnalisation de la direction du parti politique est une conséquence de ce nouveau modèle médiatique qui produit sans aucun doute des changements substantiels dans la relation entre les élus et l'électorat, où la culture politique/médiatique est principalement axée sur l'image plutôt que sur la culture traditionnelle. Évidemment, l'affirmation de la personnalisation de la politique s'est faite non seulement grâce au déchaînement de la société, mais aussi avec la montée des médias.

Un facteur qui ne peut être négligé à cet égard, et dont témoignent les données des enquêtes sociologiques, est la prédominance à cette époque dans la disposition des masses du sentiment de frustration, de l'état d'esprit caractérisé par une une certaine forme de déception, une certaine confusion et, par conséquent, l'accent est mis de plus en plus sur les aspirations paternalistes. Les politologues remarquaient, à propos de la période de lancement des transformations, que „la psychologie de la dépendance continue de se manifester dans la société moldave dans l'attitude des citoyens envers leurs députés, envers les structures de pouvoir du pays" [17, p. 82].

Une source d'accroissement de la personnalisation de la politique se trouve sans doute dans cet état

d'esprit de la population. L'ascension vertigineuse de Vladimir Poutine au sommet de la pyramide du pouvoir en Russie, par exemple, mais aussi dans d'autres États post-socialistes (Roumanie, Ukraine, etc.) [18; 19], est une preuve probante à cet égard.

Conclusions

Malgré tout le dynamisme qui caractérise son évolution, le phénomène de personnalisation de la politique en République de Moldova est cependant encore à sa phase initiale. Et les perspectives de développement de la personnalisation s'heurteront probablement, d'une façon inévitable, de plusieurs empêchements, tels que: l'hypermédiation des personnalités politiques au détriment de la couverture journalistique de tout l'éventail des enjeux sociopolitiques actuels, la spectacularisation de la vie politique [20], la simplification de messages politiques. Enfin, un vrai danger dans la situation où, comme certains auteurs le trouvent désolant, „dans notre pays un parti politique c'est, au mieux, une équipe de „batteurs", des admirateurs qui accompagnent un soliste... une sorte de queue de comète qui porte le nom du chef [21, p. 2]. Qu'il ne s'agisse pas d'un cas singulier et extraordinaire est confirmé par l'expérience des démocraties occidentales, bien plus avancées dans le processus de personnalisation des dirigeants: „le jeu ne se joue qu'entre une dizaine de stars, toujours les mêmes. A la place de la vieille démocratie des débats internes et entre forces politiques, le système du signal s'est instauré à travers la télévision ou les grands journaux… C'est ainsi que meurt la politique. Les politiciens survivent, peu nombreux et toujours les mêmes" [22, p. 69]. En définitive, on peut constater que les différents aspects, souvent contradictoires, de la personnalisation de politique, en tant que circonstance marquant de manière significative le processus politique de ces dernières années, mérite une attention particulière de la part des chercheurs.

Bibliographical references

1. DEL REY MORATO, Javier. *Los juegos de los politicos.* – Madrid: Tecnos, 1997.

2. McALLISTER, Ian. *The personalization of politics*. En: R.J. DALTON, H.- D. KLINGEMANN (Eds.). The Oxford handbook of political behavior. – Oxford, UK: Oxford University Press, 2007, pp. 571–588; PLATERO, Antonio Laguna. Liderazgo y Comunicación: La Personalización de la Política. In: Anàlisi, 2011, Issue 43, pp. 45-57; GIDEON, Rahat, SHEAFER, Tamir. The Personalization of Politics: Israel, 1949–2003. En: Political Communication, 2007, Vol. 24, N 1, pp. 65–80; PICARELLA, Lucia. Presidencialización y personalización en el Sistema Político Español, 1975-2008. En: Revista Enfoques, 2009, Vol. VII N 11, pp. 517-546; CARRARA, Gianvittorio. The Personalization of Modern Politics. En: European Review, 2007, N 1, pp. 151-164; KARVONEN, Lauri. The personalisation of politics. A study of parliamentary democracies. – Colchester: ECPR Press, 2010, etc.

3. GALLO, Max. *Napoleon. L'Immortel de Sainte-Hélène*. Vol. IV. – Paris: Robert Lafont, 1997.

4. MOŞNEAGA, Valeriu, BENIUC, Valentin, SPINEI, Tudor. *Liderismul politic.* In: Politologia: Prelegeri la cursul universitar. Partea III. – Chişinău: USM, 1995, pp. 5–64.

5. DADER, Jose Luis. *Tratado de comunicacion politica.* – Madrid: CERSA, 1998.

6. MICHELS, Roberto. *Lotta tra i leaders per il potere.* In: La sociologia del potere (a cura di Franco Ferrarotti). – Roma: Laterza, 1977, pp. 127–149.

7. DUVERGER, Maurice. *Les monarchies*. En: Pouvoirs. Revue française d'études constitutionnelles et politiques, 1996, N 78, pp. 107-120.

8. MUNOZ ALONSO, Alejandro. *Politica y nueva comunicacion.* – Madrid: Fundesco, 1989.

9. HERMANSSON, Jörgen. *The Personalization of Party Politics: The Voters' Perspective.* – Rome: The Norvegian institute in Rome, 2011.

10. WEBER, Max. *I tipi del potere.* En: La sociologia del potere / a c.di F. Ferrarotti. – Roma: Laterza, 1977. – pp. 3–46.

11. WEBER, Max. *Le savant et le politique*. - Paris: Union Générale d'Éditions, 1963.

12. Actorii politici şi televiziunea. Raportul CIVIS. În: Arena Politicii, 1997, nr. 3, pp. 20–21.

13. Monitorizarea prezenţei actorilor politici/ electorali la principalele canale de televiziune în perioada preelectorală, electorală şi postelectorală a alegerilor parlamentare din 2009. APEL. Raport final. – Chişinău: Chişinău-Prim, 2009. – pp. 48–50, 56–58.

14. MORARU, Victor. *Alegerile parlamentare (2009) din Republica Moldova şi mass-media.* En: Provocările globalizării la începutul mileniului al treilea. Vol. II. – Sibiu: Universitate a„Lucian Blaga», 2009. – pp. 75–84.

15. MALER. Henri, SALINGUE, Julien. *Médiatisation et personnalisation* [Online]: Acrimed. Observatoire des médias. Publié le 12 mai 2011 [Site]: https://www.acrimed.org/Mediatisation-et-personnalisation-a-propos-d-une-lettre-d-Olivier-Besancenot (Consulté le 20.09.2021).

16. CALVO, Martin. *Medios de Comunicación y la personalización de la política* [Online]: http://suite101.net/article/medios-de-comunicacion-y-la-personalizacion-de-la-politica-a17954#ixzz25ZOf71t8 (Consulté le 21.08.2018).

17. FRUNTAŞU, Platon, RUSNAC Gheorghe. R*epublica Moldova pe calea democratizării*. – Chişinău: USM, 1999.

18. DAN, Pavel. *De ce il urăște Severin pe Băsescu*? [Online]: http://www.9am.ro/ stirirevista-presei/ 2005–08–08/ de-ce-il-uraste-severin-pe-basescu.html (Consulté le 13.10.2018).

19. SOLONENKO, Iryna, RUTLAND, Peter. *Beyond sticks and carrots: Western policy towards Ukraine*. [Online]: http://ukraineanalysis.wordpress.com/ 2011/ 08/ 06/ beyondsticks-and-carrots-western-policy-towards-ukraine/ (Consulté le 15.11.2019).

20. MORARU, Victor. *Turning politics into a show and security.* En: Strategic impact (Bucuresti), 2006, N 2, pp. 57-60.

21. SEREBRIAN, Oleg. *Stânga… Dreapta…* En: Jurnal de Chişinău, 2000, 11 fèvrier.

22. SENSINI, Alberto. *Dalla democrazia dei partiti all'oligarchia.* În: Nuova antologia, 1999, ottobre-dicembre, pp. 64-71.

CZU 659.2
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).14

DEZINFORMARE: MAI MULT DECÂT FAKE NEWS

Theofilos MAROUSIS
Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *theofilos.ma@outlook.com*
https://orcid.org/0000-0002-4665-0899

În ultimii ani, termenul de știri false a ajuns în prim-planul mass-mediei și al dezbaterii publice. Știrile construite care nu răspund efectiv la realitate pot avea impact și pot crea complicații asupra vieții politice, economice sau sociale a indivizilor, deoarece sunt adesea fabricate cu scopul de a înșela publicul. Dar pentru a percepe problema, trebuie mai întâi să elucidăm conceptul de știri false, pentru ca apoi, în baza pătrunderii fenomenului, în realitate – destul de complex, să putem concepe strategii pentru a le limita. În prezentul articol sunt evidențiate trei categorii ce țin de prejudiciile aduse și de falsitatea știrilor, care, în opinia noastră, pot contribui la înțelegerea mai clară a subiectului în cauză. Aceste categorii sunt informarea defectuoasă, dezinformarea și dezinformarea neintenționată, având o afinitate între ele, dar și unele diferențe principiale care generează interpretări diferite pentru fiecare dintre ele.
Cuvinte-cheie: *mass-media, fake news, poluare informațională, dezinformare, media falsitate.*

DISINFORMATION. MORE THAN FAKE NEWS

In recent years the term fake news has come to the forefront of the media and public debate. Constructed news that does not actually respond to reality can have an impact and create complications on the political, economic or social life of individuals, because it is often fabricated in order to deceive the public. But in order to perceive the problem, we must first understand the concept of fake news, so that we can then devise strategies to limit it. In this article we can see three categories about the Harm and Falseness of news, which in our opinion help to have a clearer picture of the subject. These categories are Malinformation, Disinformation and Misinformation, which have an affinity between them, but also some basic differences that create different treatment needs for each one of them.
Keywords: *media, fake news, information pollution, disinformation, media falseness.*

DÉSINFORMATION: PLUS QUE DE FAUSSES NOUVELLES

Ces dernières années, le terme de fausses nouvelles est venu au premier plan des médias et du débat public. Des nouvelles construites qui ne répondent pas réellement à la réalité peuvent avoir un impact et créer des complications sur la vie politique, économique ou sociale des individus, car elles sont souvent fabriquées dans le but de tromper le public. Mais pour percevoir le problème, il faut d'abord élucider le concept de fake news, pour qu'ensuite, en fonction de la pénétration du phénomène, en réalité – assez complexe, on puisse concevoir des stratégies pour les limiter. Dans cet article, trois catégories liées aux dommages causés et à la fausseté de la nouvelle sont mises en évidence, ce qui, à notre avis, peut contribuer à une meilleure compréhension du sujet en question. Ces catégories sont l'information défectueuse, la désinformation et la désinformation involontaire, ayant une affinité entre elles, mais aussi certaines différences de principe qui génèrent des interprétations différentes pour chacune d'elles.
Mots-clés: *médias, fausses nouvelles, pollution de l'information, désinformation, fausseté des médias.*

ДЕЗИНФОРМАЦИЯ: БОЛЬШЕ, ЧЕМ ФЕЙКОВЫЕ НОВОСТИ

В последние годы термин «фейковые новости» вышел на передний план средств массовой информации и общественных дебатов. Сфабрикованные новости, которые на самом деле не соответствуют действительности, могут повлиять на политическую, экономическую или социальную жизнь людей и создать осложнения, поскольку они часто сфабрикованы с целью обмана общественности. Но для того, чтобы осознать проблему, мы должны сначала прояснить концепцию фейковых новостей, чтобы затем, на основе проникновения явления в реальность — довольно сложную, — мы могли разработать стратегии по его ограничению. В данной статье выделены три категории, связанные с причиненным ущербом и ложностью сообщения, что, на наш взгляд, может способствовать более ясному пониманию рассматриваемого предмета. Этими категориями являются дезинформация, преднамеренная и непреднамеренная дезинформация, имеющие между собой сходство, но также и некоторые принципиальные различия, порождающие различные интерпретации для каждой из них.

Ключевые слова: *СМИ, фейковые новости, информационное загрязнение, дезинформация, ложь в СМИ.*

Introduction

In the 20th century the term disinformation comes from the translation of Russian „Dezinformatsiya" [1; 2; 3]. The Soviet secret services initially used the word „Maskirovka", which had the meaning of Military Deception [4]. M. Pacepa was a former Romanian intelligence officer, and in his book he explains that the word „Dezinformatsiya" was invented by Stalin, who chose a French-Sounding Title, to make world public opinion believe that it comes from the Western world [3]. He says „Disinformation" was used as Warfare Tactic by the Stalinist government during World War II and later by the Soviet Union during the Cold War. The GPU, a precursor to the KGB, was the first organization to use the term misinformation for Intelligence Tactics [5]. The most crucial part of these tactics is Media Manipulation, as Vladimir Putin suggested in his discussion with Larry King on CNN: „they have the purpose of gathering information, synthesizing it and presenting it for the consumption of decision makers" [6]. Putin has excelled at using the manipulative potential of the media to consolidate power inside Russia and, increasingly, to wage an information war against the West.

James Carey reports that we are not just talking about communication and information, but „a portrayal of the contending forces in the world" [7, p. 16]. We thus realize that the media can be manipulated or in general used by various strong interests because they are the means of accessing power to public opinion and popular feeling. But there is a significant feature of the media that is about the transmission of the news today. In the last fifty years, with the appearance and dissemination of television and especially after 2000 with the Internet, people have much easier access to information. An informative environment supported by ICT's (Information and Communication Technology) has been formed, which offers rapid transmission of information and news. The user with new technologies can produce their own quality content in a cheap way and publish it, while information can be transmitted in real time through social media.

Disinformation: the essential features

It was observed, in fact, „what we see unfolding right before our eyes is nothing less than Moore's Law applied to the distribution of misinformation: an exponential growth of available technology coupled with a rapid collapse of costs" [8]. So, just

like information, misinformation can penetrate the social masses at greater speed and in a wider range. Taking advantage of the opportunity the internet presents for collaboration, communication, and peer production, these groups target vulnerabilities in the news media ecosystem to increase the visibility of and audience for their messages [9]. In addition to its positive side, the Internet has become a breeding ground for false information [10, p. 591]. The immediacy of transmission of information and the interactivity provided by the Internet and the ICTS today makes us approach in a slightly different way to misinformation and false news [11, 12, 13] distinguish three dimensions of Harm and Falseness, describe the phenomenon of misinformation as Informational Disorder and divide the misinformation into three categories:

Malinformation: Genuine/true/reality-based information is shared to cause harm, often by moving information designed to stay private into the public sphere.

Disinformation: Information that is false and deliberately created to harm a person, social group, organization or country.

Misinformation: Information that is false, but not created with the intention of causing harm.

It seems to be judicious to try to explain the phenomenon by the action of polluting the informational space, to describe it with the term Information Pollution [14], but referring only to the storm of useless information that the media offers to the individual daily. That is, it focus on the usability of information. As we have seen above, however, there is a wider distinction and misinformation is divided into three categories, depending on whether the news is true and what are the intentions of the news transmitter. As the author of a study by the Data Research Institute notes, „Recent controversies over „fake news", and concerns over entering a „post-fact" era, reflect a burgeoning crisis: problematically inaccurate information, it seems, is circulating in ways that disrupt politics, business, and culture. Journalists, commentators, policymakers, and scholars have a variety of words at their disposal — propaganda, disinformation, misinformation, and so on — to describe the accuracy and relevance of media content. These terms can carry a lot of baggage. They have each accrued different cultural associations and historical meanings, and they can take on different shades of meaning in different contexts. These differences may seem small, but they matter. The words we choose to describe media manipulation can lead to assumptions about how information spreads, who spreads it, and who receives it. These assumptions can shape what kinds of interventions or solutions seem desirable, appropriate, or even possible" [15, p. 1]. It is precisely in this context that „the perception of the media as an equivocal mirror" [16, p. 237] is justified.

In this way, we describe characteristically the variety of misinformation definitions and how much value it has to understand it, in order to face it and deal with it.

Malinformation

We are talking about malinformation when genuine/true/reality-based information is shared to cause harm to a person, organization, social group or country, often by moving information designed to stay private into the public sphere [11, p. 5]. A document that should stay away from public dialogue, for example, is a secret report by the anti -terrorist service. The content of this report should be kept secret, so that the Anti–terrorist Service will operate more effectively. It is important to emphasize the existence of intent. Malinformation is a kind of information that causes or has the intention of causing damage and hurting the public interest. It can also turn against persons, without public interest, that is, talking about personal harm. As we can see, Malinformation is based on real

facts, as opposed to the Misinformation that contains untrue information. Also, malinformation is malicious information, as there is an intention of damage, while the Misinformation does not have that intention. Malinformation is a little different from disinformation, as we are dealing with the authenticity of the news. Malinformation, as we said, contains true information/news, while Disinformation is false. Nevertheless, both have the intention of causing damage. Therefore, malinformation and disinformation have a form of affinity, as we are talking about malicious information. To better understand Malinformation, let's look at a more detailed example. In March 2017, Wikileaks released secret CIA documents. This series of documents was named „Vault 7" and described the CIA's operational capabilities for electronic espionage and electronic warfare, and also reported how they monitored the 2012 French Presidential Election. Among other things, they revealed the ability to hack web browsers (Google Chrome, Mozilla, Microsoft Edge), Smartphones (iOS, Android), Cars and Smart TV's.

All of these documents or at least a big part of them are considered authentic, as CIA officials themselves and the US government acknowledged it in their statements. In addition, Donald Trump himself said that „The Cia was hacked, and a lot of things taken" and the director of the service described the Wikileaks a threat to national security. People who released Vault 7 clearly had some financial / personal / professional /political /social incentive to do it and probably wanted to cause damage / problem to either the US government, the state mechanism or some persons, publicizing confidential documents referring to real facts. That is, we have a classic case of Malinformation.

Misinformation

Misinformation is described ordinarily as contentious information reflecting disagreement among people, false information that can „mislead people even if unintentionally promoted or mistakenly endorsed as being true" [17, p. 368]. In a more general definition, it is shown that misinformation is well-formed and meaningful data (semantic content) that is false [18]. Misinformation does not arise through the intention to deceive the users. Misinformation is subsequently adding inadequate information to knowledge communication, which, in turn leads to wrong idea and knowledge construction among people [19]. This is characterized as „inaccurate information" [20, p. 2], but they do not mention the issue of intent, so the definition is incomplete. Misinformation is conveyed in the honest but mistaken belief that the relayed incorrect facts are true [10]. Someone can spread misinformation innocently by saying or writing things that are untrue while believing them to be true [21]. Inaccurate and misleading information is misinformation when the source has made an honest mistake [22, p. 1] and „is misleading information that is intended to be (or at least foreseen to be) misleading" [23, p. 407]. Misinformation is information whose inaccuracy is unintentional and can spread when journalists misinterpret or fail to independently verify a source's claims [15, p. 2]. According to the most complete definition, Misinformation is false information, but not created with the intention of causing harm to a person, social group, organization or country. As we observe, Misinformation is not malicious information. The news transmitter does not know that this is wrong or false and thus he distributes it to the receivers, believing that he is rightly informing them. Also, it is particularly worrying that in the first phase, the person tends to believe any information/news he encounters and this contributes to his rapid dissemination. We mean the rapid dissemination of false news. According to Southwell et al., people who encounter misinformation tend to believe it, at least initially; many media systems often do not

block or censor many types of misinformation before it appears in content available to large audiences; countering misinformation once it has enjoyed wide exposure can be a resource-intensive effort [17].

A classic example of misinformation was a satellite photo, with forest fires in Australia. On January 5, 2020 a photo was uploaded to social media depicting a huge part of Australia burning. The photo went immediately viral and was republished by thousands of users of social networks (including celebrities with millions of followers), who of course did not want to damage someone, but to inform people and raise awareness of the tragic event. The next day, however, the truth began to become known. As it turned out, it was a composition image of satellite data purporting to show fire-affected areas for the past four weeks, with the 3D render of the image giving an exaggerated effect (and also includes routine dry season burn offs in the north). However, many have shared it believing it shows the scale of fires from space. Thus, a false news spread on a global scale, but without bad intention.

Disinformation

Disinformation is simply misinformation purposefully conveyed to mislead the receiver into believing that it is information [18, p. 260]. Also D. Fallis in „A Conceptual Analysis of Disinformation" reports that disinformation is misleading information that is intended to be (or at least foreseen to be) misleading [24]. In extent, he says that the standard dictionary definition of disinformation is "deliberately misleading information announced publicly or leaked by a government or especially by an intelligence agency". It thus pays particular attention to the misinformation that hides political motives, as it comes mainly from state agencies (government, secret services). Some researchers use the term „deceptive signal" [25, p. 74] and reports that „if it benefits the sender at the expense of the receiver, we will not shrink from following the biological literature in calling it deception" [25, p. 80]. The term deception contains the intention of an action at the expense of another, so we have an intentional deception, which means disinformation. The disinformations intentionally want to misdirect, deceive or delude and it is not clear who the actual author is, there is no actual reference to the information source [26, p. 1515]. The term is generally used to describe an organized campaign to deceptively distribute untrue material intended to influence public opinion [21]. There is the definition of disinformation as distribution, assertion, or dissemination of false, mistaken, or misleading information in an intentional, deliberate, or purposeful effort to mislead, deceive, or confuse. It might therefore be described as "misinformation with an attitude" [27, p. 231]. Disinformation denotes false facts that are conceived in order to deliberately deceive or betray an audience [10]. By analyzing disinformation hemselves, they also report the term „bullshit", where the agent's primary purpose is not to mislead an audience into believing false facts, but rather to convey a certain impression of himself. The disinformation could possibly be more informative than misinformation [20], perhaps because any reveal or implication may be deliberate and they give the following example: consider an instance in which a speaker provides partially distorted information to the receiver (e.g., „The new phone comes out next year", when, in fact, the new phone comes out this year). In this case, the receiver is partially informed about the fact that a new phone is coming out. Disinformation may reveal the malicious intent of the speaker. If the receiver happens to know that the new phone comes out this year, she might suspect that the speaker is intending to deceive her. Here, the receiver is informed about the potential intent of the speaker, which is external to the message actually being delivered.

With this example they want to show that there are cases where misinformation or what we call false news can contain some true/genuine information on trying to deceive the receiver (of course this rarely happens). According to the most complete definition, disinformation is false information and deliberately created to harm a person, social group, organization or country. As we can see, Disinformation and Malinformation have an affinity, in terms that in both cases there is the intention of the transmitter to damage or deceive someone. On the other hand, if we look at it from the point of view of information quality, disinformation and misinformation are similar, because they both contain false or incorrect information. Regardless of all, we can say that Disinformation is the worst and most toxic category of information, as it includes all the negatives of the other two categories. On the one hand, the transmitter shares false or incorrect news, on the other hand he does it deliberately and with malicious motives, in order to deceive the public for his own benefit.

An example of Disinformation is Saddam Hussein's attempt during the Gulf War to use television as a means to show that foreigners held in Iraq were treated with courtesy and hospitality. In August 1990, Saddam Hussein directed a press conference with a group of British hostages with their children. Dressed in political clothing, he caressed the children and asked them if they were given enough food, if they had toys and praised the role of the children in defending peace. While apparently he intended to reassure the Western viewers and push Western governments to abstain from military actions, the press conference was treated by many in the Western world as a shameful use of hostages, held despite their will [28]. Hussein was using the media to make black propaganda in his favor, many described him as „predator of press freedom" and report that the Iraqi regime used every means to control the press and silence dissenting voices. Uday Hussein, Saddam's oldest son, controlled about a dozen newspapers in the country as well as Iraq's most influential television and radio stations. It is characteristic that after the fall of Saddam, instead of a few, tightly-controlled media outlets, Iraqis had a choice of hundreds of printed publications and dozens of radio stations and television channels, broadcasting from both inside and outside the country. We thus observe the manipulation of some media by public actors and their use to produce stretched and false news, deliberately. The purpose in the case that we just saw is the personal interest and the harm/deception of another (the public opinion of foreign states). In this situation, we have a classic case of disinformation.

Conclusions

The phenomenon of misinformation, which in recent years, with the development of Information and Communications Technology (ICT's) is created and spreads easier and faster than in the past. Misinformation creates a variety of problems on a large scale, in various groups of citizens within society, hindering proper information and undermining democracy. For this reason it is treated as a public problem and efforts are being made by various countries around the world to reduce it or to eliminate it. This is precisely where dangers and problems arise: „on the one hand, the mass media creates a new and true public space. On the other hand, they can create, at the same time, a false public space, which actually diminishes the potential of the mass media as a constitutive and comforting element of the public space" [29, pp. 10-11].

Developing a common framework of strategies, which will effectively regulate the various types of misinformation, without compromising freedom of expression, is a major challenge for democracy and the European acquis. Serious questions also arise, as government surveillance and management

of Internet content, combined with the use of mass surveillance and data collection methods, in the name of national security and protection against terrorist threats, can be considered the alibi for the imposition of censorship by the state. Greater transparency is sought in the policies of Internet service providers (Google, Facebook et al.) to combat the misinformation that takes place through their platforms. Particular emphasis is placed on adequate information regarding the content protocols provided, and in particular on political advertising, as these ads influence people and produce a political effect.

Bibliographical references

1. DORNAN, Christopher. *Dezinformatsiya: The past, present and future of fake news.* Series of reflection papers. Canadian Commission for UNESCO. 2017, March. 14 p.

2. CURRY, John, BLANKS, Lewis. *Dezinformatsiya and the art of information warfare* / BCS, The Chartered institute for IT. In: ITNOW, 2018, Vol. 60, Nr. 3, pp. 34-35. ISSN 1746- 5702.

3. PACEPA, Ion Mihai, RYCHLAK, Ronald J. *Disinformation: Former Spy Chief Reveals Secret Strategies for Undermining Freedom, Attacking Religion, and Promoting Terrorism.* Chicago: WND Books, 2013. 449 p. ISBN 9798356063206

4. ROTHSTEIN, Hu, WHALEY, Barton (Eds.). *The art and science of military deception*. London: Artech House Publishers, 2013. 583 p. ISBN 978-1608075515.

5. MANNING, Martin, ROMERSTEIN, Herbert. *Historical Dictionary of American Propaganda*. Westport: Greenwood Press. 2004. 394 p. ISBN 0313296057.

6. OSTROVSKY, Arkady. *For Putin, Disinformation Is Power.* In: The New York Times. August, 5, 2016.

7. CAREY, James. *Communication as Culture: Essays on Media and Society.* Second edition. London: Routledge, 2008. 240 p. ISBN 978-0415989763.

8. FILLOUX, Frederic. *You can't sell news for what it costs to make.* In: The Walkley Magazine, 2017, August, Issue 89. ISSN 1440-298X. [Online]: https://medium.com/the-walkley-magazine/you-cant-sell-news-for-what-it-costs-to-make-7a4def964ffa (Accessed 20.11.2021).

9. MARWICK, Alice, LEWIS, Rebekka. *Media manipulation and Disinformation online*. New York: Data and Society Research Institute, 2017, May. 104 p.

10. KUMAR, Srijan, WEST, Robert, LESKOVEC, Jure. *Disinformation on the Web: Impact, Characteristics, and Detection of Wikipedia Hoaxes.* In: Proceedings of the 25 International Conference on World Wide Web. Montreal: ACM, 2016, pp. 591-602. ISBN 978-1-4503-4144-8.

11. WARDLE, Claire, DERAKHSHAN, Hossein. *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making* / Report DGI (2017) 09. Strasbourg: Council of Europe. 2017, October. 107 p.

12. IRETON, Cherilyn, POSETTI, Julie (Eds.). *Journalism, fake news and disinformation. Handbook for Journalism Education and Training*. Paris: UNESCO, 2018. 121 p. ISBN 978-92-3-100281-6.

13. RENDA, Andrea. *The legal framework to address fake news: possible policy actions at the EU level* / European Council. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. Brussels: European Parliament, 2018. 32 p. ISBN 978-92-846-3149-0.

14. ORMAN, Levent. *Fighting Information Pollution with Decision Support System*. In: Journal of Management Information Systems, 1984, Vol. 1, Issue 2, pp. 64-71. ISSN: 0742-1222.

15. JACK, Caroline. *Lexicon of Lies: Terms for Problematic Information.* New York: Data and Society Research Institute, 2017. 20 p.

16. DEL VAL, Fernando Ariel, MORARU, Victor, ROCA, José Manuel. *Política y Comunicación: conciencia cívica, espacio público y nacionalismo*. Madrid: Los Libros de La Catarata, 1999. 254 p. ISBN 84-8319-060-5.

17. SOUTHWELL, Brian G., THORSON, Emily A., SHEBLE, Laura. *The Persistence and Peril of Misinformation.* In: American Scientist, 2017, Vol. 105, Issue 6, pp. 368-371. ISSN 0003-0996

18. FLORIDI, Luciano. *The philosophy of information.* Oxford: Oxford University Press. 2011. 405 p. ISBN 978-0199232383.

19. CARTELLI, Antonio. *Misinforming, Misunderstanding, Misconceptions: What Informing Science Can Do.* In: Edi Cohen, Elisabeth Boyd (Eds.). Proceedings of IS + IT Education 2003 Conference, Pori (Finland). Vol. 3. Santa Rosa: Informing Science Institute, 2003, pp. 1259-1273. ISSN 1535-0703.

20. KARLOVA, Natacha A., FISHER, Karen E. *„Plz RT": A Social Diffusion Model of Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour.* In: Proceedings of the ISIC. 2012, pp. 1-17. ISBN 978-1467345989.

21. MCNAMARA, Robert. *What Is Disinformation? Definition and Examples.* [Online]: ThoughCo [Site]. Published March, 25, 2019: https://www.thoughtco.com/disinformation-definition-4587093 (Accessed 25.4.2021).

22. FALLIS, Don. A *Conceptual Analysis of Disinformation.* In: iConference 2009 Papers. [Online]: Published February, 28, 2009: https://www.ideals.illinois.edu/items/15210 (Accessed 12.9.2021).

23. FALLIS, Don. *What is Disinformation*. In: Library Trends, 2015, Vol. 63, Nr. 3, pp. 401-426. ISSN 0024-2594.

24. FALLIS, Don. *A Conceptual Analysis of* Disinformation. Op. cit.

25. SKYRMS, Brian. *Signals Evolution, Learning, and Information.* Oxford: Oxford University Press. 2010. 208 p. ISBN 978-0199582945.

26. TUDJMAN, Miroslav, MIKELIC, Nives. I*nformation Science: Science about Information, Misinformation and Disinformation.* In: Edi Cohen, Elisabeth Boyd (Eds.). Proceedings of the Informing Science and IT Education Conference 2003, Pori (Finland). Vol. 3. Santa Rosa: Informoing Science Institute, 2003, pp. 1513-1527. ISSN 1535-0703.

27. FETZER, James H. *Disinformation: The use of false information.* In Minds and Machines, 2004, Vol. 14, Issue 2, pp. 231-240. ISSN 09246495.

28. THOMPSON, John B. *The Media and Modernity: a social theory of the media.* First edition. California: Stanford University Press. 1995. 324 p. ISBN: 978-0804726795.

29. MORARU, Victor (coord.). *Societatea și comunicarea în tranziție.* Chișinău: Institutul Mass-Media, ULIM, 2008. – 392 p. – (Starea Mass-Media). – ISBN 978-9975-934-58-9.

CZU 327(73)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.2(97).15

DEZINFORMAREA ONLINE – O PROVOCARE MULTIDIMENSIONALĂ

Boris GHENCEA
Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *bghencea@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-7280-7012

Fenomenul dezinformării produce tot mai multă îngrijorare guvernelor naționale, dar și comunităților internaționale. Expunerea cetățenilor la dezinformare pe scară largă reprezintă o provocare majoră pentru societatea civilă și autorități, pentru cercetători și mediul jurnalistic. Societățile democratice deschise depind de dezbaterile publice care permit cetățenilor bine informați să-și exprime voința prin procese politice libere și echitabile. Mass-media joacă un rol esențial în furnizarea de informații, care să le permită cetățenilor să își formeze propriile opinii și să se implice efectiv și activ în viața societății democratice. În Uniunea Europeană, democrația se bazează pe existența unor mijloace de informare libere și independente. Accesul facilitat la informații diverse de calitate poate crește rata de participare la procesele democratice, oferind tuturor posibilitatea de a se implica. În prezent, Internetul a sporit considerabil nu doar volumul și varietatea știrilor puse la dispoziția cetățenilor, dar a și schimbat profund modul în care cetățenii accesează și gestionează știrile. În articolul prezent sunt examinate succint abordarea europeană a fenomenului dezinformării, reflectată amplu mai ales în cercetările realizate sub egida autorităților Europene și principalele studii efectuate mai recent în Republica Moldova la subiectul dat.

Cuvinte-cheie: *dezinformare, propagandă rusă, știri false, influență rusească, narativele Kremlinului, război hibrid, trolling, rețele de socializare.*

ONLINE DISINFORMATION – A MULTIDIMENSIONAL CHALLENGE

Along with other forms of hybrid threat, the phenomenon of disinformation is causing increasing concern to national governments, and also to the international community. The exposure of citizens to widespread disinformation represents a major challenge for civil society and authorities, for researchers and journalists. Open democratic societies depend on public debates that allow well-informed citizens to express their willingness through free and fair political processes. The media plays an essential role in providing information that enables citizens to form their own opinions and to engage effectively and actively in the life of democratic society. In the European Union, democracy is based on the existence of free and independent media. Facilitated access to diverse, quality information can increase participation in democratic processes, giving everyone the opportunity to get involved. Today, the Internet has greatly increased not only the volume and variety of news to that citizens have access, but has also profoundly changed the way citizens access and manage news. In this article, we will briefly present the European approach to the phenomenon of disinformation, widely reflected especially in the research carried out under the auspices of the European authorities, but we will also review the main studies available on this subject.

Keywords*: disinformation, Russian propaganda, fake news, Russian influence, Kremlin narratives, hybrid warfare, trolling, social media.*

LA DÉSINFORMATION EN LIGNE - UN DÉFI MULTIDIMENSIONNEL

Le phénomène de la désinformation inquiète de plus en plus les gouvernements nationaux, mais aussi les communautés internationales. Exposer les citoyens à une désinformation généralisée est un défi majeur pour la société civile et les autorités, les chercheurs et l'environnement journalistique. Les sociétés démocratiques ouvertes dépendent de débats publics qui permettent aux citoyens bien informés d'exprimer leur volonté par le biais de processus politiques libres et équitables. Les médias jouent un rôle essentiel dans la fourniture d'informations, permettant aux citoyens de se forger leur propre opinion et de s'impliquer efficacement et activement dans la vie de la société démocratique. Dans l'Union européenne, la démocratie repose sur l'existence de médias libres et indépendants. Un accès facilité à diverses informations de qualité peut augmenter le taux de participation aux processus démocratiques, donnant à chacun la possibilité de s'impliquer. Aujourd'hui, Internet a considérablement augmenté non seulement le volume et la variété des nouvelles mises à la disposition des citoyens, mais a également profondément changé la façon dont les citoyens accèdent et gèrent les nouvelles. Le présent article examine brièvement l'approche européenne du phénomène de la désinformation, qui se reflète largement notamment dans les recherches menées sous l'égide des autorités européennes, mais présente également les principales études menées plus récemment en République de Moldova sur ce sujet.

Mots-clés: *désinformation, propagande russe, fausses nouvelles, récits du Kremlin, guerre hybride, pêche à la traîne, réseaux sociaux.*

ОНЛАЙН-ДЕЗИНФОРМАЦИЯ – МНОГОМЕРНЫЙ ВЫЗОВ

Феномен дезинформации вызывает все большую озабоченность у национальных правительств, а также у международного сообщества. Подверженность граждан широко распространенной дезинформации представляет собой серьезную проблему для гражданского общества и властей, для исследователей и журналистской среды. Открытые демократические общества зависят от публичных дебатов, которые позволяют хорошо информированным гражданам выражать свою волю посредством свободных и справедливых политических процессов. Средства массовой информации играют важную роль в предоставлении информации, которая позволяет гражданам формировать собственное мнение и эффективно и активно участвовать в жизни демократического общества. В Европейском Союзе демократия основана на существовании свободных и независимых СМИ. Облегченный доступ к разнообразной качественной информации может расширить участие в демократических процессах, предоставляя каждому возможность принять участие. Сегодня Интернет значительно увеличил не только объем и разнообразие новостей, доступных гражданам, но и коренным образом изменил способ, которым граждане получают доступ к новостям и управляют ими. В данной статье кратко рассматривается европейский подход к феномену дезинформации, широко отраженный, в частности, в исследованиях, проведенных под эгидой европейских властей, но также представлены основные исследования, проведенные в Республике Молдова по данной теме.

Ключевые слова: *дезинформация, российская пропаганда, фейковые новости, российское влияние, кремлевские нарративы, гибридная война, троллинг, социальные сети.*

Introducere

Fenomenul dezinformării produce tot mai multă îngrijorare guvernelor naționale, dar și comunităților internaționale. Expunerea cetățenilor la dezinformare pe scară largă reprezintă o provocare majoră pentru societatea civilă și autorități, pentru cercetători și mediul jurnalistic. Societățile democratice deschise depind de dezbaterile publice care permit cetățenilor bine informați să-și exprime voința prin procese politice libere și echitabile. Mass-media joacă un rol esențial în furnizarea de informații, care să le

permită cetățenilor să își formeze propriile opinii și să se implice efectiv și activ în viața societății democratice. În Uniunea Europeană, democrația se bazează pe existența unor mijloace de informare libere și independente. Accesul facilitat la informații diverse de calitate poate crește rata de participare la procesele democratice, oferind tuturor posibilitatea de a se implica. În prezent, Internetul a sporit considerabil nu doar volumul și varietatea știrilor puse la dispoziția cetățenilor, dar a și schimbat profund modul în care cetățenii accesează și gestionează știrile. În articolul prezent sunt examinate succint abordarea europeană a fenomenului dezinformării, reflectată amplu mai ales în cercetările realizate sub egida autorităților Europene și principalele studii efectuate mai recent în Republica Moldova la subiectul dat.

O abordare europeană a dezinformării

Dezinformarea - o problemă cu mai multe fațete

Problema dezinformării a ajuns în atenţia Parlamentului European începând cu toamna anului 2016, ca urmare a „expansiunii tot mai agresive a propagandei ruse” [1], resimțite mai ales în statele postcomuniste din Europa Centrală și de Est. În ianuarie 2018 Comisia Europeană a constituit un *grup de experți la nivel înalt* (HLEG) pentru a realiza un studiu amplu și a oferi consiliere cu privire la inițiative de politici pentru contracararea știrilor false și a dezinformării în mediul online. Raportul studiului a fost publicat în martie 2018 [2].

În raportul HLEG este evitat în mod deliberat termenul de „știri false”. În primul rând, termenul este inadecvat pentru a surprinde problema complexă a dezinformării, care implică și conținut ce nu este de fapt sau complet „fals”, ci include informații fabricate, combinate cu fapte și practici care depășesc cu mult orice poate fi numit „știri”, inclusiv unele forme de conturi automatizate, folosite pentru astroturfing («astroturfing» este utilizarea specifică a Internetului, în special a platformelor de social media, pentru a crea iluzia de sprijin organic pe scară largă pentru o anumită cauză sau candidat [3]), rețele de urmăritori falși, videoclipuri fabricate sau „ publicitate direcționată, trolling organizat, meme vizuale și multe altele. Poate implica, de asemenea, o întreagă gamă de comportament digital care se referă mai mult la circulația dezinformației decât la producerea ei, de la postare, comentare, partajare, tweeting și re-tweet etc. [4]

În al doilea rând, termenul „știri false” nu este doar inadecvat, ci și înșelător, deoarece unii politicieni și susținătorii lor folosesc termenul pentru a respinge mesajele incomode lor, devenind astfel o armă cu care actorii puterii pot interveni în circulația informațiilor și pot ataca și submina mass-media de știri independente. Cercetările au arătat [5] că cetățenii asociază adesea termenul „știri false” cu dezbaterile politice partizane și cu jurnalismul slab, în sens larg, mai degrabă decât cu forme mai pernicioase și mai precis definite de dezinformare.

Așadar, dezinformarea, așa cum este definită în raportul HLEG, include *toate formele de fals, informații inexacte sau înșelătoare concepute, prezentate și diseminate pentru a obține un câștig economic sau pentru a induce publicul în eroare în mod deliberat și care pot provoca un prejudiciu public*. Prejudiciul public cuprinde amenințări aduse proceselor politice democratice și de elaborare a politicilor, precum și amenințări aduse bunurilor publice, protecției sănătății cetățenilor, mediului sau securității. Dezinformarea nu acoperă problemele care decurg din creație și difuzarea online a conținutului ilegal (în special defăimarea, discursul la ură, incitarea la violență etc.), care este supus reglementării conform legislației UE sau legislațiilor naționale. Nu acoperă nici alte forme de denaturare intenționată, dar nu înșelătoare a faptelor, precum e satira și parodia, știrile și comentariile partizane, identificate în mod clar ca atare.

Dezinformarea este o problemă cu mai multe fațete, nu are o singură cauză principală și, prin urmare, nu are o singură soluție. Dezinformarea trebuie cercetată și înțeleasă în contextul mai larg: modul în care este produsă informația, modul în care este distribuită și modul în care oamenii o acceptă și o folosesc în sfera publică.

Unele forme de dezinformare, în mod clar, au fost posibile datorită dezvoltării unor medii digitale specifice, inclusiv platformele online de produse și servicii, dar problema implică și unii actori politici, mass-media de știri și actori ai societății civile.

Probleme de dezinformare în Uniunea Europeană

Problemele de dezinformare sunt, de regulă, legate de probleme politice, sociale, civice și media mai largi din Europa. Multe dintre aceste probleme fundamentale preced trecerea la media digitală și includ următoarele patru aspecte.

În primul rând, *actorii politici pot fi furnizori de dezinformare*: de exemplu, guvernele străine sau grupurile interne ar putea lucra activ pentru a submina integritatea sistemelor media europene și a proceselor politice. În plus, pe plan intern, nu toți politicienii și autoritățile publice europene au același nivel de respect pentru libertatea și independența presei; unii dintre ei încearcă insistent să controleze direct sau indirect atât mass-media de știri din sectorul privat, cât și pe cea din serviciul public, din care motiv o parte din cetățenii europeni privesc actorii politici și autoritățile publice cu un scepticism considerabil.

În al doilea rând, nu toate mass-media mențin aceleași standarde de profesionalism și independență editorială și, cu toate că mass-media poate avea un rol important în combaterea dezinformării și creșterea rezistenței societății, *unele mass-media contribuie la amplificarea problemelor de dezinformare,* slăbind astfel încrederea generală a cetățenilor europeni în mass-media.

În al treilea rând, în timp ce actorii societății civile joacă un rol important de supraveghetor în multe domenii, inclusiv jurnalismul non-profit, verificarea informațiilor și verificarea faptelor, protecția consumatorilor, formarea de educație mediatică, precum și responsabilizarea puterilor politice și economice pentru acțiunile lor este, de asemenea, clar că *unele probleme de dezinformare sunt amplificate de cetățeni*, în mod individual sau colectiv, prin distribuirea conținutului fals și înșelător, și că societățile extrem de polarizate, cu niveluri scăzute de încredere, oferă un teren fertil pentru producerea și circulația dezinformării motivate ideologic [6].

În al patrulea rând, rolul mediei digitale, și în special al marilor companii de platforme din SUA care oferă produse și servicii utile și populare pentru căutare, rețele sociale, mesagerie și altele, este important, dar nu este încă bine înțeles. Pe măsură ce tot mai mulți cetățeni europeni apelează la produsele și serviciile platformelor pentru a găsi și a accesa informații și pentru a se implica în chestiunile publice, *companiile de platformă devin din ce în ce mai importante atât ca facilitatori, cât și ca gardieni ai informațiilor*. Puterea tot mai mare a platformelor de a permite – și potențial de a interfera cu – libera circulație a informațiilor vine cu responsabilități tot mai mari. Instrumentele pe care le oferă le conferă putere cetățenilor europeni prin crearea de noi moduri de a transmite și de a primi informații și opinii diverse dintr-o varietate de surse, adesea în moduri noi, care sunt încă prost cartografiate și înțelese [7].

O atenție deosebită trebuie acordată amenințării reprezentate de dezinformarea care vizează subminarea integrității alegerilor (alegeri locale, naționale sau UE). În timpul alegerilor, cetățenii au nevoie de informații corecte pentru a-și îndeplini cu succes dreptul democratic de vot. Rețelele de socializare au făcut comunicarea în jurul alegerilor mult mai ușoară și mai eficientă, atât pentru autoritățile publice, cât și pentru cetățeni. Din păcate, alegerile pot deveni vulnerabile și la campaniile digitale de

dezinformare. Aceste vulnerabilități pot include dezinformarea cu privire la ora și locația votării, zvonuri despre fraudarea și piratarea aparatelor de vot, achizițiile și difuzarea netransparentă a reclamelor politice etc.

În spatele dezinformării pot sta actori politici de stat sau nestatali, clanuri cu interese private, mass-media, cetățeni individuali sau grupuri, care utilizează manipulativ infrastructurile de comunicații, pentru a produce, a pune în circulație și a amplifica dezinformarea la o scară mai largă ca înainte, deseori în moduri noi, încă prost cunoscute și înțelese. Combaterea dezinformării trebuie să fie un efort coordonat care să implice toți actorii relevanți - de la instituții, inclusiv de cercetare, la platforme sociale, mass-media până la toți utilizatorii unici [8].

Problemele de dezinformare pot fi gestionate eficient și într-o manieră care să respecte pe deplin libertatea de exprimare, libertatea presei și pluralismul, numai prin colaborare între toate entitățile majore interesate. În plus, trebuie asigurate permanent cercetarea continuă, transparența sporită și accesul la date relevante, combinate cu evaluarea periodică a măsurilor implementate de contracarare a dezinformării.

Dezinformarea în Republica Moldova: evoluție și actualitate

Fenomenul dezinformării este prezent în spațiul mediatic moldovenesc încă de la obținerea independenței țării. Dar ca instrument al războiului hibrid, utilizat de actori externi și interni pentru obiectivele lor, de regulă, antidemocratice și chiar antistatale, dezinformarea a început a fi conștientizată de organizațiile societății civile și jurnaliști abia prin anul 2014, odată cu agresiunea Federației Ruse asupra Ucrainei, soldată cu anexarea Crimeii și ocuparea militară a unor teritorii din regiunile Donețk și Lugansk. În această perioadă, informația difuzată de canalele afiliate Moscovei contrasta puternic, până la contrariu, cu cea emisă de sursele ucrainene sau occidentale.

În discuțiile din spațiul mediatic moldovenesc erau frecvent utilizate noțiuni ca „propagandă rusă”, „influență rusească», „narativele Kremlinului», „fake-news”, „trolling”, „război hibrid» și altele, cu referire la variate conținuturi mediatice cu caracter manipulativ.

Un alt eveniment a fost scrutinul prezidențial din 2016, SUA, după care a fost mediatizată intens și discutată imixtiunea rusească în campania electorală prin utilizarea unor tehnologii digitale noi de tipul „Big-Data”, „micro-targeting” și altele.

Autoritățile moldovenești au dat, în viziunea noastră, primele semne de interes pentru combaterea propagandei ruse abia prin 2017, când au fost implementate anumite modificări ale cadrului legal ce reglementează sfera audio-vizualului. Însă, din păcate, acele modificări au avut cu totul alte efecte, decât cele declarate. Ulterior, problema dezinformării a revenit în atenția autorităților naționale abia peste 4 ani. Președintele Republicii Moldova Maia Sandu a menționat chiar în discursul pe care l-a avut la cea de-a 76-a sesiune a Adunării Generale a Națiunilor Unite (septembrie 2021) că „dezinformarea este unul din factorii ce amenință democrația din Republica Moldova și perturbă serios procesele democratice cheie, cum ar fi alegerile» [9].

Peste un timp, în iunie 2022, odată cu adoptarea *Concepţiei securităţii informaţionale* a Republicii Moldova, termenul „dezinformare» a fost introdus în legislație. Tot atunci, a fost interzisă difuzarea știrilor sau emisiunilor cu caracter politic sau militar din Rusia.

Cercetarea dezinformării în țara noastră a avut propria evoluție, oarecum independentă de preocupările autorităților guvernamentale. În continuare este przentată o sinteză sumară a celor mai importante cercetări care au vizat problematica dezinformării în Republica Moldova.

Cât de expuși suntem la influențe externe?

În noiembrie 2018 think-tank-ul britanic „Chatham House" a publicat un studiu regional, care a vizat și Republica Moldova [10]. Studiul abordează vulnerabilitățile sistemice folosite de Rusia pentru a influența negativ asupra Republicii Moldova, cu accent major pe componenta media și influența propagandei ruse. În baza unor interviuri cu experții locali, autorii studiului au identificat factorii-cheie ce înlesnesc influența rusească, atribuindu-le scoruri de la 0 la 5 puncte. Astfel, scoruri maxime de 5 puncte au fost atribuite factorilor *biserica ortodoxă* și *dominarea canalelor rusești în spațiul mediatic*. Câte 4 puncte au obținut factorii: *sfera politică* și *„statul capturat»*, *minoritățile naționale* și *identitatea națională*.

Sfera media este apreciată ca foarte permeabilă pentru propaganda rusă. Într-adevăr, Rusia deținea o mare parte din spațiul mediatic moldovenesc, dominând canalele TV cu conținut rusesc retransmis și reprezentând o mare parte a conținutului informativ și distractiv, precum și rețelele sociale. În acest mediu, OSC-urile care lucrează la contracararea influenței Rusiei în mass-media și sferele rețelelor sociale se concentrează, în principal, pe monitorizarea peisajului media, verificarea faptelor, dezmințirea știrilor false, oferirea de formare în domeniul alfabetizării media și identificarea informațiilor manipulative. Legăturile puternice dintre politică, mass-media și Biserica Ortodoxă din Moldova îi fac pe moldoveni un public captiv pentru propaganda Rusiei.

Oportunitățile de consolidare a rezilienței sunt apreciate ca fiind limitate, reducându-se la existența unor campanii de informare și a unor măsuri de promovare a educației și a conștientizării civice. Autorii sugerează că pentru o narațiune pozitivă și benefică asupra coeziunii sociale, dezbaterea internă ar trebui reorientată de la polarizarea geopolitică pro-UE/pro-Rusia, spre o centrare pe politica internă și preocupările reale ale cetățenilor, cum ar fi economia, sănătatea, statul de drept, educația etc.

Indicele de reziliență la dezinformare

Un alt studiu regional realizat în 2018 [11] a efectuat o evaluare a vulnerabilităților naționale în fața propagandei și dezinformării în statele central-europene și est-europene. Este notabil faptul că la indicatorul „Expunerea populației la mass-media controlată de Kremlin", Republica Moldova a obținut cel mai înalt (și cel mai negativ) scor – 3.2 puncte din maximum 4 posibile – din totalul celor 14 țări evaluate. Cea mai apropiată de noi la acest indicator a fost Belarus cu scorul de 2,9 puncte. Despre reziliența la dezinformare în Republica Moldova, autorii concluzionează următoarele:

- Indicele rezilienței la dezinformare relevă că profilul rezilienței media din Moldova prezintă un peisaj fragmentat și inegal;
- Deși a declarat în repetate rânduri că acordă prioritate luptei împotriva propagandei, partidul de guvernare încă nu a implementat măsuri clare de politici în acest sens;
- Unele dintre deciziile anterioare în abordarea problemelor lingvistice, precum și lipsa voinței politice de a implementa cerințele Codului Audiovizualului au condus la o piață media dominată de mass-media rusă;
- O condiție prealabilă pentru implementarea unei politici solide împotriva manipulării mass-media ar trebui să fie asigurarea independenței CCA și o participare largă a societății civile la procesul de selecție a membrilor săi.

Dezinformarea prin rețele sociale: Odnoklassniki

În 2018 Institutul de Politici Publice a publicat o lucrare [12] despre propaganda rusească pe rețeaua de socializare «Odnoklasniki». Lucrarea prezintă o analiză cantitativă și calitativă mai aprofundată

a rețelei și grupurilor pro-ruse de utilizatori pe teritoriul Republicii Moldova. Cele mai relevante constatări făcute de autori sunt următoarele:

- Grupurile Odnoklassniki pro-rusești sunt numeroase, cumulând zeci de mii de membri și au o implicare considerabilă în discuțiile publice pe subiectele de actualitate;
- Aceste grupuri sunt, în mare măsură, aliniate politic, promovând o linie pro-rusă clară. Mesajele cheie, preluate în mare parte din mass-media din Federația Rusă, sunt redistribuite masiv și în mod continuu;
- În mesaje persistă o tendință coerentă în care, pe de o parte, e accentuată „măreția» trecutului sovietic și puterea actuală a Federației Ruse, iar pe de alta, este respinsă cu înverșunare și denigrată alternativa pro-occidentală;
- Mesajele de pe Odnoklassniki conțin implicit o narațiune a respectului și supunerii față de o autoritate, fiind intens vehiculată și ideea că este imposibil de a nu fi de partea Federației Ruse.
- Ponderea mesajelor de propagandă constituie 57% din numărul total de mesaje analizat.

Scopul propagandei rusești pare a fi menținerea Republicii Moldova în sfera intereselor exclusive ale Federației Ruse, ca satelit de maximă loialitate. Propaganda rusească încearcă să cultive un sentiment de afiliere necondiționată față de Rusia, discreditând intens Uniunea Europeană și Occidentul în ochii cetățenilor moldoveni.

Principalele efecte ale propagandei ruse în viziunea autorilor studiului au fost:

- Neîncrederea oamenilor în statalitatea Republicii Moldova și în orientarea politicii sale externe (spre occident și democrație).
- Câștigarea alegerilor prezidențiale din Republica Moldova în noiembrie 2016 de către candidatul Igor Dodon, care a avut un puternic mesaj anti-european și pro-rus, inclusiv susținând în mod public anexarea Crimeii de către Federația Rusă. Eficiența propagandei a fost confirmată și de cele 98,89% din voturi acordate lui Igor Dodon de populația din UTA Găgăuzia, care preferă aproape exclusiv canalele rusești de informare [13].

Cercetarea rețelei Odnoklassniki a fost repetată în 2019 [14] tot în cadrul Institutului de Politici Publice, dar în contextul alegerilor parlamentare din februarie 2019. Conform măsurărilor audienței online în Republica Moldova în ianuarie 2019, Odnoklassniki era a doua cea mai populară rețea de socializare din țară, având aproximativ 810 mii de utilizatori unici lunar. Aceasta își pierduse întâietatea încă la sfârșitul anului 2017, când a fost devansată de Facebook, care la începutul anului 2019 a ajuns la cca 1.1 mln. de utilizatori. La aceeași dată Instagram avea 610 mii, iar VKontakte – doar 208 mii de utilizatori activi [15].

Aproximativ 52% din populație utilizează Internetul în fiecare zi [16, p. 25], iar 66% declară că se folosesc de Facebook, 56% - Odnoklassniki și doar 12% din populație nu utilizează rețele de socializare [17, pp. 77-79].

Deși postările actorilor politici în comunitățile Odnoklassniki s-au bucurat de un grad înalt de interacțiune din partea utilizatorilor, trebuie remarcat faptul că discuțiile din comentarii contrastează esențial cu dezbaterile pe subiecte electorale de pe Facebook. Odnoklassniki rămâne un teritoriu al discuțiilor dominate de emoții și accente geopolitice, pe când în discuții similare pe Facebook poate fi observată frecvent și raționalitatea.

Dezinformare și influență rusă prin posturi de televiziune

O contribuție relevantă în înțelegerea fenomenelor dezinformării și propagandei în spațiul mediatic moldovenesc a fost adusă de către comunitatea WATCHDOG. În 2018 aceasta a realizat un studiu [18] centrat pe felul în care posturile de televiziune modelează comportamente electorale. Autorii

studiului au monitorizat timp de două săptămâni prezența liderilor politici externi în principalele buletine de știri ale Republicii Moldova, marcând punctaj și context pentru fiecare apariție, în dependență de ponderea televiziunii în cauză, și felul în care știrea respectivă influențează opinia despre acest lider.

Prin intermediul a doar 3 canale tv retransmise de difuzorii locali (Pervâi Kanal, NTV și Rossia 1), Federația Rusă deține o poziție dominantă în informarea telespectatorilor moldoveni despre politica internațională. Reflectarea activității liderilor de state este poate cel mai elocvent marker al acestei situații.

Deși pe chestiuni generale televiziunea rusă nu deținea o poziție dominantă în spațiul informațional al RM, în ceea ce privește informarea pe subiecte externe aceasta era lider detașat, în timp ce televiziunile locale acordă o atenție sporită știrilor interne de orice tip, iar componenta internațională este redusă la minimum în grila de emisie. Și situația este aceeași la absolut toate televiziunile din RM. Nu există nici un fel de prioritizare constantă a subiectelor care să fie incluse în buletinele de știri, nu se depune nici un efort pentru a asigura ponderea prezenței țărilor și politicienilor externi în știri. În același timp, agenda geopolitică este prioritatea absolută a televiziunilor ruse.

Prin abundența de știri negative despre liderii vestici și știri pozitive despre Vladimir Putin, Federația Rusă distorsionează spațiul informațional moldovenesc. „Aceasta este, cu siguranță, cauza principală a popularității nefiresc de mari a opțiunii integraționiste euro-asiatice și a diminuării vizibile a opțiunii proeuropene” - constată autorii studiului WATCHDOG.

E notabil și faptul că în buletinele de știri din media controlată de statul rus nu există nici o investigație a manifestărilor corupției, nici un scandal legat de abuzurile demnitarilor, nici o știre despre eșecurile militare sau de guvernare.

Cel puțin la data realizării studiului (2018) situația Republicii Moldova nu avea echivalent în lume. Nu poate fi găsită nici o altă țară în care toată agenda de politică externă în spațiul televizat național să fie dominată de un stat străin. Televiziunile ruse au o popularitate ridicată și în alte țări din spațiul ex-sovietic, totuși, nici în Belarus, nici în Armenia sau Kirghizia posturile retransmise din Rusia nu dețin poziție dominantă.

Posturile TV care retransmit Pervâi Kanal rus (în trecut ORT și Ostankino) au ocupat mereu primul loc în preferințele moldovenilor. Aceasta s-a datorat conținutului distractiv mult mai atractiv decât produsul pieței interne sau a celei românești, intereselor economice ale deținătorilor de licențe televizate din țară și înțelegerilor de culise între politicienii moldoveni și cei ruși. Fără a nega rolul altor factori – biserică, rețele sociale, politicieni locali din RM, manipulare prin internet și conținut distractiv, toate acestea însă sunt considerate secundare comparativ cu televiziunile ruse și impactul pe care îl produc.

Pe lângă narativele vădit pro-rusești și pronunțat anti-occidentale dominante în televiziunile ruse, sunt prezente și alte subiecte, ca de exemplu cel al neutralităţii constituţionale, care e intens exploatat pentru a reduce suportul public pentru acțiunile de fortificare a capacităţilor de apărare și securitate a Republicii Moldova. Prin producerea, sponsorizarea și distribuirea de dezinformare și propagandă nocivă se urmărește deloializarea unor părţi importante din societate faţă de statul Republica Moldova. Și toate astea sunt realizate prin complicitatea directă a grupărilor cleptocratice din interiorul ţării [19].

O analiză a rezilienței la dezinformare

În decembrie 2021 Institutul pentru Inițiative Strategice a publicat o analiză a rezilienței la dezinformare în Republica Moldova, a cadrului legal

și instituțional existent, dar și o serie de recomandări pentru elaborarea unei strategii în scopul creșterii rezilienței [20].

Din perspectiva dimensiunii externe, Republica Moldova este tratată de autorii studiului ca o țintă constantă a activităților de dezinformare. Mijloacele de comunicare și programele de divertisment rusești, redifuzate în Republica Moldova, sunt mai populare decât posturile locale de TV. Dată fiind prezența informațională puternică a Rusiei, aceasta a reușit să manipuleze în mod sistematic opinia publică și să slăbească coeziunea socială în țară.

Spațiul informațional al Republicii Moldova este, de asemenea, grav afectat de propagandă internă și de activități interne de dezinformare, acestea fiind promovate cu precădere de mass-media afiliate politic, care servesc preponderent interesele unor clanuri sau grupări.

Nivelul general de reziliență a Republicii Moldova la dezinformare rămâne în 2021 destul de limitat, în pofida unei serii de schimbări juridice și instituționale produse pe parcursul ultimilor ani, consideră autorii studiului. Iar sarcina de a combate dezinformarea și de a crește nivelul de educație media este, aproape în exclusivitate, o responsabilitate asumată de către organizațiile societății civile, chiar dacă impactul nociv al fenomenului este foarte ridicat.

Măsurările de audiență arată în continuare popularitatea crescută a posturilor de televiziune ce retransmit conținut din Federația Rusă. În luna mai 2020, RTR Moldova, „Primul în Moldova" și NTV Moldova au fost cele mai populare posturi atât la nivel național, cât și în Chișinău.

Proiectul „StopFals" al Asociației Presei Independente a analizat în mai 2020 activitatea Consiliului Audiovizualului [21] din perspectiva combaterii dezinformării. Autorii au ajuns la o concluzie foarte îngrijorătoare că CA nu doar că nu luptă cu știrile false și propaganda rusă, ci chiar dimpotrivă, protejează și încurajează fenomenul. De exemplu, CA a refuzat pedepsirea postului Radio Sputnik pentru încălcări grave ale normelor prin emiterea pe undele multor alte posturi de radio fără a deține licență în acest sens.

Pe lângă studiile analitice, în Republica Moldova au fost lansate o serie de proiecte de debuncking a știrilor false. Printre cele mai relevante a fost proiectul „Stop-Fals" al Asociației Presei Independente și un program mai amplu, realizat de Comunitatea WatchDog MD, care a cuprins analiza, explicarea și contracararea dezinformării, prin video-uri explicative promovate activ pe rețelele sociale [22]. Pe lângă propaganda externă, aceste proiecte au vizat, în mod special, campaniile de dezinformare lansate cu scopul influențării alegerilor de către grupările cleptocratice din interiorul țării. Au muncit mult pentru contracararea fenomenului dezinformării și alte instituții de presă, cum ar fi „Ziarul de Gardă", „NewsMaker" și altele.

Există o serie întreagă de investigații jurnalistice și dezvăluiri, printre care trebuie menționate investigațiile comune realizate de proiectele „Dossier Center" [23] și RISE Moldova [24]. Merită menționate și eforturile unor publicații europene în elucidarea aspectelor dezinformării, precum tabloidul german „Die Bild", care publicat o scurgere de documente ce atestă efectiv finanțarea dezinformării cu scopul influențării alegerilor prezidențiale din anul 2020 [25], dar și investigația portalului EUReporter din vara anului 2021, care a vizat o operațiune amplă a Kremlinului pentru influențarea și falsificarea alegerilor parlamentare din 11 iulie [26].

Observăm, în consecință, că există suficiente surse deschise pentru o cercetare și o înțelegere profundă a felului în care este organizată, operată și finanțată rețeaua de actori maligni externi sau interni, care produc și răspândesc dezinformare. Acei actori sunt ușor identificabili și sunt clare scopurile, mijloacele, strategiile și tehnicile dezinformării.

Concluzii

Abordarea europeană în cercetarea dezinformării ne oferă un cadru conceptual bine elaborat și delimitat, care cuprinde o varietate largă de fenomene și aspecte asociate sau derivate din dezinformare, excluzându-le, totodată, pe cele asemănătoare ca formă, dar diferite ca esență și nerelevante ca impact.

Totodată, europenii recomandă soluții preponderent „ne-invazive", care să nu restricționeze sau să limiteze buna funcționare a sistemelor mediatice, sociale și instituționale și să nu afecteze valorile fundamentale ale societății democratice (drepturile omului, libertatea expresiei etc).

În Republica Moldova avem circumstanțe socio-politice și legale semnificativ diferite de cele din statele membre UE, fapt ce determină și alte vulnerabilități în fața dezinformării și, bineînțeles, alte tehnici utilizate de actorii interni sau externi ai dezinformării. Iar din cauza capacității reduse de reziliență a instituțiilor și comunității putem constata și un impact mai puternic al dezinformării asupra proceselor social-politice și electorale.

Vulnerabilitățile-cheie ale Republicii Moldova țin de expunerea semnificativă și de popularitatea posturilor de televiziune rusești în întreaga societate moldovenească, precum și de dominarea aproape absolută a mass-mediei rusești în regiunea transnistreană, în autonomia găgăuză și în rândul minorităților etnice.

Trebuie să menționăm, în acest context, că cea mai mare parte a dezinformării întâlnite în mediul nostru online este alimentată din conținuturile create în laboratoarele actorilor externi, în cazul de față – Federația Rusă, care sunt inițial transmise prin canalele TV, iar ulterior preluate, adaptate și retransmise prin canalele mediatice locale, inclusiv online și pe rețelele de socializare.

Republica Moldova are mai multe instituții responsabile pentru securitatea informațională și reglementarea mass-mediei (Consiliul Audiovizualului, Serviciul de Informații și Securitate). Acestea, însă, în loc să contracareze dezinformarea și propaganda care atentează la suveranitatea și securitatea statului, dimpotrivă, le-au aprobat în mod tacit. Această situație s-a creat din cauza regimului oligarhic și cleptocratic care a fost la putere până în iulie 2021 și a obedienței instituțiilor de stat în fața intereselor clanurilor mafiotice și a mass-mediei rusești. Și, nu în ultimul rând, din cauza corupției ce domina în justiția moldovenească, aservită totalmente, în perioada de referință, factorului politic. Aceste circumstanțe au anihilat practic capacitatea statului de a opune o rezistență relevantă în fața dezinformării interne și externe.

Una din metodele vizate doar superficial în cercetările realizate în Republica Moldova, dar care necesită un studiu mai aprofundat, este trolling-ul organizat, care este tot mai prezent pe rețelele de socializare locale și cu impact tot mai vizibil. Procedeele utilizate de troli sunt tot mai sofisticate, iar mesajele lor „otrăvite», tot mai bine camuflate și atractiv ambalate, astfel încât sunt preluate și redistribuite tot mai masiv de către grupurile sociale de bază, inclusiv de simpatizanții acelor partide sau mișcări politice, care constituie chiar ținta trolilor.

Referințe bibliografice

1. MACOVEI, Monica. Europarlamentar român. Intervenție în ședința plenară a Parlamentului European, Strasbourg, 23 noiembrie 2016 [Online]: https://www.facebook.com/MonicaMacoveiUE/videos/1146058258822683 (Accesat 7.07.2022).

2. A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High Level Experts Group (H.L.E.G) on fake news and online disinformation,

2018. European Commission. Directorate General for Communication Networks, Content and Technology. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. ISBN 978-92-79-80419-9.

3. The Media Manipulation Casebook. Code Book. Last updated: Jan 7, 2022. Version 1.4. [Online]: https://mediamanipulation.org/sites/default/files/media-files/Code-Book-1.4-Jan-7-2022.pdf (Accesat 14.02.2022).

4. WARDLE, C., DERAKHSHAN, H. *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making.* Report to the Council of Europe. 2017. [Online]:

https://shorensteincenter.org/information-disorder-framework-for-research-and-policymaking/ (Accesat 8.07.2022).

5. NIELSEN, R. K., GRAVES, L. *News You Don't Believe: Audience Perspectives on Fake News.* Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism, 2017. [Online]: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-10/Nielsen%26Graves_factsheet_1710v3_FINAL_download.pdf. (Accesat 8.09.2022).

6. WEEKS, B. E. *Emotions, partisanship, and misperceptions: How anger and anxiety moderate the effect of partisan bias on susceptibility to political misinformation.* In: Journal of Communication, 2015, Vol. 65, Nr. 4, pp. 699-719.

7. FLETCHER, Richard et al. *Measuring the Reach of 'Fake News' and Online Disinformation in Europe.* Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism, 2018. [Online]: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2018-02/Measuring%20the%20reach%20of%20fake%20news%20and%20online%20distribution%20in%20Europe%20CORRECT%20FLAG.pdf (Accesat 20.09.2022).

8. Combaterea dezinformării online – o abordare europeană: Comunicare a Comisiei Europene. către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul economic și social European și Comitetul regiunilor. Bruxelles, COM(2018) 236 final, 26.4.2018. [Online]: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN [Accesat 16.06.2022].

9. Discursul președintelui Maia Sandu la cea de-a 76-a sesiune a Adunării Generale a Națiunilor Unite, New York sept. 2021. [Online]: https://www.youtube.com/watch?v=CvKZ3WBPj90 (Accesat 23.08.2022).

10. BOULÈGUE, M. and others. *Civil society under Russia's threat: Building resilience in Ukraine, Belarus and Moldova*. Research paper, Chatham House. November 2018. ISBN 978-1784133030. [Online]: https://www.chathamhouse.org/2018/11/civil-society-under-russias-threat-building-resilienceukraine-belarus-and-moldova-0/4 (Accesat 13.07.2022).

11. CHYZHOVa, Olga et al. *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe.* Kyiv, 2018. [Online]: http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/06/DRI_CEE_2018.pdf (Accesat 21.08.2022).

12. NANTOI O. și alții. *Propaganda rusească pe „Odnoklassniki». Cazul Republicii Moldova*. Chişinău: Institul de Politici Publice, 2018. 64 p. ISBN 978-9975-139-49-6. [Online]: https://ipp.md/wp-content/uploads/2018/02/Odnoklassniki_ro.pdf (Accesat 24.08.2022).

13. Rezultatele alegerilor prezidențiale din 2016. [Online]: cec.md/r/procese-verbale/prezidentiale-t2-2016/ (Accesat 28.08.2022).

14. BARBĂROȘIE, A. și alții. *Odnoklassniki și alegeri parlamentare în Republica Moldova.* Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2019. [Online]: https://ipp.md/wp-content/uploads/2019/11/Odnoklassniki_2019_ro.pdf (Accesat 04.09.2022).

15. Gramatic Social Media Report, ianuarie 2019. [Online]: www.gramatic.md/socialmediareport (Accesat 14.09.2022).

16. Barometrul de Opinie Publică, ianuarie 2019. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2019. [Online]: http://ipp.md/wp-content/uploads/2019/02/BOP_02.2019-new.pdf (Accesat 12.09.2022).

17. Public Opinion Survey. Residents of Moldova, IRI, 2019. [Online]: https://www.iri.org/sites/default/files/iri_moldova_may-june_2019_poll_final.pdf (Accesat 04.09.2022).

18. PAȘA, V. și alții. *Conținutul spațiului informațional televizat din Republica Moldova și felul*

în care acesta modelează comportamente electorale cu o evaluare a influenței ruse asupra opțiunilor geopolitice. Watchdog.MD, 2018. [Online]: https://watchdog.md/wp-content/uploads/2018/02/Studiu-WATCHDOG_propaganda-rusa-la-TV-2018.pdf (Accesat 09.09.2022).

19. PAȘA, V. și alții. *Amenințările la adresa securității Republicii Moldova pe termen scurt și mediu*. Chișinău, iulie 2022. Platforma Societății Civile în domeniul Securității și Apărării. [Online]: https://www.watchdog.md/2022/07/27/amenintarile-la-adresa-securitatii-republicii-moldova-pe-termen-scurt-si-mediu/ (Accesat 18.07.2022).

20. PISTRINCIUC, Vadim şi alţii. *Analiza și strategia de sporire a rezilienței la dezinformare în Republica Moldova. 2021*. Executat de Institutul pentru Inițiative Strategice, Institutul pentru Politici și Reforme Europene, Institutul pentru Politici Europene din Berlin (IEP - Institute für Europäische Politik) și experții media: VIȚU Liliana, GOTIȘAN Victor. [Online]: https://www.ipis.md/wp-content/uploads/2021/12/ANALIZA-SI-STRATEGIA_compressed.pdf (Accesat 16.09.2022).

21. GUȚUȚUI, O. *Fenomenul știrilor false în Republica Moldova și (in)acțiunile autorității de reglementare în audiovizual în vederea combaterii acestui fenomen.* „StopFals», API, mai 2020. [Online]: https://stopfals.md/dashboard/uploads/upload_6281d98ef8f4961f3e2963b67e4fc876.pdf (Accesat 06.09.2022).

22. WatchDogMD. Oprim fake-urile! [Online]: https://www.facebook.com/watchdogmd/videos/?ref=page_internal. (Accesat 24.09.2022).

23. Центр «Досье». Как Кремль вмешивается во внутреннюю политику соседних стран. Часть пятая: «Кремлевская мамалыга». Octombrie 2020. [Online]: https://dossier.center/mld/ (Accesat 25.09.2022).

24. RISE Moldova. Investigație: #KREMLINOVICI, 2020. [Online]: https://www.rise.md/investigatie/kremlinovici/ (Accesat 22.09.2022).

25. DULGHER, M. Bild: *Kremlin invested almost 11.5 milion euros to make Igor Dodon the president of Moldova. Socialists denied the accusations.* Moldova.org. June, 2021. [Online]: https://www.moldova.org/en/bild-kremlin-invested-almost-11-5-million-euros-to-make-igor-dodon-the-president-of-moldova-socialists-denied-the-accusations/ (Accesat 22.09.2022).

26. StGEORGE, Henry. *OperationMorkovka: Moscow finances pro-Russian parties in Moldova.* EUREPORTER, July 8, 2021. [ONLINE]: https://www.eureporter.co/world/moldova/2021/07/08/operationmorkovka-moscow-finances-pro-russian-parties-in-moldova/?fbclid=IwAR03tmMK-pGNPnGfJ47WXob2hSvenbKe (Accesat 25.09.2022).

35 AUM

25 USPEE CONSTANTIN STERE

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 26 (2022), nr. 2 (97)

Bun de tipar 31.01.2023. Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009

AUM

USPEE CONSTANTIN STERE